STEVEN SPIELBERG DIGITAL YIDDISH LIBRARY
NO. 03786

TEVYAH DER MILKHIGER

Sholem Aleichem, 1859-1916

THE MAX PALEVSKY
YIDDISH LITERATURE COLLECTION

NATIONAL YIDDISH BOOK CENTER
AMHERST, MASSACHUSETTS

NATIONAL YIDDISH BOOK CENTER
AMHERST, MASSACHUSETTS
413 256-4900 | YIDDISH@BIKHER.ORG
WWW.YIDDISHBOOKCENTER.ORG

MAJOR FUNDING FOR THE
STEVEN SPIELBERG DIGITAL YIDDISH LIBRARY
WAS PROVIDED BY:

Lloyd E. Cotsen Trust
Arie & Ida Crown Memorial
The Seymour Grubman Family
David and Barbara B. Hirschorn Foundation
Max Palevsky
Robert Price
Righteous Persons Foundation
Lief D. Rosenblatt
Sarah and Ben Torchinsky
Harry and Jeanette Weinberg Foundation
AND MEMBERS AND FRIENDS OF THE
National Yiddish Book Center

The *goldene pave*, or golden peacock, is a traditional symbol of Yiddish creativity. The inspiration for our colophon comes from a design by the noted artist Yechiel Hadani of Jerusalem, Israel.

The National Yiddish Book Center respects the copyright and intellectual property rights in our books. To the best of our knowledge, this title is either in the public domain or it is an orphan work for which no current copyright holder can be identified. If you hold an active copyright to this work – or if you know who does – please contact us by phone at 413-256-4900 x101, or by email at cmadsen@bikher.org.

ISBN:0-657-03786-9

יובילעאום אויסגאבע

Digitized by the Internet Archive
in 2011 with funding from
National Yiddish Book Center

http://www.archive.org/details/nybc203786

שלום־עליכם.

טביה דער מילכיגער

הויפט פערקויף
אין פערלאג „פראגרעס" ווארשא.

אלע ווערק
שלום־עליכם
7-טער באנד.

ווארשא · נױ־יארק

Тип. Г. Пимелетъ и Я. Швабе, Варшава Сѣраковская 6.

אינהאלט:

דאָס גרויסע געווינס	9 —30
אַבוידים	33 —49
היינטיגע קינדער	53 —72
האָדל	75 —93
חוה	97 —112
שפּרינצע	115—130
טביה פאָהרט קיין ארץ ישראל . .	133—155

I.

דאס גרויסע געווינס

דאָס גרויסע געווינס.

(אַ וואונדערליכע מעשה, ווי אַזוי טביה דער מילכיגער, אַ יוד אַן אָרעמאַן, אַ מטופּל מיט קינדער, איז פּלוצים מיט אַ מאָל בעגליקט געוואָרען דורך אַ משונה ווילדען פאַל, וואָס איז כדאי מע זאָל דאָס בעשרייבען אין אַ ביכעל).

דערצעהלט פון טביה'ן אליין און איבערגעגעבען וואָרט ביי וואָרט.

~~~~~~~~~~

מְקִימִי מֵעָפָר דָּל,
מֵאַשְׁפּוֹת יָרִים אֶבְיוֹן.
ער שטעלט אויף פון דער ערד דעם אָרעמאַן,
פון'ם מיסט הויבט ער אויף דעם אֶבְיוֹן.
(תהלים קי״ג, ז).

— אַז ס'איז בעשערט דאָס גרויסע געווינס, הערט איהר, פּאַני שלום-עליכם, קומט דאָס גלייך אין שטוב אַריין, ווי זאָגט איהר: למנצח על הגתית — אַז סע געהט לויפט עס; ס'איז גאָר נישטאָ דערביי קיין שכל מיט קיין בריה'שאַפטען, און טאָמער חלילה פערקעהרט, מעגט איהר צוזעצט ווערען ריידענדיג, וועט איך העלפען ווי דער פּאַר אַ יאָהריגער שניי, ווי זאָגט איהר: אין חכמה ואין עצה נגד אַ שלעכט פערד; אַ מענש האָרעוועט, ווערט אויסגעריסען, האָטש נעהם לייג זיך, שונאי ציון, און שטאַרב! פּלוצים מע ווייסט נישט פון וואָס און פון וואַנען — עס פערדעלט פון אַלע זייטען, ווי אין פּסוק שטעהט געשריבען: רוח והצלה יעמוד ליהודים, פערטייטשען בעדאַרף איך אייך נישט, נאָר דער פּשט דערפון איז אַזוי, אַז אַ יוד, כל זמן שהנשמה בקרבי — עס שלאָגט זיך נאָך אין אָדער, טאָר ער נישט פערליערען דעם בטחון. איך
~~~~~~~~~~

האָב דאָס אַרויסגעזעהען פון זיך אַליין טאַקי, ווי אַזוי דער איבערשטער האָט מיט מיר געפיהרט. מיט מיין איצטיגער פרנסה: וואָרום ווי קום איך גאָר פערקויפען קעז און פוטער און מיטען דריגען, אַז מיין באַבעס באַבע האָט קיינמאָל נישט געהאַנדעלט מיט קיין מילכיגס? ס׳איז בנאמנות כדאי איהר זאָלט אויסהאָרכען די גאַנצע מעשה פון אָנהויב ביז׳ן סוף. איך וועל מיך צוזעצען אויף אַ ווײַלע אָט דאָ נעבען אייך אויפ׳ן גראָז, לאָז זיך דאָס פערדיל דערווײַל עפּיס קײַען, ווי זאָגט איהר: נשמת כל חי — אויך אַ בעשעפעניש ביי גאָט.

בקצור, דאָס איז געווען אַרום שבועות־צייט, דאָס הייסט: איך זאָל אייך נישט זאָגען קיין ליגען, אַ וואָך אָדער צוויי פאַר שבועות, און אפשר, האַ? אַ פּאָר וואָכען נאָך שבועות. פערגעסט נישט, ס׳איז שוין, פּאַזוואָלינקע, איך זאָל אייך זאָגען אַקוראַט, אַזוי גרוים ווי אַ יאָהר מיט אַ מיטוואָך, דאָס הייסט, פונקט ניין יאָהר אָדער צעהן און אפשר נאָך מיט אַ סמיטשיק. איך בין דעמאָלט געווען, ווי איהר זעהט מיך אָבאָ, נאָר נישט דער, וואָס איצטער, דאָס הייסט, טאַקי דער אייגענער ט ב י ה, נאָר פאָרט נישט דער, ווי זאָגט איהר: די אייגענע יענטע, נאָר אַנדערש געשלייערט. דהיינו וואָס? איך בין געווען, נישט פאַר אייך געדאַכט, אַ קבצן אין זיבען פאָלעס, האָטש אפילו, אַז מע וויל שמועסען דאָס אייגענע ווידער צוריק, בין איך נאָך איצט אויך גאַנץ ווייט פון אַ נגיד, וואָס מיר פעהלט צו בראָצקין, מעגען מיר זיך דאָס ביידע ווינשען פערדינען דעם היינטיגען זומער ביז נאָך סוכות, נאָר וועדליג אַ מאָל בין איך היינט, הייסט דאָס, אַ יוד, אַ נגיד, מיט אַ פערד און וועגעלע אין אייגענס, מיט, קיין עין־הרע, בהמה׳לעך, אַ פּאָר, וואָס מעלקען זיך, מיט נאָך איינע, וואָס האַלט אָט־אָט ביי אָבקעלבען זיך; ס׳איז דאָ, נישט צו פערזינדיגען, קעז און פוטער און סמעטענע פרישע אַלע טאָג, איינגענע האָרעוואַניע, וואָרום מיר אַלע אַרבייטען, קיינער זיצט נישט ליידיג, מיין ווייב זאָל לעבען מעלקט די בהמות, די קינדער טראָגען קריגליך, שלאָגען פוטער, און איך אַליין, ווי איהר זעהט אָטאָ, פאָהר מיר אַרויס אַלע פריהמאָרגען אויפ׳ן מאַרק, געה דורך אַלע דאַטשעס אין בויבעריק, מע זעהט זיך מיט דעם, מיט יענעם, אַלע גרעסטע בעלי־בתים פון יעהופּעץ, מע רעדט זיך דורך אַ ביסעל מיט אַ מענשען, פיהלט מען, אַז מען איז אויך עפּיס אַ שטיקעל מענש אויף דער וועלט, ווי זאָגט איהר, נישט קיין הינקעדיגער שניידער, און ווער שמועסט שבת בין איך דאָך גאָר אַ מלך, טוק אַריין אין אַ יודישען ספר, אַ פרשה חומש, אַ ביסעל תרגום, תהלים,

פרק, דאָס, יענין, לאָקש, בוירעם — איהר קוקט מיך אָן, פּאַני שלום־עליכם, און טראַכט זיך אַוודאי בשעת־מעשה אין האַרצען: „ע, אָט דער טביה איז דאָך עפּיס טאַקי גאָר אַ יוד וואָס קאַטאָרי!״...

בקצור, וואָס־זשע האָב איך אייך אָנגעהויבען צו דערצעהלען? יאָ, בין איך, הייסט דאָס, דעמאָלט געווען, מיט גאָט'ס הילף, אַ ביטערער אָרעמאַן, געשטאָרבען, נישט פאַר קיין יודען געדאַכט, מיט ווייב און קינדער דריי מאָל אין טאָג פון הונגער אַ הויז וועטשערע, געהאָרעוועט האָב איך ווי אַיין אייזעל, געשלעפּט קלעצער פון'ם וואַלד צום וואָגזאַל אַ פולען וואָגען, עס זאָל אייך צו קיין חרפה נישט זיין, פאַר צוויי גילדען אַ טאָג, און דאָס נישט אַלע טאָג און דערמיט גע׳ה האַלט אויס, קיין עין־הרע, אַזאַ שטוב מיט פּיקערס, זאָלען געזונד זיין, מיט, להבדיל, אַ פערד אויף קעסט, וואָס וויל נישט וויסען וואָס רש״י מאַכט, בעדאַרף קייען אַלע טאָג, גאָר אָהן אַ שום תירוץ. וואָס טהוט גאָט? ער איז דאָך, ווי זאָגט איהר, אַ זן ומפרנס לכל — פיהרט דאָס וועלטיל קלוג, מיט שכל, זעהט ער, ווי איך מוטשע מיך דאָ אַזוי פאַר'ן שטיקעל ברויט, מאַכט ער צו מיר: „דו מיינסט דאָך, טביה, אַז ס'איז שוין אַחרי כבלות הכל — עק וועלט, דער הימעל איז אויף דיר געפאַלען? פּע, בייזט אַ גרויסער נאַר! אָט וועסט דו זעהען, ווי אַזוי, אַז גאָט וויל נאָר, טהוט זיך דאָס מזל אויף אַ מינוט אַ דרעה נאַ ליעוואָ קרוגאָם און עס ווערט ליכטיג אין אַלע ווינקעלעך; עס קומט אויס, ווי מיר זאָגען אינ'ם „ונתנה־תוקף״: מי ירום ומי ישפל — ווער סע פאָהרט און ווער סע נעהט צו פוס. דער עיקר איז, בטחון, אַ יוד בעדאַרף האָפען, נאָר האָפען; אי וואָס? טאָמער ווערט מען דערווייל פערשוואַרצט? דערויף זענען מיר דאָך עפּיס שטיקליך יודען אויף דער וועלט, ווי זאָגט איהר, אַתה בחרתנו — נישט אומזיסט איז אונז די וועלט מקנא... אַקעגען וואָס שמועס איך דאָס? איך שמועס עס אַ קעגען דעם, ווי אַזוי גאָט האָט מיט מיר געפיהרט, טאַקי נאָר נסים ונפלאות, איהר מעגט דאָס הערבען.

ויהי היום, איין מאָל פאַר נאַכט פאָהר איך מיר אַזוי זומער־לעבען אין וואַלד, שוין צוריק אַהיים, אָהן די קלעצער; דער קאָפּ אין דער ערד, אויפ'ן האַרצען וויסט און פינסטער; דאָס פערדיל, נעבעך, קוים וואָס עס פלאָנטעט מיט די פיס, חאָטש האַק, חאָטש בראָק. „קריך, זאָג איך, שלים־מזל, אין דער ערד אַריין גלייך מיט מיר, ווייס אייך וואָס בעדייט אַ תענית אין אַ לאַנגען זומער־טאָג, אַז דו שטעהסט איין ביי טביה'ן פאַר אַ פערד!״ שטיל אַרום און אַרום, יעדער קנאַק פון דער בייטש רופט זיך

אָב אין וואַלד; די זון זעצט זיך, דער טאָג ענדיגט; די שאָטענס פון די בוימער ציהען זיך אויס לאַנג, ווי דער יודישער גלות; עס הייבט אן ווערען פינסטערליך אין שטאַרק טומנע אויף'ן האַרצען, פערשידענע געדאַנקען, מחשבות'ען קריכען אין קאָפּ אַריין, אַלערליי געשטאַלטען פון מענשען, שוין לאַנג געשטאָרבענע, קומען מיר אַ קעגען און דאָ דערמאַהן איך מיך די היים, אַז אָך און וועה איז מיר! אין שטוב איז פינסטער, חושך; די קינדערליך, זאָלען געזונד זיין, נאַקעט און באָרוועס, קוקען אַרויס נעבעך אויפ'ן טאַטען, דעם שלים־מזל, טאָמער וועט ער ברענגען אַ ברעקעל אַ פרישע, און אפשר אַ בולקע אַהיים, און זי, די אַלטע מיינע, געוועהנטליך אַ יודינע, וואָרטשעט: „קינדער בעדאַרף איך איהם האָבען און נאָך זיבען דערצו, האָטש נעם, גאָט זאָל ניט שטראָפען פאַר די רייד, וואַרף זיי אַריין לעבעדיגערהייד אין טייך אַריין!“ גוט צו האָרכען אַזעלכע דבורים? מע איז דאָך ניט מעהר ווי אַ מענש, ווי זאָגט איהר, אַ „בשר ודם“, דעם מאָגען קען מען מיט קיין ווערטער ניט פערשטאָפּען, מע כאַפּט אַ שטיקעל הערינג, גלוסט זיך טיי, און צו טיי בעדאַרף מען צוקער, און צוקער, זאָגט איהר, איז ביי בראָצקען. „פאַר'ן שטיקעל ברויט, זאָגט מיין ווייב זאָל לעבען, וועט די קישקע נישקשה מוחל זיין, אָבער אָהן דעם גלעזיל טיי, זאָגט זי, בין איך אין דערפריה גאָר אַ טויטע, דאָס קינד, זאָגט זי, אַ גאַנצע נאַכט ציהט פון מיר די קליי!“ אין דערווייל איז מען דאָך עפּיס אַ יוד אויף דער וועלט, מנחה איז טאַקי, ווי זאָגט איהר, ניט קיין ציג, זי וועט ניט אַנטלויפען, נאָר דאַוונען דאַרף מען. מאָהלט אייך דאָס שעהנע דאַוונען וואָס קאָן שוין זיין, אַז פונקט בשעת שטעלען זיך שמונה עשרה, צעלאָזט זיך, מעשה שטן, דאָס פערדיל משוגענערווייז, בעדאַרף מען לויפען נאָכ'ן וואָגען, איינהאַלטען די לייצעס און זינגען „אלהי אברהם אלהי יצחק ואלהי יעקב“ — שיין געשטאַנען שמונה־עשרה! און דאָ, ווי אויף צולהכעיס, גלוסט זיך דוקא דאַוונען געשמאַק, מיט הארץ, טאָמער וועט ווערען גרינגער אויף דער נשמה...

בקיצור, איך לויף מיר אַזוי נאָכ'ן וואָגען און זאָג די שמונה־עשרה הויך, מיט אַ נגון, ווי, להבדיל, ביים עמוד: מכלכל חיים בחסד — דער דאָ טהוט טהון שפּייזען אַלע זיינע בעשעפעניסען, ומקיים אמונתו לישני עפר — אפילו די וואָס ליגען אין דער ערד און באַקען בייגעל. אוי, טראַכט איך מיר, ליעגט מען אין דער ערד! אוי ווערט מען איינגעריסען! ניטש אַזוי ווי יענע, למשל, די יעהופּעצער נגידים מיין איך, וואָס זיצען

א גאנץ זומער אין ביבעריק אויף די דאטשעס, עסען און טרינקען און באדען זיך אין אלרעס-גוטס. אוי, רבונו של עולם, פאר וואס קומט דאס מיר? בין דאכט זיך א יוד גלייך מיט אלע יודען, גוואלד געטעניו, ראה נא בענינו — זעה, זאג איך, בעטראכט ווי מיר הארעוועו און נעם זיך אן די קריוודע פון די ארימע לייט נעביך, וואָרום, ווער דען וועט זיך אויף זיי ארומקוקען ווען נישט דו? רפאנו ונרפא — שיק אונז צו די רפואה, די מכה האבען מיר שוין אליין... ברך עלינו — בענטש אונז מיט א גוט יאהר, עס זאל זיין א געראָטעט אויף אלע מינים תבואות, פון קארן און פון ווייץ און פון גערשטען, האבער, אפילו צוריק שמועסענדיג, וואס וועט מיר, שלים-מזל, ארויסקומען דערפון? א שטיינער, למשל, וואס קומט ארויס מיין פערדיל, להבדיל, צי האבער איז טייער צי וואָלוועל?... נאר, פע, גאט פרעגט מען קיין קשיות נישט, ובפרט א יוד בעדארף דאך אוודאי אננעמען אלצדינג פאר גוטען און זאגען „גם זו לטובה", מסתמא הייסט גאט אזוי. ולמלשינים — זינג איך מיר ווייטער — ולמלשינים, און די „סמיקראטען", וואס זאגען, אז ס'איז נישטא קיין גאט אויף דער וועלט, וועלען האבען א שיין פנים, אז זיי וועלען קומען אהין, זיי וועלען דאס אויסקרענקען מיט פראצענט, וואָרום ער איז א עובר אויבים — א גוטער צאהלער, מיט איהם שפיעלט מען זיך נישט, מיט איהם בעדארף מען געהן מיט גוטען, בעטען איהם, שרייען צו איהם: אב הרחמן — דערבארעמדיגער הארציגער פאטער! שמע קולנו — הער צו אונזערע קולות, חוס ורחם עלינו — האב רחמנות אויף מיין ווייב און קינדער, זיי זענען נעביך הונגעריג, רצה — זאלסט בעוויליגען, זאג איך, דיין ליעב פאלק ישראל, ווי א מאל, אין בית המקדש, נאך בשעת די כהנים מיט די לוים... פלוצים — סטוי! דאס פערדיל האט זיך אנידערגעשטעלט. איך האפ אב אויף דער גיך דאס שטיקעל שמונה-עשרה, איך הויב אויף די אויגען און טהו א קוק — עס קומען מיר א קעגען גלייך פון וואלד ארויס צוויי משונה-מאדנע נפשות, פערשטעלט און אנגעטהון נישט ווי געוועהנליך. „גזלנים!" איז מיר דורכגעפלויגען א געדאנק אין קאפ און האב מיך אבער באלד פערכאפט צוריק: „פע, טביה, ביזט א שוטה! ס'טייטש דו פאהרסט אין וואלד שוין אזוי פיעל יאהרען, ביי טאג און ביי נאכט, וואס איז דיר עפיס פלוצים היינט איינגעפאלען גזלנים"? — וויא! מאך איך צום פערדיל און נעם מיך אן מיט הארץ און גיב דעם א פאר שמיצלעך פון הינטען, גלייך ווי נישט מיך מיינט מען.

— רב יוד! הערט נאר, רב קרוב! מאכט זיך מיר איינע פון

די צוויי נפשות מיט א קול פון א נקבה און ווינקט צו מיר מיט א פאטשייַלע, אַ נו, שטעלט זיך נאָר אָב אויף אַ רגע'לע, וואַרט צו אַ ווייַלעטשקע, אַנטלויפט נישט, מע וועט אייך, חלילה, גאָר נישט טהון!

„אהאַ, אַ נישטגוטער!" קלעהר איך מיר און טאַקי באַלד זאָג איך צו זיך אַליין: „בהמה בצורת פערד! וואָס עפּיס פלוצים אין מיטען דרינען רוחות מיט שדים?" און שטעל אָב דאָס פערדיל. איך הויב אָן גוט אייַנצוקוקען זיך אין די צוויי נפשות: נקבות; איינע אַן עלטערע מיט אַ זייַדען טיכעל אויפ'ן קאָפּ, די אַנדערע אַ יונגערע מיט אַ פאַריק, בייַדע רויט ווי פייַער און שטאַרק פערשוויצט.

— אַ גוטען אָבענד, סקאָצעל קומט! מאַך איך צו זיי שטאַרק אויף אַ קול, כלומר'שט אין גוטען מוטה; וואָס איז אייער בעגעהר? אויב איהר מייַנט עפּיס קויפען וועט איהר ביי מיר נישט געפינען גאָר נישט, סייַדען בויכוועהטאָג, אויף מייַנע שונאים'ס קעפּ. אָדער האַרצקלעמעניש אַ פולע וואָך, אָדער אַ ביסעל קאָפּ-דרעהעניש, טרוקענע שמערצען, נאַסע יסורים, סיפּקע צרות?...

— שאַ, שאַ, מאַכען זיי, זעה נאָר, ווי ער האָט זיך דאָס אַביסעל צעלאָזט; אַ יודען, אַז מע זאַטשעפּעט מיט אַ וואָרט, איז מען נישט זיכער מיט'ן לעבען! מיר דאַרפען, זאָגען זיי, נישט קויפען גאָר נישט, מיר האָבען נאָר געוואָלט אַ פרעג טהון ביי אייך, אפשר ווייסט איהר, וואו איז דאָ ערגיץ דער וועג קיין בויבעריק?

— קיין בויבעריק? מאַך איך און צעלאַך מיך כלומר'שט; עס האָט ביי מיר, זאָג איך, אַזאַ פנים פונקט ווי איהר זאָלט מיך אַ שטייגער פרעגען, צי ווייס איך, אַז מע רופט מיך טביה.

— אַזוי? מע רופט אייך טביה? אַ גוטען אָבענד אייך, רב טביה! מיר פערשטעהען נישט, וואָס איז דאָ, מאַכען זיי, דער געלעכטער? מיר זענען פרעמדע, פון יעהופּעץ זענען מיר, און וואוינען דאָ אין בויבעריק אויף אַ דאַטשע, זענען מיר, זאָגען זיי, אַרויסגעגאַנגען אויף אַ מינוטקעלע שפּאַצירען און דרעהען זיך אַרום אַזוי אין דעם דאָזיגען וואַלד פּאַוואָלינקע פון גאַנץ פריה אָן, בלאָנזען און בלאָנזען און קענען נישט בשום-אופן זיך אַרויספּלאָנטען אויפ'ן רעכטען וועג; דערווייַלע, זאָגען זיי, האָבען מיר דערהערט עמיצער זינגט אין וואַלד, האָבען מיר לכתחלה געמיינט, אַ קשיא, אפשר איז דאָס, הלילה, אַ גזלן? נאָר נאָכדעם, זאָגען זיי, אַז מיר האָבען דערזעהען פון דער נאָהענט, אַז איהר זייַנט, דאַנקען גאָט,

אַ ייִד, איז אונז געוואָרען אַ ביסעל גרינגער אויף דער נשמה. הײַנט פֿערשטעהט איהר שוין?

— חאַ־חאַ־חאַ, אַ שעהנער גזלן! זאָג איך, איהר האָט געהאָרבט אַ מאָל, זאָג איך, אַ מעשה מיט אַ יודישען גזלן, וואָס איז אָנגעפֿאַלען אויף אַ דורכגעהער און געבעטען בײַ איהם אַ שמעק טאַבּעקע? אויב איהר ווילט, זאָג איך, קען איך אײַך דערצעהלען די מעשה.

— די מעשה, זאָגען זיי, לאָזט איבער אויף איין אַנדערש מאָל, איהר ווײַזט אונז בעסער אָן דעם וועג קײַן בּויבּעריק!

— קײַן בּויבּעריק? זאָג איך, ס'טײַטש, אָט דאָס איז דאָך דער אמת'ער וועג קײַן בּויבּעריק! איהר זאָלט אַפֿילו, זאָג איך, נישט וועלען, מוזט איהר מיט דעם שליאַך אָנקומען גלײַך קײַן בּויבּעריק.

— וואָס־זשע שווײַגט איהר? מאַכען זיי צו מיר.

— וואָס־זשע זאָל איך, זאָג איך, שרײַען?

— ווי באַלד אַזוי, מאַכען זיי צו מיר, קעהרט איהר שוין וויסען, איז עס נאָך עפּיס ווײַט קײַן בּויבּעריק?

— קײַן בּויבּעריק, זאָג איך, נישט ווײַט, עטליכע ווערסט, דאָס הייסט, זאָג איך, אַ ווערסט פֿינף־זעקס אָדער זיבען און אפֿשר טאַקי אַלע אַכט.

— אַכט ווערסט?! האָבען אויסגעשריגען בײַדע ווײַבער מיט אַמאָל, געבּראָכען די הענד און שיער נישט צעוויינט זיך אַזש; ס'טײַטש, וואָס רעדט איהר? איהר ווייסט וואָס איהר רעדט? אַ ווערטעלע אויסצורעדען אַכט ווערסט?!

— נו, וואָס־זשע, זאָג איך, זאָל איך טהון? עס זאָל זײַן אין מיר געווענדט, וואָלט איך דאָס געמאַכט אַ ביסעל קירצער; אַ מענש בעדאַרף, זאָג איך, אַלסדינג אויספּרובּען אויף דער וועלט; אונטערוועגענס טרעפֿט זיך, אַז מע בעדאַרף, זאָג איך, שלעפּען זיך אין אַ בּלאָטע אַרויף אַ באַרג און נאָך ערב־שבת דערצו, דער רעגען שמײַסט אין פּנים, די הענד קליאַנקען, דאָס האַרץ חלש'ט, און דאָ טראַך — לאָפּנעט ציין אַקס...

— איהר רעדט עפּיס נאַר ווי אַ דולער, זאָגען זיי צו מיר, איהר זענט גאָר נישט בײַ די געדאַנקען. כ'לעבען, וואָס דערצעהלט איהר פּזמונות, בּבא־מעשׂיות פֿון טויזענד־איין־נאַכט? מיר האָבען שוין קײַן כּח נישט צו פּלאָנטען מיט די פֿיס, אַ גאַנצען טאָג האָבען מיר אַ חוץ

אַ גלעזל קאַווע מיט אַ פּיטערבולקע נאָך אין מויל נישט געהאַט, קומט איהר צונעהן מיט אייערע מעשיות!

— אויב אַזוי, זאָג איך, איז עפּיס אַנדערש, ווי זאָגט מען, קען מאַנן נעהמען נישט פאַר'ן עסען. דעם טעם פון הונגער, פערשטעהט איך גאַנץ גוט, איהר בעדאַרפט מיר נישט דערצעהלען; עס קען זעהר שײן זיין, זאָג איך, אַז איך האָב קײן קאַווע מיט קײן פּיטערבולקע נישט אָנגעקוקט שוין פון אַ יאָהר, און אַזוי ווי איך רעד, שטעלט זיך מיר פאָר אַ גלעזל הײסע קאַווע מיט מילך און מיט אַ פּוטערבולקע אַ פרישע, מיט נאָך גוטע זאַכען... "שלים-מזל אײנער, טראַכט איך מיר, ביזט מאַקי אַנדערש נישט געצויגען געוואָרען, נאָר אויף קאַווע מיט פּיטערבולקעלעך? און אַ שטיקעל ברויט מיט הערינג ביזט דו קראַנק?" און ער, דער יצר-הרע, נישט געראַכט זאָל ער ווערען, איך צו להכעים, קאַווע, אויף צו להכעים, פּוטערבולקע! איך הער דעם ריח פון קאַווע, איך פיהל דעם טעם פון פּוטערבולקע פרישע, געשמאַקע, מחיה-נפשות!

— ווייסט איהר גאָר וואָס, רב טביה? מאַכען צו מיר בײדע ייִדי-בער; טאָמער וואָלט געווען אַ כּברה אַזוי ווי מיר שטעהען אָט אָ דאָ, זאָלען מיר זיך אַרויפחאַפּען צו אייך אויפ'ן וואָגען און איהר טאַקי אַלײן זאָלט זיך מטריח זיין אונז אָבפיהרען, מחילה, אַהיים, קען כּויבעריק? — וואָס וועט איהר זאָגען דערויף?

— כּאַ משל, זאָג איך, פּחרס-הנשבר, איך פאָהר פון בויבעריק און איהר דאַרפט קײן בויבעריק! ווי קומט די קאַץ איבער'ן וואַסער?

— נו, איז וואָס? מאַכען זיי; ווייסט איהר נישט וואָס מע טהוט? אַ ייד אַ למדן גיט זיך אײן עצה: ער פערקערעוועט דאָס וועגעלע און פאָהרט צוריק. האָט קײן מורא נישט, רב טביה, זאָגען זיי, זייט זיכער. אם ירצה השם, אַז גאָט וועט אונז ברענגען אַהײם בשלום, ווינשען מיר זיך דאָס אויסקרײנקען, וואָס איהר וועט צו אונז דערלײגען.

"עפּיס רעדען זיי מיט מיר תרגום-לשון, טראַכט איך מיר, פּשר-שטעלט, נאָר נישט ווי געװײנטליך!" און עס קומען מיר אַרויף אײַנ'ן זינען: מתים, מכשפות, לצים, פערשלעפּטע-קרײנק. "שוטה בן פּיקהאָלץ! טראַכט איך מיר, וואָס שטעהסט דו ווי אַ פּלאָקען? האָב זיך אַרויף איבען וואָגען, ווייז דעם פערדיל אַ בײטש און מאַך אַ "ויברח", נאָר, מעשה-שטן, חאַפּט זיך אַרויס בײַ מיר נישט ווילענדיג אונ'ם מויל:

— קריכט אין וואָגען!

מײַנע האָבען דערהערט, זיך דוקא נישט געלאָזט לאַנג בעטען און מאַרש אין וואָגען אַרײַן; איך נאָך זיי אויף דער קעלני, פערקערעוועט דעם דישעל, שמײַס דאָס פערדיל: איינס, צוויי, דרײַ, פּאַשאָל! — ווער, וואָס, וועמען! אַ נעכטיגער טאָג! פון'ם אָרט וויל דאָס נישט ריהרען, חאָטש נעם צושנײַד דאָס אויף צווייען. „נו, טראַכט איך מיר, הײַנט פערשטעה איך שוין, וואָס דאָס איז פאַר ווײַבער... דער גוטער יאָהר האָט מיך געטראָגען זיך אָבשטעלען אין מיטען דרינען, מאַכען אַ שמועס מיט ווײַבער!...״ איהר פערשטעהט — פון איין זײַט דער וואַלד, דאָס שטילקײַט מיט'ן סומנעקײַט, אַ קענען נאַכט, און דאָ, די צוויי נפשות, בלומר'שט נקבות — דער כח־הדמיון אַרבײַט גאַנץ געשמאַק איף אַלע פּטרונעס, איך דערמאַהן מיך אַ מעשה פון אַ בעל־עגלה, וואָס איז אַ מאָל נעפאָהרען אין וואַלד איינער אַליין און דערזעהען אויפ'ן שליאַך ליגט אַ זעקיל האָבער. מײַן בעל־עגלה האָט דערזעהען אַ זעקיל האָבער, האָט ער זיך נישט געפוילט אַראָב פונ'ם וואָגען, געחאַפּט דאָס זעקיל האָבער אויף די פּלײַצעס, זיך אײַנגעריסען דאָס געזונד, קוים צרויפגעלעגט דאָס זעקיל האָבער אויפ'ן וואָגען און, הלך־לעולמו, פּאַשאָל ווײַטער. ער פאָהרט אָב אַ קענען אַ ווערסט, ער טהוט זיך אַ חאַפּ צום זעקיל האָבער — נישט קײַן זעקיל, נישט קײַן האָבער, ס'איז גאָר אַ ציג ליגט בײַ איהם אין וואָגען, אַ ציג מיט אַ בערדיל; ער וויל זי אָנריהרען מיט דער האַנד, שטעלט זי זי איהם אַרויס אַ צונג אויף איין אַרשין, לאָזט אַרויס אַ משונה־ווילדען געלעכטער און ווערט פערשווינדען...

— פאַר וואָס פאָהרט איהר שוין נישט? מאַכען צו מיר די ווײַבער.

— פאַר וואָס איך פאָהר שוין נישט? איהר זעהט דאָך, זאָג איך, פאַר וואָס: דאָס פערדיל וויל נישט דאַווענען, ס'איז נישט אויפגעלײַגט.

— גיעט דעם מיט דער בײַטש, מאַכען זיי, איהר האָט דאָך אַ בײַטש.

— אַ דאַנק אײַך, זאָג איך, פאַר דער עצה. גוט וואָס איהר האָט מיך דערמאַהנט; דער חסרון, זאָג איך, וואָס מײַן בחור שרעקט זיך נישט איבער פאַר אַזעלכע זאַכען; ער איז שוין אַזוי געוואוינט מיט דער בײַטש ווי איך מיט'ן דלות, זאָג איך צו זיי בלומר'שט מיט אַ ווערטיל און עס וואַרפט מיט מיר דאָס נײַניאָהריגע קדחת.

בקצור, וואָס זאָל איך אײַך מאריך זײַן, איך האָב אויסגעלאָזט מײַן גאַנץ ביטער האַרץ צום פערדיל נעבּיך, אַזוי לאַנג, אַזוי ברײַט, ביז

נאָט האָט געהאָלפֿען, עס האָט גערירט פֿונ׳ם אָרט, וויסעי מרפּידים — און מיר זענען אַיזעק מיט׳ן וואַלד גלייך אונזער וועג. פֿאָהרענדיג אַזוי, פֿליהט מיר דורך אין קאָפּ נאָר אַ נייע מחשבה: „אוי, טביה, ביזט דו אַ פֿערדאַטש! החלות לנפּול — ביזט געווען אַ קבצן און וועסט בלייבען אַ קבצן. ס׳טייטש, נאָט האָט דיר צוגעשיקט אַזאַ בעגעגעניש, וואָס טרעפֿט איין מאָל אין הונדערט יאָהר, ווי אַזוי בעדינגסט דו זיך נישט, לכתחלה, דו זאָלסט וויסען מה־יקר — וואָס וועסט דו האָבען דערפֿאַר? ווען מיר זאָלען שמועסען הן על־פּי־יושר, והן על־פּי סאַוועסט, הן על־פּי מענשליכ־קייט, והן על־פּי־דין און על־פּי זאַקאָן און אַפֿילו על־פּי וויים איך וואָס, איז קיין עולה נישט מע זאָל דערביי עפּיס פֿערדינען און פֿאַר וואָס טאַקי נישט אָפּלעקען אַ ביינדיל, אַז עס האָט זיך שוין יאָ אַזוי געמאַכט? שטעל אָב דאָס פֿערדיל, דו בהמה! זאָג זיי אַזוי און אַזוי, כּרחל בתך הקטנה: „האָב איך ביי אייך אַזוי פֿיעל און אַזוי פֿיעל איז גוט, אלא נישט, בעטען מיר אייך, מחילה, אַראָב פֿונ׳ם וואָגען!“ נאָר צוריק קלעהר איך מיר: „ביזט טאַקי אַ בהמה, טביה! דו ווייסט נישט, אַז די פּעל פֿונ׳ם בער טאָר מען אין וואַלד נישט פֿערקויפֿען, ווי זאָגט דער גוי: שטשע נע פּאָימאַוו אַ וושע סקובע“...

— למאי פֿאָהרט איהר נישט אַ ביסעל גיכער? זאָגען די ווייבער און טאַרען מיך פֿון אונטען.

— וואָס האָט איהר, זאָג איך, אַזוי קיין צייט נישט? פֿון אײַלעניש, זאָג איך, קומט קיין גוטס נישט אַרויס, זאָג איך, און כאַפּ אַ קיק מן־הצד אויף מיינע פֿאַרשווינדלעך; דאַכט זיך ווייבער ווי געוויינטליך, ווייבער: איינע מיט אַ זיידען טיכעל, די אַנדערע מיט אַ פּאַרוק; זיי זיצען און קוקען איינס אויפ׳ס אַנדערע און שושקען זיך.

— נאָך עפּיס וויים? פֿרעגען זיי מיך.

— נעהנטער, זאָג איך, ווי פֿון דאַנען זיכער נישט; אָט באַלד, זאָג איך, האָבען מיר אַ באַרג אַראָב מיט אַ באַרג אַרויף; נאָכדעם, זאָג איך, געהט ווידער אַ באַרג אַראָב מיט אַ באַרג אַרויף, און ערשט נאָכדעם, זאָג איך, האָבען מיר דעם גרויסען באַרג אַרויף און פֿון דאָרטען נעהמט שוין דער וועג גלייך, גלייך ביז בויבעריק...

— עפּיס אַ שלימ־מזל! רופֿט זיך אָן איינע צו דער אַנדערער.

— אַ פֿערשלעפּטע־קרענק! זאָגט די אַנדערע.

— אַ רעשטיל צו די צרות! זאָגט ווידער יענע.

— מיר שיינט אַ משוגע׳נער! זאָגט די אַנדערע.

„אודאי — טראַכט איך מיר — בין איך אַ משוגענ'נער, אַז איך לאָז מיך פֿיהרען ביי דער נאָז!"...

— וואו וועט איהר זיך, אַ שטיינער, כּדומה, למשל, מיינע ליעבע ווייבער, הייסען אָבוואַרפען? רוף איך מיך אָן צו זיי.

— וואָס הייסט, זאָגען זיי, אָבוואַרפען? וואָס איז פאַר איין אָבוואַרפעכטס?

— עס רעדט זיך אַזוי, זאָג איך, בעל־עגלה־שפּראַך; אויף אונזער לשון הייסט דאָס: וואוהין וועט איהר זיך הייסען פֿערפֿיהרען, אַז מיר וועלען קומען, זאָג איך, קיין בויבעריק, אם ירצה השם, מיט'ן אויבערשטענס הילף, געזונד און שטאַרק, אַז גאָט וועט שענקען דאָס לעבען? ווי זאָגט מען: בעסער צוויי מאָל פֿרעגען איידער איין מאָל בלאָנזען.

— אַ? אָט דאָס מיינט איהר? איהר וועט אונז, זאָגען זיי, מוחל זיין צופֿיהרען צו דער גרינער דאַטשע, וואָס ביים טייך, פֿון יענער זייט וואַלד. ווייסט איהר וואו דאָס איז?

— פֿאַר וואָס זאָל איך נישט וויסען, זאָג איך, איך בין אין בויבעריק ווי ביי זיך אין דערהיים; לאָס איך פֿערמאָגען די אלפים, זאָג איך, וויפֿיעל קלעצער איך האָב אַהינצו אַריינגעפֿיהרט; אָט ערשט פֿאַר אַ יאָהרען זומער, זאָג איך, האָב איך געשטעלט אויף דער גרינער דאַטשע צוויי קלאַפּטער האָלץ מיט אַ מאָל; דאָרט איז געזעסען איינער אַ גביר אַ גרויסער, פֿון יעהופּעץ, אַ מיליאָנטשיק פֿון אַ ודאי אַ מאָה אלף קאַרבען און אפשר בין רי"ש אלפים!

— ער זיצט היינט אויך דאָרטען, רופֿען זיך אָן צו מיר ביידע ווייבער און קוקען איינס אויפ'ס אַנדערע און שושקען זיך און לאַכען.

— טאַ, זאָג איך, אַז דער צער פֿון טראָגען איז יאָ אַזוי גרויס, קען דאָך געמאָלט זיין, אַז איהר האָט מיט איהם עפּיס אַ שטיקעל שייכות, וואָלט אפשר געווען, זאָג איך, אַ סברא, איהר זאָלט זיך דאָרט מטריח זיין, עפּיס אַ רעד טהון פֿון מיינעטוועגען, אַ שטיקעל טובה מיר, אַ פּרנסה, אַ שטעלע, צי ווייס איך וואָס? איך קען, זאָג איך, איינעם אַ יונגען מאַן, ישראל הייסט ער, נישט ווייט פֿון אונזער שטעדטיל, געווען אַ נאַר נישט מיט אַ נישט; האָט ער זיך דערשלאָגען אַהינצו, מע ווייסט נישט פֿון וואַנען און ווי אַזוי — בקיצור, ער איז היינט אַ גאַנצער יאַ טעבע דאָס, פֿערדיענט אפשר צוואַנציג קאַרבען אַ וואָך, צו אפשר גאָר פֿערציג, איך ווייס? — לייט האָבען גליק! צי אַ שטיינער וואָס געהט אָב, זאָג איך,

אונזער שוחט'ס אײדעם? װאָס װאָלט פון איהם געװען װען ער לאָזט זיך נישט אַ װעק קײן יעהופּעץ? אמת: די ערשטע עטליכע יאָהר איז ער גוט פערשװאַרצט געװאָרען, שיער נישט געשטאָרבען פון הונגער; דערפאַר אָבער אַצונד, חוץ זײן שאָדען, הלואי אױף מיר געזאָגט געװאָרען; ער שיקט שױן געלד אַהײם, ער האָט שױן חשק אַרױסנעמען אַהין זײן װײב אין קינדער, לאָזט מען איהם דאָרט נישט זיצען; אַ איז דאָך די קשיא: װי אַזױ זיצט ער? מוטשעט ער זיך טאַקי... שאַט, זאָג איך, אַז מע לעבט דערלעבט מען זיך; אָט האָט איהר, זאָג איך, דעם טײַך, און אָט איז די גרינגע דאַטשע, זאָג איך און פאָהר מיר אַרײַן ברײטלינג מיט אַ ירגזון גלײַך מיט'ן דישעל אין גאַניק אַרײַן. מע האָט אונז נאָר דערזעהען, איז געװאָרען ששון ושמחה, אַ געשרײַ, אַ נעפּילרער: „אױ, די באַבע! די מאַמע! די מומע!... זיך געפינען דער שאָדען! מזל-טוב!... געװאַלד װאו זענט איהר געװען? אַ גאַנצען טאָג אָהן קעפּ... צעשיקט פּאָטשטע אױף אַלע װעגען... געמײנט, אַ קשיא אױף אַ מעשה, אפשר װעלף, גזלנים חס-ושלום! װאָס איז די מעשה?"...

— די מעשה איז אַ שעהנע מעשה, געבלאָנזשעט אין װאַלד, פערבלאָנזשעט העט, װײַט, אפשר צעהן װערסט, פלוצים אַ יוד... װאָס פאַר אַ יוד?... אַ יוד אַ שלים-מזל מיט אַ פערד און װעגעלע, קיים מיט צרות אײנגעבעטען זיך, אַ'ע בײזע, װיסטע חלומות... אַרײַן גאָר אָהן אַ שומר? מעשה אַ מעשה, בעדאַרפט בענטשען גומל...

בקצור, סע האָט אַרױסגעטראָגען לאָמפּען אױפ'ן גאַניק, געגרײט צום טיש און אָנגעהױבען טראָגען סאַמאָװאַרען הײסע, מיט בעקענס טײ, מיט צוקער, מיט אײַנגעמאַכטס, מיט פײַנקיכענס גוטע, מיט פּיטערגעבעקס פרישע, שמעקענדיגע און נאָכדעם עסענס אַלערלײ, די טײַערסטע מאכלים, ייכלעך פעטע, מיט געבראָטענס, מיט געניזעס אַ סך, מיט די בעסטע װײַנען און נאַסטאָיקעס. איך בין נאָר געשטאַנען פון דערװײַטענס און בעטראַכט, װי אַזױ, קײן עין-הרע, מע עסט דאָס און מע טרינקט בײַ די יעהופּעצער נגידים, קײן בײזז אױג זאָל זײ נישט שאַטען. אַ משכּון פערזעצען, טראַכט איך מיר, און אַ גביר זאָל מען זײן; מיר דאַכט, איך װײס, װאָס דאָ פאַלט אַראָב אױף דער ערד, װאָלט פאַר מײַנע קינדער גענוג געװען אױף אַ גאַנצע װאָך, ביז שבת. געװאַלד, גאָטעניו, האַר-צינגער נעטרײַער, דו ביזט דאָך עפּיס אײן אל ארך אפים, אַ גרױסער גאָט און אַ גוטער גאָט, מיט חסד און מיט יושר, װי קומט דאָס, דו זאָלסט אַװעקגעבען אײנעם גאָר, דער אַנדערען גאָר נישט? אײנעם פּוטערבולקעס, דעם

אַנדערען מכות־בכורות? און צוריק אָבער בעטראַכט איך מיך: עט, בייזט אַ גרויסער נאַר, טביה, כ׳לעבען, וואָס איז שייך, דו ווילסט איהם זאָגען אַ דעה, ווי אַזוי צו פיהרען די וועלט? מסתמא, אַז ער הייסט אַזוי, בעדאַרף זיין אַזוי; אַ סימן האָט איהר, אַז ווען עס זאָל בעדאַרפען זיין אַנדערש, וואָלט דאָך געווען אַנדערש; אַי וואָס? פאַר וואָס זאָל טאַקי נישט זיין אַנדערש? איז דער תירוץ — עבדים־היינו, דערויף זענען מיר דאָך עפּיס שטיקלעך יודען אויף דער וועלט, אַ יוד בעדאַרף לעבען מיט אמונה און מיט בטחון, ער בעדאַרף גלויבען ערשטענס, אַז ס׳איז דאָ אַ גאָט אויף דער וועלט, און האָפען אויף דעם וואָס לעבט אייביג, אַז עס וועט זיך מסתמא, אם ירצה השם, פערבעסערען...

— שאַ, וואו־זשע איז ערגיץ דער יוד? הער איך עמיצער זאָגט; שוין אָוועקגעפאָהרען דער שלים־מזל?

— חס־ושלום! רוף איך מיך אָן פון דער וויַיטען; וואָס הייסט, איך וועל אַוועקפאָהרען גלאַט אַזוי אָהן אַ זייט געזונד? שלום־עליכם, זאָג איך, אַ גוטען אָבענד אייך, ברוכים־היושבים, עסט געזונדערהייט און לאָז אייך וואויל בעקומען.

— קומט־זשע אַהער, מאַכען זיי צו מיר, וואָס שטעהט איהר דאָרטען אין דער פינסטער? לאָמיר אייך אָנקוקען חאָטש, זעהען וואָס פאַר אַ פנים איהר האָט, אפשר וועט איהר נעמען אַ ביסעל בראָנפען?

— אַ ביסעל בראָנפען? אָך, זאָג איך, ווער זאָגט זיך דאָס אָב פון אַ ביסעל בראָנפען? ווי שטעהט דאָרטען אין פסוק: איזה „לחיים״ ואיזה למות, — מאַכט רש״י: גאָט איז גאָט און בראָנפען איז בראָנפען. לחיים! — זאָג איך און האַק אַריין אַ כוסה, לאָז גאָט געבען, זאָג איך, איהר זאָלט תמיד זיין רייך און האָבען גרויס נחת, יודען, זאָג איך, זאָלען תמיד זיין יודען, גאָט זאָל זיי געבען, זאָג איך, געזונד און כח, זיי זאָלען קענען אַריבערטראָגען די צרות.

— מה שמכם? רופט זיך אָן צו מיר דער גביר אַליין, אַ שיינער יוד, מיט אַ יאַרמעלקע, פון וואַנעט איז אַ יוד, וואו זיצט איהר, וואָס איז אייער פרנסה, זענט איהר אַ בעווייבטער, האָט איהר עפּיס קינדער און וויפיעל קינדער?

— קינדער? זאָג איך, נישט צופערזינדיגען; אויב איטליכעס קינד, זאָג איך, איז ווערט, ווי מיין גאָלדע וויל מיר איינרעדען, אַ מיליאָן, בין איך רייכער פונ׳ם גרעסטען גביר אין יעהופּעץ; דער חסרון, זאָג איך, וואָס אָרעם איז נישט רייך, קרום איז נישט גלייך, אַזוי ווי אין

זיך גענומען בײדע איבערצעהלען דאָס געלד נאָך אַ מאָל און נאָך אַ מאָל — דאָרט איז געווען פונקט צוויי מאָל ה"י און איינס איין איבעריגס, האָט איהר אַ קימאַ־לן, הײסט דאָס, פון זיעבען און דרײסיג קארבען!... מײנע האָט זיך אַזש צעוויינט.

— וואָס וויינסטו דו, זאָג איך, נאַרישע יודענע?

— ווי אַזוי זאָל איך נישט וויינען, זאָגט זי, אַז עס וויינט זיך? אַז דאָס הארץ איז פול, זאָגט זי, געהען די אויגען איבער; גאָט זאָל מיר מאַקי, זאָגט זי, אַזוי העלפען, ווי דאָס הארץ האָט מיר געזאָגט, אַז דו וועסט קומען מיט אַ גוטע בשורה; איך געדענק שוין נישט, זאָגט זי, די צייט, ווען די באָבע צייטעל, זאָל זיין ווייט אָבגעשיידט, זאָל מיר קומען צו חלום; איך ליעג אין שלאָף, פלוצים חלומ'ט זיך מיר אַ מעלקשעפעל אַ פולס ווי איין אויג; די באָבע צייטעל, עליה־השלום, טראָגט דאָס מעלקשעפעל אונטערן פארטוך, מע זאָל חלילה נישט געבען קיין גוט אויג און די קינדער שרייען: מאַמע, מאַני!...

— חאַפּ נאָר נישט די לאָקשען פאר שבת, זאָג איך, נשמה מײנע; לאָז די באָבע צייטעל האָבען אַ ליכטיגען גן־עדן, זאָג איך, ווייס איך נאָך נישט צו מיר ווועלען פון איהר האָבען; נאָר, אַז גאָט, זאָג איך, האָט געקענט טהון אַזאַ נס, אַז מיר זאָלען האָבען אַ בהמה, וועט ער מסתּמא זעהען, אַז די בהמה זאָל זיין אַ בהמה... גיב מיר בעסער איין קצה גאָלדע סערדצע, וואָס טהוט מען מיט'ן געלד?

— אדרבא, מאַכט זי צו מיר, וואָס רעכענסט דו צו טהון, טביה, מיט אַזוי פיעל געלד, קיין עין־הרע?

— אדרבה ואדרבה, זאָג איך. וואָס רעכענסט דו קענען מיר מאַכען, קיין עין־הרע, מיט אַזאַ קאַפּיטאַל? און מיר האָבען בײדע גענומען טראַכטען אַהין, אַהער, דאָס, יענץ, געבראָכען זיך דעם קאָפּ, אויסגערעכענט, וואו ערגיץ אַ געשעפט אויף דער וועלט. יענע נאַכט האָבען מיר איבערגע־האַנדעלט מיט וואָס איהר ווילט: געקויפט פערדלעך אַ פּאָר און באַלד מאַקי זיי פערקויפט מיט רוחים; געעפענט אַ באַקאַלײנע קלייט אין בויבע־ריק, אויסגעפערקויפט די סחורה און באַלד געעפענט אַ שניטקראָם; גע־האַנדעלט אַ שטיקעל וואַלד, געחאַפּט אָבטריטגעלד עטליכע קערבלעך און אַנטלאָפען; געפּרובט אויסדינגען די אַנאַטעוקער טאַקסע, גענומען דעם „פּראָיעקט", געמאַכט אַ ביסעל הלואה, אָבגעגעבען דאָס געלד אויף פּראָצענט...

— משוגע מײנע שונאים! רופט זיך אָן מיין ווייב; דו ווילסט צין־פּלעכטען די עטליכע גראָשענס, בלייבען מיט'ן ביטשעל?

פּסוק שטעהט: המבדיל בין קודש לחול, — ווער עס האָט די קליינגערס דעם איז וואויל. געלד האָבען טאַקי די בראָצקיס און איך האָב טעכטער. און אַז מע האָט, זאָגט איהר, טעכטער, פערגעהט דער געלעכטער; נאָר גאָר נישט, גאָט איז אַ פאָטער. ער פיהרט אויס, דאָס הייסט, ער זיצט אויבען און מיר מוטשען זיך אונטען, מע האָרעוועט, מע שלעפּט קלעצער, אַ ברירה האָט מען? ווי די גמרא זאָגט: במקום שאין איש — איז אַ הערינג פיש, דער גאַנצער אומגליק איז, דאָס עסען. ווי מיין באָבע עליה־השלום פלעגט זאָגען: ווען דער פּיסק זאָל ליגען אין דער ערד וואָלט דער קאָפּ געגאַנגען אין גאָלד... האָט קיין פעראיבעל נישט, זאָג איך, עס איז נישטאָ קיין גלייכערס פון אַ קרומע לייטער און קיין קרומערס פון אַ גלייך וואָרט, ובפרט, זאָג איך, אַז מע מאַכט שהכל נהיה בדברו אויפ'ן ניכטערען האַרצען.

— לאָז מען געבען דעם יודען עפּיס עסען! רופט זיך אָן דער נגיד און עס ווערט בעשאַפט אויפ'ן טיש פון כל־מאמינים־שהוא: פיש און פליייש און געבראָטענס און פערטלען עוף און פופּקעס מיט לעבערלעך אָהן אַ שעור.

— איהר וועט עפּיס עסען? מאַכען זיי צו מיר, נעהם וואַשט זיך.

— אַ קראַנקען פרעגט מען, אַ געזונדען גיט מען; נאָר וואָס דען, זאָג איך אַ דאַנק אייך; אַ ביסעל בראָנפען, זאָג איך, מהכתיתי, נאָר געהן זעצען זיך, אָט דאָ, מאַכען אַ גאַנצע סעודה, בשעת דאָרטען, אין דערהיים, מיין ווייב און קינדער, זאָלען געזונד זיין... אויב אייער גוטער ווילען ז ...

בקצור, מע האָט זיך אַ פּנים געשטייסען וואָס איך מיין, און מע האָט מיר געגומען פּאַקען אין וואָגען אַריין איטליכער בעזונדער: דער אַ בולקע, דער פיש, דער געבראָטענס, דער אַ פערטעל עוף, דער טיי און צוקער, דער אַ טעפּעל שמאַלץ, דער אַ סלאָי איינגעמאַכטס.

— דאָס וועט איהר, מאַכען זיי, ברענגען אַהיים אַ מתנה פאַר אייערע ווייב און קינדער און אַצוגד זאָגט וויפיעל וועט איהר זיך הייסען בעצאָהלען פאַר אייער טרחה, וואָס איהר האָט זיך מטריח געווען פון אונזערטוועגען.

— סאַ משל, זאָג איך, וואָס איז שייך, איך וועל מיר הייסען אָנמעסטען? וויפיעל אייער גוטער ווילען וועט זיין, זאָג איך, אַזוי

דאָס געלד, — ווער געצעהלט? וואָס געצעהלט? און שטיפּ אין אַלע קעשענעס.

— אַ גוטע נאַכט, זאָג איך, אַ גוטען תּמיד און זײַט געזונד און זאָלט האָבען, זאָג איך, גרויס נחת, איהר און אייערע קינדער און קינד'ס קינדער און אייער גאַנצע משפּחה, זאָג איך, און לאָז מיך געהן צום וואָגען, רופט זיך און צו מיר די גביר'טע, יענע וואָס מיט'ן זײַדען טיכעל:

— שטעהט נאָר אַ ווײַלע, רב טביה, פון מיר בעקומט איהר נאָך אַ בעזונדער מתּנה; אם ירצה השם, מאָרגען קומט צופאָהרען; איך האָב, זאָגט זי, אַ מאורע בהמה, געוועזען אַ מאָל אַ טײַערע בהמה; פלעגט געבען פיער און צוואַנציג גלעזער מילך, הײַנט האָט זי פון אַ גוט אויג אויפגע־הערט צו מעלקען זיך, דאָס הייסט, מעלקען מעלקט זי זיך, נאָר קיין מילך גיט זי נישט...

— לאַנג לעבען זאָלט איהר, זאָג איך, איהר זאָלט גאָר קיין יסורים נישט האָבען, בײַ מיר וועט זיך אייער בהמה אי מעלקען אי מילך געבען; מײַן אַלטע איז קיין עין־הרע אַזאַ בעל־הבית'טע, אַז פון גאָר נישט בראָקט זי לאָקשען, פון פינגער קאָכט זי זאַטירקעס, מיט נסים מאַכט זי שבת און מיט בוכענצים לעגט זי קינדער שלאָפען... האָט קיין פאַראיבעל נישט, זאָג איך, טאָמער האָב איך מיך אַרויסגעחאַפּט מיט איין איבריג וואָרט, אַ גוטע נאַכט און אַ גוטען תּמיד און זײַט געזונד, זאָג איך, און לאָז מיך געהן. איך קים אַרויס אין הויף צום וואָגען, איך טהו מיך אַ חאַפּ צום פערדעל, אוי, וועה, אַן אומגליק, אַ צרה, אַ שלאַק! איך קוק אויף אַלע זײַטען — והילד איננו — נישטאָ קיין פערדעל!

„נו, טביה, טראַכט איך מיר דו ביזט אין דער אַרבײַט!"... און עס קומט מיר אַרויף אויפ'ן זינען אַ שעהנע מעשה, וואָס איך האָב אַ מאָל געלייענט ערגיץ אין אַ ביכעל, ווי אַזוי „חברה" האָבען דערטאַפּט אין דער פרעמד איין עהרליכען יודען, אַ חסיד, פערנאַרט צו זיך אונטערען שטאָדט אין פּאַלאַץ אַרײַן, געגעבען איהם עסען און טרונקען און נאָכדעם פּלוצים מיט אַ מאָל פערשוואונדען געוואָרען, איהם איבערגעלאָזט איינעם אַליין מיט אַ נקבה; פון דער נקבה איז באַלד געוואָרען אַ חיה־רעה, פון דער חיה־רעה האָט זיך אויסגעלאָזט אַ קאַץ און פון דער קאַץ אַ פּיפּערנאָטער...

„זעה נאָר, טביה, זאָג איך צו מיר אַליין, צי מע פיהרט דיך נישט אין באָד אַרײַן?!"

— וואָס באַברעט איהר זיך דאָרטען און וואָס וואָרטשעט איהר? פרעגט מען מיך.

— וואָס איך באַברע מיך? ענטפער איך, אַז אַך און וועה איז מיר, זאָג איך, וואָס איך לעב אויף דער וועלט; איך האָב אַ שאָדען: דאָס פערדעל מיינס...

— אייער פערדעל, מאַכען זיי צו מיר, איז אין שטאַל. זייט זיך מטריח אַהינצו אין שטאַל אַריין.

איך קום אַריין אין שטאַל און טהו אַ קוק: יאָ, ווי איך בין אַ יוד, מיין בחור שטעהט זיך גאַנץ פיין צווישען די נגידי'שע פערד, שטאַרק פערמיעפט אינ'ם קייען, רייבט דעם האָבער געשמאַק, אויף וואָס די וועלט שטעהט.

— הער נאָר, זאָג איך צו איהם, חכם מיינער, שוין צייט אַהיים; מיט אַ מאָל צוחאַפּען זיך, זאָג איך, טאָר מען נישט, איין איבעריגער ביסען, זאָגט מען, קען פערשאַטען...

בקיצור, איך האָב איהם קוים איינגעבעטען, מחילה איינגעשפּאַנט איהם אין וואָגען און האָב מיך געלאָזט אַהיים לעבעדיג פרעהליך, געזונגען אַ „מלך־עליון" גאָר בנלופין. אויך מיין פערדעל איז געוואָרען גאָר נישט דאָס וואָס פריהער; אַ נייע פעל אויף דעם אויסגעוואַקסען; שוין נישט געוואַרט אויף קיין בייטש, געלאָפען ווי אַ מזמור; געקומען אַהיים שוין שפּעטליך אין דער נאַכט, אויפגעוועקט מיין ווייב מיט אַ שמחה, אַ פרייד.

— אַ גוט יום־טוב, מאַך איך צו איהר, מזל־טוב דיר, גאָלדע!

— אַ ווּיסטער מזל־טוב דיר אַ פינסטערער, מאַכט זי; וואָס ביזט דו אַזוי יום־טוב'דיג מיין טייערער ברויט־געבער? דו פאָהרכט דאָס פון אַ חתונה, צי פון אַ ברית, גאָלדשפּינער מיינער?

— עס איז אַ חתונה, זאָג איך, מיט אַ ברית! וואַרט אויס, מיין ווייב, אָט וועסט דו באַלד זעהן איין אוצר, זאָג איך; נאָר קודם־כל וועק אויף די קינדער, לאָזען זיי נעביך אויך געניסען, זאָג איך, פון די יעהופּעצער מאכלים...

— צי דו ביזט דול, צי דו ביזט חסר־דעה, צי דו ביזט גערירהרט, צי דו ביזט פונ'ם זינען? עפּיס רעדסט דו ווי אַ משוגע'נער שונאי־ציון! זאָגט צו מיר מיין ווייב און שעלט, לייענט די תוכחה, ווי געוויינטליך, אַ יודענע.

— אַ יודענע, זאָג איך, בלייבט אַ יודענע; נישט אומיסט זאָגט

שלמה המלך, אז צווישען טויזענד ווייבער האט ער נישט געפינען איינע א רעכטע; א גליק, כ'לעבען, וואס ס'איז היינט געוואָרען אויס מאָדע, האָבען א סך ווייבער, זאָג איך, און גיי מיר ארויס צו מיין וואָגען און טראָג אריין פון דאָרטען אלע גוטע זאכען, וואס מע האט מיר איינגעפּאקט און שטעל דאס אלדינג אויס אויפ'ן טיש. מיינע חברה־לייט האָבען דערזעהן בולקעס, דערשמעקט פלייש, זענען זיי בעפאלען דעם טיש, ווי די הונגעריגע וועלף נעבעך; עס איז געוואָרען צווישען זיי א האפערייַ, די הענד האָבען געציטערט, די ציינער האָבען געארבייט, עס איז געווען ווי אין פסוק שטעהט: ויאכלו, — מאכט רש"י: מע האט געקנאקט ווי די הוישעריקען. טרערען האָבען זיך מיר געשטעלט אין די אויגען...

— נו, זאָג שוין, מאכט צו מיר מיין פלונית'טע, ביי וועמען איז דאס געווען איין אָרעם מאָהל־צייט, צו אזוי א סעודה, און וואס בעזט דו אזוי האָפערדיג?

— האָב צייט, זאָג איך, גאָלדע, דו וועסט אלץ וויסען; דו צעבלאָז נאָר, זאָג איך, דעם סאמאָוואר און נאָכדעם וועלען מיר זיך ארומזעצען אלע ארום טיש, זאָג איך, טרינקען צו גלעזלעך טיי, ווי עס געהער צו זיין; א מענש, זאָג איך, לעבט איין מאָל אויף דער וועלט, נישט קיין צוויי מאָל, ובפרט, זאָג איך, אז מיר האָבען שוין איצט אונזער אייגענס א בהמה פון פיער און צוואנציג גלעזער א טאָג, מאָרגען, אם ירצה השם, ברענג איך זי צופיהרען. א נו, גאָלדע, מאך איך צו איהר נאָכדעם, און חאפּ ארויס דעם גאנצען פּאק סיגנאציעס; א נו, זיי א בריה און טרעף וויפיעל געלד האָבען מיר דאָ?

איך טהו א קוק אויף מיין ווייב — זי איז אויס מענש, טוירט ווי די וואנד, קען קיין וואָרט נישט אויסרעדען.

— גאָט איז מיט דיר, גאָלדע סערדצע, זאָג איך, וואס האָסט דו זיך אזוי דערשראָקען? אפשר האָסט דו מורא, זאָג איך, טאָמער האָב איך דאס גע'גנב'עט אָדער גע'גזל'ט? פע, זאָג איך, מעגסט זיך שעמען; ביזט טביה'ס ווייב שוין אזא צייט און קענסט איך מיר איבערטראכטען אזא מעשה? נארעלע, זאָג איך, דאס איז כשר געלד, פערדינט ערליך מיט מיין אייגענעם שכל און מיט מיין האָרעוואניע; איך האָב, זאָג איך, מציל געווען צוויי נפשות פון א גרויסער סכנה, זאָג איך, ווען נישט איך, גאָט ווייסט, וואס עס וואָלט מיט זיי געווען!...

בקצור, איך האָב איהר דערצעהלט די גאנצע מעשה, פון א' ביז ת', ווי אזוי גאָט האט דאָ מיט מיר געפיהרט ארום און ארום און מיר האָבען

וועט איהר מיר בעצאָהלען; מיר וועלען דורכקומען, ווי זאָגט ער, אַ רענדעל אַראָב, אַ רענדעל אַרויף, „שקראַב וועט שוין שקראַבעריגער נישט ווערען“...

— ניין, זאָגען זיי, מיר ווילען האָרכען פון אייך אַליין, רב טביה, האָט קיין מורא נישט, מע וועט אייך, חלילה, נישט קעפּען.

— וואָס טהוט מען דאָ? טראַכט איך מיר, ס'איז שלעכט: זאָל איך זאָגען אַ קערבעל, איז איין עבירה, טאָמער קען איך נעמען צוויי. זאָל איך זאָגען צוויי, האָב איך מורא, טאָמער קוקען זיי מיך אָן ווי אַ משוגע'נעם, פאַר וואָס קומט דאָ צוויי קאַרבען?״

— אַ דרייערעל!!!... האָט זיך אַרויסגעכאַפּט ביי מיר פונ'ם מויל אין צווישען עולם איז געוואָרען אַזאַ געלעכטער, אַז איך האָב מיך שיער אין דער ערד בעגראָבען.

— האָט קיין פאַראיבעל נישט, זאָג איך, טאָמער האָב איך מיך אַרויסגעכאַפּט מיט אַ וואָרט; אַ פערד, זאָג איך, אויף פיער פיס, ספּאָטי־קעט זיך, ובפרט אַ מענש מיט איין צונג... עס איז געוואָרען נאָך אַ גרעסערער געלעכטער; מע האָט זיך פּשוט געהאַלטען ביי די זייטען לאַבענדיג.

— לאָז שוין זיין גענוג צו לאַכען! רופט זיך אָן דער גביר און נעמט אַרויס פון בוזעמקעשענע אַ גרויסען טייסטער און געהט און שלעפּט אַרויס פונ'ם טייסטער — וויפיעל מיינט איהר אַ שטיינער? אַ נו, טרעפט! — אַ צעהענערעל, אַ רויטס אַזוי ווי פייער, איך זאָל אַזוי זיין געזונד מיט אייך אינאיינעם, און מאַכט אַזוי: אָט דאָס האָט איהר פון מיר, און איהר קינדער, גיט אייך פון אייער קעשענע וויפיעל איהר פערשטעהט.

בקצור, וואָס טויג אייך, עס האָט אָנגעהויבען צו פליהען אויפ'ן טיש פינפערלעך און דרייערלעך און איינערלעך — הענד און פיס האָבען מיר געציטערט; איך האָב געמיינט, אָט פאַל איך חלשות.

— נו, וואָס שטעהט איהר? מאַכט צו מיר דער גביר; נעמט צו־נויף די עטליכע קערבעלעך פונ'ם טיש און פאָהרט געזינדערהייט צו אייער װײַב און קינדער.

— גאָט זאָל אייך געבען, זאָג איך, כפל־כפלים, איהר זאָלט פיר־מאָגען צעהן מאָל, הונדערט מאָל אַזוי פיעל, איהר זאָלט האָבען אַלץ גוטס, מיט גרויס נחת! און זשערבע צענויף מיט ביידע הענד

— וואָס רעדן, זאָג איך, האַנדלען מיט ברויט און נאָכדעם בלײַבן אײן אָנזעצער איז שענער? קאַרג, זאָג איך, ווערט הײַנט די וועלט ברילי׳ הדל פון ווײץ? נעה, זאָג איך, האָרך, וואָס איך אײַך מהוט זײַן.

— וואָס מויג מיר, זאָגט זי, אײַךעס? מײַנע אבות־אבותינו זענען דאָרט נישט געווען און מײַנע קינדער וועלן דאָרט נישט זײַן, כל־זמן איך לעב און די פיס טראָגען מיך.

— וואָס־זשע ווילסט דו? זאָג איך.

— וואָס איך וויל, זאָגט זי, איך וויל זאָלסט נישט זײַן קײַן לעקיש און נישט רעדען קײַן נאַרישקײַטען.

— אודאי, זאָג איך, ביזט דו איצטערט אַ חכמה, ווי זאָגט מען: אַז עס קומען די מאות קומען די דעות און אַז מע איז אַ פּשר רײַך איז מען געווים קלוג..., ס׳איז תמיד אַזוי!

בקצור, מיר האָבען זיך עטליכע מאָל צעקריגט און טאַקי באַלד איבערגעבעטען און עס איז ביי אונז געבליבען דער פּלאַן, מיר זאָלען צו דער מאורע בהמה צוקויפען נאָך אַ בהמה אַ מעלקעדיגע, וואָס גיט מילך...

וועט איהר דאָך מסתמא פרעגען אַ קשיא: וואָס עפּיס אַ בהמה, פאַר וואָס נישט קײַן פערד? וועל איך אײַך ענטפערען: וואָס עפּיס אַ פערד, פאַר וואָס נישט קײַן בהמה? בױבעריק איז דאָך אַ ערטעל, וואָס עס קומען זיך צוזאַמען אַ הינצו אויף זומער אַלע יעהופּעצער נגידים אויף די דאַטשעס, און אַזוי ווי די יעהופּעצער לײַט זענען אַלע זעהר אײדעלע מענשען, וואָס זענען געצויגען, מע זאָל זײ אַלסדינג ברענגען גרײַטס, גלײַך אין מויל אַרײַן: פון האָלץ און פון פליישׁ און פון אײער, הינער, ציבעלעס, פעפער, פעטרישקע — פאַר וואָס־זשע זאָל זיך נישט געפינען אײנער, אַזעלכער, וואָס זאָל זיך אונטערנעהמען ברענגען זײ אַלע מאָל אין שטוב אַרײַן קעז און פוטער און סמעטענע וכדומה? ווערלינג די יעהופּעצער האַלטען פון דער אכילה און דאָס קערבעל איז בײַ זײ, ווי זאָגט איהר, אַ ממזר, קען מען דאָך לײזען שעהן געלד און פערדינען דערבײַ טאַקי גראָב. דער עיקר, אַבי די סחורה זאָל זײַן סחורה, און אַזאַ סחורה ווי בײַ מיר, קריגט איהר דאָך נישט אין יעהופּעץ אפילו; איך זאָל האָבען די ברכות מיט אײַך און אײנעם וויפיעל מאָל גרויסע־לײַט, גבירים, בעטען זיך בײַ מיר, איך זאָל זײ ברענגען פרישע סחורה: „מיר האָבען געהאָרכט, זאָגען זײ, טעוויעל, אַז דו ביזט אײן אָרענטליכער מאַן, חאָטש דו ביזט אַ יוד, אַ פּאַרך״... מײנט איהר, פון יורען וועט איהר

האָרכען אַזאַ קאָמפּלימענט? ווי לאַנג קרענקען מיינע שׂונאים! — קיין גוט־וואָרט הערט מען נישט פון אונזערע יודעלעך. זיי ווייסען נאָר אַריינקוקען יענעם אין טעפּיל אַריין. מע האָט דערזעהן ביי טביה'ן אַ בהמה'לע איין איבעריגס, אַ ברימשקע אַ נייע, — האָט מען אָנגעהויבען ברעכען זיך די קעפּ: פון וואַנען און פון וואָס? צי האַנדעלט נישט דער דאָזיגער טביה מיט פאַלשע סיגנאַציעס? אָדער צו קאָכט ער נישט קיין ספּירט שטילערהייט בשתיקה?... „חאַ־חאַ־חאַ! ברעכט אייך, ברידערליך, טראַכט איך מיר, די קעפּ געזונטערהייט!..." איך ווייס נישט, צי איהר וועט מיר גלייבען — איהר זענט כמעט דער ערשטער, וואָס איך האָב אייך דערצעהלט די גאַנצע געשיכטע, ווי אַזוי און וואָס און ווען... נאָר, מיר דאַכט, איך האָב מיך אַ ביסעל פעררעדט, האָט קיין פערדראָיבעל נישט. מע בעדאַרף אין זינען האָבען, ווי זאָגט איהר, עסק, אָדער ווי אין פסוק שטעהט: כל עורב למינהו — איטליכער צו זיינעם, איהר צו אייערע ביכליך, איך צו מיינע טעפּליך און צו מיינע קריגליך... איין זאַך וועל איך אייך בעטען, פּאַני, איהר זאָלט מיך חאָטש נישט אַריינשרייבען אין אַ ביכעל, און אַז איהר וועט מיך אַריינשרייבען, זאָלט איהר חאָטש נישט אַרויסשטעלען דעם נאָמען מיינעם... זייט מיר געזונד און האָט אייך אַ גוטען תמיד.

II.

אבוידעם

אַבוידֶעם:

— רבות מחשבות בלב איש — אַזוי דאַכט זיך, שטעהט בײַ אונז געשריבען אין דער הייליגער תורה? פערטײַטשען דעם פסוק בעדאַרף איך אייך נישט, רב שלום־עליכם; נאָר בלשון אַשכנז גערעדט, דאָס הייסט אויף פּראָסט יודיש איז דאָ אַ ווערטעל: „דאָס בעסטע פערד בעדאַרף האָבען אַ בײַטש, דער קליגסטער מענש — איין עצה“. אַ קעגען וואָס זאָג איך עם הייסט דאָס? אַ קעגען זיך אַליין טאַקי, ווארום אז איך האָב שׂכל און קום אַרײַן צו אַ גוטען פרײַנד און דערצעהל איהם דאָס און דאָס, אַזוי און אַזוי, וואָלט איך געוויס נישט געהאַט אַזאַ מיאוס'ען פּסק; נאָר וואָס דען — החיים והמות ביד הלשון — אַז גאָט וויל שטראָפען אַ מענשען, נעמט דאָס אָב בײַ איהם דעם שׂכל. איך טראַכט מיר צו זיך אַליין וויפיעל מאָל: „בערעכען נאָר, טביה, דו פערד איינער, ביזט דאָך עפּיס, זאָגט מען, יאָ נישט קיין נאַר, ווי קומסט דו זיך לאָזען פיהרען אין באָד אַרײַן און נאָך אַזוי נאַריש? וואָס וואָלט דיר אָבגעגאַנגען אַצונדערט אַ למשל, בײַ דײַן שטיקעלע פּרנסה, קיין עין־הרע, מיט דײַן ביסעל מילכיג'ס, וואָס האָט אַזאַ שם אויף דער וועלט, כ'לעבען, אומעטום, אין בויבעריק, אין יעהופּעץ, און וואו נישט? — ווי פײַן און ווי זיס וואָלט דאָס געוועזען איצטערט אָ, ווען די קליינגערס אַ שטייגער ליגען זיך שטילערהייט אין קאַסטען וויַיט בעגראָבען, קיין בן־אדם ווייסט דערפון, ווארום ווער'ן געהט דאָס אָן, איך בעט אייך, צי טביה האָט געלד צו נײַן? איך מײַן טאַקי באמת. אַ סך האָט זיך די וועלט אינטערעסירט מיט איהם, אַז ער איז געלעגען, נישט היינט געדאַכט, נישט פאַר קיין יודען געדאַכט, נײַן אייזען אין דער ערד, געשטאָרבען דרײַ מאָל אַ טאָג פון הונגער מיט ווײַב און קינדער? ערשט נאָכדעם אַז גאָט האָט זיך אַרומגעקוקט אויף טביה'ן, איהם בעגליקט מיט אַ מאָל און ער האָט זיך קוים קוים דערשלאָגען צו אַ שטיקעל תכלית, אָנגעהויבען אָבלייגען אַ קערביל, איז מיט איהם געוואָרען פול די וועלט און טביה איז שוין געוואָרען רב טביה

גאר א קאטאוועס א ביסעל! עס האבען זיך שוין ארויסבעוויזען גיטע פריינד א סך, ווי אין פסוק שטעהט געשריבען: כלם אהובים כלם ברורים — אז גאט גיט מיט'ן לעפעל געבען לייטען מיט'ן שעפעל. איטליכער בעזונדער קומט צו געהן מיט זיינעס: דער זאגט א שניט-קראם, דער — א באקאליי, דער זאגט א שטוב, א נחלה, איין אייביג געוועהר, דער קומט צוגעהן — ווייץ, דער — וואלד, דער — טארגעס... „ברידערלעך! זאג איך, טשעפעט זיך אב, איהר האט, זאג איך, א ווילדען טעות, איהר מיינט, א פנים, איך בין בראצקי? לאמיר דאס אלע, זאג איך, פערמאגען, וואס איך האב ווינציגער פון שי"ן קארבען און אפילו פון רי"ש און אפילו פון ק"ן; יענעמס גוטס. זאג איך, איז גרינג צו שאצען: יעדען דאכט זיך, אז יענעמס לייכט זיך, קומסט צו נאהענט, איז דאס א מעשען קנעפעל.

בקצור נישט געראכט זאלען זיי ווערען, טאקי אונזערע יודעלעך מיין איך, מע האט מיר א גוט אויג געגעבען! א קרובי האט מיר גאט צוגעשיקט, עפיס א שמעלקי וויים איך. מיין פערדס בייטש שטעקעלע, ווי מע זאגט. מנחם מענדעל הייסט ער, א פליהער. א ברעכער, א לויפער, א דרעהער, א נעכטיגער טאג, אויף קיין גוט ארט זאל ער נישט שטעהען! ער האט מיך דערטאפט און פערדרעהט מיר מיין קאפ מיט חלומות, נישט געשטויגען נישט געפלויגען. וועט איהר דאך פרעגען: מה-נשתנה ווי קום איך טביה, צו מנחם מענדעל'ן? וועל איך אייך דערויף ענטפערען א תירוץ: עבדים היינו — ס'איז אזוי בעשערט. הערט א מעשה:

איך קום צופאהרען קיין יעהופעץ, תחלת ווינטער, מיט מיין ביסעל מילכיגס — א פונט עטליכע און צוואנציג פוטער פרישע פון פוטערלאנד. מיט א פאר שעהנע ווארעטשקעס קעז, גאלד און זילבער, לאמיר זיך ביידע ווינשען אזא יאהר! דאס פערשטעהט איהר דאך שוין אליין, אז איך האב מיין סחורה פערצוקערט, נישט געלאזט זיך א לעק, איהר זאלט זאגען אויף א רפואה, קיין צייט געהאט אפילו צו זיין ביי אלע מיינע זומערדיגע קונים, די בויבעריקער דאטשניקעס, וואס קיקען ארויס אויף מיר ווי אויף משיח'ן, וארום אזוי לאנג שמייסט מען זיי, אייערע יעהופעצער סוחרים מיין איך, ווי זיי קענען גאר געבען — אזא שטיקעל סחורה, ווי טביה גיעט, אייך בעדארף איך נישט דערצעהלען, ווי זאגט דער נביא: יהללך זר, גוטע סחורה לויבט זיך אליין...

בקצור, אויסגעפערקויפט אינגאנצען עד לפ"ק און אונטערגעיארפ'ן מיין פערדעל א ביסעל היי, געה איך מיר ארויס אזוי אין שטאדט. ארם

יסודו מעפר, מען איז דאָך נישט מעהר ווי אַ מענש. גליסט זיך אָנקוקען אַ וועלט, האַפּען לופט, זעהען די אַנטיקלעך וואָס יעהופּעץ שטעלט אַרויס אין די פענסטער, ווי איינער רעדט: מיט די אויגען נאַ, זעה, קוק, ווי־פיעל דו ווילסט, נאָר מיט די הענד — אַ זאַס!... שטעהענדיג אַזוי בּיי אַ גרויסען פענסטער מיט האַלבּע פריאַלען און קערבּליך זילבּערנע אַ סך מיט בּאַנקאָווע בּילעטען און מיט גלאַט אַסיגנאַציעס אָהן אַ שיעור, טראַכט איך מיר בּשעת־מעשה: רבונו של עולם! ווען איך פאַרמאָג חאָטש אַ צעהנט־חלק וואָס אָט דאָס בּעטרעפט, וואָס וואָלט איך דעמאָלט געהאַט צו גאָט און ווער וואָלט געווען צו מיר גלייך? ראשית־חכמה וואָלט איך אַ שדוך געטהון מיט מיין עלטערע טאָכטער, געגעבּען איהר ת"ק קאַרבּיצען נדן אַ חוץ כּלה־מתּנות, אַ חוץ הלבשה מיט חתונה־הוצאות; דאָס פערד און וועגעלע מיט מיינע בהמה'לעך וואָלט איך פערקויפט, בּאַלד אַרויסגעפאָהרען אין שטאָדט אַריין, געקויפט איין אָרט אין מזרח וואַנד, מיין ווייבּ זאָל לעבּען אַ בּיסעל פערעל און צדקה צוטהיילט ווי דער שענסטער בּעל הבּית; יענקיל שייגעץ וואָלט בּיי מיר בּאַלד געוואָרען אויס גבּאי אין חברה קדישא, געגוג שוין טרינקען בּראָנפען און עסען פופקעס מיט לעבּערליך אויף קהל'ס חשבון!...

— שלום עליכם, רבּ טביה! הער איך עמיצער זאָגט מיר פון הינטען, וואָס מאַכט אַ יוד! איך דרעה מיך אויס און טהו אַ קוק, איך וואָלט געמעגט שווערען אַ בּעקאַנטער! „עליכם־שלום, זאָג איך, פון וואַנען איז אַ יוד?" — פון וואַנען? פון מאַזעפעווקע, מאַכט ער צו מיר, טאַקי אייערס אַ פריינדיל, דאָס הייסט איך קעהר מיך אָן, זאָגט ער, מיט אייך אַ שני בּשלישי, אייער ווייבּ גאָלדע, זאָגט ער, איז מיר אַזין אייגען גליד־גליד־געשוועסטערקינד, „שאַט־זשע נאָר, זאָג איך, זענט איהר אפשר נישט בּרוך־הערש לאה־דוואָסים אין אייזעם?" — כּמעט ווי געטראָפען, מאַכט ער צו מיר: איך בּין בּרוך־הערש לאה־דוואָסים אין אייזעם און מיין ווייבּ הייסט שיינה־שיינדעל בּרוך־הערש לאה־דוואָסים, היינט ווייסט איהר שוין? „שאַט־זשע נאָר, זאָג איך, אייער שוויגערס בּאָבּע, שרה יענטע, מיט מיין ווייבּס מוהמע, פרומע זלאַטע, זענען, דאַכט זיך, געווען אויבּ נישט קיין אייגענע געשוועסטער־קינדער, און אויבּ איך האָבּ קיין טעות נישט, זענט איהר דער מיטעלסטער איידעם בּיי בּרוך־הערש לאה־דוואָסים, נאָר וואָס דען, איך האָבּ פערגעסען ווי מען רופט אייך, אייער נאָמען, זאָג איך, איז בּיי מיר אַרויס גאַנץ פון'ם קאָפּ, מה שמכם? ווי אַזוי איז אייער אמת'ער נאָמען?" מיך, זאָגט ער, רופט מען מנחם מענדיל בּרוך־הערש

לאה-דוואָסים, אַזוי רופט מען מיר אין דערהיים אין מאַזעפּעווקע. „אויב אַזוי, מיין ליעבער מנחם-מענדיל, מאַך איך צו איהם, קומט דאָך דיר מאַקי שלום-עליכם גאָר אויף איין אַנדער אופן! זאָג-זשע מיר, מיין טייערער מנחם מענדיל, וואָס טהוסט דו דאָ, וואָס מאַכט די שוויגער דיינע און דער שיטער זאָל לעבען? — ווי נעהט דאָס דיר, זאָג איך, און געוונד, און וואָס מאַכען עפּיס דיינע געשעפטען?“ — עט, מאַכט ער, און געוונד נאָט צו דאַנקען, מע לעבט; נאָר די געשעפטען, זאָגט ער, וועגען עפּיס היינט נישט אַזוי פוינגעלדיג... „גאָט וועט העלפען, מאַך איך, און חאַפּ אַ קוק אויף זיינע מלבושים נעבּיך: אויסגעטריפּעט אין אַ סך ערטער און די שטיוועל מחילה צעטרענט סכנות-נפשות... נישקשה, גאָט, זאָג איך, וועט העלפען. עס וועט זיך מסתמא פערבעסערען, ווי אין פּסוק שטעהט: הכל הבל — געלר, זאָג איך, איז קיילעכיג: היינט אַזוי, מאָרגען אַזוי, אַבי מען לעבט; דער עיקר, זאָג איך, איז בטחון, אַ יוד בעדאַרף האָפען; אַי מען ווערט, זאָג איך. פערשוואַרצט? דערויף זענען מיר דאָך עפּיס יודען אויף דער וועלט! ווי זאָגט מען: ביזט דו אַ זעלנער שמעק פּולווער; משל כחרס הנשבר — די גאַנצע וועלט, זאָג איך, איז אַ חלום... דו זאָג מיר בעסער, מנחם-מענדעל סערדצע, ווי קומסט דו אַהער פלוצים אין מיטען דערינען אין יעהופּעץ גאָר?“ — וואָס הייסט, מאַכט ער, ווי איך קום אַהער? איך בין שוין היע, זאָגט ער, פּאַוואָלינקע אַזוי גרוים ווי אַ יאָהר אַנדערהאַלבען. „אַזוי גאָר? ביזט דו הייסט דאָס אַ הינער, זאָג איך, טאַקי אַ יעהופּעצער תושב?“ — ש ש ש! מאַכט ער צו מיר און קוקט זיך אַרום אויף אַלע זייטען, שרייט נישט אַזוי הויך, רב טביה; אַ הינער, זאָגט ער, בין איך טאַקי, גאָר צווישען אונז, זאָגט ער, בעדאַרף עס בלייבען... איך שטעה און קוק איהם אָן טאַקי נאָר ווי אַ משוגענעם. „ביזט אַ בורח, זאָג איך, בעהאַלטסט זיך אין יעהופּעץ אין מיטען מאַרק?“ — פרעגט נישט, זאָגט ער, רב טביה, ס'איז רעכט; איהר זענט, אַ פּנים, גאָר נישט בעקאַנט מיט די יעהופּעצער דינים און מנהגים... קומט, זאָגט ער, וועל איך אייך דערצעהלען, וועט איהר פערשטעהען, וואָס הייסט מען איז יאָ אַ הינער און נישט קיין הינער... און ער האָט מיר אָנגעהויבען לייענען אַ צעטיל, אַ גאַנצע מגילה! ווי אַזוי מען ווערט דאָ אַ ביסעל אויסגעריסען... „אָט פאָלג מיך, מנחם מענדיל, פאָהר זיך דורך צו מיר אין דאָרף אויף אַ טאָג, וועסט זיך אַ ביסעל אויסרוהען די ביינער חאָטש; וועסט זיין, זאָג איך, אַ נאַסט און איין אָנגעלעגטער דערצו, מיין אַלטע וועט זיך מיט דיר מחיה זיין“.

בקצור, איך האָב בּײַ איהם געפּועל'ט. מיר פאָהרען אינאײנעם, געקומען אַ הײַם — אַ גדולה! אַ גאַסט! אײן אײגען גליד־גליד־געשוועסטער־קינד, אַ קלײניגקײַט, ווי זאָגט איהר: אײגענס איז נישט פרעמדס. עס האָט זיך אָנגעהויבען אַ התונה: וואָס הערט זיך אין מאַזעפּעווקע? וואָס מאַכט דער פּעטער ברוך־הערש? וואָס טהוט די מוהמע לאה־דוואָסיס? דער פּעטער יוסיל מנשה? די מוהמע דאָבריש? און די קינדער זײערע וואָס מאַכען? ווער איז געשטאָרבען? ווער האָט חתונה געהאַט? ווער האָט זיך גע'גט? ווער איז געלעגען געוואָרען און ווער איז אויף דער צײַט? „וואָס טויג דיר, מײַן ווײַב, פרעמדע חתונות, זאָג איך, מיט פרעמדע ברית'ן? דו זעה בעסער, זאָג איך, סע זאָל זײַן וואָס צוגעהמען אין מויל אַרײַן; כּל דכפין יתי ויצרך — פאַר'ן עסען, זאָג איך, געהט קײַן טאַנץ נישט, אויב, זאָג איך, אַ באָרשט, איז מה טוב, אלא נישט מאַכט נישט אויס, זאָג איך, קנישעס, אָדער קרעפּליך, מאָנשקעס, צרות־קנײדלעך, צו אפשר גאָר, זאָג איך, בלינצעס, ווערטליקעס, ווערטאַטען; עס מעג זײַן, זאָג איך, מעהר מיט אַ געריבט אבי גיך".

בקצור, מע האָט זיך געוואַשען און גאַנץ פײַן פערבּיסען, ווי זאָגט איהר: ויאכלו — מאַכט רש"י: ווי גאָט האָט געבאָטען. „פערבײַס, מנחם מענדיל, מאַך איך צו איהם, ס'איז במילא, ווי זאָגט דוד המלך, הבל הבלים, אַ נאַרישע וועלט און אַ פאַלשע, און געזונד, אַזוי פלעג זאָגען מײַן באַבע נחמה זכר לברכה, — געווען אַ קלוגע יודענע אַ חכמה נפלאה — געזונד און פערגניגען זאָל מען זוכען אין שיסעל..." מײַן גאַסט נעביך, די הענד האָבען איהם אַזש געציטערט, האָט זיך גאָר נישט געקענט אָבלויבען פון מײַן ווײַב'ס מלאכה, געשוואָרען בײַ אַלדעם גוטס, אַז ער געדענקט שוין גאָר נישט די צײַט, ווען ער זאָל עסען אַזאַ מילכינס, אַזעלכע געראָטענע קנישעס מיט אַזוינע בע'טעמ'טע ווערטעטען. „נאַרישקײַטען, זאָג איך, דו זאָלסט פּערזוכען, מנחם מענדיל, איהר טײגעכץ, זאָג איך, אָדער אַ מאַהינע, וואָס זי מאַכט, וואָלסט דו דעמאָלט ערשט געוואוסט וואָס הײסט טעם גן־עדן אויף דער וועלט!"

בקצור, אָבגעגעסען און אָבגעבענשט. האָט מען זיך אַ ביסעל צערעדט איטליכער פון זײַנעם, ווי געוויינטליך; איך — פון מײַנע געשעפטען, ער — פון זײַנע; איך — פון דעם פון יענעם, לאָקש בוידעס ציבעלע, ער — פון זײַנע געשעפטען, דערצעהלט מעשיות פון אַדעס און פון יעהופּעץ, ווי אַזוי ער איז שוין געווען אַ מאָל צעהן, ווי זאָגט מען, „נאַקאָני און פיד קאָנעם". הײַנט אַ נגיד, מאָרגען אַ קבצן און ווײַטער אַ מאָל

אַ נגיד און ווידער אַ מאָל אַיין אביון; געהאַנדעלט מסחרים עפּיס אַליין אַזעלכע וואָס איך האָב אין מיין לעבען נישט געהערט, משונה אימגע־לומפּערטע: „האָס“ אין „בעס“ און אַקציעס־שמאַקציעס, „פּאָטיווילעיו“, „מאַלצעוו־שמאַלצעוו“, דער גוטער יאָהר ווייסט זיי דאָרטען, און חשבונות משוגענערווייז, צעהן טויזענד, צוואַנציג טויזענד, געלד ווי האָלץ! „איך זאָג דיר דעם אמת, מנחם מענדיל, זאָג איך צו איהם, מילא דאָס וואָס דו דערצעהלסט פון דיינע משא־ומתן׳ס איז דאָס אודאי אַ בריה׳שאַפט, מע בעדאַרף עס קענען; נאָר איין זאַך פערשטעה איך נישט: ווערליג איך קען, זאָג איך, דיין בחור׳טע, איז מיר, זאָג איך, אַ גרויס חדוש, וואָס זי לאָזט דיר אַזוי פליהען און קומט נישט צו דיר, זאָג איך, רייטענדיג אויף אַ בעזעם“. — ע! מאַכט ער צו מיר מיט אַ זיפץ, דאָס זאָלט איהר מיר, רב טביה, גאָר נישט דערמאַנען, איך האָב פון איהר אַזוי אויך, זאָגט ער, קאַלט און וואַרם; איהר זאָלט האָרבען, זאָגט ער, וואָס זי שרייבט מיר, וואָלט איהר אַליין געזאָגט, אַז איך בין אַ צדיק; נאָר דאָס, זאָגט ער, איז פון די קלייניגע זאַכען, דערויף איז זי אַ ווייב זי זאָל מיך בעגראָבען; ס׳איז פאַראַן, מאַכט ער, אַ סך אַיין ערגערע זאַך: איך האָב, פערשטעהט איהר מיך, מיין אייגענס אַ שוויגער! איך בעדאַרף אייך נישט דערצעהלען, זאָגט ער, איהר קענט זי... „עס קומט אויס ביי דיר, זאָג איך, ווי עס שטעהט: עקודים, נקודים וברודים, דאָס הייסט אַ מכה אויף אַ מכה און אויף דער מכה אַ בלאָטער?“ — יאָ, מאַכט ער, רב טביה, איהר זאָגט דאָס גאַניץ גלייך; די מכה איז טאַקי אַ מכה, נאָר דער בלאָטער, זאָגט ער, אוי, דער בלאָטער איז ערגער פון דער מכה!...

בקצור, מיר האָבען אַזוי פּאַוואָליקע געפּלאַפּעלט ביז דעם שפּעט אין דער נאַכט אַריין; דער קאָפּ האָט זיך מיר אַוש געדרעהט פון זיינע מעשיות מיט די ווילדע געשעפטען מיט די טויזענדער וואָס פליהען אַרויף און אַראָב און מיט׳ן פערמעגען וואָס בראָצקי פערמאָגט... עס האָבען זיך מיר נאָכדעם אַ גאַנצע נאַכט געפּלאָנטעט: יעהופּעץ... האַלבע פּריאַלען... בראָצקי... מנחם מענדיל מיט דער שוויגער... ערשט אויף מאָרגען אין דער פריה האָט ער אויסגעקוועטשט זיך: וואָס איז? כאשר אַזוי ווי עס געהט, זאָגט ער, ביי אונז אין יעהופּעץ אַ שטיקעל צייט וואָס געלד איז בחשיבות גדול, און סחורה ליעגט אין דער ערד, בכן, זאָגט ער צו מיר, אַצינדערט, האָט איהר ביד, רב טביה, חאַפּען היבשע עטליכע גראָשענס, און מיך, זאָגט ער, יועט איהר ממש דערהאַלטען ביים לעבען, פּשוט מחיה־מתים זיין, פון טוידט לעבעדיג. „רעדסט ווי

אַ יונגעל, מאַך איך צו איהם, מיינסט אַ פּנים בּיי מיר איז יעהופּעצער געלטען, האַלבּע פּריאַ׳ען? נאַרעלע, זאָג איך, וואָס מיר פעהלט צו בּראָצקין, מעגען מיר זיך ווינשען מיר זאָלען דאָס בּיידע פערדינען בּיז „פּסח״. — יאָ מאַכט ער, דאָס ווייס איך אַליין; נאָר איהר מיינט, זאָגט ער, מע בּעדאַרף דערצו האָבּען גרויסע געלטען? איין הינדערטער, זאָגט ער, ווען איהר גיעט מיר אַצונד, מאַך איך אייך פון איהם אין דריי פיער טאָג צוויי הונדערטער, דריי הונדערט, זעקס הונדערט, זיבּען הונדערט אין פאַר וואָס נישט טאַקי אַלע טויזענד? „עס קען זעהר שעהן געמאָהלט זיין, זאָג איך, עס זאָל זיין ווי אין פּסוק שטעהט: קרוב לשכר ורחוק מקעשענע; נאָר ווען, זאָג איך, איז דאָס געווערט געוואָרען? אַז ס׳איז דאָ וואָס איינצושטעלען, אָבּער אַז ס׳איז נישטאָ דער הונדערטער, קומט דאָך אויס, זאָג איך, בּגפּו יבוא בּגפּו יצא — מאַכט רש״י: „אַז מע לעגט אַריין קרענק נעמט מען אַרויס קרחת״. — עט נו, מאַכט ער צו מיר, אַ הונדערטער וועט זיך נאָך בּיי אייך, רב טביה, געפינען; בּיי אייער פּרנסה, זאָגט ער, מיט אייער נאָמען קיין עין־הרע... „וואָס קומט, זאָג איך, אַרויס פון׳ם נאָמען? אַ נאָמען איז בּודאי זעהר אַ גוטע זאַך; נאָר וואָס דען, איך בּלייבּ בּיים נאָמען און געלד האָט טאַקי אַלץ בּראָצקי... אויבּ דו ווילסט, זאָג איך, וויסען אַקוראַט, פערמאָג איך מיין אייגענס אָרום און אַרום קוים קוים אַ הונדערטער, האָבּ איך אויף איהם אַבּטצעהן לעבער: ערשטענס התונה מאַכען אַ טאָכטער״... — הערסט דו, מאַכט ער, אָט דאָס מיינט דאָך טאַקי דער פּסוק, וואָרום ווען, זאָגט ער, קענט איהר, רב טביה האָבּען אַזאַ געלעגענהייט אַריינלייגען איין הונדערטער און אַרויסנעמען אם ירצה השם אַזוי פיעל, אַז עס זאָל אייך, זאָגט ער, האַפּען, אי אויף חתונה מאַכען קינדער אי אויף עפּיס נאָך? און ס׳איז אַוועקגעגאַנגען אַ נייער מומר אויף דריי זייגער שעה, מיר געבּען צו פערשטעהן, ווי אַזוי ער מאַכט פון אַ קערבּיל דריי און פון דריי צעהן. מע נעמט, זאָגט ער, ראשית־חכמה און מע טראָגט אַריין אַ הונדערטער און מע הייסט זיך, זאָגט ער, קויפען אַ צעהן שטיקלעך, איך האָבּ שוין פערגעסען, ווי אַזוי מע רופט דאָס, און מע וואַרט צו עטליכע טעג בּיז עס הויבּט זיך אויף, שלאָגט מען אַ דריפּעש ערגיץ אַהין, מע זאָל דאָס פערקויפען און פאַר׳ן געלד קויפען צוויי מאָל אַזוי פיעל; נאָכדעם הויבּט זיך עס ווידער אַ מאָל, קלאַפּט מען ווידער אַ דריפּעש, אַזוי לאַנג אַזוי בּרייט, בּיז עס ווערט, זאָגט ער, פון׳ם הונדערט — צוויי, פון די צוויי — פיער, פון די פיער — אַכט, פון די אַכט — זעכצעהן, טאַקי ממש נסים ונפלאות! פאַרהאַן,

זאָגט ער, אין יעהופּעץ אַזעלכע, וואָס זענען ערשט אָט דאָ נישט לאַנג אַרומגעגאַנגען אָהן שטיוועל, געווען מעקלער, בעהעלפערס, משרתים, היינט האָבען זיי אייגענע הייזער, מויערען, זייערע ווייבער האָבען צו טהון מיט די מאַגנעטס — פאָהרען קיין אויסלאַנד זיך היילען ... און אַליין פליהען זיי אַרום איבער יעהופּעץ אויף גומעלאַסטיקענע רעדלעך — פו-פו! — דערקענען שוין נישט קיין מענשען!...

בקצור, וואָס זאָל איך אייך דאָ לאַנג מאריך זיין? עס האָט מיך אָנגענומען אַ חשק נישט אויף קאַטאָוועס. אַ קשיא אויף אַ מעשה, טראַכט איך מיר, אפשר איז ער דער גוטער שליח מיינער? אָט האָרך איך דאָך פאָרט מענשען ווערען גליקליך אין יעהופּעץ מיט פינף פינגער, וואָס בין איך ערגער פון זיי? קיין ליגנער איז ער דאַכט זיך נישט, ער זאָל אויס-טראַכטען פון'ם קאָפּ אַזעלכע פזמונות. טאָמער טאַקי, קלער איך מיר, טהוט זיך עס טאַקי אַ דרעה, ווי זאָגט איהר אויף דער רעכטער זייט און טביה ווערט חאָטש אויף דער עלטער אַ שטיקעל מענש? ביז וואַנעט איז טאַקי דער שיעור צו האָרעווען, אויסגעדריסען ווערען, כ'לעבען? טאָג ווי נאַכט ווידער אַ מאָל דאָס פערד און וועגעלע און אָבער אַ מאָל קעז און פוטער. ציים, זאָג איך, טביה, זאָלסט שוין אָפּרוהען זיך, ווערען אַ בעל הבית צווישען בעלי בתים, קומען אין אַ בית המדרש, אַריינקוקען אין אַ יודישען ספר. אַי וואָס? טאָמער חלילה לא יעלה ולא יבא עס מאַכט מיר לעמעל, דאָס הייסט מיט דער פוטער אַראָב? למאי זאָל איך בעסער נישט קלערען דאָס אייגענע צוריק? — „האַ? ווי אַזוי זאָגסט דו? רוף איך מיך אָן צו מיין אַלטער, ווי געפעלט דיר אַ שטיינער, גאָלדע, דער פראַן זיינער?" — וואָס זאָל איך, מאַכט זי, דערויף זאָגען? איך ווייס, זאָגט זי, מנחם מענדיל איז חלילה נישט קיין אַבי ווער, וואָס זאָל ביי דיר וועלען אויסנאַרען; ער איז, חס ושלום, נישט פון קיין שנאַדערס און פון קיין שוסטערס! ער האָט, זאָגט זי, זעהר אַ לאַטווישען טאַטען, און אַ זיידען, זאָגט זי, האָט ער געהאַט גאָר אַ צאַצקע, געזעסען יומם ולילה און בלינ-דערהייט געלערנט תורה, און די באָבע צייטיל זאָל זיין היינט אָבגעשטערט איז עפּיס אויך געווען, זאָגט זי, נישט קיין פראָסטע יודענע... „ס'איז אַ משל צו חנוכה לעבטליך, זאָג איך, מע רעדט עסק, קומט זי צוגעהן מיט איהר באָבע צייטיל, וואָס האָט געבאַקען האָניג-לעקאַך און מיט איהר זיידען וואָס יצאה נשמתו בגלעזעל... אַ יודענע בלייבט אַ יודענע; נישט אומזיסט, זאָג איך, איז שלמה המלך אויסגעפאָהרען די גאַנצע וועלט און נישט געפונען איין יודענע מיט אַ קלעפּקע אין קאָפּ..."

בקצור, עס איז געבליבען, אַז מיר שליסען שותפות; איך לעג אַריין געלד און מנחם מענדל שׂכל, און וואָס גאָט וועט געבען איז דאָס אויף דערהאַלב. — גלויבט מיר, זאָגט ער, איך וועל מיט אייך, רב טביה, אם ירצה השם אויסהאַנדלען פיין וואָס פיין הייסט און וועל אייך מיט גאָטס הילף געבען געלד און געלד! „אמן, גם אתם, זאָג איך, פון דיין מויל אין גאָטס אויהרען. נאָר וואָס דען, זאָג איך, איין זאַך פערשטעה איך דאָ נישט: ווי אַזוי קומט די קאַץ איבער'ן וואַסער? איך בין דאָ, דו ביסט דאָרט; געלד, זאָג איך, איז איין איידעלע מאַטעריע, פערשטעהסט דו מיך; האָב קיין פעראיבעל נישט, זאָג איך, איך מיין דאָ חלילה קיין אויבערקעפּליך; גלאַט. ווי שטעהט דאָרט ביי אברהם אבינו: הזורעים בדמעה ברנה יקצורו, בעסער פריהער בעוואָרענט איידער נאָכדעם בעוויינט..." אָך! מאַכט ער צו מיר, אפשר מיינט איהר צע־שרייבען זיך אויף פּאַפּיר? מיט'ן גרעסטען כבוד! — „שאַ, זאָג איך, אַז מע וויל שמועסען צוריק איז אויך די איינענע מעשׂה: ממה נפשך, וועסט דו מיך וועלען קוילען, וואָס וועט מיר העלפען דאָס פּאַפּיר? לאו עכברא גנבא, נישט דאָס ווערקסיל צאָהלט, דער מענש צאָהלט, און אַז איך הענג שוין אויף איין פוס, זאָג איך, לאָם איך הענגען אויף ביידע". — איהר מעגט מיר גלויבען, זאָגט ער, רב טביה, איך שווער אייך ביי מיין היילינע נאמנות, גאָט זאָל מיר אַזוי העלפען, ווי איך מיין דאָ נישט קיין חכמות, חלילה אויסנאַרען ביי אייך, נאָר פיין און ערענטליך אם ירצה השם זיך טהיילען אויף דערהאַלב, גלייך אויף גלייך, חלק כחלק, חצי שלי וחצי שלך, מיר הונדערט, אייך הונדערט, מיר צוויי הונדערט אייך צוויי הונדערט, מיר דריי הונדערט אייך דריי הונדערט, מיר פיר הונדערט אייך פיער הונדערט, מיר טויזענד אייך טויזענד...

בקצור, איך האָב אַרויסגענומען די עטליכע קערבליך, דריי מאָל איבערגעצעהלט, די הענד האָבען מיר בשעת־מעשׂה גוט געטרייסעלט זיך, צוגערופען די אַלטע מיינע פּאָר איין עדות, איהם נאָך אַ מאָל קלאָהר געמאַכט, וואָס פאַר אַ בלוטיג געלד דאָס איז, און אָוועקגעגעבען מנחם מענדלין, איינגענייט איהם אין בוזעם אַריין מע זאָל דאָס ביי איהם חלילה אונטערוועגענס נישט אַוועק־לקח'נען, און אָבגערעדט מיט איהם, אַז אם ירצה השם לא־יאוחר פון נאָך שבת'דיגער וואָך בעדאַרף ער מיר למען השם אַריינשרייבען אַ בריוועל פון אַלסדינג באריכות, זיך אָבגעזעגענט מיט איהם פיין, שעהן, צעקישט זיך גאָר פריינדליך, ווי געוועהנטליך מיט אייגענעם. געבליבען אַליין נאָך זיין אוועקפאָהרען האָבען זיך מיר

אָנגעהויבען פאַרשטעלען אַלערליי מחשבות און חלומות אויף דער וואָהר, און אַזעלכע זיסע חלומות, אַז עס האָט זיך מיר געוואָלט, אַז זיי זאָלען זיך ציהען אייביג, קיין מאָל נישט אויסלאָזען זיך. עס האָט זיך מיר פאָרגע־שטעלט אין מיטען שטאָדט אַ שטיב אַ גרויסע מיט בלעך געדעקט, מיט שמאַלען, מיט קאַמערען, קעמערלעך און שפּעזשאַרנעס מיט אַלדעס גוטע, און אַ בעל־הבית'טע מיט שליסעל הדעהט זיך אַרום — דאָס איז מיין וייב גאָלדע — גאָר נישט צו דערקענען זי חלעבען, זי האָט בעקומען גאָר איין אַנדער פּנים, אַ פּנים פון אַ נגידית, מיט אַ גוידער און מיט אַ האַלז פּערל; זי בלאָזט פון זיך און שעלט די דינסטען מיט טויטע קללות; די קינדער מיינע דרעהען זיך אַרום אַלע מיט שבת'דיגע קליידער, טהוען נישט קיין האַנד אין קאַלט וואַסער; דער הויף איז פערפלייצט מיט עופות, גענז און קאַטשקעס; אינוועניג אין שטוב לייכט זיך, און אויוען פלאַקערט אַ פייער (עס קאָכט זיך וועטשערע), און דער סאַמאָוואַר זידט ווי אַ גזלן! ביים טיש אויבען־אָן זיצט דער בעל־הבית אַליין, טביה הייסט דאָס, אין אַ חאַלאַט מיט אַ יאַרמולקע, אַרום איהם זיצען די פערנעהמסטע בעלי־בתים פון שטאָדט און חנפ'נען אהם: זייט־זשע מוחל, רב טביה... האָט קיין פעראיבעל נישט, רב טביה... „אַי, קלייהר איך מיר בשעת מעשה, אַ רוח אין געלדס טאַטענס טאַטע אַריין!...“ — וועמען שעלטסט דו דאָס אין טאַטען אַריין? — פרעגט מיך מיין גאָלדע. „קיינעם נישט, זאָג איך, איך האָב מיך אַ ביסעל פערטראַכט, מחשבות, חלומות, אַ נעכטיגער טאָג... זאָג מיר, גאָלדע סערדצע, מאַך איך צו איהר, דו ווייסט נישט מיט וואָס האַנדעלט ער, דער קרוב דיינער, מנחם־מענדיל מיין איך?“ — וואָס עס דאַט זיך מיר, זאָגט זי, גע'חלומ'ט יענע נאַכט און היינטיגע נאַכט און אַ גאַנץ יאָהר זאָל אויסגעהן צו מיינע שונאים'ס קאָפּ! ס'טייטש, זאָגט זי, מע זיצט אָב מיט אַ מענטשען אַ גאַנץ מעת־לעת און מע רעדט און מע רעדט און מע רעדט, לסוף קומסט דו צוגעהן און פרעגסט ביי מיר מיט וואָס ער האַנדעלט?! עפּיס האָט איהר דאָך, זאָגט זי, געמאַכט אינאיינעם אַ געשעפט צו וועלכע גוטע יאָהר? „יאָ, זאָג איך, געמאַכט, זאָג איך, האָבען מיר, נאָר וואָס געמאַכט — דאָס ווייס איך נישט, חאָטש נעהם מיר אַראָב דעם קאָפּ! ס'איז, פערשטעהסט דו מיך, נישטאָ ביי וואָס אָנצונעהמען; נאָר פון דעסטוועגען, זאָג איך, איינס צום אַנדער־רען געהער זיך נישט אָן, זאָלסט זיך גאָר נישט זאָרגען, מיין ווייב. דאָב האַרץ זאָגט מיר צו גוטען, מיר וועלען אם ירצה השם, אַזוי דאַכט זיך מיר, פערדינען געלד און אַ סך — זאָג־זשע אָמן און קאָך וועטשערע!“

בקצור, עס גערהט אַוועק אַ וואָך און צוויי און דריי — נישטאָ קיין בריעף פון מיין שותף! איך בין אויס מענש, גערה אַרום אָהן אַ קאָפּ און ווייס נישט וואָס צו טראַכטען. עס קען נישט זיין, קלער איך מיר, ער זאָל גלאַט אַזוי פערגעסען שרייבען אַ בריוועל; ער ווייסט גאַנץ גוט, ווי אַזוי מיר קוקען דאָ אַרויס. נאָר ווייטער פליהט מיר דורך אַ געדאַנק אין קאָפּ: וואָס וועל איך איהם טהון, למשל, אַז ער נעהמט זיך דאָרט אַראָפּ פון אויבען די גאַנצע סמעטענע און מיר זאָגט ער, אַז מע האָט נאָך גאָר נישט פערדיענט? גערה רוף איהר קנאַק-ניסעל! עס קען נישט זיין, מאַך איך צו זיך אַליין, ס'טייטש, היתכן?... איך בענעה מיך מיט אַ מענשען טאַקי נאָר ווי מיט איין אייגענעם, לאָז דאָס מיר אַ קענען קומען וואָס איך ווינש איהם, זאָל ער מיר אָפּטהון אַזאַ שפּיצעל?! און ווידער פליהט מיר דורך נאָר איין אַנדערע מחשבה: טילא רוח יאַק רוח, איך בין איהם שוין מוחל דאָס פערדיענסט, רוח והצלה יעמוד ליהודים — גאָט זאָל העלפען דאָס קרן זאָל האָטש זיין גאַנץ! און עס ווערט מיר קאַלט אין אַלע אבֵרים. „אַלטער נאַר! זאָג איך צו זיך אַליין; זיך געגעהט אַ ביטעל דו טפּש איינער, בהמה בצורת פערד! פאַר דעם הונדערטער בעסער געווען קויפען זיך פערדליך אַ פּאָר, אשר לא פערדלו אבותינו און דאָס וועגעלע איבערגעבויטען אויף אַ נאַטאַטשאַנקע מיט רעסאָרען"... — טביה, למאי טראַכטסט דו עפּיס גאָר נישט? מאַכט צו מיר מיינע. — „וואָס הייסט, זאָג איך, איך טראַכט נישט, דער קאָפּ ווערט מיר אָקאָרשט צישפּאַלען אויף שטיקליך טראַכטענדיג, זאָגט זי צו מיר למאי איך טראַכט נישט"; — נישט אַנדערש, מאַכט זי, עס האָט זיך אין וועג מיט איהם עפּיס געטראָפען; אָדער גזלנים, זאָגט זי, זענען איהם בעפאַלען און בענומען פון קאָפּ ביז פיס, אָדער ער איז חלילה פערשלעפּט געוואָרען, אָדער גאָר, אַל תפתח פה, געשטאָרבען. — „וואָס נאָך, זאָג איך, ווערסט דו אויסטראַכטען, נשמה מיינע? נאַ דיר גאָר גזלנים, זאָג איך, פלוצים אין מיטען דרינען!" און אַליין טראַכט איך מיר: אַ קשיא וואָס מיט אַ מענשען קען זיך טרעפען אונטערוועגנס? „דו בעדאַרפסט, זאָג איך צו איהר, מיין ווייב תמיד אויסלעגען צום ערגסטען!" — ער איז, מאַכט זי, פון אַזאַ משפחה; די מאַמע זיינע, זאָגט זי, זאָל זיין אַ מליץ-יושר'טע, איז נישט לאַנג געשטאָרבען נאָך גאָר אַ יונגענד, אין דריי שוועסטער, זאָגט זי, האָט ער געהאַט, זאָלען זיין ווייט אָפּגעשיידט פון מיר, איז איינע נאָך מיידעלוויים געשטאָרבען; די אַנדערע האָט דוקא, זאָגט זי, חתונה געהאַט, געכאַפּט אַ פערקיהלונג אין באָד און איז געשטאָרבען, און די דריטע, זאָגט זי, איז תיכף נאָכ'ן ערשטען קימפּעט

אַראָב פון'ם זינען, זיך געמוטשעט — געמוטשעט און געשטאָרבען...
„געשטאָרבען זאָל לעבען, זאָג איך; גאָלדע, מיר וועלען אַלע, זאָג איך, שטאַרבען, אַ מענש, זאָג איך, איז געגליכען צו אַ סטאָליר: אַ סטאָליר לעבט און לעבט און שטאַרבט, און אַ מענש לעבט און לעבט און שטאַרבט".

בקצור, עס איז ביי אונז געבליבען, אַז איך פאָהר זיך דורך קיין יעהופעץ. סחורה אַ ביסעל האָט זיך דערווייַלע אין דער צייט צונויפגעקליבען, ס'איז געוואָרען אַ היבש קרעטעל פון קעז און פון פוטער און פון סמעטענע פרימאַ סחורה; מיינער האָט זיך איינגעשפאַנט דאָס פערד און וועגעלע און — ויסעו מסוכות — מאַכט רש"י: מאַרש קיין יעהופעץ. פאָהרענדיג אַזוי מרה-שחורה'דיג געוויינטליך, מיט אַ ביטער האַרץ ווי איהר קאָנט זיך פאָרשטעלען, איינער אַליין אין וואַלד, געהט מיר דורך דער כח-הדמיון עס שטעלען זיך מיר פאָר אַלערליי מחשבות און געדאַנקען. „עס וועט זיין שעהן, טראַכט איך מיר, אַז איך קום צופאָהרען אין הייב אָן נאָכפרעגען אויף מיין פאַרשוין, זאָגט מען מיר: מנחם-מענדיל? טע-טע-טע! שטאַרק אין די פעדערען, סמאַלעט אַ וועלט, איין אייגענעם מאָווער, פאָהרט אין קאַרעטעס, גאָר נישט צו דערקענען! איך נעם מיך אָן, טראַכט איך מיר, מיט האַרץ און לאָז מיך צו איהם גלייך אין שטוב אַריין — טפררו! מאַכט מען צו מיר ביי דער טהיר נאָך און מע גיט מיר מיט'ן עלענבויגען אין האַרצען אַריין: שטופּט זיך נישט אַזוי, פעטער, דאָ שטופּט מען זיך נישט. — „איך בין, זאָג איך, איין אייגענער, טאַקי מיין ווייב אַ גליך-גליך-געשוועסטער-קינד". — מזל-טוב אייך, זאָגט מען מיר; שטאַרק אָנגעלעגט; פון דעסטוועגען, זאָגען זיי, מעגט איהר, נישט-קשה, צו וואַרטען אַ ביסעל אָט אָ דאָ ביי דער טהיר, עס וועט אייך חלילה גאָר נישט שאַטען... איך שטוים מיך אָן, אַז מע בעדאַרף עפּיס געבען, ווי זאָגט איהר: עולים ויורדים, אַז מען שמירט פאָהרט מען, און לאָז מיך גלייך אַרויף צו איהם אַליין. — „גוט מאָרגען אייך, זאָג איך צו איהם, רב מנחם-מענדיל!" ווער? וואָס? אין אומר ואין דברים — ער דערקענט מיך גאָר נישט! — וואָס וועט איהר עפּיס זאָגען? מאַכט ער צו מיר, איך פאַל שיער חלשות. — „וואָס הייסט, זאָג איך, פאַני, איהר דערקענט שוין נישט, זאָג איך, קיין קרוב? טביה הייס איך" — אַ? מאַכט ער, טביה? עפּיס קענטליך דער נאָמען... „קענטליך? מאַך איך צו איהם; אפשר איז אייך קענטליך, זאָג איך, מיין ווייב'ס בלינצעס, דערמאָהנט זיך נאָר אָקאָרשט, מיט איהרע קנישעס, צוריה-קנידליך, ווערעניקעס?"... און

צוריק פליהט מיר דורך א געדאנק פונקט קאפויר: איך קום אריין צו מנחם-מענדלין, טראגט ער מיר א קעגען דעם ברייטען שלום-עליכם. — א גאסט! א גאסט! זיצט, רב טביה, וואס מאכט איהר עפּיס, וואס מאכט אייער ווייב? איך קוק שוין ארויס אויף אייך, איך וויל מיך מיט אייך צערעכענען. און ער נעהמט און שיט מיר אן א פולע היטעל מיט האלבע אימפעריאלען, — דאס, זאגט ער, איז דאס פערדיענסט און דאס קרן, זאגט ער, בלייבט שטעהן; וויפיעל מיר וועלען פערדיענען וועלען מיר זיך טהיילען אויף דער העלפט, גלייך אויף גלייך, חלק כחלק, חצי שלי חצי שלך, מיר הונדערט אייך הונדערט; מיר צוויי הונדערט אייך צוויי הונדערט; מיר דריי הונדערט אייך דריי הונדערט; מיר פיער הונדערט אייך פיער הונדערט... אין געדאנקען חאפּ איך א דרימעל און זעה נישט, ווי מיין בחור שלאגט זיך דערווייל אראפּ פונ'ם שליאך אן א זייט, פערטשעפּעט דאס וועגעלי אן א בוים און עס דערלאנגט מיר א זעץ פון הינטען, עס פליהען אזש פונקען פון די אויגען, „גם זו לטובה, זאג איך צו מיר אליין, דאנקען גאט וואס חאטש נישט צעבראכען קיין אקס"...

בקצור, געקומען קיין יעהופּעץ און קודם-כל אנגעזעצט דאס ביסעל מילכיגס גיך און געשווינד ווי געוויינטליך, לאז איך מיך זוכען דעם נפש מיינעם. איך דרעה מיך ארום א שעה און צוויי און דריי, והילד איננו — איך זעה איהם נישט! איך הויב אן אפּשטעלען מענשען, נאכפרעגען: „צי האט איהר נישט געהערט, צי האט איהר נישט געזעהען איינעם א יודען וואס הייסט מיט זיין ליעבען נאמען מנחם-מענדיל?" — אויב, זאגען זיי, ער הייסט מנחם-מענדיל, מעג מען עסען פון זיין פענדיל, נאר דאס אליין איז קארג, זאגען זיי, מנחם-מענדיל'ס איז דא א סך אויף דער וועלט. — „איהר מיינט מסתמא, זאג איך, זיין פארמעלי? לאז מיך אזוי וויסען בייז, זאג איך, מיט אייך אינאיינעם, אז בסך-הכל, זאג איך, אויב איהר ווילט וויסען, רופט מען איהם אין דערהיים, אין מאזעפּעווקע הייסט דאס, נאר אויף זיין שוויגערס נאמען, מנחם-מענדיל לאה-דוואסי'ס; נאר וואס דארפט איהר מעהר, זאג איך, זיין שוועהר איז שוין גאר א באטאגטער יוד, הייסט ער אויף איהר נאמען, גדליה-הערש לאה-דוואסי'ס, און אפילו זי אליין, לאה-דוואסי מיין איך, הייסט אויך לאה-דוואסי גדליה-הערש לאה-דוואסי'ס, היינט פערשטעהט איהר שוין?" — פערשטעהן פערשטעהען מיר, זאגען זיי, נאר דאס איז נאך אלץ נישט גענוג; וואס איז זיין געשעפט, זאגען זיי, מיט וואס פערנעהמט ער זיך, אייער מנחם מענדיל? „מיט וואס ער פערנעהמט זיך? זאג איך, „

ער האַנדעלט דאָ מיט האַלבע פּראַלען, זאָג איך, עפּיס בעסמת, פּאַטיוויליאָוו. קלאַפּט, זאָג איך, דעפּעשען ערגיץ אַהין, קיין פּעטערבורג, קיין וואַרשאָ..." — אַ? ! טאַכען זיי צו מיר און קאַטשען זיך פאַר געלעכטער; מיינט איהר נישט אָט יענעם מנחם־מענדיל, וואָס האַנדעלט מיט יקנה"ז? געהט זייט מוחל אַריבער, זאָגען זיי, אַהינצו, אויף יענער זייט; דאָרט לויפען אַרום האָזען אַ סך און אייערער אויך בתוכם... „מעהר מע לעבט, מעהר עפּט מען, טראַכט איך מיר; נאַ דיר גאָר האָזען? יקנה"ז?" איך געה אַריבער אַהין, אויף יענעם טראָטואַר, יודען קיין עין־הרע, ווי אויף אַ יריד, ס'איז אַיין ענגשאַפט, קום וואָס איך שטופּ מיך דורך, מע לויפט, ווי די משוגעים, דער אַהין, דער אַהער, איינער איבער'ן אַנדערען, ס'איז אַיין עולם־התוהו, מע רעדט, מע שרייט, מע מאַכט מיט די הענד: פּאַטיוויליאָוו... פּעסט, פּעסט!... געכאַפּט ביים וואָרט... אַריינגעריקט איין אַ דערויף... וועט זיך קראַצען... מיר קומט קאַרטאַזש... ביזט אַ גרויסער פאַרך... אָט צעשפּאַלט מען דיר דעם קאָפּ... שפּיי איהם אָן אין פּנים... זעה נאָר, געקוילעט די קאַפּאָטע... אַ שעהנער שפּעקולאַנט... אָנזעצער!... משרת!... און טאַטענס טאַטען... עס האַלט כמעט ביי פּעטש — „ויברח יעקב", מאַך איך צו מיר אַליין, אַנטלויף, טביה, אָט כאַפּסט דו אַ פּאַטש! נו, נו, קלעהר איך מיר, גאָט איז אַ פאָטער, שמואל־שמעלקע איז זיין דינער, יעהופּעץ איז אַ שטאָדט און מנחם־מענדיל איז אַ פערדינער! אָט אַ דאָ־אָ, טראַכט איך, כאַפּט מען גליקען, האַלבע פּראַלען? אָט אַ דאָס־אָ הייסט ביי זיי מע מאַכט געשעפטען: אַז אָך און וועה איז דיר, טביה, מיט דיינע מסחרים!"

בקצור: איך שטעל מיך אָב לעבען אַ גרויס פענסטער מיט אַרויסגעשטעלטע הויזען אַ סך און דערזעה דורך דעם אָבשיין פּנ'ם גלאָז מיין שמעיה בעל־פּרנסה. עס האָט זיך מיר אָבגעריסען אין האַרצען, אַז איך האָב איהם דערזעהען. ס'איז מיר פּרחה־נשמתי געוואָרען! וואו איך האָב ערגיץ אַ שונא און ווי איהר האָט אַ שונא זאָלען מיר איהם דערלעבען זעהען אין אַזאַ הולך, ווי מנחם־מענדיל: וואָס מיר קאַפּאָטע? ווער מיר שטיוועל? און אַ פּנים, טאַטעניו, אַ שענערען לייגט מען אין דער ערד אַריין. — „נו, טביה, כאשר אבדתי אבדתי — ביזט אין דער ערד", טראַכט איך מיר, מענסט זיך שוין געזעגענען מיט די עטליכע גראָשענס, עס איז שוין, ווי זאָגט איהר: לא דובים ולא יער, נישט קיין סחורה, נישט קיין געלר, נאָר גלאַט אַזוי צרות..."

ער פון זיין זייט איז אַ פּנים אויך שטאַרק מבולבל געוואָרען, מחמת מיר זענען ביידע געבליבען שטעהן ווי צוגעקאָוועט, נישט אויסצורעדען קיין וואָרט אַפילו און נאָר געקוקט און געקוקט ווי די האָהנען, זיך גלייך אין די אויגען אַריין, ווי איינער רעדט: פערהוויסט און פערפינסטערט זענען מיר ביידע געוואָרען, מיר מעגען ביידע נעהמען טאָרבעס און געהען איבער די הייזער!... — רב טביה, מאַכט ער צו מיר שטיל, קוים וואָס ער רעדט און די טרעהרען וואַרגען איהם, רב טביה! אָהן מזל, הערט איהר, זאָל מען גאָר, זאָגט ער, נישט געבוירען ווערען אויף דער וועלט! איידער, זאָגט ער, אַזאַ לעבען... הענגען! זאָגט ער, גנאָטעוועָן!... און מעהר קען ער קיין וואָרט נישט רעדען. — „אַוודאי, מאַך איך צו אהם, בּיזט דו ווערט, מנחם-מענדיל, פאַר אַזאַ מעשה מע זאָל דיך אַנידערלעגען אָט אַ דאָ, זאָג איך, אין מיטען יעהופּעץ און בּרכיש גדול דיר אַריינציפּבלען אַזוי פּיעל, אַז דו זאָלסט דיך דערזעהען מיט דער באַבע צייטעל פון יענער וועלט. בערעבען, זאָג איך, דו אַליין, וואָס האָסט דו געטהון? האָסט גענומען, זאָג איך, אַ גאַנצע שטוב מיט לעבעדיגע נפשות, צער-בעלי-חיים נעביך, גאָט די נשמה שולדיג, און האָסט זיי איבערגעקוילעט דעם האַלז אָהן אַ מעסער! גוואַלד, זאָג איך, מיט וואָס וועל איך קומען אַ צינדערט אַהיים צו מיין ווייב און קינדער? אדרבא, זאָג שוין דו אַליין, קוילער איינער, גזלן, רוצח!" — אמת, מאַכט ער צו מיר, אָנגעשפּאַרט זיך צו דער וואַנד; אמת, רב טביה, גאָט זאָל מיר אַזוי העלפען... „דער גיהנם, זאָג איך, נאָר איינער, דער גיהנם איז דאָך קאַרג פון דיינעט וועגען!" — אמת, זאָגט ער, רב טביה, אמת, גאָט זאָל מיר אַזוי העלפען; איידער אַזאַ לעבען, זאָגט ער, איידער אַזאַ לעבען, רב טביה... און לאָזט אַראָב דעם קאָפּ. איך שטעה און בעטראַכט איהם, דעם שלים-מזל, ווי ער שטעהט אַזוי דעם קאָפּ אַראָב, צוגעשפּאַרט צום וואַנד, דאָס היטעל אויף אַ זייט, יעדער זיפץ און יעדער קרעכץ, עס רייסט אויס אַ שטיק האַרץ. „טאַ, זאָג איך, אַז מע וויל שמייעסען דאָס אייגענע וויעדער צוריק, פערשטעהט מען גאַנץ גוט, דו בּיזט אפשר אין דעם אויך גאָט די נשמה שולדיג, וואָרום לאָמיר בערעכענען די זאַך אָרום און אַרום מיט אַ מטה נפשך: איך זאָל קלערען, זאָג איך, אַז דיין שלעכטיגקייט האָט דאָס געטהון, איז דאָך עס נאַריש, בּיזט דאָך געוועזען, זאָג איך, אַ שותף גלייך מיט מיר, אַ מחצה שכר'ניק, איך האָב אַריינגעלעגט געלד, דו האָסט געגעבען שכל. אַז אָך און וועה איז מיר; דיין מיין איז אַוודאי געוועזען, ווי זאָגט ער, לחיים ולא למות. אַי עס האָט זיך אויסגעלאָזט אַ בוידעם?

מסתמא איז נישט בעשערט, ווי זאָגט איהר: אַל תתהלל ביום מחר, אַ מענש טראַכט און גאָט לאַכט. למאי זאָג איך, נאַרעלע, אָט האָסט דו מײַן מסחר, איז דאַכט זיך גאָר אַ קאַראַנטע געשעפט, פון דעכטויעגען, אַז ס'איז בעשערט געווען, זאָג איך, נישט הײַנט געדאַכט, פאַר אַ יאָהרען אָסיען, עס זאָל זיך בײַ מיר, נישט פאַר דיר געדאַכט, אַנידערלעגען אַ בהמה, אַ מציאה געווען אויף טרפה'ס אַ פיפציגער און טאַקי באַלד נאָך איהר אַ טעלעצע אַ רויטע, קײַן צוואַנציג קערבליך וואָלט איך פאַר איהר נישט גענומען, נו, האָט דען עפּיס געהאָלפען דערבײַ חכמות, אַז עס געהט נישט, זאָג איך, מאַכט קמץ־בית — מע! איך וויל דיך גאָר נישט פרעגען, זאָג איך, וואו איז מײַן געלד, איך פערשטעה שוין אַלײן, וואו מײַן געלד שטעקט. מײַן בלוטיג געלד, וועה און ווינד איז מיר! ס'איז אַרײַן אין אַ מקום־קדושה, זאָג איך, ערגיץ אין אַ יקנה"ז'ל, אין אַ נעבטיגען טאָג; און ווער איז שולדיג, ווען נישט איך אַלײן, וואָס האָב מיך געלאָזט אײַנרעדען גרינגע פײַנעליך, שמינדריקעס, שטאָכטעליאַקעס? געלד, ברודער, בעדאַרף מען, זאָג איך, פערהאָרעווען, פערשוואַרצט און אויסגעריסען ווערען! פעטש, זאָג איך, ביזט דו, טביה, ווערט, פעטש ווי האָלץ!! נאָר וואָס העלפט איצטער מײַן געשרײַ? ווי אין פסוק שטעהט געשריבען: צעקה הנערה — שרײַ צעזעצטערהײַט, שכל און חרטה, די בײדע זאַכען קומען תמיד צו שפּעט. נישט בעשערט, זאָג איך, טביה זאָל זײַן אַ נגיד, ווי זאָגט איוואַן: נע בולאָ או מעקיטע הראָשע אי נע בודע[*]; מסתמא, זאָג איך, הײַסט גאָט אַזוי; ה' נתן וה' לקח, מאַכט רש"י — קום, ברודער, וועלען מיר נעהמען, זאָג איך, צו ביסלעך בראָנפען!"...

* *

*

אָט אַזוי, פאַני שלום־עליכם, האָט זיך אויסגעלאָזט פון אַלע מײַנע חלומות אַ בוידעם! און איהר מײַנט אפשר, אַז איך האָב מיך אַזוי שטאַרק גענומען צום הארצען, וואָס איך האָב פערלוירען מײַן געלד? לאָם איך

---

[*]) נישט געוועזען בײַ מעקיטען קײַן געלד און עס וועט נים זײַן.

אַזוי רײַן זײַן פֿון שלעכטס! מיר ווייסען דאָך יאָ וואָס אין פּסוק שטעהט: לי הכּסף ולי הזהב — געלד איז בלאָטע; דער עיקר איז דער מענש, דאָס הײַכט, אַז דער מענש איז אַ מענש. נאָר וואָס־זשע דען האָט מיך געקרענקט? דער הלים וואָס ער איז אַוועקגעגאַנגען. עס האָט זיך מיר געוואָלט, אוי האָט זיך געוואָלט זײַן אַ נגיד, חאָטש אויף אַ ווײַלע! נאָר עס העלפט דען דערבײַ חכמות? ווי זאָגט דער פּרק: בעל־כּרחך אתּה חי — מיט גוואַלד לעבסט דו און מיט געוואַלד צערײַסט דו אַ פּאָר שטיוועל. דו, טביה, זאָגט גאָט, בעדאַרפסט אין זינען האָבען קעז און פּוטער, ניט קײַן הלומות. אַי וואָס? בּטחון? האָפנונג? אַדרבּא, וואָס מעהר צרות מעהר בּטחון, וואָס מעהר קבצן מעהר האָפנונג, והראיה?... נאָר מיר דאַכט, איך האָב מיך היינט אַ ביסעל פֿערדרעדט; צײַט פֿאָהרען, קלערען מכּח געשעפט, ווי זאָגט איהר, כּל האדם כּוזב — איטליכער האָט זיך זײַנע מכּות, זײַט מיר געזונד און האָט אַ גוטען תּמיד!

III.

היינטיגע קינדער

הַיינטיגע קינדער.

— אַ קענען דעם וואָס איהר זאָגט הַיינטיגע קינדער, בנים גדלתי ורוממתי — געה האָב זיי, וועֶר פערשוואַרצט, זיי מפקיר פון זייערטוועגען, האָרעווע טאָג ווי נאַכט, וואָס איז? מע מיינט טאָמער אַזוי און אפשר אַזוי, איטליכער נאָך זיין השגה און נאָך זיין פערמעגען; צו בראָצקין'ן געוויינטליך וועל איך נישט אָנשלאָגען, נאָר איך זאָל מיר שוין איננאַנצען אַראָבלאָזען בין איך נישט מחויב, ווארום אַליין בין איך אויך נישט קיין אַבי־וועֶר, כ'לעבען, און אַרויסקומען קומען מיר אַרויס, ווי מיין ווייב זאָל לעבען זאָגט, אויך נישט פון קיין שניידערס און נישט פון קיין שוסטערס, האָב איך גערעכענט, אַז איך וועל מיט מיינע טעכטער געוויס אויסשפּילען. פאַר וואָס? ערשטענס האָט מיך גאָט געבענשט מיט שעהנע טעכטער, און אַ שעהן פּנים, זאָגט איהר דאָך אַליין, איז אַ האַלבער נדן, והשנית, בין איך דאָך עפּיס הַיינט, מיט גאָטס הילף, נישט דער טביה וואָס אַמאָל, קען איך דאָך שוין גרייכען צום שענסטען שדוך אַפילו אין יעהופּעץ, האַ, ווי זאָגט איהר? איז דאָך אָבער פאַראַן אַ גאָט אויף דער וועלט, אַיין אֵל רחום וחנון, וואָס בעווייזט זיינע גרויסע וואונדער און מאַכט מיט מיר זומער און ווינטער, אַרויף און אַראָפּ, מאַכט ער צו מיר: „טביה רעד זיך נישט איין קיין נאַרישקייטען און לאָז זיך די וועלט פיהרען ווי זי פיהרט זיך!“... הערט וואָס עס קען זיך פערלויפען אויף דער גרויסער וועלט, און בַיי וועמען טרעפען זיך אַלע גליקען? בַיי טביה שלים־מזל.

בקצור, צו וואָס זאָל איך אייך מאריך זיין, איהר געדענקט דאָך מסתּם, וואָס מיך האָט געטראָפען, נישט הַיינט געדאַכט, די מעשה מיט'ן קרוב מיינעם, מנחם מענדיל ימח שמו וזכרו, ווי שיין מיר האָבען זיך איינגעהאַנדעלט אין יעהופּעץ, מיט די „האַלבע פּריאַלען“ און מיט די

„פּאָטאָווילִיוועֶר אַקציעס“, אַזאַ יאָהר אויף מײַנע שׂונאים! איך האָב דאָס דערנאָכמאָל אײַנגעלעגט די וועלט, וועה איז מיר! געמיינט ס'איז אַ סוף, אויס טביה און אויס מילכיגס! „נאַר איינער! — זאָגט צו מיר איינמאָל די אַלטע מײַנע, גענוג צו זײַן פערוואָרגט, דו וועסט דערמיט גאָר נישט מאַכען; דו וועסט זיך נאָר אָבעסען דאָס האַרץ און גענוג; עלעהיי גזלנים זענען אויף אונז אָנגעפאַלען און צוגענומען . . . דו גיה זיך בעסער דורך, זאָגט זי, קײַן אַנאַטעווקע, צו לײַזער וואָלף דעם קצב, ער בעדאַרף דיך, זאָגט ער, נייטיג האָבען“. — וואָס איז דאָרטען? וואָס בעדאַרף ער מיך אַזוי נייטיג? אויב ער מיינט, זאָג איך, די מאורע בהמה אונזערע, מעג ער נעמען אַ שטעקען און אַרויסשלאָגען זיך פונ'ם קאָפּ. — „וואָס איז אַזוינס? מאַכט זי צו מיר, די מילך, וואָס מע האָט זיך אָן פון איהר, מיט'ן קעז און פוטער?“ — נישט צו ליעב דעם, זאָג איך, נאָר גלאַט אַזוי. ערשטענס איז פּשוט אַ עבירה אַזעלכעס אַוועקגעבען אויף דער שחיטה, אַ צער=בעלי=חיים. בײַ אונז שטעהט געשריבען אין דער הייליגער תּורה . . . — „אָבער גענוג דיר שוין, טביה! די גאַנצע וועלט, זאָגט זי, ווייסט אַז דו ביזט אַ יור פון תּורה, פאָלג מיך אַ ווײַב, גיה זיך דורך צו לײַזער=וואָלפען; אַלע דאָנערשטאָג, זאָגט זי, ווען אונזער צײַטעל קומט אין יאַטקע אַרײַן נאָך פלייש, לאָזט ער זי נישט לעבען; זאָלסט זאָגען, זאָגט ער, דעם טאַטען ער זאָל קומען צוגעהן, איך בעדאַרף איהם נייטיג האָבען“ . . .

בקצור, מע בעדאַרף פאָלגען אַ מאָל, ווי זאָגט איהר, אַ ווײַב אויך. בין איך מיך מישב און לאָז מיך אײַנרעדען און קום צוגעהן צו לײַזער וואָלפען קײַן אַנאַטעווקע, אַ ווערסט דרײַ פון אונז, און טרעף איהם נישט מסתּמא אין דער היים. — וואו איז ער ערגיץ? טהו איך אַ פרעג אַ קאַרנאָסע יודענע, וואָס דרעהט זיך אַרום אין שטוב. — „אין פּראָיעקט, מאַכט די קאַרנאָסע, מע קוילעט אַיין אָקס פון גאַנץ פריה אָן, ער בעדאַרף באַלד אָנקומען“ . . . איך דרעה מיך אַרום איינער אַליין אין שטוב און הויב אָן צו בעטראַכטען לײַזער=וואָלפס בעל=הבית'שקייט, קײַן עין=הרע אַ גוטס אויף אַלע מײַנע ליעבע: אַ שאַפע מיט קופּער, מע וועט זי נישט אויסקויפען מיט קײַן ק"ן קערבליך, אַ סאַמאָוואַר און נאָך אַ סאַמאָוואַר, און אַ טאַץ אַ מעשענע און נאָך איינע אַ וואַרשאַווער, און לײַכטער אַ פּאָר זילבערנע, און כּוסות מיט כּוסה'ליך געגילטע, און אַ חנוכּה=לעמפּיל אַ געגאָסענעס און נאָך זאַכען שמאָכטעליאַקעס אָהן אַ סוף. רבונו של עולם! טראַכט איך מיר, ווי דערלעב איך אַזאַ נוטס בײַ מײַנע קינדער

זאָלען געזונד זײַן!... אַזאַ בר־מזל ווי דער קצב איז! גענוג וואָס ער איז אַזוי רײַך, בעדאַרף ער האָבען זײַן אײגענעם אײנגאַנצען צווײ קינדער פון אויסגעגעבענע און נאָך בלײַבען אײן אַלמן אויך דערצו!...

בקצור, גאָט האָט געהאָלפען, עס עפענט זיך די טהיר און עס קומט אַרײַן לײזער־וואָלף אין כעס, מלא־רציחה אויפ׳ן שוחט, ער האָט איהם גאָר אונגליקליך געמאַכט, פערשניטען אײן אָקס, אַ דעמב די גרויס, פערחאַפּט זאָל ער ווערען, איבער אַ קלײניגקײַט איהם טרפה געמאַכט, געפינען אַ סרכה׳לע אויף דער לונג, ווי אַ שפּילקע־קעפּיל די גרויס, אײנגעזונקען זאָל ער ווערען! — „גאָט העלף, רב טביה, מאַכט ער צו מיר, וואָס איז די מעשה וואָס מע קען אײך גאָר נישט דעררופען זיך? וואָס מאַכט אַ יוד?" — וואָס זאָלען מיר מאַכען, זאָג איך; מע מאַכט און מע מאַכט און מע האַלט, זאָג איך, נאָך אַלץ פון פאָרינט, ווי אין פּסוק שטעהט: לא מעוקצך ולא מדובשך, נישט קײן געלד, נישט קײן געזונד, נישט קײן לײַב און לעבען. — „איהר זינדיגט, רב טביה, מאַכט ער צו מיר, ווערליג אײך איז געווען אַ מאָל, נישט הײַנט געדאַכט, זענט איהר דאָך איצט קײן עין־הרע אַ גביר". — וואָס מיר פעהלט, זאָג איך, צו דעם וואָס איהר מײנט, מעגען מיר דאָס בײדע פערמאָגען... נאָר גאָר נישט. דאַנקען גאָט דערפאַר, ס׳איז פאַרהאַן, זאָג איך, אַ גמרא: „אַסכּקורדא דמסקנתא דקרנוסא דפרסמכת" און אין האַרצען טראַכט איך מיר: זאָלסט אַזוי זײַן מיט דער נאָז קצבניאַק, ווי ס׳איז גאָר פאַרהאַן אַזאַ גמרא אויף דער וועלט... „איהר זענט, מאַכט ער צו מיר, תמיד דאָ מיט דער גמרא; גוט איז אײך, רב טביה, אַז איהר קענט אין די קלײנע אותיות; נאָר צו וואָס נוצט עס, זאָגט ער, חכמות, לומדערײַען, לאָמיר בעסער שמועסען מכח אונזער געשעפט; זיצט, רב טביה", מאַכט ער צו מיר און טהוט אַ געשרײַ: „לאָז זײַן טײ!" און עס וואַקסט אויס ווי פון אונטער דער ערד די קאַרנאָסע יודענע, חאַפּט דעם סאַמאָוואַר ווי דער ר״ח דעם מלמד און אַוועק אין קיך אַרײַן. — „אַצונד, מאַכט ער צו מיר, אַז כ׳יר זענען דאָ אַלײן, אונטער פיער אויגען, קענען מיר שמועסען עסק. די מעשה, זאָגט ער, דערפון איז אַזוי: איך האָב שוין מיט אײך, רב טביה, לאַנג געוואָלט רעדען, איך האָב צו אײך בעפוילען דורך אײער טאָכטער, וויפיעל מאָל געבעטען איהר זאָלט זיך מטריח זײַן; פערשטעהט איהר מיך, איך האָב געוואָרפען אַיין אויג"... — איך ווײס, זאָג איך, אַז איהר האָט געוואָרפען אַיין אויג, נאָר ס׳איז אומזיסט, זאָג איך, אײער טרחה, עס וועט נישט געהן, רב לײזער וואָלף, עס וועט נישט געהן. — „פאַר וואָס עפּיס?" מאַכט ער צו מיר און

קוקט אויף מיר ווי דערשראָקען. — פאַר שבת, זאָג איך; איך קען בעשטעהן עס זאָל נאָך געהרוייערען אַ ביסעל, דער טייך ברענט נישט. — „למאַי, זאָגט ער, זאָלט איהר וואַרטען, אַז איהר קענט אויספיהרען באַלד?“ — דאָס, זאָג איך, איז איינמאָל אַוועק, און והשנית, זאָג איך, איז גלאַט אַ רחמנות, אַ צער=בעלי=חיים. — „קוק איהם אָן, ווי ער מאַכט אָנשטעלען, זאָגט לייזער=וואָלף מיט אַ געלעכטעריל, עמיצער זאָל זיין דערביי, וואָלט ער געמעגט שווערען, אַז זי איז ביי אייך איין און איינציגע, מיר דאַכט, איהר האָט זיי אָהן עין=הרע גענוג, רב טביה!“... — לאָזען זאָל זיך שוין האַלטען, זאָג איך, ווער ס'איז מיר מקנא, דער לאָז אַליין נישט האָבען... — „מקנא? ווער, זאָגט ער, רעדט פון מקנא? אַדרבה, זאָגט ער, ווייל זיי זענען ביי אייך אָהן עין=הרע געראָטענע, דערפאַר וויל איך טאַקי, איהר פערשטעהט צי ניין? פערגעסט נאָר נישט, רב טביה, די טובה, וואָס איך קען דורך דעם אַרויסקומען!“ — אַודאי, אַודאי, זאָג איך, פון אייערע טובות, רב לייזער וואָלף, קען טאַקי האַרט ווערען דער קאָפּ, ווינטער אַ שטיקעל אייז, דאָס ווייסען מיר שוין לאַנג, זאָג איך, נאָך פון אַ מאָל... — „עי! מאַכט ער צו מיר זיס צוקערדיג, וואָס גלייבט איהר, רב טביה, פון אַמאָל ביז היינט? אַ מאָל איז געווען עפּיס אַנדערש און היינט איז ווידער אַנדערש; עפּיס ווערען מיר דאָך שטיקלעך מחותנים, הא?“ — וואָס פאַר אַ מחותנ'שאַפט? זאָג איך. — „געוויינטליך, זאָגט ער, מחותנים!“ — וואָס מיינט איהר, זאָג איך צו איהם, רב לייזער וואָלף, פון וואָס רעדען מיר? — „אַדרבה, זאָגט ער, זאָגט שוין איהר, רב טביה, פון וואָס רעדען מיר?“ — וואָס הייסט, זאָג איך, מיר רעדען דאָך פון דער מאורע בהמה מיינע, וואָס איהר ווילט ביי מיר קויפען! — „חאַ=חאַ=חאַ; מאַכט ער און ווערט צעגאָסען פאַר געלעכטער; ס'איז נישקשה פון אַ בהמה און נאָך אַ מאורע דערצו, חאַ=חאַ=חאַ!“ — וואָס זשע דען האָט איהר געמיינט, רב לייזער וואָלף: אַדרבה, זאָגט, וועל איך אויך לאַכען. — „פון אייער טאָכטער, מאַכט ער צו מיר, פון אייער צייטלען רעדען מיר דאָך די גאַנצע צייט! איהר ווייסט דאָך, רב טביה, אַז איך בין, נישט פאַר אייך געדאַכט, געבליבען איין אַלמן, האָב איך מיך מישב געווען, וואָס בעדאַרף איך זוכען אין דער פרעמד דאָס גליק, נאָך האָבען צו טהון מיט שדכנים, רוחות און שדים, אַ מעהר אָט זענען מיר ביידע אויפ'ן אָרט, איך קען אייך, איהר קענט מיך, דאָס קרן אַליין איז מיר אויך געפעלען, איך זעה זי אַלע דאָנערשטאָג ביי מיר אין יאַטקע, אַ פּאָר מאָל אַ רעד געטהון מיט איהר, ווייזט אויס, נישקשה,

אַ שטילע, און איך אַלײן בין קײן עין־הרע, װי איהר זעהט, אַ שטיקעל בעל־הבית, ס'איז דאָ אַ שטוב אײן אײגענע, און קלײטעלעך אַ פּאָר, און בעל־הבית'שקײט װי איהר זעהט, נישט צו פערזינדיגען און אַ ביסעל פעך אויפ'ן בוידעם אויך, און אַ ביסעל געלד אין קאַסטען אויך; װאָס בעדאַרפען מיר, רב טביה, די ציגײַנערשע שטיק, בריה'ן זיך, חכמה'ן זיך? אַ מעהר נעמט מען און מע שלאָגט צו אַ האַנד, אײנס צװײ דרײַ, איהר פערשטעהט צו נײַן?״ ...

בקצור, אַז ער האָט מיר אויסגערעדט אָט אָ דאָס אָ, בין איך געבליבען זיצען אָהן לשון, װי אײנער בשעת מע קומט און מע זאָגט איהם אָן פלוצים אַ בשורה. לכתחלה איז מיר אַפילו דורכגעפלױגען אַ מחשבה: לײזער־װאָלף... צײַטעל... ער האָט שוין אַזױנע קינדער װי זי... נאָר באַלד האָב איך זיך אַלײן אָבגעשלאָגען: ס'טײַטש, אַזאַ גליק! אַזאַ גליק! עס װעט דאָך איהר זײַן גוט װי די גאַנצע װעלט! אַי טאָמער איז ער נישט אַזאַ צעװאָרפענער פּאַרשױן? איז דאָס הײַנטיגע יאָהרען פערקעהרט די גרעסטע מעלה, װי זאָגט מען: אָדם קרוב לעצמו — אַז מען איז גוט פאַר יענעם איז מען שלעכט פאַר זיך. אײן חסרון נאָר, װאָס ער איז אַ ביסעל צו פּראָסטליך... נו, מילא, קען דען איטליכער זײַן אַ יודע־ספר? קאַרג פאַרהאַן נגידים, פײַנע מענשען אין אַנאַטעװקע, אין מאַזעפּעװקע און אַפילו אין יעהופּעץ, װאָס װײסען נישט קײן צלם פאַר קײן אלף; פון דעסטװעגען אַז ס'איז באַשערט, לאָם איך האָבען אַזאַ יאָהר, װאָס פאַר אַ כבוד זײ האָבען אויף דער װעלט, װי אין פּרק שטעהט: אם אין קמח אין תורה, דאָס הײסט, די תורה ליגט אין קאַסטען און חכמה — אין קעשענע...

„נו, רב טביה, מאַכט ער צו מיר, װאָס שװײַגט איהר?״ — װאָס זאָל איך שרײַען, זאָג איך צו איהם כלומר'שט װי איך קװײנקעל מיך; דאָס איז, רב לײזער־װאָלף, פערשטעהט איהר מיך, אַזאַ ענין, װאָס מע בעדאַרף אַ הם גוט באַקלערען אַרום און אַרום; ס'איז עפּיס נישט קײן קאַטאָװעסיל, זאָג איך, דאָס ערשטע קינד בײַ מיר! — „אַדרבה, מאַכט ער, װײַל ס'איז דאָ ערשטע קינד בײַ אײך, איהר װעט שוין, זאָגט ער, נאָכדעם אם ירצה השם קענען חתונה מאַכען די אַנדערע טאָכטער אויך, און שפּעטער, מיט דער צײַט, די דריטע, איהר פערשטעהט צו נײַן?״ — אמן, גם אַתּם! זאָג איך, חתונה מאַכען איז קײן קונץ נישט, דער אױבערשטער זאָל נאָר צושיקען, זאָג איך, איטליכען בעזונדער זײַן זיװוג... — „נײן, מאַכט ער, נישט דאָס מײן איך, רב טביה, איך מײן עפּיס אַנדערש גאָר, װאָרום קײן נדן ברוך־השם פאַר אײער צײַטעלען בעדאַרפט איהר שוין נישט

אין אײַסקלײַדען זי צו דער חתונה, אַלץ וואָס אַ מײדעל בעדאַרף — דאָס נעהם איך אויף זיך, און איך, זאָגט ער, ווייס מסתמא דערפון איך עפּיס אַרײַנפאַלען אין בײַטעל אַרײַן...״ — פע, מאַך איך צו איהם, איהר רעדט דאָך עפּיס גאָר, איהר זאָלט מיר מוחל זײַן, טאַקי ווי אין יאַטקע! וואָס הײַסט אין בײַטעל אַרײַן? פע! מײַן צײַטעל איז חלילה נישט אַזעלכע איך זאָל זי פערקויפען פאַר געלד, פע־פע! — אַז פע איז פע, מאַכט ער צו מיר, איך האָב געמײנט אַדרבה יאַדרבה; נאָר אַז איהר זאָגט פע, לאָז זײַן פע! אַז אײַך איז ליעב איז מיר ניחא; דער עיקר, זאָגט ער, עס זאָל זײַן וואָס גיכער, איך מײן טאַקי באַלד, ווי זאָגט ער, אַ בעל־הבית׳טע אין שטוב אַרײַן, איהם פערשטעהט צו נײַן?... מהיכי תיתי, זאָג איך, אין מיר איז קײן מניעה, מע בעדאַרף דאָך איבערעדען מיט מײַן פלונית׳טע, זאָג איך, אין אַזעלכע זאַכען, האָט זי די דעה, נישט קײן קלײנינקײט, ווי רש״י מאַכט: רחל מבכה על בניה — אַ מאַמע איז אַ פּאָקרישקע; הײַנט זי אַלײן, זאָג איך, צײַטעל מײַן איך, בעדאַרף מען אויך אַ פרעג טהון, ווי זאָגט מען דאָס: אַלע מחותנים האָט מען מיטגענומען אויף דער חתונה און דעם חתן האָט מען געלאָזט אין דער הײם... — „פלאַטע, זאָגט ער, פרעגען בעדאַרף מען גאָר? דערצעהלען, רב טביה, קומען אַהײם און דערצעהלען אַזוי און אַזוי, און שטעלען אַ חופּה, אַ וואָרט און צוויי און אַ מאָהריטש!״ — זאָגט דאָס נישט, זאָג איך, זאָגט דאָס נישט, רב לײזער וואָלף. אַ מײדיל איז נישט קײן אַלמנה חלילה. — „געוויינטליך, זאָגט ער, אַ מײדיל איז אַ מײדיל, נישט קײן אַלמנה, אָט דערפאַר טאַקי בעדאַרף מען, זאָגט ער, בעצײַטענס דערפון רעדען, מחמת הלבשה, פערשטעהט איהר, דאָס־און־יענץ־לאָקש בירעס־צײַבעלע, און דערווײַלע, זאָגט ער, לאָמיר, רב טביה, נעהמען צו קאַפּליך לחיים, הא, צי נײַן?״... — מהיכי תיתי, זאָג איך, פאַר וואָס נישט? וואָס געהער זיך אַן שלום צו מחלוקת? ווי זאָגט ער: אָדם איז אַ מענש און בראָנפען איז בראָנפען, ס׳איז פאַראַן, זאָג איך, בײַ אונז אַ גמרא... און האָב איהם אַרײַן אַ גמרא, אײנע און די אַנדערע, אַ געכטיגען טאָג פון שיר־השירים און פון הגדיא...

בקיצור, מיר האָבען אײַנגענומען דעם ביטערען טראָפּען כּכּתוב — ווי גאָט האָט געבאָטען! די קאַרנאָסע האָט דערווײַלע געבראַכט צו טראָגען דעם סאַמאָוואַר און מיר האָבען געמאַכט צו גלעזליך פּונש, פערבראַכט גאָר פרײַנדליך, געווינטשעוועט, געשמועסט, גע־פלאַפּעלט אַלין פּנ׳ם שידוך, פון דעם און פון יענעם און ווידער אַ מאָל פּנ׳ם שידוך. — איהר ווייסט

דען, רב לייזער-וואָלף, זאָג איך, וואָס פאַר אַ בּאַרליאַנט דאָס איז? — „איך ווייס, זאָגט ער, גלויבּט מיר, אַז איך ווייס; איך זאָל נישט וויסען, זאָגט ער, וואָלט איך גאָר נישט גערעדט!“ און מיר רעדען אַזוי בּיידע איגאַיינעם, איך שריי: אַ בּאַרליאַנט, אַ דימענט! איהר זאָלט נאָר וויסען ווי אַזוי זי צו שאַנעווען, נישט אַרויסבּעווייזען דעם קצב׳... און ער: „האָט קיין מורא נישט, רב טביה; וואָס זי וועט עסען בּיי מיר אין דער וואָכען האָט זי בּיי אייך נישט געגעסען אים יום-טוב“... — עט, זאָג איך, עסען איז אויך איין עסק? דער נגיד, זאָג איך, עסט נישט קיין רענדליך, דער אָרימאַן עסט נישט קיין שטיינער; איהר זענט אַ פּראָסטער מענש, זאָג איך, פערשטעהט איהר נישט ווי צו שאַצען, זאָג איך. איהר בּריה׳שאַפט, איהר חלה-בּאַקען, איהרע פיש, רב לייזער-וואָלף, איהרע פיש! מע בּעדאַרף, זאָג איך, האָבּען אַ זכיה... און ער ווידער: — „רב טביה, איהר זענט, איהר זאָלט מיר מוחל זיין, שוין אויסגעוועבּט, רב טביה, איהר קענט נישט קיין מענשען, רב טביה, איהר קענט מיך נישט!“... און איך ווידער: אויף איין וואָג גאָלד און אויף דער אַגרערער צייטלען; הערט איהר, רב לייזער-וואָלף, איהר זאָלט אפילו פערמאָגען אייערע, זאָג איך, רי״ש אלפים, זענט איהר אויך נישט ווערט איהר פּיאַטע!... און ער ווידער: — „גלויבּט-זשע מיר, רב טביה, איהר זענט אַ גרויסער נאַר, חאָטש איהר זענט עלטער פון מיר“...

בּקצור, מיר האָבּען אַ פּנים אַוועקגעשריגען אַט-אַזוי-אַט אַ היבּשע ווײַלע און זענען געוואָרען רעכט מבוסמ׳דיג, וואָרום אַז איך בּין געקומען אַהיים איז שוין געווען שפּעטליך אין דער נאַכט און די פּים זענען מיר געווען ווי געפּענטעט... מיין ווייבּ זאָל געזונד זיין האָט אָבּער בּאַלד דערקענט אין מיר, אַז איך בּין פערקנאַקט, און האָט מיר געגעבּען אַ וויסטען פּעטשאַטיק, ווי איך בּין ווערט. — שאַ, בּייזער זיך נישט, גאָלדע, זאָג איך צו איהר גאַנץ פרעהליך אין עס גליסט זיך מיר אוש געהן טאַנצען; שריי נישט, נשמה מיינע, עס קומט אונז מזל-טוב! — „מזל-טוב? אַ וויסטער מזל-טוב, זאָגט זי, האָסט שוין פערזינדיגט די מאורע בּהמה, לייזער-וואָלפען זי פערקויפט?“ — נאָך ערגער, זאָג איך. — „אויסגעבּיטען, זאָגט זי, אויף איין אַנדערער? אָבּגענאַרט לייזער וואָלפען, אַ רחמנות נעבּיך?“ נאָך ערגער, זאָג איך. — „נו, רעד שוין, זאָגט זי, ווערטער, קוק אָן ווי מע בּעדאַרף בּיי איהם קויפען אַ וואָרט!“ — מזל טוב דיר, גאָלדע, זאָג איך נאָך אַ מאָל, מזל טוב אונז בּיידען, אונזער צייטעל איז אַ כלה געוואָרען! — „אויבּ אַזוי, זאָגט זי, בּיזט דו דאָך טאַקי גוט פער-

קל'אַפּט, נאָר נישט אויף קאַטאָוויעס, רעדסט פונ'ם וועג; האָסט אַ פּנים געמאַכט, זאָגט זי, אַ רעכטע כּוסה?" — אַ כּוסה, זאָג איך, האָבען מיר מיט לייזער-וואָלפען געמאַכט, און צו גליקליך פינש האָבען מיר מיט לייזער-וואָלפען געענדיגט, נייר ביי די געדאַנקען, זאָג איך, בין איך נאָך. הנה זיי זויסען, גאָלדע ברודער, אַז אונזער צייטיל איז אין אַ גיטער אַ מזל'דיגער שעה אַ כּלה געוואָרען פאַר איהם אַליין פאַר לייזער-וואָלפען! און איך האָב איהר איבערגעגעבען די גאַנצע מעשה פון אָנהויב ביז'ן סוף, ווי אַזוי און וואָס און ווען און פין אַלץ וואָס מיר האָבען גערעדט, נישט דורכגעלאָזט קיין האָר אַפילו. — „הערסט דו טביה, זאָגט צו מיר מיין ווייב, גאָט זאָל מיר שאַקין העלפען, ווי איך וועל מיך קעהרען און ווענדען, זאָגט זי, ווי דאָס האַרץ האָט מיר געזאָגט, אַז דאָס וואָס לייזער-וואָלף האָט דיך גערופען איז נישט אומזיסט, נאָר וואָס-ושע-רען? איך האָב מורא געהאַט דערפון צו טראַכטען, מאָמיר חלילה לאָזט זיך אויס אַ בוידעם. איך דאַנק דיר, גאָטעניו, זאָגט זי, איך דאַנק דיר, האַרצעדיגער פאָטער געטרייער. סע זאָל מאַקין נאָר זיין אין אַ גיטער שעה, אַ מזל'דיגער, זי זאָל זיך עלטערען מיט איהם אין עושר און אין כּבוד, וואָרום פרומע-טרה, זאָל זיין אָבגע-שיידט פון מיר, האָט געהאַט ביי איהם עפּיס נישט אַזאַ גוטע וועלט; זי איז, זאָל מיר מוחל זיין, נישט אַ קעגען נאַכט דערמאַנענדיג, געוועזען אַ יורדע-דענע איין איינגעגעסענע, נישט געקענט אויסקומען מיט קיינעם. נאָר נישט דאָס, וואָס אונזער צייטיל, איהר צו לענגערע יאָהר. אַ דאַנק דיר, אַ דאַנק דיר, גאָטעניו! נו טביה, זאָגט זי, וואָס האָב איך דיר געזאָגט, דו לעקיש איינער? בעדאַרף זיך אַ מענש זאָרגען? אַז ס'איז בעשערט, זאָגט זי, קומט דאָס אַליין אין שטוב אַריין"... — דאָס אַוודאי, זאָג איך, ס'איז דאָך אַ בפירושער פּסוק... — „וואָס טויג מיר דיין פּסוק, מע בעדאַרף זעהן גרייטען זיך צו דער התונה; קודם-כּל אויסרעכענען, זאָגט זי, לייזער-וואָלפען אַ צעטיל, וואָס צייטיל בעדאַרף האָבען צו דער התונה; מילא פין פּאָוויליע, זאָגט זי, איז נישטאָ וואָס צו רעדען. זי האָט נאָך נישט קיין פאָדעם גרעט, ואָלסט זאָגען, אַ פּאָר זאָקען אַפילו. היינט, זאָגט זי, מלבושים איינס אַ זיידענס צו דער חופּה און איינס אַ וועלענס אויף זומער, דאָס אַנדערע אויף ווינטער, און פּלאַטיע'ס אַ פּאָר און קליידליך אינטערשטע, און מאַנטלען, זאָגט זי, וויל איך זי זאָל האָבען צוויי: איינעם אַ באַרניס מיט קעץ אויף אין דערוואָכען און איינעם אַ גוטען מיט שליאַמעס אויף שבת; היינט עפּיס שטיוועלעך, מיט קולקעס, שטאַליקעלע, אַ גאָרסעט, הענטש-קילעך, נאָזטיכלעך, אַ זאָנטיקעל און די איבעריגע זאַכען דאָרטען, וואָס

אַ מײדיל בעדאַרף האָבען הײַנטיגע צײַטען..." — ווי קומט דאָס צו דיר, זאָג איך, גאָלדע סערדצע, דו זאָלסט גאָר וויסען פון אַזעלכע שמאָכטע־ליאַקעס? — "וואָס איז? זאָגט זי, איך בין נישט געוועזען צווישען מענשען? צי איך האָב אפשר ניט געזעהען בײַ אונז אין מאַזעפּעווקע, ווי אַזוי מע געהט אָנגעטהון בײַ לײַטען? דו, זאָגט זי, לאָז מיך, איך וועל שוין אַלײן מיט איהם אַלסדינג רעדען; לײזער וואָלף, זאָגט זי, איז, נישט־קשה, אַ יוד אַ נגיד, ער וועט מסתמא אַלײן אויך ניט וועלען אַז די גאַנצע וועלט זאָל האָבען מיט איהם צו טהון; אַז מע עסט חזיר לאָז האָטש רינען איבער דער באָרד"...

בקצור, מיר האָבען אַזוי אָוועקגערעדט ביז'ן ווײַסען טאָג אַרײַן. — נעם צינויף, זאָג איך, מײַן ווײַב, דאָס ביסעל קעז און פּוטער און לאָב איך פאָהרען דערווײַל קײַן בױבעריק; עס איז טאַקי אַלסדינג שען און פײַן אַרום און אַרום, נאָר דאָס געשעפט, זאָג איך, קען מען נישט פאַר־בױגען אויף אַ זײַט, ווי שטעהט דאָרטען: הנשמה לך — די וועלט איז אויך אַ וועלט, און גאַנץ פריה, כלחוך השור, עס איז נאָך געווען טונקעל, האָב איך אײַנגעשפּאַנט דאָס פערד און וועגעלע און בין אָוועק קײַן בױבעריק. געקומען קײַן בױבעריק אויפ'ן מאַרק, אַהאַ! (ס'איז דען פאַראַן אַ סוד בײַ יודען?) מע ווײסט שוין אַלסדינג און מען שטעקט אָב מזל־טוב פון אַלע זײַטען: — "מזל טוב אײַך, רב טביה, ווען האָבען מיר אם ירצה השם אַ חתונה?" — מיט מזל זאָלט איהר, זאָג איך, לעבען, עס קומט אויס ווי מען זאָגט, דער טאַטע איז נאָך גאָר נישט געבאָרען געוואָרען, איז שוין דער זוהן אויסגעוואַקסען אויפ'ן דאַך... — "בלאָטע, זאָגען זײ, עס וועט אײַך גאָר נישט העלפען, רב טביה, משקה מוזט איהר שטעלען, קײן עין־הרע אַזאַ גליק, אַ שמאַלץ־גרוב!" — די שמאַלץ רינט אויס, זאָג איך, די גרוב בלײַבט איבער, נאָר פון דעסטוועגען, זאָג איך, קאָן מען קײן חזיר ניט זײַן און פון חברה ניט אָבשטעהן, אָט פאַרטיג איך מיך אָב מיט אַלע מײַנע יעהופּעצער בעלי־בתּים, זאָג איך, וועט זײַן אַ גלעזיל משקה און פאַרבײַסען, חי — געלעבט און אײן עק, דאָס הײסט: צהלה ושמחה — הוליע קבצן!...

בקצור, אָבגעפאַרטיגט זיך מיט מײַן מסחר, גיך און געשווינד ווי געוויינטליך, האָב איך גענומען מיט גוטע ברידער צו ביסליך לחיים, צוגעווינשעוועט זיך אײנס דעם אַנדערען ווי עס געהער צו זײַן, און איך האָב מיך אויפגעזעצט און בין אָוועק אַהײם לעבעדיג פרעהליך, גאָר בגלופין. פאָהרענדיג אַזוי אין וואַלד, זומער לעבען, די זון באַקט, נאָר

פון בײדע זײַטען וואַלד דער שאָטען פון בוימער, דער ריח פון די סאָט־נעם, מחיה־נפשות, ציהט איך מיך אויס ווי אַ גראָז אין וועגעלע, לאָז נאָך מײַן חברה־מאַן די לײַצעס: גערה שוין, זאָג איך צו איהם, זײַ מוחל אַלײן, דער וועג דאַרף דיר שוין זײַן באַקענט — און אַלײן צעלאָז איך מיך אויף אַ קול און זינג מיר אַ נגונ׳דיל אויפ׳ן האַרצען. איז עפּיס יום־טוב׳דיג; עס זינגט זיך שטיקליך פון ימים נוראים: „ויאתיו“, „יכל מאמינים שהוא“ און פון „הלל“. איך קוק מיר אַהין אַרויף אין הימעל אַרײַן, און די געדאַנקען — מחשבות פּלאָנטען זיך דאָ אויף דער ערד, השמים שמים — די הימלען זענען פאַר גאָט, והארץ — און די ערד, אַזוי מראַכט איך מיר, האָט ער אַוועקגעגעבען לבני אדם — צו די קינדער פון מענשען, זײַ זאָלען זיך שלאָגען קאָפּ אין וואַנד, זיך רײַסען ווי די קעץ פאַר גרויס „ראָסקאָש“, שלאָגען זיך פאַר גבאות, פאַר „ששי“ און פאַר „מפטיר“... לא המתים יהללויה, מכות פאַרשטעהן זײַ ווי מע בעדאַרף גאָט לויבען פאַר די טובות וואָס ער טהוט מיט זײַ, ואנחנו, אָבער מיר אָרעמע לײַט, איין טאָג אַ גוטען, אַז מיר האָבען, דאַנקען מיר און לויבען גאָט און זאָגען: אהבתי איך האָב איהם ליב גאָט, וואָרום ער הערט צו מײַן קול און מײַן געבעט, ער נײגט צו מיר זײַן אויער, בשעת אפפוני עס רינגעלט מיך אַרום פון אַלע זײַטען דלות, צרות, שלעק־פּרעניות׳ן: דאָס פאַלט אַ בהמה אין מיטען העלען טאָג, דאָס טראָגט אָן דער גוטער יאָהר אַ קרוב אַ שלים־מזל, אַ מין מנחם מענדיל פון יעהופּעץ, נעמט צו דאָס לעצטע היות, און איך בין שוין בחפזי איין עק, די וועלט איז שוין געפאַלען, כל האדם כוזב — ניטאָ קײן אמת אויף דער וועלט, וואָס טהוט גאָט? שיקט ער אַרײַן לײַזער־וואָלפען אַ מחשבה ער זאָל נעמען מײַן צײַטלען ווי זי שטעהט און געהט, דערום זאָג איך צווײַ מאָל אודך, איך וועל דיר לויבען גאָטעניו, וואָס דו האָסט זיך אַרום געקוקט אויף טביה׳ן און געקומען מיר צו הילף, וועל האָבען חאָטש אַ שטיקעל נחת פון מײַן קינד, אַז איך וועל קומען צו איהר צוגאַסט, אם ירצה השם, זי טרעפען אַ בעל־הבית׳טע אויף אַלעם גרײַטען, פולע שאַפען מיט גרעט, פולע שפּײַזשאַרנעס מיט פּבח׳רינגער שמאַלץ און מיט אײַנגעמאַכטס, פולע שטײַגען מיט עופות, גענז און קאַטשקעס... פּלוצלים צעלאָזט זיך דאָס פערדיל מײַנס אַראָפּ אַ באַרג און אײדער איך הויב דעם קאָפּ אַ קוק טהון וואו איך בין אין דער וועלט, ליג איך שוין אויף דער ערד מיט אַלע לײדיגע כעפּליך און קרינגליך און דאָס וועגעלע אויף מיר! קוים מיט צרות מיט לײדען אַרויס־

געקאַראַטשקעט זיך און אויפגעשטאַנען אַ צעבראָכענער , אַ צעהרגטער , אַז איך אויס מײַן ביטער האַרץ צום פּערדיל . אײַנגעזונקען זאָלסטו דו ויערען , ווער האָט דיך געבעטען , שלים מזל , בעוויינען אַ בריה'שאַפט , אַז דו קאָנסט לויפען באַרג אַראָפּ ? האָסט דו מיך שיער , זאָג איך , אומגליקליך געמאַכט , דו אַשמדאַי . און איך האָב איהם אײַנגעטהײלט וויפיעל ס'איז אין איהם אַרײַן . מײַן בחור האָט אַ פּנים אַלײַן פערשטאַנען , אַז ער האָט דאָ פערשטיפט אַ מאוסע מעשה , געשטאַנען אַראָבגעלאָזט די מאָרדע , חאָטש מעלק איהם אויס . — חאַפּט דיך דער וואַטעמאַכער ! זאָג איך צו איהם און מאַך צורעכט דאָס וועגעלע , נעם צונויף די כלים און הלך לעולמו — פאָהר ווײַטער . נישט קײן גוטער סימן , זאָג איך צו זיך אַלײַן ; איך האָב מורא , צי עס האָט זיך נישט געטראָפען אין דערהײם עפּיס אַ נײַער אומגליק ? ... כּך־הוה , איך פאָהר אָב נאָך אַ ווערסט צוויי , שוין נישט ווײַט פון דערהײם , דערזעה איך אין מיטען שליאַך געהט גלײַך אַקעגען מיר אַ מענש אינ'ם געשטאַלט פון אַ נקבה . איך פאָהר צו נעהענטער , קוק מיך אײַן : צײַטעל ! ... איך ווײס נישט פאַר וואָס , נאָר עס האָט זיך מיר אָבגעריסען אין האַרצען , אַז איך האָב זי דערזעהן . איך שפּרינג אַראָפּ פונ'ם וואָגען : צײַטעל , ס'איז דו ? וואָס טחוסטו דאָ ? פאַלט זי מיר נישט אויפ'ן האַלז מיט אַ געוויין . גאָט איז מיט דיר , זאָג איך , טאָכטער מײַנע , וואָס וויינסט דו ? — „אוי , זאָגט זי , טאַטע , טאַטע !" ... און בעוואַשט זיך מיט טרערען . עס איז מיר פינסטער געוואָרען אין די אויגען און פערקלעמט בײַם האַרצען . — וואָס איז דיר , טאָכטער , זאָג מיר , וואָס איז דיר געשעהן ? זאָג איך צו איהר אין נעם זי אַרום , גלעט זי , האַלז זי , קוש זי , און זי אין אײן קול : — „טאַטע , טאַטע , האַרציגער , געטרײַער , זאָגט זי , דעם דריטען טאָג אַשטיקעל ברויט , האָב רחמנות , זאָגט זי , אויף מײַנע יונגע יאָהר !" ... און פערגעהט זיך פאַר געוויין , קאָן מעהר קײַן וואָרט נישט אויסרעדען . אַז אָך און וועה איז מיר , טראַכט איך , איך שטוים מיך שוין , וואָס דאָ איז ; דער רוח האָט מיך אַוועקגעטראָגען קײַן בויבעריק ! וואָס בעדאַרף מען וויינען , זאָג איך צו איהר , און גלעט זי בײַם קאָפּ , נאַרעלע , וואָס בעדאַרף מען וויינען ? ממה־נפשך , זאָג איך , נײַן איז נײַן , מע וועט דיר מיט גוואַלד חלילה קײנער נישט אָנטהוענען אַ לונג און לעבער אויף דער נאָז ; מיר האָבען , זאָג איך , געמײַנט דײַן טובה טאַקי ; געוואָלט ווי צום בעסטען ; אֶלא ס'איז דיר ניט צום האַרצען , וואָס זאָל מען טהון ? מסתמא , זאָג איך , איז נישט בעשערט ... — „אַ דאַנק דיר , זאָגט זי , טאַטע ,

לאַנג לעבען זאָלסט דו", און פאַלט מיר ווידער אױפ'ן האַלז און הײבט ווידער אָן צו קושען מיך און װײנען, גיסען מיט טרעהרען. — אָבער לאָז שוין זײן גענוג געװײנט, זאָג איך, הכל הבל — קרעפּליך עסען קען איך נמאס װערען; קריך, זאָג איך, אין װאָגען אַרײן און לאָמיר פאָהרען אַהײם, די מאַמע, זאָג איך, ײעט דאָרטען איבערטראַכטען מי יודע װאָס!

בקצור, מיר האָבען זיך בײדע אַרײנגעזעצט אין װאָגען אַרײן און איך האָב אָנגעהױבען אײנצושטילען זי מיט רײד, אַהין, אַהער. די קשיה דערפון, זאָג איך, איז דאָך אַזױ; מיר האָבען, זאָג איך, דערבײ חלילה קײן שום שלעכטע מחשבה נישט געהאַט; גאָט איז יודע דעם אמת, מיר האָבען געװאָלט, װי זאָגט ער, לעת־צרה בעװאָרענען אַ קינד; אַז עס לאָזט זיך נישט, מסתמא, זאָג איך, הײסט גאָט אַזױ; נישט בעשערט, זאָג איך, דיר, מאָכטער מײנע, קימען אױפ'ן גרײטען, װערען אַ בעל־הבית'טע אױף אַלדעם גוטס, און אונז אַשטיקעל נחת דערלעבען, זאָג איך. אױף די עלטערע יאָהרען, פאַר אונזער האָרעװאַניע, זאָג איך. טאָג און נאַכט אין דער טאַטשקע אײנגעשפּאַנט, קײן גוטע מינוט, נאָר דלות, נאָר דחקות, נאָר שלים־שלים־מזל אַרום און אַרום!... „אַי, טאַטע, זאָגט זי צו מיר װידער מיט אַ געװײן, איך װעל מיך שטעלען, זאָגט זי, פאַר אַ דינסט, לײם װעל איך טראָגען, ערד װעל איך גראָבען!"... — װאָס װײנסטו, נאַריש מײדעל, זאָג איך צו איהר, איך זאָג דיר דען עפּיס, נאַרעלע? צי איך האָב טענות צו דיר? גלאַט, זאָג איך, ס'איז ביטער און פינסטער, רעד איך מיר אױס דאָס האַרץ, שמועס מיך אױס מיט איהם, מיט'ן רבונו של עולם, װי אַזױ ער פיהרט מיט מיר; ער איז, זאָג איך, אײן אב־הרחמן, האָט רחמנות אױף מיר, פײנט זיך אױס קעגען מיר, זאָל נישט שטראָפען פאַר די רײד, זאָג איך, רעכענט זיך װי מיט אַ טאַטען און געה שרײ חי־וקים! נאָר מסתמא, זאָג איך, בעדאַרף אַזױ צו זײן; ער איז אױבען, אין דער הױך, זאָג איך, און מיר זענען דאָ, אין דער ערד, טיעף, טיעף אין דער ערד, מיזען מיר זאָגען, אַז ער איז גערעכט און זײן משפּט איז גערעכט. װאָרום אַז מיר זאָלען װעלען שמועסען טאַקי דאָס אײגענע װידער צוריק, בין איך דען נישט קײן גרױסער נאַר? װאָס שרײ איך? װאָס פּילדער איך? װאָס הײסט, זאָג איך, איך, קלײן װערמיל, װאָס פּױשע אַרום דאָ אױף דער ערד, װאָס אַ מינדעסט װינטעלע אַז גאָט װיל נאָר, מאַכט פון מיר אַ תל־עולם אין אײן כהרף־עין, שטעל איך מיך אַרום מיט מײן נאַרישען שכל און װיל איהם זאָגען דעות װי אַזױ צו פיהרען דאָס װעלטיל זײנס? מסתמא,

אז ער הייסט אַזוי, בעדאַרף זײַן אַזוי, וואָס העלפט דאָ טענות? פערציג טעג, זאָג איך, אַזוי שטעהט געשריבען בײַ אונז אין די הייליגע ספרים, פערציג טעג פאַר דעם איידער דאָס קינד ווערט בעשאַפען בײַ דער מוטער אין בויך, קומט אַ מלאך און שרײַט אויס: בת פלוני לפלוני, לאָז טביה'ס טאָכטער נעהמען געציל בן זרח'ן, און לײַזער־וואָלף דער קצב לאָז מוחל זײַן פאַהרען ערגיץ אַנדערש זוכען זיך זײַן גלײַכען; זײַנס וועט איהם נישט אַנטלויפען, און דיר, זאָג איך, לאָז גאָט צושיקען דײַן זווג, גאָר עפּיס אַ רעכטס, און וואָס צום גיכסטען, אָמן, כן יהי רצון! זאָג איך, די מאַמע זאָל חאָטש אַזוי נישט שרײַען, איך וועל שוין פון איהר חאַפּען אַ גוטען פּסק!...

בקצור, מיר זענען געקומען אַהיים, אויסגעשפּאַנט דאָס פערדיל און אַוועקגעזעצט זיך בײַ דער שטוב אויפ'ן גראָז עפּיס צו טראַכטען איין עצה, אויסקלערען פאַר מײַן ווײַב אַ מעשה פון טויזענד איין נאַכט, אַבי אַרויס פון אַ צרה. פאַר נאַכטליך, די זון זעצט זיך, זומערלעבען, די זשאַבעס פון דערווײַטען קוואַקען, דאָס פערדיל, געפּענטעט אויף צוויי פיס, שטשיפּעט גראָז; די בהמה'ליך, נאָר וואָס געקומען פון דער טשערעדע, שטעהן איבער די ציבערס און וואַרטען מען זאָל זיי אויסמעלקען; אַרום און אַרום דאָס גראָז שמעקט — גאָר אַ גן־עדן! איך זיץ מיר אַזוי און בעטראַכט דאָס אַלסדינג און קלעהר מיר בשעת־מעשה ווי קלוג דער רבונו של עולם האָט דאָס בעשאַפען דאָס וועלטיל זײַנס, אַזוי אַז איטליכעס בעשעפעניש, פונ'ם מענשען ביז להבדיל אַ בהמה, זאָל זיך פערדינגען זײַן ברויט — אומזיסט איז נישטאָ! דו, בהמה, ווילסט זיך פרעסען — נעה מעלק זיך, גיב מילך, זײַ מפרנס אַ יוד מיט ווײַב און קינדערליך! דו, פערדיל, ווילסט קײַען — לויף אַלע מאָל הין און צוריק מיט די טעפּליך קײַן בויבעריק! און דעסטגלײַכען דו, מענש, להבדיל, ווילסט אַ שטיקעל ברויט — געה האָראָווע, מעלק די בהמות, טראָג זיך מיט די קריגליך, שלאָג פּוטער, מאַך קעז, שפּאַן דאָס פערדיל און שלעפּ זיך אַלע פריה־מאָרגען קײַן בויבעריק אויף די דאַטשעס, נייג זיך און בוק זיך צו די יעהופּעצער גבירים, שמייכעל צו זיי, חנפה זיי, קריך זיי איטליכען בע־זונדער אין דער נשמה אַרײַן, גיב אַכטונג זיי זאָלען זײַן צופרידען, חלילה נישט אָנריהרען זיי אין כבוד!... אַי בלײַבט דאָך אַ קשיה: מה־נשתנה? — וואו שטעהט דאָס געשריבען, אַז טביה בעדאַרף האָראָווען פון זײַערט־וועגען, אויפשטעהן גאַנץ פריה ווען גאָט אַליין שלאָפט נאָך, וואָס איז? בכדי זיי זאָלען האָבען פּינקט צו דער קאַווע אַ פרישׁ שטיקעל קעז. און

פוטער? וואו שטעהט דאָס געשריבען, אז איך בין מחויב אויסגעריסען ווערען צוליעב א שיטערען קרופניק, א קאליש מיט גרייפען, און זיי, די יעהופעצער נגידים, בעדארפען אייסרוהען די ביינער אויף די דאטשעס, נישט טהון קיין האנד אין קאלט וואסער און עסען דוקא געבראָטענע קאטשקעליך און דוקא גוטע קנישעס, בלינצעס מיט ווערמאָטען? בין איך דען נישט אזא יוד ווי זיי? וואלט דען נישט געווען קיין יושר כ'לעבען, אז טביה זאל זיך אויסקוועטשען האָטש איין זומער אויף א דאטשע? א וואו וועט מען נעהמען קעז און פוטער? ווער וועט מעלקען די בהמות? מאקי זיי, די יעהופעצער סטעקראטען מיין איך... און איך צעלאך מיך אליין פון אזא משוגענעם געדאנק, ווי זאגט די וועלט א ווערטיל: אז גאט זאל הערען די נאראָנים, וואלט די וועלט געהאט איין אנדער פנים... — „א גוטען אָבענד, רב טביה!" הער איך עמיצער רופט מיך אן ביים נאָמען; איך דרעה מיך ארום, איך טהו א קוק — א בעקאנטער מאָטעל קאמזויל, א שניידעריונג פון אנאטעווקע. — ברוך־הבא, זאג איך, מאָטעל, קומט, מע זאל דערמאָהנען משיח'ן, זיצט מאָטעל אויף גאָטס ערד, זאג איך, ווי קומסטו דו פלוצים אהער? — „ווי איך קום? מיט די פיס" — מאכט ער צו מיר און זעצט זיך אוועק נעבען מיר אויפ'ן גראז און קוקט אהין, וואו מיינע מיידליך דרעהען זיך ארום מיט די טעפליך און מיט די קריגליך. — „איך קלייב מיך שוין לאנג צו אייך, רב טביה, מאכט ער צו מיר, נאר איך האָב אלץ קיין צייט נישט; איין שטיקעל ארבייט ארויסגעלאָזט, דאָס אנדערע גענומען: איך בין מיר היינט אליין פאר זיך א שניידער, ארבייט איז פאראן ברוך־השם גענוג, אלע שניידערס זענען פערוואָרפען מיט ארבייט, ס'איז ביי אונז משך א זומער פון חתונות: בערל פאנפאטש מאכט חתונה; יוסיל שייגעץ מאכט חתונה; מענדיל זאאיקע מאכט חתונה; יענקעל פיס־קאטש מאכט חתונה; משה גאָרגעל מאכט חתונה; מאיר קראפעווע מאכט חתונה; חיים לאָשעק מאכט חתונה און אפילו טריהובעכע די אלמנה מאכט אויך חתונה!" — די גאנצע וועלט, זאג איך, מאכט חתונה, נאר איך איינער האלט נאָך נישט דערביי; מסתמא בין איך נישט ווערט ביי גאָט... — „ניין, מאכט ער צו מיר און קוקט אהין וואו די מיידליך זענען, איהר האָט א טעות, רב טביה; איהר זאלט וועלען, וואלט איהר אויך נעהאלטען איצט ביי חתונה מאכען, עס ווענדט זיך נאר אן אייך..." — דהיינו, זאג איך, וואו ארום? אפשר מיינסט דו א שדוך פאר מיין צייטלען? —

„ווי געמאָסטען!“ מאַכט ער צו מיר. — האָטש עפּיס אַ רעכטען שדוך?
זאָג איך, און טראַכט מיר ביטערע־מעשה עס וועט זיין שען, טאַמער מיינט
ער לייזער־וואָלף דעם קצב!... „משאַקענדיג און קנאַקענדיג!“ ענטפערט
ער מיר אויף שניידער־לשון און קוקט אַלץ אַהין, וואו די מיידליך זענען.
— פון וואַנען, לביטל, איז דער שדוך דיינער, פרעג איך איהם, פון
וואָסערע קאַנטען? אויב ער שמעקט מיט יאַטקע, זאָג איך, וויל איך
גאָר נישט הערען, נישט זעהען! — „חס וחלילה, זאָגט ער, ער הויבט
נישט אָן שמעקען מיט יאַטקע; איהר קענט איהם, רב טביה, זעהר
גוט!“... איז דאָס האָטש, זאָג איך, עפּיס אַ גלייכע זאַך? — „נאָך
אַ מין גלייך, זאָגט ער, גלייך צו גלייך איז נישט גלייך; ס'איז ווי מע
זאָגט, אגיל ואשמח — צוגעשניטען און אויפגענייט!“... ווער־זשע איז
דער שדוך, זאָג איך, לאָמיר הערען? — „ווער דער שדוך איז? מאַכט
ער און קוקט אַלץ אַהין; דער שדוך איז, פערשטעהט איהר מיך, רב טביה,
מאָקי איך אַליין“... ווי ער האָט דאָס מיר נור אויסגערעדט, אַזוי בין
איך אונטערגעשפּרונגען, ווי אַ אָבגעבריהטער, פון דער ערד, און ער
נאָך מיר, און אַזוי זענען מיר געבליבען שטעהן איינער אַקעגען אַנדערען,
אָנגעדראָדעלט ווי די האָהנען. ציַ דו ביזט משוגע געוואָרען, זאָג איך
איהם, ציַ דו ביזט גלאַט אַזוי אַראָפּ פון'ם זינען? ביזט אַליין דער שדכן,
אַליין דער מחותן און אַליין דער חתן, דאָס הייסט אַ אייגענע התונה מיט
אייגענע כלי־זמר; איך האָב נאָך, זאָג איך, אַזעלכעס נישט געהערט אין
ערגיץ, אַז אַ בחור זאָל זיך אַליין רעדען אַ שדוך! — „דאָס וואָס איהר
זאָגט, רב טביה, מאַכט ער צו מיר, אַז איך בין משוגע, לאָזען אונזערע
שונאים משוגע ווערען, איך בין נאָך, מעגט איהר מיר גלויבען, ביי אַלע
געדאַנקען; מע בעדאַרף גאָר נישט זיין, זאָגט ער, משוגע, אַז מע זאָל
זועלען אייער ציַיטלען; אַ סימן האָט איהר, אַז לייזער־וואָלף, וואָס איז
דער גרעסטער נגיד ביי אונז אין שטאָדט, האָט זי געוואָלט נעהמען ווי
זי שטעהט און געהט... איהר מיינט ס'איז אַ סוד? דאָס גאַנצע
שטעדטיל ווייסט שוין!... און דאָס וואָס איהר זאָגט, אַליין אָהן
אַ שדכן, איז מיר אַ חדוש, זאָגט ער. איך? איך; איהר זענט דאָך,
רב טביה, עפּיס יאָ אַ יוד וואָס קאַטאָרי! קיין פינגער אין מויל בעדאַרף
מען אייך נישט אַריינלייגען, איהר וועט אָפּבייסען... נאָר וואָס טויג
לאַנגע שמועסען? די מעשה פון דער געשיכטע, זאָגט ער, איז אַזוי:
איך און אייער טאָכטער צייטעל האָבען זיך געגעבען דאָס וואָרט שוין
לאַנג, שוין העכער אַ יאָהר, אַז מיר זאָלען זיך נעהמען“... אַ מעסער

אין האַרצען ווען עמיצער זעצט מיר אַרײַן וואָלט מיר געווען אַ סך מעהר נחת ווי די דאָזיגע ווערטער: ערשטענס, ווי קומט ער, סאַמעל שנײַדער, צו טביה'ן פאַר אײן אײדעם; והשנית, וואָס איז דאָס פאַר דבורים: זײ האָבען זיך געגעבען דאָס וואָרט, אַז זײ זאָלען זיך נעהמען? — נו, און ייאי בין איך? רוף איך מיך אָן צו איהם; עפּים האָב איך אויך אַשטיקעל דעה צו זאָגען אויף מײַן קינד, צו מיך פרעגט מען שוין גאָר ניט? — „חס וחלילה, מאַכט ער, דערויף בין איך דאָך טאַקי געקומען צו אײַך איבערעדען, אַזוי ווי איך האָב דערהערט, אַז לײזער-וואָלף שדכנ'ט זיך צו אײַער טאָכטער, וואָס קאַטאָרי שוין העכער אַ יאָהר אַז איך האָב זי ליעב“... — סאַ-משל, זאָג איך, אַז טביה האָט אַ טאָכטער צײַטעל, און דו הײסט סאַמעל קאַמזויל און ביזט אַ שנײַדער, הײַנט וואָס האָסט דו צו איהר, דו זאָלסט זי פײַנד האָבען?... — „נײן, מאַכט ער, נישט דאָס מײן איך, איך מײן נאָר עפּים אַנדערש, איך האָב אײַך געוואָלט דערצעהלען, אַז איך האָב ליעב אײַער טאָכטער, און אײַער טאָכטער האָט מיך ליעב, שוין העכער אַ יאָהר, זיך געגעבען דאָס וואָרט מיר זאָלען זיך נעהמען, האָב איך, זאָגט ער, עטליכע מאָל געוואָלט זײַן בײַ אײַך איבעררעדען, נאָר אַלץ אָבגעלײגט אויף שפּעטער, ביז איך וועל מיר צונויפשלאָגען עטליכע קערבליך אויף אַ מאַשין און נאָכדעם ערשט אויסקלײַדען זיך ווי עס געהער צו זײַן, וואָרום אַ ליאַדע בחור'ל הײַנטיגע צײַטען האָט צוויי קאָסטיומען מיט עטליכע קאַמזוילען“... — טפו זאָלט איהר ווערען, מאַך איך צו איהם, מיט אײַער קינדערשען שכל! און וואָס ווײַט איהר טהון נאָך דער חתונה, — פערוואַרפען די צײהן אויף די בענטאַנעס, צי דו וועסט האָדעווען דײַן ווײַב מיט קאַמזוילען?... — „ע, מאַכט ער צו מיר, אויף אײַך איז מיר, רב טביה, אַ חדוש איהר זאָלט אַזעלכעס זאָגען! איך מײן, אַז איהר האָט חתונה געהאַט האָט איהר, דאַכט מיר, קײן אײגענעם מײער נאָך נישט געהאַט, פון דעסטוועגען זעהט איהר דאָך... ממה-נפשך. וואָס עס וועט זײַן מיט כל-ישראל וועט זײַן מיט רב ישראל... הײַנט בין איך דאָך אַ שטיקעל בעל-מלאכה אויך“...

בקצור, וואָס זאָל איך דאָ לאַנג מאריך זײַן, ער האָט מיך איבער-גערעדט, וואָרום — למאי זאָלען מיר זיך נאַרען ווי אַזוי האָבען אַלע יודישע קינדער חתונה? אַז מע זאָל וועלען קוקען אויף די זאַכען, וואָלט אונזער גראַד קײנמאָל נישט בעדאַרפט חתונה האָבען... אײן זאַך האָט מיר נאָר פערדראָסען און האָב דאָס נישט געקענט פערשטעהען בשום-

אופן: וואס הייסט זיי אליין האבען זיך געגעבען דאס ווארט? וואס איז דאס פאר א וועלט געווארען? א בחור בעגעגענט זיך מיט א מיידעל און זאגט צו איהר: לאמיר זיך געבען דאס ווארט אז מיר זאלען זיך נעהמען... עפיס גלאט הפקר־ציבעלעס!... נאר אז איך האב א קוק געטהון אויף מיין מאטלען, ווי ער שטעהט זיך אזוי דער קאפ אראבגעלאזט, ווי א זינדיגער מענש, מיינט דאס גאנץ ערנסט, אהן א שום חכמות דערביי צו האבען, האב איך מיך מיישב געווען: לאמיר זיך נאר גוט בעטראכטען טאקי דאס איינענע ווידער צוריק, וואס ברעקעל איך מיך אזוי און וואס מאך איך דא אנשטעלען? דער גרויסער מיוחס וואס איך בין, רב צאצעלעס איין איינינקעל, צי די גוזמות נדן וואס איך גיב מיין טאכטער, צו די הלבשה איהרע, מישטיינס געזאגט?... מאטיל קאמזויל איז טאקי א שניידער, ער איז אבער א גאנץ פיין בחור'ל, א ארבייטס יונג, קאן געבען א ווייב ברויט, און דערצו נאך א ערהרליך יונגעל אויך, היינט וואס האב איך צו איהם? — טביה, זאג איך צו מיר אליין, מאך נישט קיין פוילע תנועות און זאג באם, ווי אין פסוק שטעהט: סלחתי כדבריך — לאז זיין מיט גליק!... יא, וואס טהוט מע אבער מיט מיין אלטער? איך וועל דאך פון איהר האבען, ווי זאגט ער, בסוסים ובגמלים — אויף שיסעל און אויף טעלער! ווי אזוי פיהרט מען זי ארויף, אז עס זאל ביי איהר ווערען רעכט?.. ווייסט דו נאר וואס, מאטעל? רוף איך מיך אן צו מיין חתן — דו געה דיר אהיים, איך וועל מיר דא דערוויילע צורעכט מאכען אלץ וואס מע בעדארף, איבערשמועסען מיט דעם, מיט יענעם, ווי אין דער מגילה שטעהט: והשתיה כדת — אלסדינג דארף זיין בעטראכט, און אם ירצה השם מארגען, אויב דו וועסט ביז דעמאלט קיין חרטה נישט האבען, וועלען מיר זיך מסתמא זעהען... — „חרטה? מאכט ער צו מיר, איך וועל האבען חרטה? איך זאל נישט דערלעבען אוועקגעהן פון דעם ארט, עס זאל פון מיר ווערען, זאגט ער, א שטיין, א ביין"!... — צי וואס טויג דיר נאך דאס שווערען זיך, וואס דו שווערסט זיך, זאג איך איהם, אז איך גלויב דיר אהן א שבועה? געה געזונד, זאג איך, און א גוטע נאכט און לאזען זיך דיר חלום'ען גוטע חלומות... און אליין לייג איך מיך אויך שלאפען, נאר עס נעהמט מיך נישט קיין שלאף; דער קאפ ווערט מיר שיער נישט צעפאלען אויף שטיקליך טראכטענדיג אזא פלאן און אזא פלאן, ביז איך בין נעפאלען אויף דעם רעכטען פלאן: וואס־זשע איז דער פלאן? אט וועט איהר הערען, ווי אזוי טביה פאלט אויף א גלייכס!

בקיצור, אַרום האַלבן נאַכט — די גאַנצע שטוב שלאָפט געשמאַק — דער הראָפּע, דער פּײַפּט, בין איך מיך מישב און הייב אָן צו שרײַען ניט מיט מײַן קול: געוואַלד! געוואַלד! געוואַלד!... סע פערשטעהט זיך אַז איך מײַן געוואַלד האָט זיך די גאַנצע שטוב אויפגעכאַפּט און פריהער פון אַלעמען גאָלדע. „גאָט איז מיט דיר, טביה, מאַכט זי צו מיר און טרעסעלט מיך, שטעה אויף, וואָס איז דיר אַזעלכעס, וואָס געוואַלדעוועסט דו?”... איך עפען אויף די אויגען, קוק מיך אַרום כלומר'שט אויף אַלע זײַטען און רוף זיך אָן מיט אַ ציטערניש: — וואו איז זי ערגיץ? — „ווער איז? וועמען זוכסט דו”? — פרומע-שרה'ן, זאָג איך, פרומה שרה לײַזער-וואָלפס איז דאָ נור וואָס געשטאַנען... — „דו רעדסט פון היטץ, מאַכט צו מיר מײַן ווײַב, גאָט איז מיט דיר, טביה! פרומע־שרה לײַזער-וואָלפס, זאָל זײַן אָבגעשיידט איז שוין לאַנג אויף דער אמת'ער וועלט”. — „איך ווייס, זאָג איך, אַז זי איז געשטאָרבען, נאָר זי איז אָבער פאָרט געוועזען נור-וואָס אָט דאָ בײַ מײַן בעט נעבען מיט מיר, זי האָט מיך אָנגענומען, זאָג איך, בײַם גאָרגעל, מיך געוואָלט וואָרגען!... — „גאָט איז מיט דיר, טביה, וואָס פלאַפּלעסט דו, מאַכט צו מיר מײַן ווײַב: עס האָט זיך דיר געקעהרט חלומ'ען אַ חלום; שפּײַ אויס דרײַ מאָל און דערצעהל מיר, וואָס האָט זיך דיר געחלומט, וועל איך דיר איבערטײַטשען צו גוטען”. — לאַנג לעבען זאָלסט דו גאָלדע, מאַך איך צו איהר, וואָס דו האָסט מיך אויפגעמונטערט, ווען ניט וואָלט איך פאַר שרעק נעקלאַפּירט אויפ'ן אָרט. גיב מיר, זאָג איך, אַ טרינק וואַסער, וועל איך דיר דערצעהלען דעם חלום וואָס האָט זיך מיר געחלומט. נאָר בעטען וועל איך דיך, גאָלדע, זאָלסט זיך ניט שרעקען און ניט איבערקלערען חלילה גאָט ווייסט וואָס, ווארום אין די הייליגע ספרים בײַ אונז שטעהט געשריבען, אַז נאָר דרײַ חלקים פון אַ חלום קאָן אַ מאָל מקיים ווערען, און דאָס איבריגע איז בלאָטע, שקרים וכזבים, ניט געשטויגען ניט געפלויגען... קודם-כל, זאָג איך, האָט זיך מיר געחלומט, אַז ס'איז בײַ אונז אַ שמחה; איך ווייס ניט צו אַ קנס-מאָל, צו אַ חתונה, מענשען אַ סך, יודען און ווײַבער, דער רב און דער שוחט, הײַנט כלי-זמר... דערווײַל עפענט זיך די טהיר און עס קומט אַרײַן דײַן באָבע צײַטעל עליו-השלום... מײַן ווײַב האָט דערהערט די באָבע צײַטעל איז זי שוין געוואָרען טוידט ווי די וואַנט און רופט זיך אָן צו מיר: „ווי אַזוי איז זי אויפ'ן פּנים און וואָס איז זי געגאַנגען אָנגעטהאָן?” — אַ פּנים האָט זי, זאָג איך, אויף אַלע אונזערע שונאים, געל אַזוי ווי וואַקס, און אָנגעטהאָן

געװײנטליך אין װײסען, אין תכריכים... „מזל טוב! מאַכט צו מיר די באָבע צײטעל; איך האָב נחת, װאָס איהר האָט אויסגעקליבען פאַר אײער צײטלען, װאָס זי טראָגט מײן נאָמען, אַזאַ פײנעם חתן, אַ לײטישען; ער הײסט מאָטעל קאַמזױל, נאָך מײן פעטער מרדכי, און האָטש ער איז אַ שנײדער, פונדעסטװעגען איז ער זעהר אַ עהרליך קינד"... — פון װאַנען, רופט זיך אָן גאָלדע, האָט זיך צו אונז גענומען אַ שנײדער? אין אונזער משפּחה, זאָגט זי, זענען פאַראַן מלמדים, חזנים, שמשים, קברות יודען, און גלאַט אַזױ אָרימע לײט, נאָר נישט, חלילה, קײן שנײדערס און נישט קײן שוסטערס... — שלאָג זשע מיר נישט איבער, גאָלדע, זאָג איך צו איהר, מסתמא הײסט דײן באָבע צײטעל בעסער פון דיר... אַז איך האָב דערהערט פון דער באָבע צײטעל אַזאַ מין מזל־טוב, רוף איך מיך אָן צו איהר: װאָס זאָגט איהר עפּיס, באָבעניו, אַז צײטעלס חתן הײסט מאָטעל און ער איז אַ שנײדער, אַז בסך־הכל הײסט ער לײזער־װאָלף און ער איז גאָר אַ קצב?... — „נײן, רופט זיך אָן די באָבע צײטעל נאָך אַ מאָל, נײן, טביה, דײן צײטעלס חתן הײסט טאַקי נאָר מאָטעל, ער איז אַ שנײדער, און מיט איהם װעט זי זיך עלטערען אם־ירצה־השם אין עושר און אין כבוד"... רעכט, באָבעניו, זאָג איך צו איהר נאָך אַמאָל, װאָס־זשע טהוט מען מיט לײזער־װאָלפען? ס׳טײטש איך האָב דאָך איהם ערשט נעכטען געגעבען דאָס װאָרט!... — איך האָב נאָר אויסגערעדט די דאָזיגע װערטער, איך טהו אַ קוק — נישטאָ די באָבע צײטעל! אויף איהר אָרט איז אויסגעװאַקסען פרומע־שׂרה לײזער־װאָלפס און מאַכט צו מיר כהאי לישנא: „רב טביה! איך האָב אײך געהאַלטען תמיד פאַר אַ עהרליכען, פאַר אַ יודען מיט תורה, ס׳טײטש װי קומט דאָס איהר זאָלט טהון אַזאַ זאַך, איהר זאָלט װעלען אַז אײער טאָכטער זאָל מיך ירש׳נען, זיצען אין מײן שטוב, האַלטען מײנע שליסעל, אָנטהון מײן מאַנטעל, טראָגען מײנע צירונג, מײנע פּערעל?"... װאָס בין איך שולדיג, מאַך איך צו איהר, אײער לײזער װאָלף האָט אַזױ געװאָלט... „לײזער װאָלף? מאַכט זי צו מיר, לײזער װאָלף װעט האָבען אַ װיסטען סוף, און אײער צײטעל... אַ רחמנות נעביך, רב טביה, אויף אײער טאָכטער; מעהר װי דרײַ װאָכען װעט זי מיט איהם נישט לעבען; און אַז עס װעט אויסגעהן די דרײַ װאָכען, װעל איך קומען צו איהר בײַ נאַכט און װעל זי אָנגעמען בײַם האַלז אָט אַזױ אָ..." און מיט די װערטער, זאָג איך, האָט מיך פרומע שׂרה אָנגענומען בײַם גאָרגעל און האָט מיך אָנגעהויבען צו װאַרגען, אַזױ אַז װען נישט דו װאָלסט מיך

נעװיען אויפוועקען, װאָלט איך שוין איצטער אָנגעשפּאַרט װײַט־װײַט!... —„טפו-טפו-טפו! מאַכט צו מיר מײַן װײַב און שפּײַט אויס דרײַ מאָל דרײַ; אין טײַך זאָל דאָס פאַלען, אין דער ערד זאָל דאָס זינקען, אויף בוידעמס זאָל דאָס קלעטערן, אין װאַלד זאָל דאָס ריהען, נאָר אונז און אונזערע קינדער זאָל דאָס נישט שאַדען! אַ בייזער, אַ װיסטער, אַ פינסטע-רער חלום אויף דעם קצב'ס קאָפּ און אויף זײַנע הענד און פיס, לאָז ער זײַן די כפּרה פאַר מאָטעל קאַמזול'ס מינדסטען נאָגעל, האָטש ער איז אַ שנײַדער, װאָרום אַז ער הייסט נאָך מײַן פעטער מרדכי, איז ער געװיס נישט קיין געבאָהרענער שנײַדער, און מסתמא אַז די באָבע עליה־השלום איז זיך מבריח פון יענער װעלט קומען אהער צו אָבגעבען מזל־טוב, בעדאַרפען מיר זאָגען סע זאָל זײַן אין אַ גוטער שעה אַ מזל'דיגער, אמן סלה!“... —

— — — — — — — — — — — — — — — —

בקצור, װאָס זאָל איך אײַך לאַנג מאריך ימים זײַן. איך בין געזעסען שטאַרקער פון אײַזען, אַז איך האָב יענע נאַכט אויסגעהאַלטען און בין נישט צעשפּרונגען געװאָרען, ליגענדיג אונטער דער קאָלדרע פאַר גע-לעכטער... ברוך שלא עשני אשה, — אַ אידינע בלײַבט אַ אידינע... סע פאַרשטעהט זיך, אַז אויף מאָרגען איז געװען בײַ אונז דאָס קנס־מאָל און טאַקי באַלד נאָכדעם די התונה, אויף גמרא־לשון: הא גברא והא מרכקא, און דאָס פאָר-פאָלק, ברוך השם, לעבט זיך גאַנץ צופרידען: ער איז זיך אַ שנײַדער, געהט אַרום אין בויבעריק פון איין דאַטשע אין דער אַנדערער אָנגענומען אַרבײַט, און זי טאָג װי נאַכט אין דער יאַך, קאָכט און באַקט און װאַשט און שמירט און טראָגט װאַסער, קוים קוים דאָס שטיקעל ברויט אין שטיב; איך זאָל איהר נישט ברענגען אַ מאָהל אַ ביסעל מילכיגס, אַמאָל עטליכע גראָשענס, װאָלט געװען נאָר נישט גוט — און דער מיט איהר, זאָגט זי, אַז ס'איז איהר קיין עין־הרע גוט װי די װעלט, אַבי, זאָגט זי, איהר מאָטעל זאָל איהר זײַן געזונד. — נו, געהט טענה'ט מיט היינטיגע קינדער! עס קומט אויס, װי איך האָב געזאָגט פון'ם אָנהויב: בנים גדלתי ורוממתי — האָרעװע פון קינדערס װעגען, שלאָג זיך קאָפּ אין װאַנד, והם פשעו בי — זאָגען זיי, אַז זיי פאַרשטעהען בעסער. נײַן, זאָגט אײַך װאָס איהר װילט — היינטיגע קינדער זענען צו קלוג! נאָר מיר דאַכט, אַז איך האָב אײַך הײַנט אָנגעדולט אַ קאָפּ מעהר װי אַלע מאָל האָט מיר קיין פאַראיבעל נישט, זײַט מיר געזונד און האָט אײַך אַ גוטען תמיד!

IV.

הָארף

האָדל.

איהר חדושט זיך, פאַני שלום־עליכם, אויף טביה'ן וואָס מע זעהט איהם נישט? ער האָט זיך, זאָגט איהר, שטאַרק געטהון, מיט אַמאָל, זאָגט איהר, גרוי געוואָרען? עך־עך־עך! ווען איהר זאָלט וויסען מיט וואָס פאַר צרות, מיט וואָס פאַר וועהטאָגען אָט דער טביה טראָגט זיך אַרום! ווי אַזוי שטעהט דאָרט ביי אונז געשריבען: אדם יסודו מעפר וסופו לעפר, אַ מענש איז שוואַכער פון אַ פליג און שטאַרקער פון אייזען... טאַקי נאָר אַ באַשרייבונג מיט מיר! וואו ערגיץ אַ שלאַק, אַ צרה, אַן אָנשיקעניש — מיך אויסמיידען מאָר עס נישט. פון וואַנען נעהמט זיך עס, ווייסט איהר נישט? אפשר דערפון, וואָס בטבע בין איך אַ פתי יאַמין, וואָס גלויבט איטליכען אויף נאָמנות? טביה פאַרגעסט וואָס אונזערע חכמים האָבען אונז אָנגעזאָגט טויזענד מאָל: כבדהו וחשדהו. בלשון אַשכנז הייסט עס: „נע וויר סאָבאַקי"... נאָר וואָס זאָל איך טהון, פרעג איך אייך, אַז ס'איז ביי מיר פאָרט אַזאַ טבע? איך בין, ווי איהר ווייסט, אַ גרויסער בעל־בטחון און האָב צו דעם וואָס לעבט אייביג קיין מאָל קיין טענות נישט; ווי אַזוי ער פיהרט, אַזוי איז גוט; וואָרום פרובט זיך אדרבה פאַרקעהרט, האָט יאָ טענות, וועט זיך אייך עפּיס העלפען? אַז ווי באַלד מיר זאָגען אין די סליחות: „הנשמה לך והגוף שלך", הייסט וואָס ווייסט אַ מענש און וואָס האָט ער פאַר אַ „ווערדע"? שטענדיג טענה איך אָבער מיט איהר, מיט מיינער הייבט דאָס: „גאָלדע, זאָג איך, דו זינדיגסט! פאַרהאַן, זאָג איך, ביי אונז אַ מדרש"... „וואָס מיר מדרש, זאָגט זי, מיר האָבען, זאָגט זי, אַ טאָכטער אויף חתונה צו מאַכען; און נאָך דער טאָכטער, קיין עין הרע, געהען נאָך צוויי טעכטער; און נאָך די צוויי נאָך דריי, קיין בייז אויג זאָל נישט שאַדען!..." — „עט, זאָג איך, ס'איז בלאָטע, גאָלדע! אונזערע חכמים, זאָג איך, האָבען דאָס אויך באַוואָהרענט; ס'איז פאַרהאַן, זאָג איך, דערויף אויך אַ מדרש..." לאָזט זי זיך נישט.

רײדן: „טעכטער, זאָגט זי, דערוואַקסענע זענען אַלײן אַ גיטער מרדף”... און נעהמט טענה'ט מיט אַ יורינע!

הקיצור, פון דעם זעהט איהר אַרויס, אַז כ'איז פאַרהאַן, כ'איז דאָ קײן עין הרע בײַ מיר סחורה אויף אויסצוקלויבען, און דוקא פײַנע סחורה, נישט צו פאַרזינדיגען, אײנע שענער פון דער אַנדערער. ס'איז נישט שײך אַז איך אַלײן זאָל לויבען מײַנע קינדער, נאָר איך הער וואָס די וועלט זאָגט: „קראַסאַוויצעס”! און ועל כלם די עלטערע, האָדל רופט מען זי, די אַנדערע פון צײַטלען, די וואָס האָט זיך פאַרקאָכט, אויב איהר געדענקט, אין'ם היט. איז זי שען, זאָג איך אײַך, די אַנדערע טאָכטער מײַנע, האָדל מײן איך, וואָס זאָל איך אײַך זאָגען? טאַקי ווי אין דער הײליגער מגילה שטעהט געשריבען: כי טובת מראה היא — שײַנט ווי אַ שטיק גאָלד! און צו די צרות בעדאַרף זי נאָך האָבען אַ קאָפּ אויך, שרײַבט און לײענט יודיש און רוסיש, און ביכלעך, ביכלעך שלינגט זי ווי האַלעשקעס. ווערט איהר דאָך פרעגען אַ קשיא: וואָס פאַר אַ מחותן איז טביה'ס טאָכטער מיט ביכלעך, אַז דער טאַטע איהרער האַנדעלט גאָר מיט קעז און מיט פּוטער? הערסט דו, אָט דאָס פרעג איך דאָך בײַ זײ, בײַ די פײַנע בחורים הײסט עס, וואָס קײן הויזען, איך בעט איבער אײער כבוד, איז נישטאָ און שטודירען געלוסט זיך זײ, ווי מיר זאָגען אין דער הגדה: כלנו חכמים — אַלע ווילען לערנען, כלנו נבונים — אַלע ווילען שטודירען. פרעגט זײ: וואָס שטודירען? ווער שטודירען? זאָלען אַזוי ציגען וויסען אין פרעמדע גערטנער שפּרינגען! אַז בסך הכל לאָזט מען דאָך זײ גאָר נישט צו, ווי זאָגט ער: אל תשלח ידך — אַ קאַטצע פון דער פּוטער!... זאָלט איהר זעהען פינדעסטוועגען, ווי מע לערענט! און ווער? בעל-מלאכה'שע קינדער. פון שנײַדערס, פון שוסטערס, גאָט זאָל מיר אַזוי העלפען בכל אשר אפנה! מע לאָזט זיך אַוועק קײן יעהופּעץ, אָדער קײן אָדעס, מע וואַלגערט זיך אויס אויף אַלע בוידעמס, עסען עסט מען מכות מיט בכורות, און פאַרבײַסען פאַרבײַסט מען מיט קדחת, גאַנצע חדשים דורכאַנאַנד קוקט מען נישט אָן קײן שטיקעל פלײש אין די אויגען, מע לעגט זיך צונויף זעקס פאַרשוינדלעך אויף אײן בולקע מיט אַ הערינג און ושמחת בחגך — הוליע קבצן!...

בקצור, האָט זיך אײנער פון דער „חברה” פאַרהאַקט אין אונזער ווינקעל, עפּיס אַ שלים-מזל נישט ווײַט פון דאַנען, איך האָב געקענט דעם טאַטען זײַנעם, ער איז געווען אַ פּאַפּיראָסניק און אַ קבצן לאָז ער מיר מוחל זײַן אין זיבען פּאָלעס. מילא בין איך אײַך דערויף נישט

א׳יסען, וואָרום אַז דעם תנא רב יוחנן הסנדלר איז אָנגעשטאַנען צו נייהען שטיוועל, מעג איהם שוין דאַכט זיך אָנשטעהן צו ראָבען אַ טאַטען, וואָס דרעהט פּאַפּיראָסען. פאַרדריסען פאַרדריסט מיך נאָר איין זאַך: למאַי זאָל זיך אַ קבצן גלוסטען לערנען, שטודירען? פראַיורא, דער גוטער יאָהר האָט איהם נישט גענומען, ער האָט אַ גוט קעפּעל, גאָר אַ גוט קעפּעל. פערטשיק הייסט ער, דער שלים־מזל, האָבען מיר איבערגעלעגט אויף יודיש — פעפערל. ער זעהט טאַקי אויס ווי אַ פעפערל, איהר זאָלט אָנקוקען — אַ וועהריקעל, אַ קליינס, אַ שוואַרץ, אַ פערזעהעניש, נאָר ס׳איז פול, מלא וגדוש, און אַ מויל — אֵש להבה, שוועבעל און פעך.

ויהי היום טרעפט זיך אַ מעשה, איך פאָהר איין מאָל אַהיים פון בויבעריק, אָבגעזועצט דאָס ביסעל סחורה, אַ גאַנצען טראַנכפּאָרט, קעז און פוטער און סמעטענע און שאר ירקות. זיץ איך פערטראַכט, ווי דער שטייגער איז, אין הימעלזאַכען, פון דעם, פון יענעם, און פון די יעהופּיצער נגידים וואָס עס געהט זיי קיין עין־הרע אַזוי גוט, און פון טביה׳ן דעם שלים־מזל מיט זיין פערדיל, וואָס ווערען כל ימיו פאַרשוואַרצט, וכדומה נאָך אַזעלכע ענינים. זומער, די זון באַקט, די פליגען בייסען, און די וועלט אַרום און אַרום איז מחיה, גרוים, אָפען, האָטש הויב זיך אויף און פליה, האָטש ציה זיך אוים און שווים!...

דערווייל איך טהו אַ קוק — אַ בחור׳ל שפּאַנט זיך מיט די רגלים איבער׳ן זאַמד, האַלט אַ פּעקיל אונטער׳ן אָרעם און שוויצט, פּאָכט מיט דער נשמה, „יעמוֹד ההתן רב יאָקיל בן פלעקיל! — זאָג איך צו איהם — זעץ דיך אויף, העד נאָר, וועל איך דיך אַביסעל אונטערפיהרען, איך פאָהר במילא ליידיג. ווי שטעהט דאָרטען, זאָג איך, ביי אונז געשריבען: „דיין חבר׳ס אייזעל אַז דו באַגעגענסט, איז עזוב תעזוב — דאַרפסט איהם נישט פערלאָזען, הייַנט לא כל־שכן אַ מענש״... לאַכט ער, דער שלים־מזל, און לאָזט זיך דוקא לאַנג נישט בעטען און קריכט אין וואָגעלי אַריין. „פון וואַנען, זאָג איך. שפּאַנט דאָס למשל אַ בחור׳ל?״ — „פון יעהופּעץ״. „וואָס האָט, זאָג איך, אַזאַ בחור׳ל ווי דו צו טהון אין יעהופּעץ?״ — „אַזאַ בחור׳ל ווי איך, זאָגט ער, גיט אָפּ אַקזאַמענט״. „אויף וואָס, זאָג איך, שטודירט אַזאַ בחור׳ל ווי דו?״ — „אַזאַ בחור׳ל ווי איך, זאָגט ער, ווייסט נאָך אַליין נישט אויף וואָס ער שטודירט״. „אם כן, זאָג איך, וואָס זשע דוכט זיך אַזאַ בחור׳ל ווי דו אומזיסט דעם קאָפּ?״ זאָרגט זיך נישט, רב טביה, אַזאַ בחור׳ל, ווי איך, זאָגט ער, ווייסט

שוין וואָס ער האָט צו טהון", „זאָג מיר נאָר, זאָג איך, ווי באַלד אַז איך בין דיר שוין יאָ באַקאַנט, טאָר ווער ביזט דו למשל?" „ווער איך בין? איך בין, זאָגט ער, אַ מענש". „איך זעה, זאָג איך, אַז נישט קײן פערד, איך מײן וויעמענס ביזט דו?" „ויעמענס, זאָגט ער, זאָל איך זײַן? איך בין גאָטס". „איך ווײס, זאָג איך, אַז גאָטס; עס שטעהט, זאָג איך, בײַ אונז געשריבען: כל החיה וכל הבהמה; איך מײן, זאָג איך, פון וואַנען שטאַמסטו דו, צי ביזט דו אַ אונזעריגער, צי אפשר פון דער ליטאָ?" — „שטאַמען, זאָגט ער, שטאַם איך פון אדם הראשונ'ן און אַלײן בין איך, זאָגט ער, אַהיגער, איהר קאָנט מיך". „ווער זשע, זאָג איך, איז דער טאַטע דײַנער? לאָמיר שוין הערען!" — „מײַן טאַטע, זאָגט ער, האָט געהײסען פערטשיק". „טפו זאָלסט דו ווערען! האָסט דו, זאָג איך, בעדאַרפט אַזוי לאַנג מוטשען? ביזט דו, הײסט דאָס, פערטשיק דעם פּאַפּיראָסניק'ס אַ זוהנדיל?" „בין איך, זאָגט ער, פערטשיק דעם פּאַפּיראָסניק אַ זוהנדיל". „און שטודירסט, זאָג איך, אין די קלאַסען?" „און שטודיר, זאָגט ער, אין די קלאַסען". „נו־נו, מהכתיתי, זאָג איך, אדם אַ מענש, צפּור אַ פײגעל, קאַטשקע ריק זיך. זאָג זשע מיר, זאָג איך, תּכשיט מײַנער, פון וואָס למשל לעבסט דו אַ שטײגער?" פון דעם, זאָגט ער, וואָס איך עס". „אַהאַ, זאָג איך, גאַנץ גוט; וואָס זשע, זאָג איך, עסט דו?" „אַלסדינג, זאָגט ער, וואָס מע גיט מיר". „איך פאַרשטעה, זאָג איך, ביזט נישט קײן איבערקלויבער: אַז ס'איז דאָ וואָס צו עסען, עסט דו, און אַז ס'איז נישטאָ וואָס צו עסען, פאַרבײַסט דו מיט אַ ליפּ און לײגסט זיך שלאָפען אַ ניכטערער. נאָר וואָס דען, זאָג איך, ס'איז אַלסדינג כדאי, אַבי שטודירען אין די קלאַסען, זאָג איך; גלײַכסט זיך, זאָג איך, צו די יעהופּעצער נגידים, ווי אין פּסוק שטעהט: כלם אהובים, כלם ברורים"... אַזוי זאָג איך צו איהם מיט אַ פּסוק און מיט אַ מדרש, ווי מביה קען. מײנט איהר דאָך, אַז ער שווײַגט מיר אָפּ, פערטשיק הײסט עס? „נישט דערלעבען, זאָגט ער, וועלען די נגידים, אַז איך זאָל זיך צו זײ גלײַכען! איך האָב זײ, זאָגט ער, אין דער ערד!" „ביזט מיר עפּיס שטאַרק, זאָג איך, אויפגעטראָגען, זאָג איך, אויף די נגידים? איך האָב מורא, זאָג איך, אויב זײ האָבען זיך נישט צעטײלט, זאָג איך, מיט דײַן טאַטענס ירושה". — „זאָלט איהר מאַכי וויסען, זאָגט ער, אַז איך און איהר און מיר אַלע, קאָן זײַן, האָבען אַ גרויסען חלק בײַ זײ אין דער ירושה"... „ווײסט דו וואָס, זאָג איך, לאָזען שוין דײַנע שונאים רעדען פאַר דיר. איך זעה אַרויס, זאָג איך

נאָר אײן זאַך, אַז דו ביזט אַ יונגעל נישט קײן פאַרפאַלענער און די צונג בעדאַרף מען דיר נישט פּיקען; אויב דו װעסט, זאָג איך, האָבען צײַט, קאָנסט דו זיך אַרײַנכאַפּען צו מיר הײַנט אױף דער נאַכט, װעלען מיר אַ ביסעל שמועסען און טאַקי בדרך הליכה האַפּען מיט אונז אַ װעטשערע"...

װדאַי האָט זיך מײַנער נישט געלאָזט איבערחזר'ן די װערטער און איז געקומען צו גאַסט, געטראָפען אַקוראַט צום סמיטשיק, בשעת דער באָרשט איז געשטאַנען אױפ'ן טיש און די מילכיגע קנישעס אין אױװען האָבען זיך נאָך געפּרעגעלט. „דו האָסט, זאָג איך צו איהם, אַ לעבעדיגע שװיגער, קאָנסט זיך, זאָג איך, געהן װאַשען און אַז נישט קאָנסט דו, זאָג איך, עסען אומגעװאַשען, איך בין נישט גאָט'ס סטראַפּטשע, זאָג איך, מיך װעט מען אױף יענער װעלט פאַר דיר נישט שמײַסען". אַזױ שמועס איך מיך אױס מיט איהם, און פיהל, אַז עס ציהט מיך עפּיס צו דעם דאָזיגען מענשעל, װאָס — װײס איך אַלײן נישט, נאָר עס ציהט; איך האָב ליעב, פאַרשטעהט איהר, אַ מענשען, װאָס מע קאָן מיט איהם רעדען אַ װאָרט; אַ מאָל אַ פּסוק, אַ מאָל אַ מדרש, אַ מאָל אַ שטיקעל חקירה אין הימעל־זאַכען, דאָס, יענץ, לאָקש, בוידעם, ציבעלע. אָט אַזאַ מענש איז טביה. פון יענער צײַט אָן האָט מײַן בחור אָנגעהױבען אַרײַנקומען צו מיר, כמעט אַלע טאָג. אָפּגעפּאַרטיגט זיך מיט די „שטונדען", פלעגט ער קומען צו מיר זיך אָפּרוהען און אַ ביסעל פאַרברײַנגען. מאָהלט אײַך, אַז אַך און װעה איז געװעזען צו איהם מיט זײַנע שטונדען אינאײנעם, אַז בסך־הכל, דאַרפט איהר װיסען, בײַ אונז דער גרעסטער נגיד איז געװאױנט צו צאָהלען גאַנצע ח"י גילדױנים, אי דאָס זאָל דער לעהרער איהם העלפען לײענען דעפּעשען, שרײַבען אַדרײסים און טאַקי פאָלגען אַ גאַנג אױך, פאַר װאָס נישט? אַ בפירוש'ער פּסוק: בכל לבבך ובכל נפשך — עסט דו ברױט, דאַרפסט דו װיסען פאַר װאָס. אַ שטיקעל גליק האָטש, װאָס געגעסען האָט ער אײגענטליך בײַ מיר, און דערפאַר האָט ער אונטערגעקנעלט מיט מײַנע טעכטער, װי זאָגט ער: עין תחת עין, אַ פּאַטש פאַר אַ פּאַטש; און אָט אַזױ איז ער געװאָרען בײַ אונז אין שטוב אַ גאַנצער בן־בית, די קינדער האָבען איהם אונטערגעטראָגען אַ גלעזיל מילך, און מײַן אַלטע האָט אַבטונג געגעבען, ער זאָל האָבען אַ העמד אױפ'ן לײַב מיט אַ פּאָר זאָקען גאַנצע — און טאַקי דערטאַלט האָבען מיר דאָס איהם געקרױנט מיט'ן נאָמען „פעפערל", איבערגעמאַכט הײסט דאָס אױף ײדיש פון

פֶערטשיִק, און מע קאָן זאָגען, אז מיר האָבען אידם אלע ליִעב געקריגען עֶפּיס נאָר ווי איין איינעם, מחמת בטבע איז ער, דאַרפט איהר וויסען, דוקא נישקשה פון אַ מענשעל, אַ פשוטער, אַ פּראָסטער חיוקים הייסט דאָס, שלי שלך, שלך שלי, מיינס דיינס — הפקר ציבעלעס...

פאַר איין זאַך נאָר האָב איך איהם פיינט געהאַט: פאַר זיין פאַר־פאַלען ווערען. פלוצים פלעגט ער זיך אויפהויבען, אויעקגעהן און והילד איננו — נישטאָ פעפעריל! „וואו ביזט דו געוועזען, מיין טהייערער שפּיעל־פוינעל?“ שוויַיגט ווי אַ פיש... איך ווייס נישט, ווי אזוי איהר, איך האָב פיינט אַ מענשען מיט סודות, איך האָב ליִעב, ווי זאָגט ער: וידבר — גערעדט און ויאמר — געזאָגט. דערפאַר האָט ער אָבער אַ מעלה, צערעדט ער זיך שיין, איז: מי באש ומי במים — פאַר פייער און פאַר וואַסער, אַ פּיסק — נישט געדאַכט זאָל ער ווערען! רעדט על ה ועל משיחו, און אויף „ננתקה“... און דער עיקר טאַקי אויף „ננתקה“... מיט פלאַנען אַלץ אזעלכע ווילדע, קרומע, משוגענע געננ, עֶפּיס אלסדינג לאַקירדע, פאַפּעריק, מיט די פיס אַרויף. למשל, אַ נגיד, קומט אים נאָך זיין משוגע'נעם פאַרקעהרטען שכל, איז אָבגעפּרעגט, און אַ קבצן איז, פאַרקעהרט, אַ גאַנצער צימעס, און ווער שמועסט אַ בעל־מלאכה — דער איז נאָר דאָס אויבערשטע פונ'ם שטייסעל, טהייערער פון חריפות, מחמת יגיע כפיך, זאָגט ער, דאָס איז דער עיקר. „פון דעסטוועגען, זאָג איך, צו געלד, זאָג איך, קומט דאָס נישט?“ ווערט ער מלא כעס און וויל מיר איינדרינגען, אַז געלד איז אַ שחיטה פאַר דער וועלט; פון געלד, זאָגט ער, נעהמען זיך אַלע פאַלשקייטען אויף דער וועלט, און אַלסדינג, זאָגט ער, וואָס סע טהוט זיך אויף דער וועלט, טהוט זיך עס נישט על פי יושר. און ער ברענגט מיר צעהנטויזענד ראיות און משלים, וואָס קלעפען זיך ביי מיר ווי איין אַרבעס צו דער וואַנד... „קומט אויס נאָך דיין משוגע'נעם שכל, זאָג איך, אַז דאָס וואָס מיין ברמה מעלקט זיך, און דאָס וואָס מיין פערדיל פאָהרט, איז אויך נישט על פי יושר?“... וכדומה נאָך אַ זעלבע קלאָץ־קשיות פרעג איך איהם און שטעל איהם אָב, ווי זאָגט ער, על כל דברי שירות ותשבחות — אויף יעדען טריט, ווי טביה קאָן! מיין פעפעריל אָבער קאָן אייך, נאָך אַ מין קאָנען! הלואי וואָלט ער אזוי נישט קאָנען ווי ער קאָן! און האָט ער עֶפּיס אויפ'ן האַרצען, אזוי זאָגט ער דאָס אַרויס! איין מאָל — זיצען מיר אזוי פאַרנאַכט ביי מיר אויף דער פריזבע און חקירה'ן אַלץ מכח די דאָזיגע ענינים, פילאָזאָפיע הייסט עס... רופט ער זיך אָן צו

מיר, פעפעריל הייסט עס: „איהר ווייסט, רב טביה? איהר האָט טעכטער, רב טביה, זייער געראָטענע". „טאַקי באמת? זאָג איך, א דאַנק דיר פאַר דער בשורה; זיי האָבען, זאָג איך, אין היימען געראָטען צו זיין".— „איינע, זאָגט ער צו מיר ווייטער, די עלטערע, די איז גאָר, זאָגט ער, אַ בר־דעת, אַ פאָלגע מענש". — „איך ווייס עס אָהן דיר, זאָג איך, דאָס עפעלי, זאָג איך, פאַלט נישט ווייט פונ'ם בוימעלי". אַזוי זאָג איך צו איהם און דאָס האַרץ געוויינטליך וואַקסט פאַר תענוג, וואָרום וואָסער פאָטער, איך בעט אייך, האָט נישט ליעב, אז מע לויבט איהם זיינע קינדער? גייה זיי אַ נביא, אַז פון אַזאַ מין לויבעניש וועט גאָר אַרויס־שפרינגען אַ פאַרקאָכעניש, זאָל גאָט שומר ומציל זיין! איהר מעגט דאָס האָרכען.

בקצור ויהי ערב ויהי בקר — געווען איז דאָס צווישען טאָג און נאַכט, אין בויבעריק טאַקי, פאָהר איך מיר אַזוי מיט מיין וועגעלי איבער די דאַטשעס, שטעלט מיך עמיצער אָב. איך טהו אַ קוק — ס'איז אפרים דער שדכן. אפרים דער שדכן, דאַרפט איהר וויסען, איז זיך אַ יוד אַ שדכן ווי אַלע שדכנים, פאַרנעהמט זיך הייסט דאָס מיט שדוכים. דערזעהט ער מיך, אפרים הייסט עס, אין בויבעריק און שטעלט מיך אָב: „זייט־זשע מוחל, רב טביה, איך דאַרף אייך עפיס, זאָגט ער, זאָגען". — „מהכי־תיתי, אבי אַגוטס", זאָג איך, און שטעל אָב דאָס פערדיל. „איהר האָט, זאָגט ער, רב טביה, אַ טאָכטער!" — „איך האָב, זאָג איך, זיבען, זאָלען געזונד זיין". — „איך ווייס, זאָגט ער, אַז איהר האָט זיבען, איך האָב אויך זיבען". „האָבען מיר, זאָג איך, אינאיינעם אַזוי גרויס ווי פערצעהן". — „בקצור, ווערטליך אויף אַ זייט, זאָגט ער, די מעשה, רב טביה, דערפון, זאָגט ער, איז אַזוי: איך בין דאָך, ווי אייך איז ידוע, אַ יוד אַ שדכן, האָב איך, זאָגט ער, פאַר אייך אַ חתן. נאָר אַ חתן — פון התנלאַנד אַ חתן, טאַקי פערווע שבפערווע!" — „דהיינו, זאָג איך, וואָס וועט איהר אָנגערופען בייַ אייך אַ חתן פון חתנלאַנד, פערווע שבפערווע? אויב, זאָג איך, אַ חיט אָדער אַ סנדלר, אָדער אַ מלמד, מעג ער, זאָג איך, זיצען דאָרט, און איך, זאָג איך, ריוח והצלה יעמד — מיין גלייכען וועל איך מיר געפינען ממקום אחר, ווי דער מדרש, זאָג איך, זאָגט..." — „ע!, זאָגט ער, רב טביה, איהר הויבט שוין אָן מיט אייערע מדרשים? מיט אייך, זאָגט ער, רעדען, בעדאַרף מען זיך גוט אונטערגאַרטלען! איהר פאַרשיט, זאָגט ער, די וועלט מיט מדרשים. איהר הערט בעסער אויס, זאָגט ער, וואָס פאַר אַ מין שדוך

אֶפְרִים דער שדכן איז אַ בעלן אויך פֿאַרצולעגען: איהר זאָלט, זאָגט ער, נאָר האָרכען און שווייגען". אַזוי מאַכט ער צו מיר, אֶפְרִים הייסט דאָס, און נעמט און לייגט מיר אויס אַ צעטעל, וואָס זאָל איך אייך זאָגען, טאַקי עפּיס קפּריסין. ראשית, איז דאָס אָרט זעהר אַ שיין אָרט, אַ טאַמטעגס אַ קינד, זאָגט ער, ניט קיין „האָץ דרגא". און דאָס, דאַרפֿט איהר וויסען, איז ביי מיר דער עיקר, וואָרום איך בין אַליין אויך ניט אַבי ווער; ביי מיר אין דער משפּחה זענען פֿאַראַן אַלערליי, ווי זאָגט ער: עקודים, נקודים וברודים, פֿאַראַן פּראָסטע מענשען, פֿאַראַן בעל־מלאכות און פֿאַראַן בעלי־בתּים. היינט איז ער אַ יודע נגן, וואָס פֿערשטעהט אין די קליינע אותיות. און דאָס איז ביי מיר אוודאי ניט פֿון די קליינע זאַכען, וואָרום אַ גראָבען יונג האָב איך דאָך פֿיינט ווי חזיר! ביי מיר איין עם הארץ איז ערגער טויזענד מאָל פֿון איין הולטיי; איהר מעגט אייך געהן אָהן אַ היטעל און אפילו מיט'ן קאָפּ אַראָב מיט די פֿיס אַרויף, אַבי איהר ווייסט וואָס רש"י מאַכט, זענט איהר שוין פֿון מיינע לייט. אָט אַזאַ יונג איז טביה... היינט איז ער, זאָגט ער, ריין אָנגעשטאָפּט מיט געלד, פֿאָהרט אַרוים, זאָגט ער, מיט אַ קאַרעטע, מיט אַ פּאָאַר ברענענדיגע סוסים, עס געהט אַזש אַ רויך!... נו, מהכתּיתי, טראַכט איך מיר, דאָס איז אויך ניט פֿון די גרויסע חסרונות, איידער אַ קבצן, איז שוין גלייכער אַ נגיד, ווי זאָגט ער: יאָה עניתא לישראל — גאָט אַליין האָט אויך פֿיינט אַ קבצן. אַ סימן האָט איהר, אַז נאָט זאָל ליעב האָבען אַ קבצן, וואָלט אַ קבצן קיין קבצן ניט געווען. „נו לאָמיר הערען ווייטער", זאָג איך. — „ווייטער, זאָגט ער, וויל ער מיט אייך אַ שדוך טהון, ער געהט אוים, ער הלש'ט, זאָגט ער, דאָס הייסט ניט נאָך אייך, נאָך אייער טאָכטער חלש'ט ער, ער וויל אַ שיינע וויל ער", „אַזוי, זאָג איך, לאָז ער זיין פֿאַר איהר די כפּרה. ווער, זאָג איך, איז ער, דער אַנטיק אייערער: אַ בחור? אַיין אַלמן? אַ גרוש? אַ שייאַרץ יאָהר?" „ער איז אַ בחור, זאָגט ער, אַ בחור, כאָטש אין די יאָהרען שוין, נאָר אַ בחור". — „ווי אַזוי־זשע, זאָג איך, איז דער הייליגער נאָמען זיינער?" וויל ער מיר ניט זאָגען, האָטש בראָט איהם. „ברענגט זי, זאָגט ער, צו פֿיהרען, קען בויבעריק, וועל איך אייך נאָכדעם, זאָגט ער, זאָגען". — „וואָס הייסט, זאָג איך, איך זאָל זי ברענגען צופֿיהרען? ברענגען, זאָג איך, ברענגט מען צופֿיהרען אַ פֿערד, זאָג איך, אויפֿ'ן יריד, אָדער אַ בהמה צו פֿאַרקויפֿען"...

בקצור, די שדכנים, ווייסט איהר דאָך, קאָנען איבערריידען

אַ וואָנט; ס'איז געבליבען, אַז אם ירצה השם נאָך שבת ברײנג איך זי צופיהרען קײן בױבעריק, — און אַלערלײ גוטע זיסע מחשבות קוסען מיר אויף די געדאַנקען, און איך שטעל מיר שוין פאָר מײן האָדלען, ווי זי פאָהרט אין אַ קאַרעטע מיט אַ פּאָר ברענענדיגע סוסים, און די וועלט איז מיר מקנא, נישט אַזוי אויף דער קאַרעטע מיט די סוסים, ווי אויף די טובות, וואָס איך טהו דער וועלט דורך מײן טאָכטער די נגידית, העלף אויס די געפאַלענע מיט אַ גמילות חסד, וועמען אַ כּפּ־הײער, וועמען אַ פופציגער, און וועמען אַ הונדערטער, ווי זאָגט איהר, יענער האָט אויך אַ נשמה... אַזוי טראַכט איך מיר פאָהרענדיג, פאַר־נאַבטליך, צוריקוועגס אַהײם, און שמײס דאָס פערדיל און שמועס מיך דורך מיט דעם אויף פערדיש לשון: „לסוסתי, זאָג איך צו דעם. וויאָ, אַנו מאַך נאָר, זאָג איך, מיט די רגלים א ביסעלע גיכער, באַקומסט דו דײן פּאָרציע האָבער. וואָרום אין קמח אין תורה — שטעהט בײ אונז געשריבען — אַז מע שמירט נישט, פאָהרט מען נישט"...

און ווי איך רעד מיר דאָ אַזוי מיט מײן פערדיל, זעה איך פון וואַלד אַרויס שנײדט זיך אַ פּאָרעל, צווײ מענשען, נכר אַ זכר מיט אַ נקבה, גיעהן געהען זײ נאָהענט, האַרט אײנעם צום אַנדערען, און מע רעדט עפּיס זעהר געשמאַק. ווען קאָן דאָס זײן פלוצים אין מיטען דערינען? קלער איך מיר און קוק מיך אײן דורך די פײערדיגע ריטער פון דער זון. — איך וואָלט געמעגט שווערען, אַז ס'איז פעפעריל!... מיט וועמען געהט ער דאָס דער שלים־מזל אַזוי שפּעט? איך פאַרשטעל מיך מיט דער האַנד פון דער זון און קוק מיך אײן נאָך שטאַרקער: ווער איז די נקבה'קע? אוי! דאַכט זיך האָדל? יאָ, ס'איז זי, ווי איך בין אַ יוד, ס'איז זי!... אַזוי? אָט דאָס האָט מען אַזוי געשמאַק געלערענט גראַמאַטיקעס, געלײענט ביכלעך!? אוי, טביה, ביזט דו אַ בהמה! אַזוי טראַכט איך מיר, און שטעל אָפּ דאָס פערדיל און רוף זיך אָן צו מײנע לײט: „אַ גוטען אָבענד אײך, זאָג איך, וואָס הערט זיך עפּיס מכּח מלחמה? ווי קומט איהר, זאָג איך, פּלוצים גאָר אַהער? אויף וועמען קוקט איהר דאָ אַרוים? אויפ'ן נעכטיגען טאָג?"... דערהערט אַזאַ מין ברוך־הבא, איז מײן פּאָריל געבליבען שטעהן, ווי זאָגט ער, לא בשמים ולא בארץ, דאָס הײסט נישט אַהין נישט אַהער, מחילה צעדרעהט און רויטליך אויפ'ן פּנים... געשטאַנען אַזוי אַ פּאָר מינוט אָהן ווערטער, לאָזט מען אַראָב די אויגען, נאָכדעם הויבט מען אָן קוקען אויף מיר, איך אויף זײ, זײ בײדע אײנס אויף דאָס אַנדערע.

„נו? זאָג איך — עפּיס בעטראַכט איהר מיך, זאָג איך, גלײַך אַזױ, װי איהר האָט מיך שױן לאַנג נישט געזעהען. איך בין, דאַכט מיר, דער אײנגענער טביה, זאָג איך, װאָס געװעזען, נישט געמײנערט אַ האָר". אַזױ מאַך איך צו זײ האַלב פאַרדראָסיג און האַלב אױף קאַטאָװעס... רופט זיך אָן צו מיר די טאָכטער מײַנע, האָדל הײסט דאָס, און װערט נאָך רױטער װי פריהער: „טאַטע, אונז קומט מזל טוב"... „מזל טוב אײך, זאָג איך, מיט מזל זאָלט איהר לעבען. װאָס איז די מעשה? איהר האָט געפונען, זאָג איך, אַ אוצר אין װאַלד? צי איהר זענט נאָר װאָס נצול געװאָרען, זאָג איך, פון אַ גרױסע סכנה?" „אונז קומט, זאָגט ער, מזל טוב, מיר זענען חתן כלה". — „װאָס הײסט, זאָג איך, איהר זענט חתן כלה?" „חתן כלה, זאָגט ער, װײסט איהר נישט װאָס הײסט חתן כלה הײסט, זאָגט ער, איך בין איהר חתן, זי איז מײַן כלה". אַזױ מאַכט ער צו מיר, פּעפּעריל הײסט דאָס, און קוקט מיר דוקא גלײַך אין די אױגען אַרײַן. איך קוק איהם אָבער אױך גלײַך אין די אױגען אַרײַן און מאַך צו איהם: „װען איז געװען בײַ אײך, זאָג איך, דאָס קנס־מאָל? און פאַר װאָס האָט איהר נישט גערופען מיך אױך אױף דער שמחה? איך קעהר מיך דאַכט זיך אָן דאָ אַ שטיקעל מחותן, צי נײן?"... איהר פערשטעהט, איך לאַך און װערעם עסען מיך, טאָנשען מײַן לײַב. נאָר גאָר נישט, טביה איז נישט קײן יודינע, טביה האָט ליעב אױסהאָרכען ביז'ן סוף... רוף איך מיך אָן צו זײ: „איך פאַרשטעה נישט, אַ שדוך אָהן אַ שדכן, אָהן תנאים?" — „װאָס דאַרפען מיר, מאַכט ער, פּעפּעריל הײסט דאָס, שדכנים? מיר זענען שױן לאַנג, זאָגט ער, חתן־כלה" — „אַזױ? גאָטס נסים! װאָס־זשע האָט איהר, זאָג איך, געשװיגען ביז אַהער?" — „װאָס זאָלען מיר, זאָגט ער, שרײַען? מיר װאָלטען אײך הײַנט אױך נישט דערצעהלט, נאָר אַזױ װי מיר האַלטען אין גיכען בײַ צעשײדען זיך, איז בײַ אונז געבליבען מיר זאָלען שטעלען פריהער'עט אַ חופּה"... דאָס האָט מיך שױן פאַרדראָסען, װי זאָגט איהר: באו מים עד נפש, דערלאַנגט אין ביין אַרײַן! מילא, װאָס ער זאָגט—חתן כלה, איז נאָך צו דערלײַדען, װי שטעהט דאָרטען געשריבען: אהבתי — ער װיל זי, זי װיל איהם. אָבער חופּה? װאָס איז דאָס פאַר װערטער: שטעלען אַ חופּה? עפּיס תרגום לשון!... װײַזען װײַזט אױס, אַז מײַן חתן האָט פאַרשטאַנען, אַז איך בין פון דער מעשה אַ ביסעל מטושטש; רופט ער זיך אָן צו מיר: „פאַרשטעהט איהר, רב טביה, די מעשה דערפון איז אַזױ, איך האַלט בײַ אָבפאָהרען פון דאַנען". —„װען פאָהרסט

דו?" — „אין גיבען". — „וואָהין אַ שטײַנער?" — „דאָס קאָן איך אײַך, מאַכט ער, נישט זאָגן, ס'איז, זאָגט ער, אַ סוד"... איהר הערט? ס'איז אַ סוד! ווי געפעלט דאָס אײַך אַ שטײַנער? קומט צוגעהן אַ פעפערל, אַ קלײנס, אַ שוואַרץ, אַ פאַרזעהעניש, פאַרשטעלט זיך פאַר אַ חתן, וויל שטעלען אַ חופה, האַלט בײַ אַן עקפאָהרען און זאָגט נישט וואָהין! קאָן נישט צעזעצט ווערען די גאַל? „מילא, זאָג איך צו איהם, אַ סוד איז אַ סוד; בײַ דיר איז גאָלע סודות... גיב מיר אָבער צו פאַרשטעהן, ברודערל, אָט דאָס: דו ביסט דאָך אַ מענש, זאָג איך, פון סאַמע יושר און ביזט אײַנגעטונקען אין מענשליכקײַט פון איבען ביז אַראָב, ווי קומט דאָס, זאָג איך, צו דיר, אַז דו זאָלסט פלוצים אין מיטען דרינען צונעהמען בײַ טביה'ן אַ טאָכטער און מאַכען זי פאַר אַיין עגונה? אָט דאָס הײסט בײַ דיר יושר? מענשליכקײַט? אַ שטיקעל גליק, זאָג איך, וואָס דו האָבט מיך נישט באַ'גנבה'ט, אָדער אונטער-געצונדען"... „טאַטע! זאָגט זי צו מיר, האָדל הײסט דאָס — דו ווײסט גאָר נישט ווי גליקליך מיר זענען, איך און ער, וואָס מיר האָבען דיר אויסגעזאָגט פונ'ם סוד. ס'איז בײַ אונז, זאָגט זי, אַראָב אַ שטײן פונ'ם האַרצען. קום אַהער, לאָמיר זיך צעקושען". און נישט לאַנג געטראַכט, האַפען זײ מיך אַרום בײדע, זי פון אײן זײַט, ער פון דער אַנדערער זײַט און מע הויבט מיך אָן קושען און האַלזען, זײ מיך און איך זײ, און פון גרויס איבפעט, אַפנים, זײ בײדע צווישען זיך דאַוואַי קושען זיך! אַ בעשרײַבונג זאָג איך אײַך, אַ טהעאַטער מיט זײ! „מאָמער וואָלט שוין געווען, זאָג איך, גענוג, קושען זיך? צײַט עפּיס רײדען מכּח תכלית". — „מכּח וואָסער תכלית"? זאָגען זײ. „מכּה נדן, זאָג איך, מלבושים, הוצאות החתונה, דאָס, יענץ, לאָקש, בוידעם, ציבעלע"... „מיר דאַרפען נישט, זאָגען זײ, גאָר נישט ניט, נישט קײן לאָקשען, נישט קײן בוידעם, נישט קײן ציבעלעס". — „וואָס-זשע דען, זאָג איך, דאַרפט איהר יאָ?" — „מיר דאַרפען, זאָגען זײ, נאָר חופה וקדושין"... איהר הערט ווערטער?...

בקצור, איך וועל אײַך נישט מאריך זײַן, עס האָט מיר געהאָלפען ווי דער פאַר אַ יאָהריגער שנײ — מע האָט געשטעלט אַ חופה, אַלײן הײסט אַ חופה! אַוודאי, וואָס זאָלט איהר קלערען, נישט אַזאַ חופה ווי טביה'ן שטעהט אָן; אויך מיר אַ חופה!... אַ שטילע חתונה... אָך און וועה!... און דערצו איז נאָר פאַרהאַן אַ ווײַב, ווי זאָגט איהר: אויף אַ מכּה אַ בלאָטער, מוטשעט זי, איך זאָל איהר נאָר זאָגען, וואָס איז דאָס עפּיס אַזוי חאַפּ-לאַפּ, בהפזון-דיג? נו, גערעדט ניט צו פאַר-

שטעהן אַ יודינע, אַז עס ברענט! וואָס טויג אייך, איך האָב איהר גענוצט אָבטאָקען פון דרך שלום ויעגען אַ ליגען הגדול הגבור והנורא, אַ מעשה מיט אַ ירושה, אַ רייכע מוהמע פון יעהופּעץ, נעבטיגע מען — אַבי זי זאָל מיך לאָזען צורוה. און טאַקי באותו היום, דאָס הייסט אַ פּאָר שעה נאָך דער שענער הופּה שפּאַן איך איין דאָס פערד און ייעגעלע און מיר זעצען זיך אויף ואלבעדרים, דאָס הייסט איך און זי און ער, דער געגייעדעם מיינער, און הלך משה מרדכי — מאַרש צום באַהן קיין בויבעריק, זיצענדיג אַזוי מיט מיין פּאָר פּאָלק און וועגעלע, האָב איך מיר אַ קוק מן הצד אויפ׳ן דאָזיגען פּאָריל און טראַכט מיר: וואָס פאַר אַ גרויסען גאָט מיר האָבען און ווי מאָדנע שען ער פיהרט זיין וועלטיל! און וואָס פאַר מיני משונה נפשות, ווילדע ברואים, עס געפינען זיך ביי איהם! אָט האָט איהר אייך אַ פּאָר־פּאָלק נאָר וואָס פון דער נאָדעל אַרויס, פאָהרט ער אַוועק דער גוטער יאָהר ווייסט איהם וואוהין, און זי בלייבט איבער דאָ — און מע זאָל דאָס לאָזען אַפילו אַ טרעהר, חאָטש פון יוצא וועגען! נאָר גאָר נישט, טביה איז נישט קיין יודינע, טביה האָט צייט, קוקט און שווייגט, וואָס וועט דאָ זיין... זעה איך עפּיס אַ פּאָר יונגע לייטלעך, גוטע כתריליקעס מיט אויסגעטראָטענע שטיוועל, זיינען אַרויסגעקומען אויפ׳ן באַהן זיך געזעגענען מיט מיין שפּיעל־פויגעל, איינער פון זיי איז געגאַנגען עפּיס ווי אַ שייגעץ, איך בעט איבער אייער כבוד, מיט׳ן העמדיל איבער די הויזען, און האָט עפּיס געשושקעט זיך מיט מיינעם שטילערהייד. „זעה נאָר, טביה, טראַכט איך מיר, צי האָסט דו זיך נישט אַריינגעחאַפּט דאָ צווישען חברה פערד־גנבים, בייטעל־שניידערס, שלעסער־ברעכער, אָדער פאַלשע מאָנעטשיקעס?“...

פאָהרענדיג צוריק מיט מיין האָדלען פון בויבעריק אַהיים, קאָן איך מיך נישט איינהאַלטען און זאָג איהר אַרויס דעם דאָזיגען געדאַנק גאַנץ אָפענטליך. צעלאַכט זי זיך און וויל מיר איינרעדען, אַז ס׳איז ליטער פיינע מענשלעך, עהרליכע, לעצט עהרליכע לייט, וואָס זייער גאַנץ לעבען איז נאָר פון יענעמס וועגען, זיך האָבען זיי נישט און זינען אַפילו אין דער לינקער פּיאַטע... „אָט אַ יענער, זאָגט זי, וואָס מיט׳ן העמדיל, דער איז גאָר אַ מאַטענס קינד; ער האָט, זאָגט זי, אויעקגעוואָרפען רייכע טאַטע מאַמע אין יעהופּעץ, וויל נישט געדמען ביי זיי קיין צוויי בראָכענעם גראָשען“. — „אַזוי? גאָטס וואונדער! זאָג איך, טאַקי ווער אַ פיין בחור׳ל כ׳לעבען! צו העמדיל, וואָס ער גיהט איבער די הויזען מיט די לאַנגע האָר, ווען גאָט העלפט איהם נאָך אַ האַרמאָניע, אָדער

אַ הונט זאָל איהם נאָכלויפֿען פון הינטען, דעמאָלט האָט דאָס שוין גאָר דעם זיבעטען חן!"... אָט אַזוי רעכען איך זיך אָב מיט איהר שוין פאַר איהם אויך, און לאָז אוים מיין גאַנץ ביטער האַרץ הייסט דאָס צו איהר נעבאַך... און זי? גאָר נישט! אין אָסתּר מגדת — מאַכט זיך המטע־וואַטע, איך איהר: „פּעפּעריל", און זי מיר: „טובת הכלל, אַרבייטער, נעכטיגע טעג"... „וואָס טויג מיר, זאָג איך, אייער טובת הכלל מיט אייער אַרבייטען, אַז עס געהט צו ביי אייך בסוד? פאַרהאַן, זאָג איך, אַ שפּריכוואָרט: וואו אַ סוד, דאָרט איז אַ גנבה... אַמעהר זאָג מיר גלייך, וואָס איז ער געפאָהרען, פּעפּעריל, און וואוהין?"... „אַלסדינג יאָ, זאָגט זי, נאָר דאָס נישט. פרעג זיך, זאָגט זי, בעסער נישט נאָך; גלויב מיר, זאָגט זי, וועסט מיט דער צייט אַליין אַלסדינג וויסען. וועסט אם ירצה השם הערען, און אפשר און גיכען, פיעל נייעס, פיעל גוטס!"... „אָמן הלואי, זאָג איך, פון דיין מויל און גאָטס אויהרען. נאָר אונזערע שונאים, זאָג איך זאָלען אַזוי וויסען פון זייער געזונד, ווי איך הויב אָן צו פאַרשטעהן, וואָס דאָ טהוט זיך ביי אייך און וואָס בעדייט די שפּיעל!"... „אָט דאָס איז מאַקי, זאָגט זי, דער איקער, וואָס דו וועסט דאָס נישט פאַרשטעהן". „וואָס זשע, ס'איז אַזוי טיעף? מיר דאַכט, זאָג איך, אַז איך פאַרשטעה מיט גאָטס הילף גרעסערע זאַכען"... „דאָס לאָזט זיך נישט, זאָגט זי, פאַרשטעהן מיט'ן שכל אַליין, דאָס דאַרף מען, זאָגט זי, פיהלען, פיהלען מיט'ן האַרצען"... אַזוי זאָגט זי צו מיר, האָדל הייסט עס, און דאָס פּנים ביי איהר בשעת מעשה פלאַמט און די אויגען ברענען, נישט געדאַכט זאָלען זיי ווערען, די טעכטער מיינע! פאַרקאָכען זיי זיך אין עפּיס, איז מיט האַרצען און מיט לייב און לעבען און מיט'ן גוף און מיט דער נשמה.

בקיצור וועל איך אייך דערצעהלען, עס געהט אַוועק אַ וואָך און צוויי און דריי און פיער און פינף און זעקס און זיבען — אין קול ואין כסף, נישטאָ נישט קיין בריעף, נישט קיין ידיעה. „פאַרפאַלען, זאָג איך, פּעפּעריל!" — און חאַפּ אַ קוק אויף מיין האָדלען. נעבאַך קיין טראָפּען בלוט נישטאָ אין פּנים, זיכט אויף אַלע מאָל איין אַנדער שטיקעל אַרבייט אין שטוב, וויל, ווייזט אוים, פאַרגעסען דורך דעם די גרויסע צרות איהרע, נאָר, איהר זאָלט זאָגען, זי זאָל דאָס איהם אפילו דערמאָהנען! שאַ, שטיל, גלייך ווי ס'איז גאָר קיין מאָל נישט געוועזען קיין פּעפּעריל אויף דער וועלט! נאָר איין מאָל טרעפט זיך אַ מעשה, איך קום צופאָהרען אַהיים, איך זעה — מיין האָדל איז פאַרוויינט, געהט אַרום מיט אָנגע־

שיאלענע אויגן. הויב איך מיך אן דערפרעגן, ווער איך געוואהר, אז דא איז נישט לאנג געווען עפיס איינער א שלים־מזל מיט לאנגע האר און געסודעט זיך עפיס מיט איהר, מיט הארלען הייסט עס. „אהא! — טראכט איך מיר — דאס איז יענער הברה=מאן, וואס האט אוועקגעיארפען רייכע טאטע=מאמע און האט ארויסגעלאזט דאס העמדיל איבער די הויזען“... און נישט לאנג געטראכט, רוף איך ארויס מיין הארלען פון שטיב אין הויף ארויס און מהו זי א האפ גלייך אויף דער ווענטקע: „זאג מיר נאר, טאכטער, האסט שוין פון איהם „א גרוס“? — „יא“. — „וואו איז ער ערגיץ דיין באשערטער?“ „ער איז, זאגט זי, וויים“. — „וואס טהוט ער?“ — „ער זיצט“! — „ער זיצט“? — „ער זיצט“... „וואו זיצט ער? פאר וואס זיצט ער?“ שווייגט זי. קוקט מיר גלייך אין די אויגען אריין און שווייגט. „זאג מיר נאר, זאג איך, טאכטער מיינע, ווערליג איך פערשטעה, זיצט ער נישט פאר קיין גנבה; פארשטעה איך נישט דעם שכל, אז ווי באלד קיין גנב נישט און קיין שווינדלער נישט, היינט פאר וואס=זשע זיצט ער, פאר וואסערע מעשים טובים?“... שווייגט זי — אין אסתר מגדת... האב איך מיך מיישב געווען: זאגסט נישט, דארף מען נישט; ער איז דאך דיין שליב=מזל, נישט מיינער. א שעגע ריינע כפרה! נאר אינווייניג אין הארצען טראג איך א וועטהאג, איך בין פארט א פאטער, ווי מיר זאגען אינ'ם דאוונען: כרחם אב על בנים, א פאטער בלייבט א פאטער.

בקצור, געווען איז דאס הושענא רבא אויף דער נאכט. יום טוב איז ביי מיר א מנהג, איך רוה מיך אפ, און אויך דאס פערדיל רוהט זיך ביי מיר אוים, ווי אין דער תורה שטעהט געשריבען: אתה דו, ושורך און דיין ווייב, וחמורך און דיין פערדיל. און אגב איז שוין אין בויבעריק כמעט נישטא וואס צו טהון: טהוט מען א בלאז מיט'ן שופר, אוי צעלוייפען זיך אלע דאטשניקעס ווי די מייז אין א הונגער, און בויבעריק ווערט א פוסטקע. דעמאלט האב איך ליעב צו זיצען אין דערהיים, ביי זיך אויף דער פריזבע. פאר מיר איז עס דאס בעסטע שטיקעל צייט. די טעג זענען געשענקטע. די זון באקט שוין נישט ווי א קאלבאוויוען, נאר זי גלעט מיט א מין ווייכקייט, מחיה נפשות. דער וואלד איז אלין נאך גרין, די סאסנעס הערען נישט אויף צו שמעקען מיט סמאלע, און עס דאכט זיך מיר, אז דער וואלד קוקט יום־טוב=דיג, ווי גאט'ס א סוכה, א סוכה פון גאט. אט דא, טראכט איך מיר, האלט גאט סוכות; דא, נישט אין שטאדט, ווא סע טארעראמט, און מענשען לויפען הין און הער, פיינ־

מיט דער נשמה, יאָגען זיך נאָכ׳ן שטיקעל ברויט, און מע הערט נאָר געלד און געלד און געלד!... און ווער שמועסט אויף דער נאַכט, הושענא רבה, למשל, — איז דאָך גייער אַ גן עדן: דעמאָלט איז דער הימעל בלוי, די שטערען פינקלען, שעמערירען, בײַטען זיך, פינטלען, ווי להבדיל אַ מענש מיט די אויגען; און אַמאָל מאַכט זיך, פליהט דורך אַ שטערן פײַל אויסען בויגען, לאָזט איבער נאָך זיך אויף אַ רגע׳לע אַ גרינעם פּאַס — דאָס האָט זיך אַראָבגעלאָזט אַ שטערענדיל, געפאַלען עמיצענס מזל, וואָרום וויפיעל שטערען, אַזוי פיעל מזלות... יודישע מזלות... „עס זאָל האָטש נישט זײַן מײַן פינסטער מזל“, — טראַכט איך מיר, און עס קומט מיר אויפ׳ן געדאַנק האָדל. שוין פון עטליכע טאָג, אַז זי איז עפּיס ווי אויפגעמונטערט, לעבעדיגער געוואָרען, גאָר איין אַנדער פנים באַקומען, עמיצער האָט איהר געבראַכט אַ בריוועל, אַ פנים פון איהם טאַקי, פון איהר שלים־מזל. ווילען ווילט זיך מיר וועהר וויסען, וואָס ער שרײַבט איהר, נאָר פרעגען וויל איך נישט; זי שווײַגט, שווײַג איך אויך, פתח שין שאַ! טביה איז נישט קײַן יודינע; טביה האָט צײַט...

דערווײַל, אַזוי ווי איך טראַכט פון האָדלען, קומט זי אָן, האָדל הייסט עס, זעצט זיך צו נעבען מיר אויף דער פריזבע, קוקט זיך אַרום אויף אַלע זײַטען, און רופט זיך אָן צו מיר שטילערהייד: „הערסטו, טאַטע? איך דאַרף דיר עפּיס זאָגען, היינט געזעגענען מיר זיך זײַ מיט דיר... אויף שטענדיג“...

אַזוי זאָגט זי צו מיר שטיל, קוים וואָס מע הערט, און קוקט אויף מיר מיט אַ מאָדנעם מין קוק, מיט אַזאַ קוק, וואָס איך וועל איהם אייביג נישט פאַרגעסען, און בשעת מעשה פליהט מיר דורך אַ מחשבה אין קאָפּ: „זי וויל זיך טרינקען“... וואָס איז מיר אײַנגעפאַלען טרינקען? ווײַל עס האָט זיך געטראָפען, נישט דאָ געראַכט, אַ מעשה: אַ מיידעל נישט ווײַט פון אונז האָט זיך פאַרקאָכט אין אַ דאָרף־שײַגעץ און האָט זיך צוליעב דעם דאָרף־שײַגעץ... איהר ווייסט דאָך שוין וואָס. איז די מאַמע פאַר צרות קראַנק געוואָרען און איז געשטאָרבען, און דער טאַטע האָט זיך אויסגעבראַכט, געוואָרען אַ קבצן. און דער דאָרף־שײַגעץ האָט זיך מישב געווען און האָט חתלירע געהאַט פאַר איין אַנדערע. איז זי אַוועקגעגאַנגען צום טײַך, דאָס מיידעל הייסט דאָס, און האָט זיך אַרײַנגעוואָרפען אין וואַסער אַרײַן און האָט זיך דערטרונקען...

וואָס הייסט, זאָג איך, דו געזעגענסט זיך אָב מיט מיר אויף

שטענדיג?" אַזוי מאַך איך צו איהר און קוק אַראָב, זי זאָל נישט זעהן ווי איך בין טוידט. „דאָס הייסט, זאָגט זי, איך פאָהר. זאָגט זי, אַוועק, מאָרגען, זאָגט זי, גאַנץ פריה, מיר וועלען זיך שוין מעהר קיין מאָל נישט זעהען... קיין מאָל נישט"...

דערהערט די דאָזיגע ווערטער, איז מיר געוואָרען אַ ביסעל גרינגער אויף דער נשמה. דאַנקען גאָט האָטיש דערפאַר, טראַכט איך מיר, ווי זאָגט ער: גם זו לטובה — עס קאָן זיין ערגער, בעסער האָט קיין שעור נישט... „וואיהין, למשל, פאָהרסט דו, אויב איך האָב, זאָג איך, די זכיה צו וויסען?" „איך פאָהר, זאָגט זי, צו איהם". „צו איהם? — זאָג איך — וואו איז ער דען אַצינדערט?" „לעת־עתה, זאָגט זי, זיצט ער נאָך; נאָר אין גיכען שיקט מען איהם אַוועק". „פאָהרסט דו, הייסט דאָס, זיך געזעגענען מיט איהם?" אַזוי זאָג איך צו איהר און מאַך זיך תמ'וואַטע. „ניין, זאָגט זי, איך געה איהם נאָך גלייך אַהין". „אַהין? זאָג איך, ווער איז געוועזען דער אַהין? ווי אַזוי הייסט דאָס אָרט?" „מע ווייסט נאָך נישט אַקוראַט, זאָגט זי, ווי אַזוי דאָס אָרט הייסט, נאָר ווייט איז דאָס זעהר, זאָגט זי, ווייט מיט סכנות נפשות"...

אַזוי זאָגט זי צו מיר, האָדל הייסט עס, און עס מאָהלט זיך מיר אויסעט, אַז זי רעדט דאָס בית גדלות, מיט גרויסקייט, גלייך ווי ער וואָלט דאָ אָפגעטהאָן עפּיס אַזעלכס, וואָס סע קומט אידם דער פאַר אַ מעדאַיל פון אַ פּוד אייזען!... וואָס ענטפערט מען איהר, למשל, אויף אַזאַ זאַך? פאַר אַזאַ זאַך נעמט אַ פאָטער און בייזערט זיך אויס אויף אַ קינד, שענקט אַ פּאָר פּעטש, אָדער ער בײַטעלט אויס אַלע בייזע וויסטע חלומות. טביה איז אָבער נישט קיין יודינגע. איך געה מיט דעם גאַנג, אַז כעס איז עבודה־זרה. רוף איך מיר אָן צו איהר מיט אַ פּסוק, ווי געוויינטליך: „איך זעה אַרויס, זאָג איך, טאָכטער מיינע, אַז דו בּיסט מקיים ווי אין דער היילינגע תורה שטעהט געשריבען: על כן יעזב — ייאַרפּסט איוועק, זאָג איך, צוליעב אַ פּעפּעריל טאַטע מאַמע, זאָג איך, און לאָזט זיך אַוועק אין אַנ'אָרט, וואָס מע ווייסט נישט וואו, ערגיץ אין די מדבריות אַ פּנים, אויפ'ן פאַרגליווערטען ים, דאָרט, וואו אַלכּסנדר מוקדון, זאָג איך, איז געפאָהרען אויפ'ן אָקרענט אין פאַרבלאָנזעט אויף אַ ווייטער אינזעל, זאָג איך, צווישען ווילדע מענשען, ווי איך האָב געלייענט, זאָג איך, אַמאָל אין אַ מעשה ביכעל"...

אַזוי זאָג איך צו איהר האַלב אויף קאַטאָוועס און האַלב מיט כעס, און דאָס האַרץ בייעט מעשה וויינט. נאָר טביה איז נישט קיין יודינגע,

טביה האַלט זיך איין. און זי, האָדל הייסט עס, פאַלט נישט אַראָפּ ביי זיך: ענטפערט מיר אָפּ על ראשון ראשון, און שטיל, נישט געהאַפּט, און בעטראַכט. טביה'ס טעכטער קענען רעדען...

און האָטש איך האַלט דעם קאָפּ אַראָב און די אויגען צו, פון דעסט וועגען דאַכט זיך מיר, אַז איך זעה זי, האָדלען הייסט דאָס, איך זעה — איהר פנים איז פונקט אַזוי ווי די לבנה, בלאַס און מאַט, און דאָס קול איהר'ס, מאָהלט זיך מיר אויס, איז עפּיס ווי פאַרדומפּען, ציטערט... זאָל איך איהר, אַ שטייגער, פאַלען אויפ'ן האַלז, בעטען, חל'שן פאַר איהר, זי זאָל נישט פאָהרען? ווייס איך, אַז ס'איז אַרויס-געוואָרפען. ימח שמם זאָלען זיי ווערען, טאַקי די טעכטער מיינע, — פאַרקאָכען זיי זיך אין עמיצען, איז מיט'ן גוף און מיט דער נשמה און מיט'ן האַרצען און מיט לייב און לעבען!

בקצור, מיר זענען אָבגעזעסען אַזוי אויף דער פּריזבע אַ היבשע שטיק צייט, לאָז זיך אייך דאַכטען, כמעט די גאַנצע נאַכט. מעהר געשוויגען ווי גערעדט, און דאָס וואָס מיר האָבען גערעדט, איז אויך געווען כמעט ווי נישט גערעדט, האַלבע ווערטער... זי האָט גערעדט און איך האָב גערעדט. איך פרעג זי נאָר איין זאַך: וואו איז דאָס געהערט געוואָרען, אַ מיידיל זאָל נעהמען און חתונה האָבען פאַר אַ בחור צוליעב דעם, זי זאָל איהם קאָנען נאָכגעהן ערגיץ אין אַלרע שוואַרץ יאָהר? ענטפערט זי מיר: מיט „איהם" איז אַלץ איינס, אַפילו אין אַלדע שוואַרצע יאָהר... גיב איך איהר געוויינטליך צו פאַרשטעהן מיט'ן שכל ווי נאַריש דאָס איז. גיט זי מיר צוריק צו פאַרשטעהן מיט איהר שכל, אַז איך וועל דאָס קיין מאָל נישט פאַרשטעהן. ברענג איך איהר אַ משל מיט אַ הוהן, אַ קיאָקע, וואָס האָט אויסגעזעסען קאַטשקעלעך. די קאַטשקעלעך האָבען זיך נאָר אויפגעחאַפּט אויף די פיסלעך, האָבען זיי זיך געלאָזט אויפ'ן וואַסער, און די קוואָקע נעבעך קוואָקעט. „וואָס, זאָג איך, ווענסט דו זאָגען, זאָג איך, דערויף, טאָכטער לעבען?" „וואָס, זאָגט זי, זאָל איך דערויף זאָגען? ס'איז אודאי אַ רחמנות, זאָגט זי, אויף דער קוואָקע; נאָר צוליעב דעם, זאָגט זי, וואָס די קוואָקע קוואָקעט, זאָלען די קאַטשקעלעך נישט שווימען?"... איהר פאַרשטעהט דבורים? טביה'ס טאָכטער רעדט נישט גלאַט...

און דערווייל די צייט שטעהט נישט, עס הויבט שוין אָן צו שאַריען אויף טאָג. די אַלטע אין שטוב וואָרטשעט. זי האָט שוין עטליכע מאָל געשיקט זאָגען, אַז ס'איז שוין צייט מאַכען נאַכט, און געזעהן, אַז עס-

העלפט זיך נישט, האט זי ארויסגעשטעקט דעם קאפ דורכ'ן פענסטער און מאכט צו מיר, מיט א שיינעם יברכך געוויינטליך: „טביה! וואס טראכסט דו זיך?" „לאז זיין שטיל, זאג איך, גאלדע, ווי אין פסוק שטעהט: למה רגשו! האסט פארגעסען א פנים, אז ס'איז היינט הושענא רבה? הושענא רבה, זאג איך, ווערד אונז אנגעחתמ'ט דאס גוטע קוויטעל, הושענא־רבה דארף מען זיין אויף. פאלג מיך, גאלדע, זאג איך, דו נעהם, זיי מוחל, צעבלאז נאר דעם סאמאוואר, זאג איך, און לאז זיין טהיי, און איך וועל געהן דערווייל שפאנען דאס וועגעלי, מיר פאהרען מיט האדלען צום באהן". און ווי דער שטייגער איז, טאק איך איהר אב א שפאגעל־נייעם ליגען, אז האדל פאהרט אוועק קיין יעהופעץ און פון דארטען נאך ווייטער, אלץ מכח יענעם עסק, מכח דער ירושה הייסט דאס, און עס קאן געמאלט זיין, זאג איך, אז זי זאל שוין דארטען בלייבען איבער'ן גאנצען ווינטער, און אפשר איבער'ן ווינטער מיט'ן זומער מיט נאך א ווינטער; לכן דארף מען איהר, זאג איך, מיטגעבען צדה לדרך, א ביסעל גרעט, א קליידעל, א פאר קישענס, ציבלעך, דאס, יענץ און שאר־ירקות.

אזוי קאמאנדעווע איך און זאג אן, ס'זאל נישט זיין קיין געוויינען, ס'איז הושענא־רבה אויף דער וועלט. „הושענא־רבה, זאג איך, טאר מען נישט וויינען, ס'איז א בפירושער דין!" הערט מען דאך מיך מיט'ן דין מסתמא, ווי די קאץ, און מע וויינט דוקא יא, און אז סע קומט צום געזעגענען זיך ווערט א יללה, אלע וויינען — די מאמע, די קינדער, און טאקי זי אליין, האדל הייסט דאס, און ועל כלם, אז ס'איז געקומען צו דער עלטערער טאכטער מיינע, צייטיל מיין איך (אויף יום־טוב קומט זי צו מיר מיט איהר באשערטען, מיט מאטיל קאמזויל), האבען זיך ביידע שוועסטער א ווארף געטהאן איינע דער אנדערער אויפ'ן האלז — מע האט זיי קוים אבגעריסען...

נאר איך איינער האב מיך געהאלטען שטאל און אייזען; דאס הייסט, עס רעדט זיך נאר אזוי — שטאל און אייזען; אינוויינעג קאכט, ווי א סאמאוואר, נאר יענעם ארויסבאווייזען — פע! טביה איז דאך נישט קיין יודינע... דעם גאנצען וועג קיין בויבעריק שווייגט מען, און אז מיר האלטען שוין נישט ווייט פון דער באהן, רוף איך מיך אן צו איהר, זי זאל מיר זאגען דאס לעצטע מאל, וואס פארט האט ער געטהאן אזעלכעס, פעפעריל הייסט דאס?... „איטליכע זאך, זאג איך, בעדארף דאך האבען עפיס א טעם"... ווערד זי אנגעצונדען און שווערט מיר

מיט כל השבועות שבעולם, אַז ער איז ריין ווי גין־גאָלד. „ער איז,
זאָגט זי, אַ מענש וואָס קאַטאָרי פֿאַר זיך אַרט איהם ניט, דאָס גאַנצע
טהועכץ זיינס איז נאַר, זאָגט זי, יענעמ׳ס טובה, דער וועלט׳ס טובה—
און דער עיקר פֿאַר יגיע־כפּים׳ניקעס, די בעלי־מלאכות״ — און געהט
זייט אַ חכם און טרעפט, וואָס דאָס הייסט! „זאָרגט ער זיך, זאָג איך צו
איהר, הייסט דאָס, פֿאַר דער וועלט? למאי־זשע, זאָג איך, זאָרגט זיך
ניט די וועלט פֿאַר איהם, אַז ער איז יאָ אַזאַ ויאויילער בחור? זאָלסט
איהם האָטש לאָזען גרוסען, זאָג איך, דעם אַלכסנדר מוקדין דיינעם,
זאָלסט איהם זאָגען, זאָג איך, אַז איך פֿערלאָז מיך אויף זיין יושר,
ער איז דאָך אַ מענטש פֿון סאַמע יושר, זאָג איך, אַז ער ווערט מיין
טאָכטער מסתמא נישט פֿאַרפֿיהרען און שרייבען אַמאָל, זאָג איך, אַ ברי־
וועל דעם אַלטען טאַטען...

און אַזוי ווי איך רייד, פֿאַלט זי מיר נישט פּלוצים אויפ׳ן האַלז
און הויבט נישט אָן צו וויינען? „לאָמיר זיך, זאָגט זי, געזעגענען. זייַ
געזונד, טאַטע, גאָט ווייסט, זאָגט זי, ווען מיר וועלען זיך זעהן!?״...
איין עק! אָט דאָ האָב איך מיך שוין נישט געקאָנט איינהאַלטען... עס
איז מיר געקומען אויפ׳ן געדאַנק, פֿאַרשטעהט איהר, טאַקי די אייגענע
האָדל, בשעת זי איז נאָך געוועזען אַ ברעקיל... אַ קינד הייסט דאָס...
זי געהאַלטען אויף די הענד... אויף די הענד געהאַלטען... האָט קיין
פֿאַראיבעל נישט, פּאַני, וואָס איך האָב מיך... מעשה יורינע...
איהר זאָלט וויסען, הערט איהר, וואָס דאָס איז פֿאַר אַ האָדל, דאָס איז!...
איהר זאָלט זעהן די בריוולעך, וואָס זי שרייבט... ס׳איז אַ האָדל פֿון
גאָט!... זי איז ביי מיר אָט אַ דאָ־אָ, איז זי ביי מיר... טיעף, טיעף...
איך קאָן עס אייך אַזוי פֿיעל נישט אַרויסגעבען . . . .

. . . .

ווייסט איהר וואָס, פּאַני שלום־עליכם? לאָמיר בעסער ריידען פֿון
עפּיס פֿרעהליכערס: וואָס הערט זיך עפּיס מכּח דער חלירע אין אַדעס?...

V.

חוה

חַוָה.

אַ נײַע מעשה פֿון טביה דער מילכיגער.

איבערדערצעהלט מיט זײַן לשון.

הודו לה' כי טוב — ווי אַזוי גאָט פֿירט אַזוי איז גוט, דאָס הייסט עס בעדאַרף זײַן גוט וואָרום פרובט זײַט אַ חכם און מאַכט בעסער! אָט האָב איך געוואָלט זײַן אַ קלוגער, געדרעהט דעם פסוק אַהער, געדרעהט דעם פסוק אַהין, געזעהען עס העלפֿט נישט, האָב איך צוגענומען די האַנד פֿונ'ם האַרצען און האָב געזאָגט צו זיך אַליין: טביה, ביזט אַ נאַר! דו וועסט די וועלט נישט איבערמאַכען. דער אויבערשטער האָט אונז געגעבען צער גדול בנים, איז די טײַטש, פֿון קינדער האָט מען צרות און מען מוז דאָס אָננעהמען פֿאַר ליעב. אָט למשל האָט זיך מײַן עלטערע טאָכטער, צײַטעל הייסט עס, פֿאַרקאָכט אין'ם חיים מאָטעל קאַמזויל, האָב איך עפּיס צו איהם? אמת, ער איז טאַקי אַ פּראָסטער נפש, פֿערשטעהט נישט אַזוי שטאַרק דריבנעטשקע, די קליינע אותיות, הייסט עס, נאָר וואָס קען מען טהון? די גאַנצע וועלט, ווי זאָגט איהר, קאָן דאָך ניט זײַן געבילדעט; דערפֿאַר איז ער אַנ'ערליך מענשיל און האָרעוועט נעבעך מיט'ן בלוטיגען שווייס. זי האָט שוין מיט איהם, איהר זאָלט אָנקוקען, קיין עין הרע אַ פֿולע שטוב מיט פּיפּקעס, און ביידע ווערען זיי פֿאַרשוואַרצט אין עושר און אין כבוד — און רעדט מיט איהר, זאָגט זי, אַז ס'איז איהר קיין עין הרע גוט ווי די וועלט, עס קאָן נאָר, זאָגט זי, ניט זײַן בעסער. איין שטיקעל חסרון נאָר, וואָס ס'איז קיין ברויט נישטאָ... עד כאן הקפה א' — דאָס האָט איהר אײַך נומער איינס. נו און פֿון דער צווייטער טאָכטער, פֿון האָדלען הייסט דאָס, בעדאַרף איך אײַך ניט דערצעהלען, איהר ווייסט שוין. זי האָב איך פֿאַרשפּיעלט, פֿערלאָרען אויף אייביג! גאָט ווייסט, אויב מײַנע אויגען וועלען זי אַמאָל זעהען, סײַדען אויף יענער וועלט שוין,

איבער הונדערט און צוואַנציג יאָהר... רעד איך פֿון איהר, פֿון דאָרלאָזן הייסט עס, קאָן איך נאָך עד היום נישט קומען צו זיך. ס'איז אַ גאַנץ פֿון מיין לעבען! פֿאַרגעסען זאָגט איהר? ווי קאָן מען פֿאַרגעסען אַ לעבעדיגען מענשען? ובפרט אַזאַ קינד ווי האָדעל? איהר זאָלט זעהן די בריוועלעך, וואָס זי שרייבט צו מיר, קאָן מען צעגעהן. עס געהט זיי, שרייבט זי מיר, דאָר־טען זעהר גוט. ער זיצט, און זי פֿאַרדיענט, זי וואַשט גרעט און ליינט ביכלעך און זעהט זיך מיט איהם אַלע וואָך, און האָפֿט, זאָגט זי, אַז האָפֿע־נונג, אַז עס וועט זיך דאָ, בײַ אונז, איבערקערען, עס וועט אויפֿגעהן די זון און עס וועט ווערען ליכטיג, וועט מען איהם אַרויסשיקען צוריק מיט נאָך אַ סך אַזעלכע ווי ער, און דעמאָלט וועלען זיי זיך ערשט, זאָגט זי, נעהמען צו דער ריכטיגער אַרבייט און איבערקעהרען די וועלט מיטן קאָפּ אַראָפּ, מיט די פֿיס אַרויף. נו? ווי געפֿעלט דאָס אייך? גוט? הא?.. וואָס זשע טוהט אָבער דער רבונו של עולם? ער איז דאָך, ווי זאָגט איהר, אַ קל רחום וחנון, זאָגט ער צו מיר: „וואַרט אויס, טביה, אַט מאַך איך אַזוי, אַז דו וועסט פֿאַר־געסען אָן אַלע דיינע צרות!..“ און פּונקט, איהר מעגט דאָס הערען, קיין אַנדערען וואָלט איך עס ניט דערצעהלט, וואָרום דער וועהטיג איז גרויס און דער בזיון איז נאָך גרעסער! נאָר ווי שטעהט דאָרט בײַ אונז געשריבען: „המכסה אני מאברהם“ — פֿאַר אייך איז דען פֿאַרהאַן בײַ מיר אַ סוד? וואָס איך האָב — דערצעהל איך אייך. נאָר וואָס דען? איין זאַך וויל איך אייך בעטען: צווישען אונז זאָל דאָס בלייבען, איך זאָג אייך נאָך אַמאָל: דער וועהטיג איז גרויס, נאָר דער בזיון, דער בזיון איז נאָך גרעסער!

בקצור, ווי אַזוי שטעהט דאָרט אין פּרק: רצה הקדוש ברוך הוא לזכות — נאָט האָט געוואָלט אַ טובה טהון טביהן, נעהמט ער און בענטשט איהם מיט זיבען קינדער נקבות, מײַנסטער הייסט עס, אַלע אויסגעשפּיעלטע, געראָטענע, קלוגע און שעהנע, פֿרישע, געזונדע, איך זאָג אייך סאָסנעס! אוי הלוואי וואָלטען זיי בעסער געווען מיאוסע פּאַסקודניצעס, וואָלט אפשר געווען בעסער פֿאַר זיי און געזונדער פֿאַר מיר, וואָרום וואָס קומט אַרויס, איך בעט אייך, פֿון אַ גוט פֿערדעל, אַז עס שטעהט אין שטאַל? וואָס קומט אַרויס פֿון שעהנע טעכטער, אַז מע לעבט פֿערשטעקט מיט זיי אין אַ ווינקעל און מע קוקט נישט אָן קיין לעבעדיגען מענשען, אחוץ אַנטין פּאָפּערילע, דעם גוישען ראש הקהל פֿון דאָרף, און דעם שרייבער חוועדקע גאַלאַגאַן, אַ הויכער גוי מיט אַ פּאַטלע און מיט לאַנגע שטיוועל, און דעם גלח ימח שמו וזכרו. איך קאָן נישט הערען דעם נאָמען זיינעם, נישט מחמת דעם וואָס איך

בין אַ ייִד און ער איז אַ גלח, אדרבה מיר זענען זעהר גוט בעקאַנט צוזאַמען זיך שוין אַ שאָק מיט יאָהרען, דאָס הייסט אויף קיין שמחות איינס צום אַנדערען געהט מען ניט און גוט־יום־טוב בעטען אַוודאַי ניט; גאָר נישט, מהכתיתי, מען בעגעגענט זיך, גוט־מאָרגען, גוט־יאָהר, וואָס הערט זיך עפּיס אויף דער וועלט? אַריינלאָזען זיך מיט איהם אין ווייטע דרכים האָב איך פֿיינט. דאָרום באַלד עפּיס הייבט זיך אָן אַ טענה: איער גאָט, אונזער גאָט, לאָז איך מיך נישט און שלאָג איהם איבער מיט אַ גלייכוועדטעל און זאָג איהם, אַז ס'איז פֿאַרהאַן ביי אונז אַ פּסוק, שלאָגט ער מיך איבער מסתמא און זאָגט, אַז אַ פּסוק ווייסט ער גלייך מיט מיר און אפשר נאָך בעסער, און הייבט אָן צו זאָגען אויף אויסווייניג אונזער חומש, ווי געוויינטליך אַ גוי: „בערעשיט באַראַ אלאָקים“ — אַלע מאָל, אַלע מאָל דאָס אייגענע. שלאָג איך איהם איבער מסתמא און זאָג איהם, אַז ס'איז פֿאַרהאַן ביי אונז אַ מדרש. אַ מדרש, זאָגט ער, ווערט שוין אָנגערופֿען תל־מוד און תל־מוד האָט ער פֿיינט, ווייל תל־מוד איז, זאָגט ער, לויטער שווינדעל... ווער איך דאָך מסתמא רעכט אין כעס און הויב איהם אָן אויסצולומדען, וואָס עס קומט מיר אויף דער צונג. מיינט איהר אַז עס אַרט איהם עפּיס? גאָר נישט; קוקט אויף מיר און לאַכט און קעמט זיך בשעת מעשה די באָרד. נישטאָ, הערט איהר קיין ערגערס אויף דער וועלט, ווי איהר זיהעלט אַ מענשען, מאַכט איהם מיט דער בלאָטע גלייך, און ער שווייגט. אין איך ווערט די גאַל צופּיקט און יענער זיצט און שמייכעלט! דעמאָלט האָב איך דאָס ניט פֿערשטאַנען, גאָר אַצונד ווייס איך, וואָס דאָס שמייכעל האָט בעדייט...

בקיצור, איך קום צופֿאָהרען איין מאָל אַהיים אַרום פֿאַרנאַכטליך שוין, בעגעגען איך דעם שרייבער חוועדקע שטעהט אין דרויסען מיט מיין חוה, דער דריטער טאָכטער מיינער, די צווייטע פֿון האָדלען הייסט עס... מיך דערזעהען, האָט זיך מיין בחור גענומען אַ דרעה אויס, אַראָבגענומען פֿאַר מיר דאָס היטעל און אַוועק. רוף איך מיך אָן צו מיין חוה'ן: „וואָס האָט דאָ געטהון חוועדקע?..“ זאָגט זי: „גאָרנישט“... זאָג איך: „וואָס הייסט גאָרניט?..“ זאָגט זי: „מיר האָבען געשמועסט“... זאָג איך: „וואָס פֿאַר אַ מחותן ביזט דו מיט חוועדקען?..“ זאָגט זי: „מיר זענען בעקאַנט שוין פֿון לאַנג“... זאָג איך: „מזל טוב דיר מיט דיין בעקאַנטשאַפֿט! אַ שענער חבר חוועדקע!..“ זאָגט זי צו מיר: „דו קענסט איהם דען? דו הייסט דען ווער ער איז?..“ זאָג איך צו איהר: „ווער ער איז ווייס איך ניט; כ'האָב זיין יחוס בריעף ניט געזעהען, נאָר פֿאַרשטעהן פֿאַרשטעה איך, אַז ער דאַרף שטאַמען פֿון סאַמע

דולים; דער טאַטע זײַנער, זאָג איך, האָט געמוזט זײַן אָדער אַ פּאַפּסטיק, אָדער אַ סטרוזש, אָדער אַזוי אַ שטור״.. רופט זי זיך אָן צו מיר, חוה הייסט עס: „וואָס זײַן טאַטע איז געווען, ווייס איך ניט און וויל ניט וויסען, בײַ מיר זענען אַלע מענשען גלײַך; נאָר אַז ער אַליין איז אַ מענש ניט קיין געוויינליכער, דאָס ווייס איך פאַר געווים..." „דהיינו, זאָג איך, וואָס פאַר אַ מין סאָרט מענש איז ער? לאָם איך הערען..." „איך וואָלט דיר, זאָגט זי, געזאָגט, וואָסט דו ניט פערשטעהן; חוועדקע, זאָגט זי, דאָס איז דער צווייטער נאָרקין..." „דער צווייטער נאָרקין? זאָג איך, — ווער זשע איז געוועזן, זאָג איך, דער ערשטער נאָרקין?.." „גאָרקין, זאָגט זי, דאָס איז היינט כמעט דער ערשטער מענש אויף דער וועלט..." „וואו זיצט ער, זאָג איך, דער תנא דײַנער, וואָס איז זײַן געשעפט, און וואָס פאַר אַ דרשה האָט ער געדרשנט?.." מאַכט זי צו מיר: „דער גאָרקין דאָס איז אַ בערימטער שרײַבער, אַ שריפטשטעלער, אַ מענש הייסט דאָס, וואָס מאַכט ביכער, און אַ טייַערער, אַ וועלטמענער, אַ נאַטירליכער מענש, שטאַמט אויך פון פראָסטען שטאַנד, נישט געלערנט אין ערגיץ, נאָר פון זיך אַליין. אָט דאָס איז זײַן בילד"... אַזוי מאַכט זי צו מיר, חוה הייסט עס, און נעהמט אַרויס פון קעשענע אַ פּאָרטרעטל און ווײַזט דאָס מיר. „אָט דאָס איז ער, זאָג איך, דער צדיק דײַנער, רב גאָרקין? איך וואָלט געמעגט שווערען, אַז איך האָב איהם ערגיץ געזעהען, זאָג איך, אָדער בײַ דער באַהן טראָגען זעק, אָדער אין וואַלד שלעפען קלעצער"... „איז דאָס בײַ דיר, זאָגט זי, אַ חסרון, זאָגט זי, אַז אַ מענש האָרעוועט מיט זײַנע אייגענע הענד? דו אַליין האָרעוועסט דען ניט? און מיר האָרעווען ניט?" „יאָ, יאָ, זאָג איך, ביזט גערעכט, זאָג איך, ס'איז אַ בפירושער פסוק בײַ אונז: יגיע כפיך כי תאכל — אַז דו וועסט ניט האָרעווען, וועסט דו נישט עסען... נאָר פון דעסטוועגען, זאָג איך, פערשטעה איך ניט, וואָס האָט דאָ צו טהון חוועדקע; איך האָלט בעסער, זאָג איך, געווען צופרידען, ווען דו וואָלסט זײַן באַקענט מיט איהם פון דערווייטען; דו בעדאַרפסט ניט פערגעסען, זאָג איך, מאַין באָת ולאָן אתה הולך, ווער ביזט דו און ווער איז ער"... מאַכט זי צו מיר: „גאָט האָט בעשאַפען אַלע מענשען גלײַך"... „יאָ, יאָ, זאָג איך, גאָט האָט בעשאַפען אָדם הראשונען נאָך זײַן געשטאַלט; מען טאָר אָבער ניט פערגעסען, אַז איטליכער דאַרף זוכען זײַן גלײַכען, ווי אין פסוק שטעהט בײַ אונז געשריבען: איש כמתנת ידו"... „אַנאַנטיק! זאָגט זי צו מיר, אויף אַלסדינג האָסט דו אַ פסוק! אפשר געפינט זיך, זאָגט זי, בײַ דיר אַ פסוק וועגען דעם וואָס מענשען, זאָגט זי, האָבען גענומען און האָבען זיך אַליין, זאָגט זי, איינגע־

שפּילט אויף יודען און גוים, אויף בעלי־בתים און קנעכט, אויף פּריצים און
בטלנים..." „טע—טע—טע! זאָג איך, ביזט מיר שוין, דאַכט מיר, פאַר־
פאָהרען, טאָכטער, אין אלף השׂישי אַריין!" און איך גיב איהר צו פערשטעהן,
אַז אַזוי פיהרט זיך שוין אויף דער וועלט מששת ימי בראשית! פרעגט זי
מיך: למאי זאָל זיך אַזוי פיהרען אויף דער וועלט?.. זאָג איך: „דערפאַר
וואָס אַזוי האָט גאָט בעשאַפען זיין וועלט..." זאָגט זי: „למאי האָט גאָט אַזוי
בעשאַפען זיין וועלט?.." זאָג איך: „ע! אַז מיר וועלען אָנהויבען פרעגען
קשיות—למאי אַזוי און למאי אַזוי, איז אין לדבר סוף—אַ מעשׂה אָהן אַנ־
עק!.." זאָגט זי מיר: „דערויף האָט דאָך אונז גאָט געגעבען אַ פערשטאַנד,
אַז מיר זאָלען פרעגען קשיות..." זאָג איך: „ביי אונז איז פאַרהאַן אַ מנהג
אַזעלכער, אַז אַ הוהן, זאָג איך, הויבט אָן צו קריִען ווי אַ האָהן, זאָל מען
זי באַלד אַוועקטראָגען צום שוחט, ווי מיר זאָגען אין די ברכות: הנותן לשׂכוי
בינה." — „מאַמער וואָלט אפשר נאָר געהערען גענוג זיך צו נאַרגלען דאָרטען?—
הערט זיך אָן מיין גאָלדע פון שטוב אַרויס—דער באָרשט, זאָגט זי, שטעהט
אויפ'ן טיש שוין פון אַ שעה און ער זינגט נאָר זמירות!.." „אָט האָסטו דיר,
זאָג איך, די אַנדערע טעג יום טוב! ניט אומזיסט, זאָג איך, האָבען אונזערע
חכמים געזאָגט, שבעה דברים בגולם—אַ אידענע האָט אין זיך ניִען מאָס
כאָס ריח, מען רעדט תוך־זאַכען, איז זי דאָ מיט איהר מילכיגען באָרשט!.."
הערט זיך אָן צו מיר גאָלדע: „דער מילכיגער באָרשט, זאָגט זי, איז אפשר אַזאַ
תוך־זאַך, ווי אַלע דיינע תוך־זאַכען"... „מזל טוב! האָט איהר אַייך, זאָג
איך, אַ נייעם פילאָזאָף, גלייך פון אונטערען אויוען אַרויס! קאָרג, זאָג
איך, וואָס די טעכטער זענען געוואָרען אויפגעקלערטע קעפ, האָט שוין
מכיהם ווייב אויך אָנגעהויבען פליהען דורכ'ן קוימען אין הימעל אַריין!.."
„אַז ס'איז יאָ, זאָגט זי, געקומען צו רייד הימעל, טאָ ליג שוין אין דער ערד!.."
ווי געפעלט אייך אַשטייגער אַזאַ מין ברוך הבא אויפ'ן ניכטערען האַרצען?..

בקיצור לאָמיר, ווי מע זאָגט, איבערלאָזען דעם בן מלך און זיך נעהמען
צו דער בת־מלכה, איך מיין דעם גלח ימח שמו וזכרו! איין מאָל פאַרנאַכט
פאָהר איך מיר אַהיים מיט די ליידיגע קריגלעך און האַלט שוין ביים אַריינ־
פאָהרען אין דאָרף אַריין, בעגעגען איך איהם פאָהרען מיט זיין אייזערנע געקאָ־
וועטע בריטשקע, טרייבט אָן אַליין מיט זיין כבוד די פערדליך, און די צע־
קעמטע באָרד זיינע איז צושמיסען פונ'ם ווינט. „צו דיין קאָפּ, טראַכט איך
מיר, אַ שלעכט באַגעגעניש!.." „אַ גוטען אָווענד מאַכט ער צו מיר—האָסט מיך
ניט דערקענט, זאָגט ער, צי וואָס?" „וועסט גיך רייך ווערען, זאָג איך צו

איהם און גענומען אראב דאס היטעל און וויל פֿאָהרען ווייטער. מאַכט ער צו מיר: „שטעה אַ ווײַלע, מעהעל, וואָס האָסטו קיין צייט ניט, איך דאַרף דיר עפּיס זאָגען אַ צוויי ווערטער.“ „אָה, זאָג איך, אַבי נאָר עפּיס גוטס איז מרבית־תית, און אויב ניט מעג דאָס, זאָג איך, בלײַבען אויף אַנאַנדערש מאָל...“ וואָס הייסט, זאָגט ער בײַ דיר אַנאַנדערש מאָל?.. אַנאַנדערש מאָל, זאָג איך, הייסט בײַ מיר ביז משיח וועט קומען... „משיח, מאַכט ער צו מיר, איז דאָך שוין געקומען...“ „דאָס האָב איך שוין געהערט, זאָג איך, פֿון דיר ניט איין מאָל; דו זאָג מיר נאָר, פּאָטערל, עפּיס נײַעס...“ „אָט דאָס, זאָגט ער, מיין איך טאַקי דיר זאָגען; איך וויל מיט דיר שמועסען, זאָגט ער, טאַקי פֿון דיר אַליין, דאָס הייסט פֿון דיין טאָכטער...“ דאָ האָט מיר באַלד אַ טיאָנקע געטהון דאָס האַרץ: וואָס פֿאַר אַ מחותן איז ער מיט מיין טאָכטער? און איך רוף מיך אָן צו איהם: „מיינע טעכטער, זאָג איך, זענען הלילה ניטשט אַזעלכע, וואָס מע זאָל דאַרפֿען פֿאַר זיי רעדען; זיי קאָנען שוין, זאָג איך, אַליין בעשטעהען זייער שטעדטעל...“ „דאָס איז אָבער, מאַכט ער, אַזאַ מין ענין וואָס זי אַליין קאָן ניטשט רעדען, עס מוז רעדען אַנאַנדערער, מחמת דאָ האַנדעלט זיך וועגען אַ תוך־זאַך, זאָגט ער, טאַקי וועגען איהר תכלית...“ „וועמען געהטס אָן, זאָג איך, דער תכלית פֿון מיין קינד? מיר דאַכט, זאָג איך, אַז ווי באַלד מע שמועסט פֿון תכלית, בין איך מיין קינד אַ פֿאָטער ביז הונדערט צוואַנציג יאָהר, צי ניין?“... „אמת, זאָגט ער, דו ביזט דיין קינד אַ פֿאָטער; דו ביזט אָבער, זאָגט ער, אויף דיין קינד אַ בלינדער, דיין קינד, זאָגט ער, רייסט זיך אין אַנאַנדער וועלט אַריין און דו פֿערשטעהסט זי ניט, אָדער דו ווילסט זי ניט פֿערשטעהן!...“ „אויב איך פֿערשטעה זי ניט, זאָג איך, אָדער איך וויל זי ניט פֿערשטעהן — דאָס איז אַנאַנדערע זאַך; וועגען דעם, זאָג איך, קאָנען מיר אַ ביסעל שמועסען; נאָר וואָס קערט זיך דאָס אָן, פּאָטערל מיט דיר?...“ „עס געהט זיך, זאָגט ער, מיט מיר אָן זעהר שטאַרק, זאָגט ער, ווײַל זי איז איצטער אין מיין רשות...“ „וואָס הייסט, זאָג איך, זי איז אין דיין רשות?..“ „דאָס הייסט זי איז איצטער אונטער מיין השגחה“, מאַכט ער, און קוקט מיר גלײַך אין די אויגען אַריין און צוקעמט זיך די שעהנע צולאָזטע זקנה. מהיכא איז מכתא אַ שפּרונג אונטער: „וועה? מיין קינד איז אונטער דיין השגחה? מיט וואָס פֿאַר אַ רעכט?“ זאָג איך און פֿיהל, אַז כיהויב אָן אַריין אין כעס; מאַכט ער צו מיר גאַנץ קאַלטבלוטיג מיט אַ שמייכעלע: „נאָר ניט געהיצט זיך, מעהעל! פּאַמעלי וועלען מיר, זאָגט ער, די זאַך זיך איבערלייגען. דו ווייסט, איך

בין דיר, זאָגט ער, חלילה קיין שונא ניט, האָטש דו ביזט אַ יוד; דו ווייסט, זאָגט ער. אַז איך האַלט פון יהדען און עס טהוט מיר וועה דאָס האַרץ אויף זיי פאַר זייער עקשנות, וואָס זיי האָבען זיך איינגעשפּאַרט און ווילען נישט פערשטעהן, אַז מען מיינט דאָס פון זייער טובה וועגען...״ „פון טובות, זאָג איך, זאָלסט דו מיט מיר, פּאָטעריל, איצטער נישט רעדען, מחמת אישליכס וואָרט, וואָס איך הער פון דיר אַצונד, איז פאַר מיר אַ טראָפּען סם־המות, זאָג איך, אַ פּיסטויל אין האַרצען אַריין. אויב דו ביזט מיר, אַזאַ גוטער פריינד, ווי דו זאָגסט, וועל איך פון דיר בעטען נאָר איין טובה: מיין טאָכטער זאָלסט דו לאָזען צו רוה...״ „ביזט אַ נאַרישער מענש, מאַכט ער צו מיר, עס וועט דיין טאָכטער חלילה קיין שלעכטס ניט געשעהן; עס שטעהט איהר איצטער פאַר אַ גליק, זאָגט ער; זי נעהמט, זאָגט ער, אַ חתן אויף מיר אַזאַ יאָהר...״ „אָמן!״ זאָג איך כלומרשט מיט אַ געלעכטעריל און אין האַרצען ברענט אַ גיהנם! „ווער איז ער, למשל, דער חתן, זאָג איך, אויב איך בין זוכה, זאָג איך, צו וויסען?..״ „דו דאַרפסט איהם קענען, זאָגט ער, ער איז זעהר אַ בראַוועַר, אַנאָרענטליך מענשעל און גאַנץ פיין געבילדעט, אפילו פון זיך אַליין, און איז פערקאָכט אין דיין טאָכטער און וויל מיט איהר חתונה האָבען און קאָן נישט, ווייל ער איז נישט קיין יוד...״ „חוועדקע!..״ טראַכט איך מיר און עס טהוט מיר אַ וועך אין קאָפּ אַריין אַ מאָדנע היץ און עס בעשלאָגט מיך אַ קאַלטער שווייס, קוים וואָס איך זיץ אין אויפן וועגעלע. נאָר אַרויס־בעוויזען דאָס פאַר איהם — נישט דערלעבען וועט ער דאָס! און איך נעם דאָס בייטשעל פאַר די לייצעס, טהו דאָס אַ שמיצעל פון אונטען אַרויף, און הלך משה מרדכי — פּאַשאָל אָהן אַ זיי געזונד אַהיים... איך קום צו־פאָהרען אַהיים, אַי־אַי־אַי—אַנאיבערקעהרעניש! די קינדער ליגען מיט די פּנימער אין די קישענס און וויינען, מיין גאָלדע איז מעהר אויף יענער וועלט איידער אויף דער וועלט... איך זוך חוה'ן, וואו איז חוה? — טשאָ חוה!.. פרעגען וואו איז חוה וויל איך נישט. איך פאַרשפּאָר שוין פרעגען, אַז אַך און וועה איז מיר, און איך פיהל דעם טעם פון חבוט הקבר, און עס ברענט אין מיר אַ פייער און איך ווייס ניט אויף וועמען... איך וואָלט עפּיס נאָר גענומען און זיך אַליין אויסגעפּאַטשט, און איך צושריי מיך אויף די קינדער און לאָז אויס מיין ביטער האַרץ צום ווייב, איך קאָן מיר קיין אָרט נישט געפינען, געה איך אַרויס אין שטאַל צום פערד, דאָס געבען עסען, און טרעף דאָס שטעהן אַריבערגעפּוצלעט מיט איין פוס אויף יענער זייט קלאָץ, האַפּ איך אַ שטעקען און גיב דעם אָן איינצילען, שיילען

די בּאָל, בּרעכען די בּיינער: „פֿאַרברענט זאָלסטו װערען, שלים מזל פּיי=נער, זאָלסט דו אַזוי לעבען, װי איך האָב פֿון דײַנעטװעגען אַ האָבּער'ל אפילו. צרות אויב דו װילסט, קאָן איך דיר געבען, שלעק, מיט אַנגסטען, מיט מכּות מיט בּכורות!..“

אַזוי רעד איך צום פֿערד'ל און בּעטראַכט מיך אָבּער בּאַלד, אַז ס'איז אַ צער=בּעלי=חיים, גאָט די נשמה שולדיג, װאָס האָב איך צו דעם? און איך שיט דעם אונטער אַבּיסעל געהאַקטע שטרוי און זאָג דעם צו, אַם ירצה השם שבּת װײַזען אַ חזיר אין סדר, און קום אַרײַן צוריק אין שטוב אַרײַן, בּאַגראָב זיך און ליג אין געהאַקטע װאונדען, און דער קאָפּ, דער קאָפּ זשעדר מיר שיער צושפּרונגען טראַכטענדיג און קלערענדיג און לער=נענדיג דעם פּשט, װאָס זאָל בּעדײַטען? „מה פּשעי מה חטאתי — מיט װאָס האָב איך, טביה, פֿערזינדיגט מעהר פֿון דער גאַנצער װעלט, װאָס מען בּעשטראָפֿט מיך מעהר פֿון אַלע יודען? אוי, רבונו של עולם, רבונו של עולם! מה אנו מה חיינו — װער בּין איך אַזוינס װאָס דו טראָגסט מיך אויף קאָפּ כּסדר, האָסט מיך אין זינען און לאָזט ניט אויס קיין אײנציגען אַ שלאַק, אַ צרה, אַן אָנשיקעניש?!..“

און אַזוי װי איך טראַכט מיר אַזוי ליגענדיג אויף הייסע קוילען הער איך, װי מײַן װײַב נעבּאַך קרעכצט, רײַסט אויס אַ שטיק האַרץ. „גאָלדע, זאָג איך, דו שלאָפֿסט?..“ „ניין, זאָגט זי, װאָס איז דען?..“ „גאָרניט. זאָג איך, מיר זענען גוט אין דער ערד; אפשר װײַסט דו, זאָג איך, אַן עצה, װאָס טהוט מען?..“ „פֿרעגסט בּײַ מיר, זאָגט זי, עצות, אַז אָך און װעה איז מיר? אַ קינד שטעהט אויף, זאָגט זי, אין דערפֿריה, אַ געזונדע אַ שטאַרקע, טהוט זיך אָן, זאָגט זי, פֿאַלט מיך אַרום קושען און האַלזען און װײנען און זאָגט נישט װאָס, איך האָב געמיינט, זי איז חלילה פֿון זינען! פֿרעג איך זי, װאָס איז דיר, טאָכטער? זאָגט זי גאָר נישט און האַפּט זיך אַרויס אויף אַ װײַלע צו די בּהמות און װערט פֿערשװאונדען. איך װאַרט אַ שעה, איך װאַרט צװיי, איך װאַרט דרײַ — װאו איז חוה? נישטאָ חוה! רוף איך מיר אָן צו די קינדער: אַנו טהוט נאָר אַ שפּרונג אויף אַ מינוטקעלע צום גלח...“ פֿון װאַנען, זאָג איך, האָסט דו געװאוסט, גאָלדע, אַז זי איז בּײַם גלח?.. „פֿון װאַנען האָב איך געװאוסט, זאָגט זי, אַז אָך און װעה איז מיר! װאָס איז, זאָגט זי, איך האָב קיין אויגען ניט? צו איך בּין איהר קיין מאַמע ניט?..“ „אַז דו האָסט אויגען, זאָג איך, און דו בּיזט איהר אַ מאַמע, װאָס זשע האָסט דו געשװיגען און האָסט ניט געזאָגט מיר?..“ „דיר זאָל איך זאָגען? װען בּיזטו

אין דערהיים, זאָגט זי, און אַז איך זאָג דיר, הערסט דו מיך דען? דיר אַז מע זאָגט, זאָגט זי, ענטפערסט דו באַלד מיט אַ פסוק, פאַרהאַקסט דעם קאָפּ מיט פסוקים און דערמיט קומסט דו אָפּ...״

אַזוי מאַכט זי צו מיר, גאָלדע הייסט עס, און איך הער ווי זי וויינט אין דער פינסטער... אַביסעל איז זי גערעכט, טראַכט איך מיר, וואָרום וואָס פאַרשטעהט אַ יודינע? און עס טהוט מיר וועה אויף איהר דאָס האַרץ, איך קאָן ניט הערען ווי זי קרעכצט און ווי זי וויינט, רוף איך מיך אָן צו איהר: „וועהסט דו, גאָלדע, ביזט ברוגז, זאָג איך, למאי איך האָב אויף אַלס דינג אַ פסוק; איך מוז דיר דעריף אויך ענטפערן מיט אַ פסוק; עס שטעהט ביי אונז געשריעבען, זאָג איך, כרחם אָב על בנים — אַ טאַטע האָט ליעב אַ קינד; פאַר וואָס שטעהט ניט, זאָג איך, כרחם אֵם על בנים — אַז אַ מאַמע האָט ליעב איהר קינד? וויל אַ מאַמע איז ניט קיין טאַטע; אַ טאַטע, זאָג איך, קאָן אַנדערש רעדען מיט אַ קינד; אָט וועסט דו זעהען, זאָג איך, אם ירצה השם מאָרגען זעה איך מיך מיט איהר...״ „הלואי, זאָגט זי, זאָלסט דו זיך קאָנען זעהען מיט איהר און מיט איהם אויך, ער איז אַ מענש, זאָגט זי, ניט קיין שלעכטער, האָטש אַ גלח, נאָר אויך אַ מענשען האָט ער, זאָגט זי רחמנות; דו וועסט איהם בעטען, פאַלען צו די פיס, אפשר וועט ער רחמנות האָבען...״ „ווער, זאָג איך, דער כומר ימח שמו?.. איך, זאָל מיך בוקען, זאָג איך, צום גלח? ביזט משוגע, זאָג איך, צי חסר דעה? אַל תפתח פה לשטן, זאָג איך, — ניט דערהאַרען וועלען דאָס מיינע שונאים!..״ „אַ! זעהסט דו? עס הויבט זיך אָן, זאָגט זי, מיט דיר!..״ „וואָס דען, זאָג איך האָסט דו געמיינט? איך וועל מיך לאָזען פיהרען פון אַ יודינע? איך וועל, זאָג איך, לעבען מיט דיין ווייבערישען שכל״?.. אָט אין אַזעלכע שמועסען געהט אַוועק ביי אונז די נאַכט. קוים דערלעבט דעם ערשטען קריי פונים האָהן, הויב איך מיך אויף, דאַווען אָפּ, נעם מיט זיך די ביטש און לאָז מיך אַוועק מסתמא גלייך צום גלח אין הויף אַריין. ווי זאָגט איהר, אַ יודענע איז טאַקע אַ יודענע, גאָר וואוהין דען האָב איך געזאָלט געהן? אין דער ערד אַריין?..

בקצור, נעקומען צו איהם אין הויף אַריין, בעגעגענען מיך די כלבים זיינע מיט אַ שענעם גוטמאָרגען און ווילען מיך צורעכט מאַכען די קאַפאָטע און פאַרזוכען די ליטקע פון מיינע יודישע פיס, צי זיי זענען עפיס ניט פאַר דיערע הינטישע ציינער?.. אַ גליק, וואָס כ'האָב מיטגענומען די ביטש, האָב איך זיי געגעבען צו פאַרשטעהן דעם פסוק לא יחרץ כלב לשונו — נאָכיי סאַבאַקאַ דאַראָם ניע ברעשע, דאָס הייסט: לאָז אַ הונט ניט בילען אומזיסט...

אויך זייער געשריי מיט מיין געפּילדער איז אַרויסגעלאָפֿען דער גלח מיט דער גלחטע, קוים צוטריבען די פֿרעהליכע חאַליאַסטרע און אַריינגערופֿען מיך אין שטוב אַריין, מיך אויפגענומען פֿאַר זעהר אַ שיינעם גאַסט, געוואָלט שטעלען פֿון מיינטוועגען דעם סאַמאָוואַר. זאָג איך, אַז דער סאַמאָוואַר איז לאו דוקא, איך האָב מיט איהם עפּיס צו רעדען, זאָג איך, אינטער פֿיער אויגען. האָט זיך דער כומר אָנגעשטויסען וואָס איך מיין, האָט אַ וואונק געטהון צו זיין פּלוניתטע, זי זאָל מוחל זיין צומאַכען די טהיר פֿון יענער זייט — און איך בין צוגעטראָטען צום ענין גלייך אָהן שום הקדמות, ער זאָל מיר זאָגען קודם, צי גלויבט ער אין גאָט?.. און נאָכדעם זאָל ער מיר זאָגען אויב ער פֿיהלט דעם טעם, וואָס הייסט צושיידען אַמאַמען מיט אַקינד, וואָס מען האָט דאָס ליעב?.. און ווידער זאָל ער מיר זאָגען, װעלכס הייסט נאָך זיין שכל אַ מצוה און וועלכס הייסט אַן עבירה?.. און נאָך אַ זאַך וואָלט איך וועלען, ער זאָל מיך קלאָהר מאַכען, וואָס פֿאַר אַ פּנים האָט ביי איהם אַ מענש, וואָס חאַפּט זיך אַריין צו יענעם אין שטוב אַריין און וויל מאַכען אַנאיבערקעהרעניש, איבערשטעלען די בייניקליך, מיט די טישלעך מיט די בעטען?..

אַוודאי בליידט ער הייען געפּלעפֿט און מאַכט צו מיר: „טעוויעל, זאָגט ער, ביזט אַ קלוגער מענש, זאָגט ער, און נעהמסט און שטעלסט אַוועק, זאָגט ער, מיט אַמאָל אַזוי פֿיעל שאלות און ווילסט, זאָגט ער, איך זאָל דיר ענטפֿערען אין איין קלאַפּ? האָב צייט, זאָגט ער, איך וועל דיר ענטפֿערען על ראשון ראשון ועל אחרון אחרון“... „ניין, זאָג איך צו איהם, דו וועסט מיר, פֿאָטעריל געטריעהער, נישט ענטפֿערן דערויף קיינמאָל נישט. ווייסט דו פֿאַר וואָס? ווייל אַלע דיינע מחשבות ווייס איך פֿון פֿריהער. דו ענטפֿער מיר, זאָג איך, בעסער דערויף: איך האָב נאָך אַ האָפֿנונג צו זעהן מיין קינד צוריק אָדער ניין?..“ חאַפּט ער זיך אויף: „וואָס הייסט צוריק? דיין טאָכטער וועט חלילה גאָרנישט געשעהען, אדרבה!..“ איך ווייס, זאָג איך, איך ווייס, איהר ווילט זי מאַכען גליקליך! איך רעד נישט פֿון דעם, זאָג איך, איך וויל וויסען, וואו איז ערגיץ מיין קינד און צי קאָן איך זיך מיט איהר זעהען?..“ „אַלעס גוט, יאָ, מאַכט ער צו מיר, נאָר דאָס נישט“...

„אָט אַזוי-ושע רייד, זאָג איך, דברים בטלים, קורצע דבורים! זיי געזונד, זאָג איך, און לאָז דיר גאָט באַצאָהלען, זאָג איך, בכפל כפלים!..“

און איך קום צוגעהן אַהיים און טרעף מיין גאָלדע ליעגט אין בעט אויסגעקוויטשעט ווי אַ שוואַרצער קנויל אין בעט און האָט שוין מעהר קיין

טרעהרען ניט אין די אויגען, הויב איך מיך אָן צו איהר: „שטעה אויף, מיין ווייב, טהו אויס, זאָג איך, די שיך און לאָמיר זיך אַוועקזעצען שבעה, אַזוי ווי גאָט האָט געבאָטען, ד' נתן וד' לקח — מיר זענען ניט די ערשטע, מיר זענען נישט די לעצטע, אלעהיי לאָז זיך אונז אויסדאַכטען, זאָג איך, אַז מיר האָבען קיינמאָל נישט געהאַט קיין חוה, אָדער לאָז זיך אונז דאַכטען, זאָג איך, אַלעהיי האָדעל, וואָס איז אַוועק פֿון אונז אונטער די הרי חושך, גאָט ווייסט אויב מיר וועלען זי אַמאָל זעהען... גאָט, זאָג איך, איז אַן אֵל רחום וחנון, ער ווייסט, וואָס ער טהוט!..“

אַזוי רייד איך מיר אויס דאָס האַרץ און פֿיהל אַז די טרעהרען שטיקען מיך, שטעהען מיר ווי אַ ביין אין האַלז, נאָר טביה איז ניט קיין יהענע, טביה האַלט זיך איין! מאַלט אַייך עס רעדט זיך נאָר אַזוי, וואָרום ערשטענס דער בזיון!.. והשנית ווי קאָן איך זיך איינהאַלטען, אַז מען פֿערליערט לעבעדיגערהייד אַזאַ קינד, אַזאַ בריליאַנט, וואָס איז אַזוי איינגעבאַקען אין האַרצען אי ביי מיר, אי ביי דער מוטער כמעט מעהר ווי אַלע קינדער, איך ווייס ניט: פֿאַר וואָס, אפשר דערפֿאַר וואָס זי האָט קינדווייז מעהר אַ סך גע-קרינקט, איבערגעטראָגען אויף זיך כל הצרות שבעולם, מיר זענען אַמאָל אויסגעזעסען איבער איהר גאַנצע נעכט, געליבע מאָל אָפּגעשריגען, פּשוט אָבגעשריגען פֿינגער טוידט, אָפּגעחיהטשעט ווי מען חיהטשעט אָפּ אַ קליין צעטראָטען הינהנדעלע, וואָרום אַז גאָט וויל, מאַכט ער פֿון טוידט לעבעדיג, ווי מיר זאָגען אין הלל: לא אָמות כי אחיה — אַז ס'איז ניט באַשערט שטאַר-בען שטאַרבט מען ניט... און אפשר איז דאָס דערפֿאַר וואָס זי איז אַ גוט קינד, אַ געטריַיעס, האָט אונז פֿון תמיד אָן ליעב געהאַט ביידען דאָס חיות מיט דער נשמה. אַי די קשיה: ווי קומט דאָס, זי זאָל אונז אַזעלכעס טהון? איז ערשטענס אונזער מזל אַזוי. איך ווייס ניט, ווי אַזוי איהר, איך גלויב אין השגחה. והשנית איז דאָס אַ קליפּה, אַנאָפּגעטהוענע זאַך, הערט איהר, אַ מין כּישוף! איהר מעגט אַייך לאַכען פֿון מיר, און איך זאָג אַייך, אַז איך בין גאָר ניט אַזאַ גראָבער נאַר, איך זאָל גלויבען אין שרעטלעך, לצים, דאַ-מעוויקעס וכדומה אַזעלכע שטותערייען; נאָר אין כּישוף, זעהט איהר גלויב איך, וואָרום וואָס דען איז דאָס אַז ניט קיין כּישוף? אָט וועט איהר האָרכען ווייטער, וועט איהר אַליין אויך זאָגען דאָס אייגענע...

בקיצור — אַז די הייליגע ספרים זאָגען בעל כרחך אתה חי — אַ מענש נעהמט זיך ניט אַליין דאָס לעבען, איז דאָס נישט אומזיסט. ס'איז גאָר נישטאָ קיין מכה אויף דער וועלט, וואָס זאָל זיך ניט פֿאַרהיילען, און אַזאַ צרה, וואָס

מען זאל זי נישט פארגעסען. דאס הייסט פארגעסען פארגעסט זיך נישט, נאר וואס זאל מען טהון? אדם כבהמה נדמה — א מענש בעדארף ארבייטען, הארעווען, פארשווארצט און אויסגעריסען ווערען צוליעב דעם שטיקעל ברויט, — מיר האבען זיך גענומען, וואס טויג אייך, אלע צו דער ארבייט, מיין ווייב און קינדער צו די קריגעלעך, איך צום פערד און וועגעלע און עולם כמנהגו — די וועלט בלייבט ניט שטעהן. אנגעוואנט האב איך אין שטוב, אז חוה לא יזכר ולא יפקד — נישטא חוה! אויסגעמעקט און שיין! און כ'האב מיר צונויפגעשלאגען א ביסעל מילכיגס, פרישע סחורה און האב מיך געלאזט קיין בויבעריק צו מיינע קונים.

געקומען קיין בויבעריק — א שמחה, א גדולה: וואס מאכט א איד רב טביה? פאר וואס זעהט מען אייך ניט? „וואס זאל איך מאכען — זאג איך — ס'איז חדש ימינו כקדם, דער איינציגער שלים-מזל וואס פריהער; א בהמה'לע זאג איך, איז ביי מיר געפאלען...“ „וואס איז די מעשה, זאגען זיי, וואס מיט אייך טרעפען זיך אלע נסים?“ און דער עולם פרעגט מיך אויס איטליכער באזונדער, וואס פאר א בהמה'לע איז ביי מיר געפאלען? וויפיעל האט דאס מיר געקאסט? און וויפיעל בהמה'לעך איז מיר נאך געבליעבען? און מען לאכט, מען איז פרעהליך, ווי געוויינטליך גבירים מאכען זיך לוסטיג איבער אן ארעמאן א שלים מזל נאכ'ן עסען, אז ס'איז גוט אויפ'ן הארצען און אין דרויסען איז שעהן און היים און גרין, און עס גלוסט זיך דרימלען... טביה איז אבער א מענש, וואס לאזט זיך טרייבען קאטאוועס, א קריינק וועט ביי מיר יענער וויסען, וואס ביי מיר אויפ'ן הארצען טהוט זיך, און, אבגעפארטיגט זיך מיט אלע קונים, לאז איך מיך צוריק מיט די ליידיגע קריגעלעך אהיים איבערן וואלד, לאז אפ דאס פערדיל, ס'זאל זיך געהן פאמעלי און חאפען בגנבה א שטשיפעל גראז, און אליין פערטיעף איך מיך אין מיינע מחשבות און געדאנקען, טראכט איבער פון וואס איהר ווילט: פון'ם לעבען און פון'ם טוידט, פון דער וועלט און פון יענער וועלט, און וואס איז א וועלט, און וואס לעבט א מענש, וכדומה אזעלכע זאכען, בכדי איך זאל מיר צושלאגען די רעיונות, דאס הייסט איך זאל נישט קלערען פון איהר, פון חוה'ן הייסט עס, און ווי אויף צו להכעיס קריכט מיר אין קאפ אריין דיקא זי, חוה הייסט עס, אקעגען מיט איהר געשטאלט, הויך און שעהן און פריש ווי א סאסנע, אדער גאר ווי זי איז נאך געווען א קליינטשיקע, א קראנקעטשקע, א פנירה'לע, ווי אנ'עופה'לע ביי מיר אויף די הענד, דאס קעפיל ארויפגעווארפען אויף מיינע פלייצעס: „וואס ווילסט דו, חוה'לע? געבען דיר א

שטיקעלע פאַפּע? אַ ביסעלע מאַני?..“ און איך פאַרגעס אויף אַ ווײַלע, וואָס זי האָט אָפּגעטהאָן און עס ציהט מיר צו איהר דאָס האַרץ און די נשמה יאָגט, בײַנגט נאָך איהר... נאָר דערמאָהן איך מיך, און עס נעהמט מיך איבער דער כח הדם און אַ פײַער צינדט זיך אָן בײַ מיר אין האַרצען אויף איהר און אויף איהם און אויף דער גאַנצער וועלט און אויף זיך אַליין, פאַר וואָס איך קאָן זיך נישט פאַרגעסען אויף קיין מינוט, פאַר וואָס זאָל איך זי נישט קאָנען אויסמעקען, אַרויסרײַסען פונ'ם האַרצען, זי האָט דאָס דען בײַ מיר נישט פערדינט? דערויף טאַקי דאַרף טביה זײַן אַ יוד שביוד, כל ימיו פאַרשוואַרצט ווערען, אַקערען מיט דער נאָז די ערד, מגדל זײַן קינדער, בכדי זיי זאָלען נאָכדעם נעמען מיט איין מאָל און אָפּרײַסען זיך מיט גוואַלד, אָפּפאַלען ווי אַ שישקע פונ'ם בוים און פאַרטראָגען ווערען מיט'ן ווינט און מיט'ן רויך?.. אָט למשל — אַזוי קלער איך מיר — וואַכסט אַ בוים, אַ דעמב אין וואַלד, קומט צוגעהן אַ נפש מיט אַ האַק, נעמט אָפּ אַ צווײַג און נאָך אַ צווײַג און נאָך אַ צווײַג — וואָס איז דער בוים אָהן די צווײַגען משטײַנס געזאָגט? נעם שוין בעסער דו בן אָדם און האַק אונטער דעם בוים אינגאַנצען — און אַנעק לאָז דאָס האָבען, צו וואָס זאָל סטאַרטשען אַ נאַקעטער דעמב אין וואַלד?!..

און אַזוי ווי איך טראַכט מיר אַזוי די דאָזיגע מחשבות, דערפיהל איך פלוצים, אַז מײַן פערדעל האָט זיך אָפּגעשטעלט — סטאָפּ! וואָס איז דאָס? איך הויב אויף די אויגען, איך טהו אַ קוק — חוה!.. די אייגענע חוה, וואָס פריהער, נישט געמינערט אַ האָר, אַפילו די מלבושים נישט איבערגעביטען!.. דאָס ערשטע וואָס קומט מיר אויף די געדאַנקען — איז אַראָפּגעשפּרונגען פון וואָגען און אַרומנעמען זי קושען... נאָר באַלד טהוט מיר צוריק אַ ציה אַ געדאַנק: „טביה? וואָס ביזט דו אַ יודינע?—“ און איך טהו אַ ציה דאָס פערדעל: „וויאָ, שלימזל!“ — און נעם מיך רעכטס, איך טהו אַ קוק — מײַנע אויך רעכטס, מאַכט עפּיס צו מיר מיט דער האַנד, ווי אײַנער רעדט: „שטעה אַ ווײַלע, איך דאַרף דיר עפּיס זאָגען...“ און עס טהוט זיך מיר אַ ריס אָפּ אינווייניג און אַ ציפ בײַם האַרצען, און איך לאָז אָפּ הענד און פיס; אָט — אָט טהו איך אַ שפּרונג אַראָפּ פונ'ם וואָגען! נאָר איך האַלט מיך אײַן, טהו איך אַ ציה דאָס פערדעל אין נעם מיך לינקס — מײַנע אויך לינקס, קוקט אויף מיר משונה ווילד, דאָס פּנים טוידט... וואָס טהוט מען? — טראַכט איך מיר — זאָל איך בלײַבען שטעהן, צי איך זאָל פאָהרען ווײַטער? — און איידער איך קוק מיך נאָך אַרום — אַהאַ, זי האַלט שוין דאָס פערדיל בײַם

צײַט און מאַכט צו מיר: „מאַמע! זאָל איך שטאַרבען אויב דו װעסט זיך רוהיגען פֿוּנ׳ם אָרט! איך בעט דיך, הער מיך אויס פֿײַנער מאַמע טאַטעניו...״ „עי! ‏‏— טראַכט איך מיר — װילסט מיך נעהמען מיט געדולד? נײן, נשמה מײַנע, װי באַלד אַזוי איז אַ סימן, אַז דו קענסט ניט דעם טאַטען דײַנעם... — דאַמאַי שמײַכען דאָס פֿערדיל אויף װאָס די װעלט שטעהט. און מײַן פֿערדיל פֿאָלגט, שפּרינגט, נאָר עס דרעהט צוריק דעם קאָפּ, מאַכט בשעת מעשה מיט די אויערען. „װיאָ, זאָג איך צו דעם — אַל תסתכל בקנקן, קוק ניט, הנם מײַנער, אַהין װאו מען דאַרף ניט...״ און אַלײן מײַנט איהר, װילט זיך מיר ניט אויסדרעהען דעם קאָפּ צוריק און אַ קוק טהון, װאָס איז קען טהון אַהין אויף יענעם אָרט, װאו זי איז שטעהן געבליבען?.. נאָר נײן, שבטה איז ניט קײן יונגע? שבטה װײַסט װי אַזוי מען איז זיך נוהג מיט שטן מקטרג...

בקצור, איך װיל אײַך נישט מעהר, װי זאָגט ער, מאריך ימים זײַן, אײַן עבירה אײַער צײַט. אויב ס׳איז מיר באַשערט געװען חבוט הקבר, בין איך שוין געװיס דערמיט אָפּגעקומען, און דעם טעם פֿון גיהנם מיט כף הקלע מיט די אַלע איבעריגע געברענטע ליידען, װאָס װערען באַשריבען בײַ אונז אין די הײליגע ספרים, פֿרעגט מיך, װעל איך אײַך זאָגען: דעם גאַנצען װעג, װאָס איך פֿאָהר, װײַזט מיר אויס, אַז זי לויפֿט מיר נאָכען װאָגען און שרײַט: „הער מיך אויס, טאַטע פֿאָטער!..״ און עס פֿליהט מיר דורך אַ געדאַנק: „שבטה! דו שפּיעלסט אויף זיך צופּיעל! װאָס װעט דיר אַרען, אַז דו װעסט זיך אָפּשטעלען אויף אַ װײַלע אויסהערען, װאָס װיל זי? אפשר האָט זי דיר צו זאָגען אַזעלכעס, װאָס דו דאַרפֿסט דאָס װיסען? אפשר אַ קשיה אויף אַ מעשה האָט זי הרטה און װיל זיך אומקערען צוריק? אפשר ליגט זי בײַ איהם אין דער ערד און בעט בײַ דיר, דו זאָלסט איהר העלפֿען אַרויס פֿון גיהנם?.. אפשר און אפשר און נאָך אַ סך אַזעלכע אפשרים פֿליהען מיר דורך אין קאָפּ, און זי שטעלט זיך מיר פֿאָר אַלס אַ קינד, און איך דערמאָהן מיך אָנ׳ם פּסוק כרחם אָב על בנים — נישטאָ קײן שלעכט קינד בײַ אַ טאַטען, און איך פּײַניג מיך, און איך זאָג אויף זיך אַלײן, אַז איך בין אָסור לרחם — נישט װערט װאָס די ערד טראָגט מיך! װאָס? װאָס קאָכסט דו, דו משוגענער עקשן? װאָס טאַראַבאַנעכסט דו? נעם, דו אַכזר אײנער, פֿערקערעװע דאָס װעגעלע צוריק און בעט זיך מיט איהר איבער, זי איז דײַן קינד, נישט קײנעמס!..

און עס קריכען מיר אין קאָפּ אַרײַן משונה מאָדנע מחשבות און געדאַנקען: װאָס איז דאָס אַזעלכעס יהד און װאָס איז ניט יהד?.. און פֿאַר װאָס האָט

גאָט בּעשאַפֿען יודען און ניט יודען?.. און אַז גאָט האָט שוין בּעשאַפֿען יודען, פֿאַר וואָס זשע זאָלען זיי זיין אַזוי אָפּגעטיילט איינס פֿון דאָס אַנדערע, נישט קאָנען אָנקוקען איינס דאָס אַנדערע, גלייך ווי דער איז פֿון גאָט און יענער איז ניט פֿון גאָט?.. און עס פֿערדריסט מיך, למאי איך בּין נישט אַזוי קלאָהר ווי אַנדערע אין ספרים און אין בּיכער, איך זאָל קאָנען געפֿינען דערוייל עפּעס אַ רעכטען תירוץ... און בּכדי זיך צושלאָגען די רעיונות, הויבּ איך אָן אויף אַ נגון: אַשרי יושבי ביתך עוד יהללוך סלה! איך דאַוען, הייסט דאָס, מנחה אויף אַ קול און מיט אַ נגון, אַזוי ווי נאָט האָט געבּאָטען. נאָר וואָס קומט אַרויס פֿונ'ם דאַוונען און פֿינ'ם זאָגען, אַז אינוייניג אין האַרצען זינגט זיך אַן אַנדער נגון: „ח–יה! ח–יה! ח–יה"... און וואָס איך זינג העכער דעם „אַשרי" זינגט זיך מיר „חיה" נאָך העכער, און וואָס מעהר איך וויל זי פֿאַרגעסען, אַזוי מעהר און אַזוי שאַרפֿער שטעהט זי מיר פֿאַר די אויגען, און עס דאַכט זיך מיר, אַז איך הער איהר קול ווי זי רופֿט צו מיר: „הער מיך אויס, טאַטע-פֿאָטער!.." און איך פֿאַרשטעל מיר די אויערען, איך זאָל זי ניט הערען, און איך מאַך צו די אויגען, איך זאָל זי ניט זעהען, און זאָג די שמונה עשרה און הער ניט וואָס איך זאָג, און שלאָג זיך אָשמנו און ווייס ניט פֿאַר וואָס, און מיין לעבען איז צוזורערט און אַליין בּין איך צוזורערט, און זאָגען זאָג איך ניט קיינעם פֿון מיין בּעגעגעניש, און רעד נישט מיט קיינעם פֿון איהר, און פֿרעג זיך ניט נאָך אויף איהר בּיי קיינעם, האָטש איך ווייס, איך ווייס גאַנץ גוט, וואו זי איז און וואו ער איז און וואָס זיי טהוען, נאָר אַ מכה וועט בּיי מיר עמיצער וויסען. ניט דערלעבען וועלען דאָס מיינע שונאים, אַז איך זאָל מיך פֿאַר עמיצען בּעקלאָגען, אָט אַזאַ מענש איז טביה!..

איך וואָלט אַ בּעלן געוועזן וויסען, צי אַלע מאַנסבּילען זענען אַזוי, צי נאָר איך בּין אַזאַ משוגענער? אַ שטייגער פּרומה למשל, אַמאָל טרעפֿט זיך... איהר וועט ניט לאַכען פֿון מיר? איך האָבּ מורא, איהר וועט לאַכען פֿון מיר... אַמאָל טרעפֿט זיך, איך טהו מיך אָן אין דער שבּת'דיגער קאַפּאָטע, און לאָז מיר צו דער בּאַהן און בּין שוין גרייט זיך אויפֿזעצען פֿאָהרען אַהין, צו זיי, איך ווייס וואו זיי זיצען... איך געה צו צום קאַסיר און הייס מיר געבּען אַ בּילעט. פֿרעגט ער מיך: וואוהין? זאָג איך: קיין יעהופּעץ... זאָגט ער: אַזאַ שטאָדט איז בּיי מיר נישט פֿאַרהאַן... זאָג איך: בּין איך ניט שולדיג... און איך קעהר מיך אום צוריק אַהיים, טהו אויס די שבּת'דיגע קאַפּאָטע און נעם מיך צוריק צו דער אַרבּייט, צום בּיסעל מילכיגס און צום פֿערד און

ווּעגעלע, ווי שטעהט דאָרטען: איש לפעלו ואדם לעבודתו – דער שנײַדער צו דער שער און דער שוסטער צום ווארשטעט... איא איהר לאַכט פֿון מיר? וואָס האָב איך אייך געזאָגט? איך ווייס אפילו וואָס איהר טראַכט; איהר טראַכט זיך: „אָט דער טביה איז טאַקי עפּעס נור אַ חושים!..“ דערפֿאַר רעכען איך, אַז עד כאן אומרים בשבת הגדול – ס'זאָל זײַן הײַנטיגעס מאָל נעטיג הײַסט עס... זײַט מיר געזונד און שטאַרק און שרײַבט ברוולעך, נאָר למען השם ניט פֿערגעסען, וואָס כ'האָב אייך געבעטען: אַז ס'זאָל זײַן פּתח שין שאַ, איך מיין, איהר זאָלט ניט מאַכען דערפֿון קיין ביכעל, און אויב עס וועט אײַך אויסקומען שרײַבען, זאָלט איהר שוין שרײַבען פֿון אַנאַנדערען, ניט פֿון מיר; און מיר פֿערגעסט, ווי אין פּסוק שטעהט: וישבחהו – אוים טביה דער מילכיגער!..

VI.

שפרינצע

שפּרינצע.

נאָך א נייע מעשה פון טביה דעם מילכיגען.

אייך קומט אַ גרויסען, [illegible] שלום עליכם, פּאַני שלום-עליכם, — עליכם ועל בניכם! אַ שאָק מיט יאָהרען אַז מיר האָבען זיך ניט געזעהען! ווערוועה, וויפיעל וואַסערן עס זענען אָבגעלאָפען! וויפיעל אַנגסטען מיר ביידע און כל ישראל זענען אויסגעשטאַנען אין די עטליכע יאָהר: אַ קעשענעווע, אַ קאָנסטיטוציע", מיט פּאָגראָמען, מיט צרות, מיט שלעק — אַך טי רבונו של עולם, גאָטעניו נאַש!... מיר איז נאָר אַ חדוש אויף אייך, האָט קיין פּאַראיבעל ניט, וואָס איך וועל אייך זאָגען, איהר זענט דאָך נישט געדיקט אויף אַ האָר, קיין עין הרע, קיין עין הרע! טהוט אָבער אַ קוק אויף מיר: הרי אני כבן שבעים — איך בין נאָך ניט אַלט קיין זעכציג און זעהט ווי וויס טביה איז געוואָרען: סאַיזוערטעל צער גדול בנים וואָס מען האָט פון קינדער! און ווער האָט נאָך אַזוי פיעל צער גדול בנים פון קינדער וויפיעל איך? מיך האָט געטראָפען אַ נייער שלאַק מיט מיינע אַ טאָכטער שפּרינצע, וואָס געהט איבער אַלע צרות, וואָס איך האָב ווען איבערגעהאַט ביז אַהער, און זעהט פון דעסטוועגען, נאָרנישט, מען לעבט, ווי שטעהט דאָרטען: בעל כרחך אַתה חי, האָטש הער צעזעצט שונאי ציון זינגענדיג דאָס לידעל:

וואָס טויג מיר מיין לעבען, וואָס טויג מיר מיין וועלט,
אַז כ'האָב נישט קיין מזל, אַז כ'האָב נישט קיין געלד?...

בקצור, ווי אַזוי שטעהט דאָרט אין פּרק: רצה הקדוש ברוך הוא לזכות — גאָט האָט געוואָלט אַ טובה טהון זיינע יודען, האָט מען אָנגעשיקט אויף אונז אַנאַזונגליק, אַ צרה, אַ קאָנסטיטוציע! אַי אַ קאָנסטיטוציע! עס איז געקומען מיט אַמאָל אַ מהומה אויף אונזערע נגידים, אַ לויפעניש פון יעהופּעץ קיין אויסלאַנד פלומר'שט אין די וואַרעמע בעדער, נערווען, זאַלץ-ביטלעך, נעכטיגע

"שלום-עליכם". 16.

מעג... און ווי באַלד מען צופּאַרט זיך פון אַהינפען איז בויבעריק מיט איהר לופט און מיט איהר וואַלד און מיט איהרע דאַטשעס טועט טיעף אין דער ערד, ווי מיר זאָגען אין ברוך שאמר: ברוך מרחם על הארץ... נאָר וואָס דען? ס׳איז דאָך אָבער דאָ אַ גרויסער גאָט אויף דער וועלט, האָט ניט אַכטונג אויף זיינע אָרעמע לייט געגעבען ווי זאָלען זיך נאָך אַ ביסעל מוטשען אויף דער וועלט, האָבען מיר געהאַט אַ זומער אַי־אַי־אַי! מען איז זיך צונויפגעלאָפען צו אונז קיין בויבעריק פון אַדעס, און פון ראָסטאָוו און פון יעקאַטערינאָסלאַוו און פון מאָהליוו, און פון קעשענעוו אלפי אלפים נגידים, גבירים אדירים! אַ פּנים אַז דאָרט איז די „קאָנסטיטוציע“ נאָך שטאַרקער ווי ביי אונז אין יעהופּעץ, וואָרום מע לויפט, מען הערט ניט אויף צו לויפען. אי, די קשיא, וואָס לויפען זיי עפּיס צו אונז? איז דער תירוץ: למאַי אונזערע לויפען צו זיי? ס׳איז שוין ביי אונז געוואָרען ברוך השם אַזאַ מנהג, אַז עס קומט די צייט וואָס מען הויבט אָן רעדען פון פּאָגראָמען, הייבען יידען אָן צו לויפען פון איין שטאָדט אין דער אַנדערער, ווי אין פּסוק שטעהט: ויסעו ויחנו — ויחנו ויסעו — איז דער טייטש פאָהר דו צו מיר, וועל איך פאָהרען צו דיר... דערווייל איז בויבעריק, וואָס אַרט אייך, געוואָרען אַ כרך, אָנגעפּאַקט מיט מענשען, ווייבער און קינדער, און קינדער האָבען ליעב פּיקען, און מילכיגס דאַרף מען, און וואו קריגט מען מילכיגס אַז ניט ביי טביה׳ן? וואָס טוינג אייך, טביה איז אַריין אין דער מאָדע, פון אַלע זייטען: טביה און טביה! רב טביה אַהער! רב טביה צו מיר! — אַז גאָט וויל, וואָס פרעגט איהר?

ויהי היום, טרעפט זיך אַ מעשה, ערב שבועות איז דאָס געווען, קום איך צו פאָהרען מיט אַ ביסעל מילכיגס צו איינע פון מיינע קונדשאַפטען, אַ יונגע אלמנה און אַ רייכע פון יעקאַטערינאָסלאַוו, וואָס איז געקומען צו פאָהרען מיט איהר זוהנדעל, אַראָנטשיק הייסט ער, קיין בויבעריק אויפ׳ן זומער, און דאָס פערשטעהט איהר דאָך אַליין, אַז דאָס ערשטע בעקאַנטשאַפט איהרס אין בויבעריק איז געווען מסתמא מיט מיר. „מען האָט מיר געקלאַמאַנדירט, זאָגט זי — די אלמנה הייסט דאָס, אַז ביי אייך איז דאָס בעסטע מילכיגס“ — ווי קען דאָס זיין אַנדערש, זאָג איך צו איהר, צו דער אלמנה הייסט דאָס; ניט אומזיסט, זאָג איך, זאָגט שלמה המלך, אַז אַ גוטער נאָמען לאָזט זיך הערען ווי אַ שופר איבער דער גאַנצער וועלט, און אויב איהר ווילט, זאָג איך, וועל איך אייך דערצעהלען וואָס עס זאָגט דערויף דער מדרש. שלאָגט זי מיך איבער, די אלמנה הייסט דאָס, און זאָגט צו מיר, אַז זי איז אַן אלמנה און איז אין די זאַכען, זאָגט זי, נישט געניט. זי ווייסט ניט מיט וואָס מען עסט

דאָס... דער עיקר, זאָגט זי, אַז די פּוטער זאָל זײַן פֿריש, און דער קעז זאָל זײַן געשמאַק... טו, געהט רעדט מיט אַ נקבה!...

בקיצור איך האָב אָנגעהויבען אַרײַנקומען צו דער יעקאַטערינאָסלאַווער אַלמנה, וואָס אַרט אַייך, צוויי מאָל אין דער וואָך; אַלע מאָנטאַג און דאָנערשטאָג, פּינקטליך, ווי אַ לוח, אַראָבגעטראָגען דאָס ביסעל מילכיגס, גאָרנישט אָנגעפּרעגט זיך צו מען דאַרף צו מען דאַרף נישט, געוואָרען בײַ איהר אַ הויז־מענטש ווי געוויינטליך, אָנגעהויבען זיך צוקוקען ווי אַזוי עס פֿיהרט זיך בײַ איהר, אַרײַנגעשמעקט אין קיך אַרײַן, געזאָגט אַ פּאָר מאָל וואָס איך האָב געפֿונען פֿאַר נייטיג צו זאָגען, דאָס ערשטע מאָל געוויינטליך געחאַפּט אַ פּסק פֿון דער דינסט איך זאָל זיך נישט מישען, נישט אַרײַנקוקען אין פֿרעמדע טעפּ, דאָס אַנדער מאָל האָט מען זיך צו מײַנע ווערטער צוגעהערט, און דאָס דריטע מאָל טאַקי געהאַלטען זיך מיט מיר אַיין עצה, ווארום זי האָט אַרויסגעזעהן, די אַלמנה הייסט דאָס, וועֿר טביה איז, אַזוי לאַנג, אַזוי ברייט, ביז זי האָט מיר אַנטפּלעקט איהר צרה, איהר קרענק, איהר אומגליק — אַראָנמשיק! סטײַטש, ער איז שוין אַ בחור פֿון עטליכע און צוואַנציג יאָהר, זאָגט זי, און ווייסט נאָר פֿערדלעך, נאָר לאָסיפּעדען, נאָר חאַפּען פֿישלעך, און ווײַטער, זאָגט זי, ווייס ער גאָרנישט! ער וויל נישט הערען, זאָגט זי, פֿון געשעפֿט, פֿון געלד, ס'איז איהם געבליבען פֿון זײַן טאַטען, זאָגט זי, אַ שענע ירושה כמעט אַ מיליאָן, ער זאָל דאָס אפילו, זאָגט זי, אַרײַנשמעקען! ער ווייסט נור אויסברענגען, זאָגט זי, אַנאָפּענע האַנד בײַ איהם! „וואו איז ער, זאָג איך, דער בחור? איהר גיט איהם נאָר, זאָג איך, אַהער צו מיר, איך וועל מיך מיט איהם אַביסעל, זאָג איך, דורכשמועסען, איהם זאָגען אַביסעל מוסר, אַ פּאָר פּסוקים, ברענגען אַ מדרש“ — „לאַכט זי: „ווייס איך וואָס, זאָגט זי, איהר ברענגט איהם בעסער אַ פֿערדעל, נישט קיין מדרש!“...

בתוך כך אַזוי ווי מיר רעדען, אַזוי — ויבא הילד — קומט אָן דער בחור, — אַראָנטשיק הייסט דאָס, אַ בחור'ען אַ מאָסנע, אַ געזונטער יונגאַטש, בלוט און מילך, און אַ ברייטען פּאַס טראָגט ער, איך בעט איבער אײַער כבוד, אויף די הויזען, מיט אַ זייגערל אַרײַנגעשטעקט אָט דאָ אין גאַרטעל, מיט פֿערקאַטשעטע אַרבעל אַריבער די עלעבויגענס: „וואו ביזט דו געוועזען?“ פֿרעגט איהם די מוטער — „זיך געשיפֿט מיט אַ שיפֿעל, זאָגט ער, געחאַפּט פֿיש“... „אַ שענע עבירה, זאָג איך, פֿאַר אַזאַ בחור'ל ווי איהר; דאָרט אין דער היים, וועט מען אײַך צעטראָגען, זאָג איך, די בײנער און איהר דאָ וועט חאַפּען פֿישלעך!“ איך טהו אַ קוק אויף מײַן אַלמנה — רויט ווי אַ ציוויק — אַלערלײַ פֿאַרבען;

זי האָט געוויינט געוויינט, אַז איהר בן וועט מן הסתמא אַנגעהמען מיך פאַר'ן קאָלנער ביד חזקה אחת — און וועט מיר געבען באותות ובמופתים שתים — צוויי פעטש הייסט עס און וועט מיך אַרויסוואַרפען כחרס הנשבר — בראָטשע! טביה דאַרף פאַר אַזעלכע זאַכען קיין מורא ניט! איך, אַז איך האָב עפּיס, זאָג איך!

כך הוה, מיין בחור, אַז ער האָט דערהערט פון מיר אַזעלכע דבורים, איז ער נאָך אָבגעשטאַנען אַ ביסעל, פערלייגט די הענד אַרונטער, מיך בעטראַכט פון סאַמע קאָפּ ביז צו די שפּיץ פיס, אַרויסגעלאָזט עפּיס אַ מאָרנעס פּייף און האָט זיך פּלוצים אַזוי צולאַכט, אַז מיר ביידע האָבען מורא געהאַט, צו איז דער בחור חלילה נישט משוגע געוואָרען אויף אַ מינוט? און וואָס זאָל איך אייך זאָגען — מיר זענען פון דאַמאָלט אָן געוואָרען מיט איהם חבר, די בעסטע נישטע פריינד! איך מוז אייך זאָגען מיר איז דער בחור געפעלען וואָס ווייטער אַלץ מעהרער, אפילו אַ שאַרלאַט און אַנ'אויסברענגער, און אַ האַנד שוין צו אַני-אָפּענע, און אַ שטיקעל חושים דערצו. למשל בעגעגענען איין אָרעמאַן, אַריינ-לייגען די האַנד אין קעשענע, אַרויסנעהמען און אַוועקגעבען נישט געציהלט. טו, ווער טהוט עס?... אָדער אַראָבנעהמען פון זיך אַ גיטען פּאַליטאָ אַ גאַנצען, אַ נייעם און אַוועקגעבען יענעם — אַז מען שמועסט אַ חושים'דיגער!... אַ גאַנץ רחמנות געוויזען אויף דער מוטער! זי פלעגט זיך מיר קלאָגען: וואָס טהוט מען? און בעטען מיך איך זאָל מיט איהם אַביסעל שמועסען. האָב איהר צו-ליעב געטהון: וואָס האָל איך איהר זשאַלעווען? עס קאָסט מיך געלד? און איך האָב מיך אַוועקגעזעצט און איך האָב איהם דערצעהלט מעשיות, געבראַכט משלים, געריבען פּסוקים, געהאַקט מדרשים, אַזוי ווי טביה קאָן, און עס האָט היקא ליעב געהאַט מיך אויסהערען, אויספרעגען, ווי אַזוי איך לעב, ווי אַזוי איך פיהר מיך אין דערהיים? „איך וואָלט אַ מאָל געוואָלט זיין ביי אייך אַמאָל, רב טביה!“ ...זאָג איך צו איהם: אַז מען איז אַ בעל'ן, זיין ביי טביה'ן, נעהמט מען, זאָג איך, און מען פאָהרט זיך דורך אַמאָל צו מיר אין חוטאָר אַריין, איהר האָט דאָך, זאָג איך, גענוג פערדלעך, מיט לאָסיפּעדען, פאַר גוט, זאָג איך, זענט איהר ניט קליין זיך דורכגעהן מיט די רגלים, ס'איז ניט וויים, זאָג איך, מען דאַרף נאָר דורכשניידען, זאָג איך, דעם וואַלד“... „ווען, זאָגט ער, זייט איהר אין דער היים?“ „מיך קען מען טרעפען, זאָג איך, אין דער היים נאָר שבת אָדער יום-טוב; שאַט, זאָג איך, חיינט איהר וואָס? אַט האָ-בען מיר אם ירצה השם איבערמאָרגען פריטאָג שבועות; אויב איהר ווילט. זאָג איך מאַכען אַ שפּאַציר צו אונז אין חוטאָר אַריין, וועט איך מיין ווייב

זאָג איך, מכבד זײַן מיט מילכיגע בלינצעס אַזעלכע אשר לא בלינצו אבותינו במצרים!" פרעגט ער מיך „וואָס הייסט דאָס?" איהר ווייסט דאָך, זאָגט ער, אַז איך בין אויך פּסוקים שוואַך"... איך ווייס, זאָג איך, אַז איהר זענט שוואַך; איהר זאָלט געווען, זאָג איך, לערנען אין אַ חדר אַזוי ווי איך, וואָלט איהר, זאָג איך, אויך געהאַוסט מה דקאַמרי רביצין. לאַכט ער און מאַכט צו מיר: „גוט, איהר האָט מיך, זאָגט ער, פאַר אַ גאַסט, איך קום, זאָגט ער, צו אייך, רב טביה, דעם ערשטען טאָג שבועות, מיט אַ פּאָר בעקאַנטע, אויף בלינצעס, נאָר איהר זאָלט זעהן זיי זאָלען זײַן, זאָגט ער, הייס!" — „אש להבה, זאָג איך, מן השפה ולחוץ — פון דער סקאַווערדע גלײַך אין מויל אַרײַן!..." און איך קום צו פאָהרען אַהיים און רוף מיך אָן צו מײַנער: גאָלדע, זאָג איך, מיר האָבען געסט אויף שבועות!" זאָגט זי: מזל טוב דיר, ווער איז?" זאָג איך: „דאָס וועסט דו וויסען שפּעטער; זיי גרייט נאָר צו אייער, זאָג איך, קעז און פּוטער איז דאָ ברוך השם גענוג, וועסט מאַכען בלינצעס, זאָג איך, פאַר דרײַ פּאַרשוין, נאָר אַזעלכע פּאַרשוינען, זאָג איך, וואָס האַלטען פון דער אכילה און הויבען ניט אָן צו וויסען, זאָג איך, וואָס רש"י מאַכט..." „אודאי, זאָגט זי, שוין צוגע-משטעמט זיך אַ שלים-מזל פון הונגעריגען לאַנד". „ביזט אַ בהמה, זאָג איך, גאָלדע! ערשטענס וואָלט ניט געווען, זאָג איך, אַזאַ אומגליק, ווען מיר זאָלען חלילה אָנהאָרעווען, זאָג איך, איין אָרעמאַן מיט שבועות'דיגע בלינצעס; והשנית, זאָג איך, זיי וויסען, זוגתי היקרה הצנועה והחסידה מרת גאָלדע שתחיה, אַז איינער פון אונזערע שבועות'דיגע געסט וועט זײַן דער אלמנה'ס זונדעל, זאָג איך, אָט דער וואָס מען רופט איהם אַראָנטשיק, איך האָב דיר דערצעהלט פון איהם". אויב אַזוי, זאָגט זי, איז עפּיס אַנדערש... דער כח פון מיליאָנען! אפילו מײַן גאָלדע אַז זי דערשמעקט געלד, ווערט זי גאָר אַן אַנ'אַנ-דער מענש. ס'איז אַזאַ וועלט, וואָס זאָלט איהר קלערען? ווי שטעהט דאָרטען אין הלל: „כסף וזהב מעשי ידי אָדם" — געלד בעגראָבט אַ מענשען...

בקצור — ס'איז געקומען דער ליכטיגער גרינער יום-טוב שבועות. ווי שען, ווי גרין, ווי ליכטיג און וואַרעם בײַ מיר אין תוטאר איז, אַז עס קומט שבועות, בעדאַרף איך אייך ניט דערצעהלען. דער גרעסטער גביר בײַ אייך וואָלט זיך ווינשען האָבען אַזאַ בלויען הימעל מיט אַזאַ גרינעם וואַלד מיט אַזעלכע שמעקענדיגע סאָסנעס מיט אַזאַ מחיה'דיגען גראָז, פּאַשע פאַר די בהמה'לעך, וואָס שטעהען און קײַען און קוקען אייך אין די אויגען אַרײַן, ווי איינער רעדט: „גיט אונז נאָר אַלע מאָל אַזאַ גראָז, קיין מילך וועלען מיר אייך ניט זשאַלעוועןן!..." ניין, זאָגט אייך וואָס איהר ווילט, גיט מיר די בעסטע

פרנסה איך זאָל אַרויספּאָהרען פֿון דאָרף אין שטאָדט אַריין, וועל איך מיך מיט איך ניט בייטען. וואו האָט איהר אין שטאָדט אַזאַ הימעל? ווי זאָגען מיר אין הלל: השמים שמים לה׳ — ס׳איז אַ הימעל פֿון גאָט!... אין שטאָדט אַז איהר פֿערדרייט דעם קאָפּ, וואָס זעהט איהר? אַ מויער, אַ דאַך, אַ קוימען. אָבער וואו האָט איהר דאָרט אַזאַ בוים? און טאָמער האָט זיך פֿערהאַלגערט ערגיץ ביי אייך אַ ביימעלע, האָט איהר דעם אָנגעטהון פֿון אויבען אַ קאַפּאָטע!... הכלל ווי האָבען זיך גאַרנישט געקענט אָבזאָונדערן, מיינע געסט, אַז זיי זענען געקומען צו מיר שבועות אין דער פֿרי אַריין. אָנגעקומען זענען זיי, אַלע פֿיער בחורים, רייטענדיג אויף פֿערדלעך, סוסים איינס אין איינס; און דער שענסטער אַראַנטשיק איז געזעסען אויף אַ פֿערדעל, זאָג איך אייך, אַ סוס, אַניאַמתער מערין! איהר קויפֿט איהם ניט פֿאַר קיין דריי הונדערט קאַרבען! „ברוך הבא געסט! זאָג איך צו זיי — לכבוד שבועות, זאָג איך, זענט איהר דאָס געקומען רייטענדיג? נישקשה, זאָג איך, טביה איז נישט פֿון די גרויסע צדיקים און אַז מען וועט אייך, זאָג איך, אם ירצה השם שמייסען אויף יענער וועלט, וועט מיר ניט וועה טהון... עי, גאָלדע! וועה נאָר עס זאָלען זיין פֿערטיג די בלינצעס, און לאָז מען, זאָג איך, אַרויסטראָגען דעם טיש אַהערצו אין דרויסען אַרויס, איך האָב, זאָג איך, אין שטוב גאַרנישט וואָס צו וויזען פֿאַר די געסט... עה, שפּרינצי! טייבעל! ביילקע! וואו זענט איהר דאָרט? ריהרט זיך!“... אָט אַזוי קאָמאַנדעוויע איך מיט די קינדער, און עס ווערט אַרויסגעטראָגען אַ טיש מיט בענקלעך מיט אַ טישטוך מיט טעלער, לעפֿלען, גאָפּלען, זאַלץ, — און טאַקי באַלד נאָך דעם קומט אָן גאָלדע מיט די בלינצעס, הייסע, זודיגע, פֿון דער סקאָוואָרדע, מחיהדיגע פֿעטע, כצפיחית בדבש! און מיינע אורחים קאָנען זיך גאַרנישט אָבלויבען פֿון די בלינצעס...

„וואָס שטעהסט דו, זאָג איך צו גאָלדען, נעהם, זאָג איך, חזר איבער דעם פּסוק נאָך אַמאָל, ס׳איז היינט, זאָג איך, שבועות, דאַרף מען, זאָג איך, זאָגען צוויי מאָל „אורך“! און מיין גאָלדע פֿוילט זיך ניט, פֿילט אָן דעם פּאָלומיסק נאָך אַמאָל און שפּרינצע דערלאַנגט די בלינצעס צום טיש. פּלוצים איך טהו אַ קוק אויף מיין אַראַנטשיקען, איך זעה ער האָט זיך פֿאַרקוקט אויף מיין שפּרינצען, ער לאָזט נישט אַראָפּ קיין אויג פֿון איהר! וואָס האָט ער אויף איהר אַזעלכעס דערזעהען?.. „עסט זאָג איך צו איהם. פֿאַר וואָס עסט איהר נישט?..“ מאַכט ער צו מיר: „וואָס דען טהו איך?“ „איהר קוקט, זאָג איך, אויף מיין שפּרינצען...“ ווערט אַ געלעכטער, אַלע לאַכען, און מיין

שפּרינצע לאַכט אויך, און ס'איז אַלעמען פֿריילעך, אַלעמען גוט, אַ גוטער, אַ פֿריילעכער שבועות אויף אַלעמען!.. נעה מרעה. אַז פֿון דעם פֿריילעכקייט וועט זיך אויסלאָזען אַ צרה, אַ שלאַק, אַ יללה, אַ גאָטס שטראָף אויף מיין קאָפּ, בעהוויסט און פֿערפֿינסטערט בין איך געוואָרען!.. נאָר עט! אַ מענש איז אַ נאַר! אַ מענש אַ בר-דעת טאָר זיך ניט צולאָזען צום האַרצען און דאַרף פֿערשטעהן אַז אַזוי ווי עס איז אַזוי בעדאַרף צו זיין, וואָרום ווען עס זאָל בעדאַרפֿען זיין אַנדערש וואָלט דאָך עס ניט געווען אַזוי ווי עס איז! זאָגען מיר דען ניט אין תהלים: השלך על ד' — פֿערלאָז דיך נאָר אויף גאָט, ער וועט שוין מאַכען אַזוי, אַז דו וואָלסט ליעגען טיעף ניין איילען אין דער ערד און באַקען בייגעל און נאָך זאָגען גם זו לטובה! הערט וואָס עס קאָן זיך פֿאַרלויפֿען אויף אַ וועלט, נאָר מיט קאָפּ, וואָרום דאָ הויבט זיך ערשט אָן די רעכטע מעשה.

ויהי ערב ויהי בקר — איין מאָל פֿאַרנאַכט קום איך צופֿאָהרען אַהיים אַ צובראָכענער פֿונ'ם טאָג און אַנ'אויסגעמוטשעטער פֿונ'ם אַרומלויפֿען איבער די דאַטשעס און בויבעריק, טרעף איך ביי מיר אין דרויסען ביי דער שטוב צוגעצוימט צו דער טהיר אַ בעקאַנטער פֿערד, איך וואָלט געמעגט שווערען, אַז ס'איז אַראָנטשיקס סוס, דער מערין, וואָס איך האָב איהם דעמאָלט אָבגעשאַצט אין דריי הונדערט קאַרבען. געה איך צו צום סוס און דערלאַנג איהם מיט איין האַנד אַ פּליאַסק פֿון הינטען און מיט דער אַנדערער האַנט אַ קראַץ פֿון פֿאָרענט אין האַלז און אַ טרייסעל איבער דער גריווע „ידידי, זאָג איך צו איהם, שענער בחור מיינער! וואָס טהוסטו דאָ? דרעהט ער אויס צו מיר די חנ'עוודיגע מאָרדע און טהוט אַ קוק אויף מיר מיט די קלוגע אויגען, ווי איינער רעדט: „וואָס פֿרעגט איהר מיך? פֿרעגט מיין בעל הבית“... און איך קום אַריין אין שטוב און טהו אַ נעהם מיין ווייב: „זאָג מיר נור, אַלטע קרוין, וואָס טהוט דאָ אַראָנטשיק?“ ענטפֿערט זי מיר: „פֿון וואַנען זאָל איך וויסען? ער איז דאָך פֿון דיינע לייט! „וואו איז ער ערגיץ?“ „ער איז — זאָגט זי, געגאַנגען מיט די קינדער אין וועלדיל אויפֿ'ן שפּאַציער“... „וואָס איז פּלוצים גאָר פֿאַר אַ שפּאַציר?“ זאָג איך צו מיין ווייב און הייס מיר געבען עסען. אָבגעגעסען, בעטראַכט איך מיך: „וואָס ביזט דו, טביה, אַזוי אויפֿגעטראָגען? אַז אַ מענש קומט צו דיר צו גאַסט, בעדאַרף מען זיין אַזוי אָנגעהאַלטען? אדרבה...“ און ווי איך טראַכט מיר אַזוי, איך טהו אַ קוק — מיינע מיידליך געהען מיט'ן חברה מאַן, האַלטען אָנגעריסענע קווייטען, פֿריהער געהען די צוויי יונגערע, טייבעל און ביילקע, און הינטען — מיין שפּרינצע

מיט אַראָנטשיִקן... „גוטן אָבענד!" „גוט יאָהר!" מײַן אַראָנטשיק שטעלט מיר אַזוי עפּיס מאָרנע, גלעט דאָס פּערד, האַלט אַ גרעזעל אין מויל און רופט זיך אָן צו מיר: „רב טבֿיה! איך וויל מיט אײַך מאַכען אַ געשעפט, לאָמיר זיך בײַטען מיט די פערדלעך". „איהר האָט נישט געפינען, זאָג איך, פון וועמען צו לאַכען?" מאַכט ער צו מיר: „ניין, איך מיין דאָס ערנסט". „אַזוי זאָג איך, איהר מיינט דאָס ערנסט? וויפיעל למשל קאָסט אײַער סוס?" „און וויפיעל, זאָגט ער, שאַצט איהר איהם?" „איך שאַץ איהם, זאָג איך, איך האָב מורא אויב ניט דרײַ הונדערט קאַרבונים און אפשר מיט אַ סמיטשיק, צולאַכט ער זיך, און זאָגט, אַז ער קאָסט מעהר פון דרײַ מאָל אַזוי פיעל, און רופט זיך אָן צו מיר: נו? מאַכען מיר אַ בײַט?" מיר איז דער שמועס ניט געפעלען: וואָס הייסט ער וועט אויסבײַטען זײַן סוס אויף מײַן שלים=מזל!.. זאָג איך צו איהם, אַז ער זאָל אָפּלייגען דאָס געשעפט אויף אַנ'אַנדערש מאָל, און איך פרעג איהם אין אַ שפּאַס: צי איז ער טאַקע צוליעב דעם געקומען? אויב אַזוי איז אַנ'עבֿירה, זאָג איך די הוצאות... ענטפערט ער מיר גאַנץ ערנסט: „געקומען בין איך צו אײַך איגענטליך מכח אַנ'אַנדער זאַך; זײַט זיך מטריח, אויב איהר ווילט, וועלען מיר אַביסעל שפּאַצירען". וואָס פאַר אַ שפּאַציער איז דאָס אויף איהם אָנגעקומען? טראַכט איך מיר, און לאָז מיך געהן מיט איהם צום וועלדעל צו... די זון האָט זיך לאַנג געזעצט, דאָס גרינע וועלדעל זעהט שוין אויס טונקעל, די זשאַבעס פון דער גרעבעלע קראַקען, און דאָס גראָז שמעקט מחיה נפשות! אַראָנטשיק געהט און איך געה, ער שווײַגט און איך שווײַג. נאָכדעם שטעלט ער זיך אָפּ, טהוט אַ הוסט און מאַכט צו מיר: „רב טבֿיה? ווי וואָלט איהר אַ שטייגער געזאָגט, ווען איך זאָל אײַך זאָגען, אַז איך האָב ליעב אײַער שפּרינצע און אַז איך וויל זי נעה־מען פאַר אַ כלה?" וואָס איך וואָלט געזאָגט, זאָג איך, איך האָלט געזאָגט, אַז מען זאָל אַ משוגענעם אויסמעקען און אײַך אַרײַנשטעלען... קוקט ער מיך אָן און מאַכט צו מיר: „וואָס הייסט?" זאָג איך: „אָט דאָס הייסט!.." זאָגט ער: „איך פערשטעה אײַך ניט." זאָג איך: „איז אַ סימן, אַז איהר זענט ניט איבעריג קלוג, ווי אין פסוק, זאָג איך, שטעהט: חכם עיניו בראשו, דאָס מיינט: אַ קלוגען זאָגט מען אויפ'ן וואונק, אַ נאַר ניט מען מיט'ן שטעקען"... מאַכט ער צו מיר ווי ברוגזליך: „איך רעד צו אײַך פּראָסט און איהר ענט־פערט מיר מיט חכמות און מיט פסוקים!" זאָג איך: „איטליכער רעדט זיך, אַזוי ווי ער קען און יעדער בעל הרשן הרש'נט פון זײַנטוועגען: אויב איהר ווילט וויסען וואָס פאַר אַ בעל הרשן איהר זײַט, רעדט איבער פריהער מיט

אײַער מוטער, זי װעט אײַך שױן, זאָג איך, קלאָר מאַכען אַקוראַט"... „האַלט איהר מיך, זאָגט ער, אַ פּנים פֿאַר אַ יונגעלע װאָס האַרף זיך אָנפּרעגען בײַ דער מאַמע?.." „געװיס, זאָג איך, דאַרפֿט איהר זיך אָנפֿרעגען בײַ דער מאַמע, און די מאַמע װעט אײַך געװיס זאָגען, אַז איהר זײַנט אַ חושים און װעט זײַן גערעכט"... „און װעט זײַן גערעכט? מאַכט ער... „געװיס, זאָג איך, װעט זי זײַן גערעכט, װאָרום װאָס פֿאַר אַ חתן זענט איהר, זאָג איך, פֿאַר מײַן שפּרינצען? װאָס פֿיר אַ גלײַכען איז מײַן שפּרינצע צו אײַך? און דער עיקר, זאָג איך, װאָס פֿאַר אַ מחותן בין איך מיט אײַער מוטער?.." אויב אַזוי, מאַכט ער צו מיר, האָט איהר שױן, רב טביה, אַ גרויסען טעות! איך בין נישט קײן יונגעלע פֿון 18 יאָהר, און זוך נישט קײן מחותנים פֿאַר מײַן מוטער, און װײס װער איהר זײַט, און װער אײַער טאָכטער איז, און זי געפֿעהלט מיר, און אַזוי װיל איך, און אַזוי װעט דאָס זײַן!.." „האָט קײן פֿאַראיבעל ניט, זאָג איך, װאָס איך שלאָג אײַך איבער, איך זעה, זאָג איך, אַז מיט אײן צד זענט איהר שױן פֿערטיג; זענט איהר, זאָג איך, בעװאָהרענט אויך מיט'ן אַנדערען צד?.." זאָגט ער צו מיר: „איך װײס ניט װאָס איהר מײנט"... זאָג איך: „איך מײן דאָס די טאָכטער מײַנע שפּרינצען מײן איך, צי האָט איהר שױן, זאָג איך, מיט איהר אויך עפּיס גערעדט, און װאָס, זאָג איך, זאָגט זי?.." װערט ער אַזוי װי בעלײדיגט און מאַכט צו מיר מיט אַ שמײכעל: „װאָס פֿאַר אַ פֿראַגע איז דאָס? געװיס האָב איך, זאָגט ער, מיט איהר גערעדט, און ניט אײן מאָל, עטליכע מאָל, איך קום, זאָגט ער, אַהער אַלע טאָג"... איהר הערט? ער קומט אַהער אַלע טאָג און איך װײס נישט!..

„בהמה בצורת מענש! בעדאַרף מען דאָך דיר געבען קײַען שטרוי, טביה! אַז דו װעסט זיך לאָזען אַזוי פֿיהרען אין באָד אַרײַן, װעט מען דאָך דיך קױפֿען און פֿערקױפֿען, דו פֿערדאַטש אײנער!.." אַזוי טראַכט איך מיר און געה מיט אַראָנטשיקען צוריק, און ער געזעגענט זיך אָפּ מיט מײַן חברה, חאַפּט זיך אַרויף אויפ'ן סוס, און הלך משה מרדכי — מאַרש קײן בויבעריק...

! אַצונד הערען מיר, װי זאָגט איהר דאָס אין אײַערע ביכלעך, איבערלאָזען דעם בן מלך און זיך נעהמען צו דער בת מלכה, צו שפּרינצען הײסט עס... זאָג מיר, טאָכטער, װאָס איך װעל דיך פֿרעגען, זאָג איך: דערצעהל מיר נאָר, זאָג איך, װאָס דער אַראָנטשיק האָט מיט דיר אָבגעשמועסט מכח אַזאַ זאַך, זאָג איך, גאָר אָהן מײַן װיסען?.." ענטפֿערט עפּיס אָט דער בוים? אַזוי ענטפֿערט זי! געװאָרען רויטליך, אַראָפּגעלאָזט די אויגען װי אַ כלה, אָנגענומען אַ פֿולען מויל מיט װאַסער און שאַ!.. באַ! — טראַכט איך מיר —

ווילסט ניט רעדען איצט, וועסט דו רעדען שפּעטער אביסעל... טביה איז ניט קיין יודענע; ער האט צייט! און איך ווארט איבער א ווײלע, ווי זאגט מען, יבא יומה, און משאמעדיגע אויס די מינוט וואס איך בלייב מיט איהר אליין, רוף מיך אן צו איהר: „שפּרינצע, זאג מיר וואס איך וועל דיר פרעגען: קענסט דו איהם האטש אט דעם אראנטשיקען?..“ זאגט זי: „געווים קען איך איהם“... „ווייסט דו, זאג איך, אז ער איז א סווישטשון?..“ פרעגט זי מיך: „וואס הייסט דאס א סווישטשון?“ זאג איך איהר: „א פוסט ניסעל וואס עס פייפט“... זאגט זי: „האסט א טעות, ארנאלד איז א גוטער מענש“... „ער הייסט שוין זאג איך, ביי דיר ארנאלד, ניט אראנטשיק דער שארלאטאן?“ זאגט זי: „ארנאלד איז ניט קיין שארלאטאן, ארנאלד האט א גוט הארץ, ארנאלד, זאגט זי, געפינט זיך אין א שטוב פון פערדארבענע מענשען, זאגט זי, וואס ווייסען נאר געלד און געלד“... „אזוי, זאג איך, ביזט דו שוין, שפּרינצע, אויך געווארען א נאיפגעקלערטע פילאזאפקע און האסט שוין אויך פיינט געקראגען געלד?..“

בקיצור, איך זעה ארוים פון דעם שמועס, אז עס האלט שוין ביי זיי ווייטלעך, און חאפּען צוריק איז שוין אביסעל צו שפּעט, וואָרום איך קען מיינע לייט. טביה'ס טעכטער, האב איך איך געזאגט שוין אמאל, ניט געראטען זאלען זיי ווערען, אז זיי קלעפּען זיך אין א מענשען, איז מיטן גאנצען לעבען, מיטן חיות, מיט דער נשמה! און איך טראכט מיר: „שוטה! למאי זאלסטו וועלען זיין, טביה, מעהר חכם פון דער גאנצער וועלט? אפשר איז דאס א גאט'ס זאך? אפשר איז דאס בעשערט, אז דוקא דורך אט דער שטילענקער שפּרינצע זאלסטו געהאלפען ווערען, בעלוינט ווערען פאר אלע דיינע קלעפּ און וועהטאגען וואס דו האסט ביז אהער איבערגעטראגען, האבען א גוטען עלטער, און אויך וויסען אמאל פון א לעבען אויף דער וועלט? אפשר איז דיר בעשערט האבען א טאכטער א מיליאנשטשיצע, וואס איז? ס'שטעהט דיר ניט אן?.. וואו שטעהט דאס געשריבען אז טביה דארף זיין אייביג א קבצן, אייביג ארומשלעפען זיך מיטן פערדעל און מיט קעז און פוטער צוליעב די יעהופּיצער נגידים זיי זאלען האבען וואס צו פרעסען?.. ווער ווייסט, אפשר איז מיר אנגעצייכענט געווארען פון אויבען, אז איך זאל אויף דער עלטער עפּיס מתקן זיין אויף דער וועלט, ווערען א בעל צדקה און א בעל מכניס אורח, און אפשר גאר אהעקזעצען זיך מיט יודען לומדים און לערנען תורה?...“ וכדומה אזעלכע רייכע גאלדענע מחשבות קריכען אין קאפּ אריין ווי אין „יהי כבוד“ שטעהט געשריבען: רבות מחשבות בלב

אזוי ווי איך... איך האב די גאנצע צייט מורא געהאט, אַ קשיא אויף אַ מעשה, מאכער לאָזט זיך אויס דערפון אַ בוידעם, האב איהם, אויף דעם אַראָנטשיקען אויסגערעדט וואס איך האב געקאנט, אַז ער איז אַזוי, און ער איז אַזוי — איך האב אָבער געזעהען, אַז ס'איז אַנאַרבעס אין וואנד, מיין שפּרינגע געדט אויס ווי אַ ליכט, האב איך איינגעשפּאנט צוריק מיין פערד און וועגעלע און האב מיך געלאָזט שוין פאַרנאַכטליך קיין בויבעריק. פאָה־רענדיג אַזוי טראַכט איך מיר: „וואס קאָנען זיי מיך חפּען מיט אַזאַ מין אימפּעט? וועגען אַ וואָרט? וועגען אַ קנס מאָל? וואָלט ער דאָך געקענט קו־מען צו מיר, דאַכט זיך, דערווייַל בין איך דער אַבי הכלה!" און איך אַליין צולאַך מיך פון דעם געדאַנק: וואו איז דאס געהערט געוואָרען אין דער וועלט אַז דער נגיד זאָל געהן צום קבצן? סייַדען ס'זאָל שוין ווערען עק וועלט משיח'ס צייַטען, אַזוי ווי די יונגע לייַטליך, די ווייַסע חברה'ניקעס ווילען מיך אייַנרייַדען, אַז באַלד וועט קומען אַ צייַט, וואס דער נגיד מיט'ן קבצן ווע־לען זיין גלייַך, שלי שלך, שלך שלי, מייַנס דייַנס, דייַנס מייַנס, הפקר צי־ציבעלעס! דאַכט זיך אַ קלוגע וועלט און אַזעלכע בהמות!.. עך־עך־עך!..

מיט די דאָזיגע געדאַנקען בין איך אָנגעקומען קיין בויבעריק און פערפאָהרען גלייַך אויף דער דאַטשע צו דער אַלמנה אַהעקגעשטעלט דאס פערדיל, — וואו איז די אַלמנה? נישטאָ קיין אַלמנה! וואו איז דער בחור? — נישטאָ קיין בחור! ווער־זשע האָט מיר געשיקט? „איך האב אייַך געשיקט", אַזוי מאַכט צו מיר אַ קייַלכיג געפּאַקט ייִדעל מיט אַנ'אויסגעפּליקט בער־דעל און מיט אַ גראָבע גאָלדענע קייַט אויפ'ן בייַכעל. „ווער זשע", זאָג איך, זייַט איהר?? זאָגט ער: „איך בין דער אַלמנה'ס אַ ברודער און אַראָנבשיקס אַ פעטער... מע האָט מיך, זאָגט ער, אַרויסגערופען מיט אַ דעפּעש פון יעקאַטערינאָסלאַוו און בין נאָר וואס געקומען צו פאָהרען"...

„ווייַבאַלד אַזוי, נאַט זשע אייַך אַ שלום", זאָג איך און זעץ מיך אַוועק. דערזעהען, אַז איך האב מיך אַהעקגעזעצט, מאַכט ער צו מיר: „זיצט". זאָג איך „אַ דאַנק, איך זיץ שוין. וואס זשע מאַכט איהר, זאָג איך, ווי אַזוי איז בייַ אייַך, זאָג איך, די קאָנסטיטוציע?" ענטפערט ער מיר דע־רויף גאָר נישט ניט, צולייגט זיך אויף אַ ווינשטוהל, די הענד אין די קעשע־נעס, שטעלט אַרויס די גאָלדענע קייַט מיט'ן בייַכעל און מאַכט צו מיר בזה הלשון: „אייַך רופט מען דאַכט זיך טביה?.." „יאָ", זאָג איך, „צו דער תורה אַז מען רופט מיך אויף, רופט מען מיך אויף: „יעמוד ר' טביה בן ר' שניאור זלמן..." „הערט אויס, מאַכט ער צו מיר, ר' טביה, וואס איך וועל

איש, זאָגט אַ גוי, להבדיל: דאָווריען דאָמקאָיאָ באָגאַטיעט!.. און איך קום אַריין אין שטוב אַריין און נעדם איך אַוועק מיין אַלטע און מאַך מיט איהר אַ שמועס: וואָס וואָלט זיין כדומה למשל, זאָג איך, ווען אונזער שפרינצע זאָל זיין אַ מיליאָנשטשיטשע?" פרעגט זי מיך: „וואָס הייסט דאָס אַ מיליאָנשטשיטשע?..." זאָג איך, „אַ מיליאָנשטשיטשע הייסט אַ מיליאָנשטשיקס אַ ווייב..." פרעגט זי מיך: „וואָס הייסט דאָס אַ מיליאָנשטשיק?" זאָג איך איהר: אַ מיליאָנשטשיק הייסט אַ מענש וואָס פערמאָגט אַ מיליאָן... פרעגט זי מיך: „וויפיעל איז דאָס אַ מיליאָן?" זאָג איך: „אַז די ביזט אַזאַ בהמה און ווייסט ניט וויפיעל איז אַ מיליאָן, היינט וואָס האָב איך מיט דיר וואָס צו רעדען?..." זאָגט זי: „ווער בעט דיך זאָלסט רעדען?" — איז זי אויך גערעכט.

בקיצור עס גערט אַוועק אַ טאָג, איך קום צופאָהרען אַהיים: „געווען אַראָנטשיק?" — ניין, נישט געווען... עס גערט אַוועק נאָך אַ טאָג: „געווען דער בחור?"" — ניין, נישט געווען... איך זאָל אַריינגעהן צו דער אלמנה מיט אַניאויסרייד, פאַסט מיר ניט; איך וויל ניט אַז זי זאָל ניט מיינען, אַז טביה שלאָגט זיך נאָכ'ן שדוך... און אַגב האָב איך געפיהלט אַז איהר בעדאַרף עס זיין כשושנה בין החוחים, ווי אַ פינפטער ראָד צום וואָגען, הגם איך פערשטעה ניט, פאַר וואָס? באשר איך האָב ניט קיין מיליאָן? האָב איך דאָך איצטער אַ מחותנת'טע אַ מיליאָנשטשיטשע! און זי ווערען האָט פאַר אַ מחותן? — אַ יודען אַניאָרעמאַן, אַ קבצן, אַ טביה דעם מילכיגען; היינט ווער איז מעהר יחוס, איך צו זי?.. איך וועל אייך זאָגען דעם ריינעם אמת, איך האָב אָנגעהויבען ווילען דעם שדוך, נישט אַזוי צוליעב דעם שדוך, ווי צוליעב נצחון אַליין. „אַ חוזה אין זייער פאָטער און מוטער אַריין, די יעהופיצער גבירים, לאָזען זיי וויסען ווער טביה איז!.. ביז אַהער האָט מען מעהר ניט געהערט נאָר בראָצקי און בראָצקי, גלייך ווי די איבריגע זיינען גאַר קיין מענשען ניט!..

אַזוי טראַכט איך מיר פאָהרענדיג אַהיים פון בויבעריק און קום אַהיים געדט מיר מיינע אַנטקעגען מיט אַ גדולה: „אַ שליח, אַניערל, איז נאָר וואָס געווען פון בויבעריק, פון דער אלמנה, זאָלסט למען השם באַלד קומען צופאָהרען אַהין, עס מעג זיין אויף דער נאַכט, זאָלסטו שפאַנען דאָס פערדיל און קומען צופאָהרען, מען דאַרף דיך דאָרט זעהר נויטהיג האָבען!.." „וואָס האָט זי", זאָג איך, „אַזוי אָנגעשפאַרט? וואָס האָבען זיי", זאָג איך, „אַזוי קיין צייט ניט?" און איך כאַפּ אַ קוק אויף מיין שפרינצען — זי שווייגט, נור די אויגען איהרע רעדען, אוי רעדען זיי! קיינער פערשטעהט ניט איהר האַרץ

אײַך זאָגן. װאָס טױג אונז לאַנגע דבֿרים? לאָמיר, זאָגט ער, גײן גלײַך צום ענין, געשעפֿט הײסט עס..."

„מהכּתיתי", זאָג איך. „שלמה המלך האָט שױן לאַנג געזאָגט לכּל זמן — װען מען דאַרף רעדן געשעפֿט איז געשעפֿט... איך בין, זאָג איך, אַ געשעפֿטסמאַן..." „דאָס זעהט מען", זאָגט ער, „אַז איהר זענט אַ געשעפֿטסמאַן, דערפֿאַר װיל איך טאַקי מיט אײַך רעדן סוחריש. איך װיל איהר זאָלט מיר זאָגן, אָבער אָפֿען געשמועסט, װי פֿיעל װעט דאָס אונז קאָסטען אַרום און אַרום?.. אָבער אָפֿען געשמועסט!.."

„אױב, זאָג איך, אָפֿען געשמועסט, װײס איך ניט װאָס איהר רעדט"...

„רב טבֿיה!" מאַכט ער צו מיר נאָך אַמאָל און װיל נישט אַרױסנעהמען די הענד פֿון די קעשענעס. — „איך פֿרעג אײַך", זאָגט ער, „װיפֿיעל װעט אונז קאָסטען אַרום און אַרום די חתונה?" „עס װענדט זיך", זאָג איך, „װאָס פֿאַר אַ חתונה איהר מײנט! אױב איהר מײנט אַ גרױסאַרטיגע חתונה, װי אײַך שטעהט אָן, בין איך, זאָג איך, ניט אים שטאַנד..." שטעלט ער אָן אױף מיר אַ פּאָר עינים און מאַכט צו מיר אַזױ: „אָדער איהר מאַכט זיך תּמעװאַטע, אָדער איהר זענט טאַקי אַ תּם... חאָטש אַפֿילו, זאָגט ער, איהר זעהט ניט אױס פֿון קײן תּם, װאָרום איהר זאָלט זײַן, זאָגט ער, אַ תּם, װאָלט איהר ניט אַרײַנגעשלעפּט, זאָגט ער, מײַן פּלימעניק אין אַ בלאָטע, איהם פֿערבעטען צו זיך כּלומרשט אױף שבֿועות'דיגע בלינצעס, איהם אונטערגעשטעלט דאָרט אַ שעהן מײדעל, צי יאָ אַ טאָכטער, צי ניט קײן טאָכטער, איך געה ניט אַרײַן, זאָגט ער, אַזױ װײַט, און זי האָט זיך איהם פֿאַרליבט. זאָגט ער, דאָס הײסט זי איז איהם געפֿעלען, נו, און ער איהר אַודאי, פֿון דעם, זאָגט ער, רעדט מען ניט, איך װעל אײַך ניט זאָגען, זאָגט ער, עס קען זײַן זי איז אַנ׳אָרענטליך קינד און מײנט דאָס געבעך ערנסט, איך געה נישט אַזױ װײַט... איהר טאָרט אָבער ניט פֿערגעסען, זאָגט ער, װער איהר זענט און װער מיר זענען? איהר זענט דאָך, זאָגט ער אַ ייד אַ בר דעת, װי קאָנט איהר, זאָגט ער, נאָר דערלאָזען אַזעלכעס, אַז טבֿיה דער מילכיגער, װאָס פֿיהרט אונז קעז און פּוטער, זאָל ער זײַן אונזער מחותּן?.. אַז זײ האָבען זיך, זאָגט ער, געגעבען אײנס דאָס אַנדערע װאָרט? װעלען זײ דאָס נעהמען צוריק! קײן גרױס אומגליק, זאָגט ער שטעהט ניט דערבײַ; מאַמער דאַרף עפּיס קאָסטען, זאָגט ער, זי זאָל איהם אַרױסלאָזען פֿון װאָרט, מהכּתיתי, מיר האָבען, זאָגט ער, גאָר נישט קעגען דעם. אַ מײדעל

איז ניט קיין בחור, זאָגט ער, צי אַ טאָכטער, צי ניט קיין טאָכטער, זאָגט ער, איך וויל נאָר אַזוי ווייס נישט אַריינגעהן, זאָגט ער...״

„רבונו של עולם! — טראַכט איך מיר — וואָס וויל דער ייד?.. און ער הערט נישט אויף צו רייִדן איבער מיין קאָפּ: איך זאָל גאָר ניט דענקען, זאָגט ער, טאָמער וועט מיר געראָטן מאַכען אַ סקאַנדאַל, אויספּויקען אומעדום, אַז זיין פּלימעניק, זאָגט ער, האָט זיך געשדכנט צו טביה דעם מילכיגענ'ס טאָכטער... און איך זאָל זיך אַרויסשלאָגען פֿונ'ם קאָפּ, זאָגט ער, אַז זיין שוועסטער איז אַ מענש, וואָס קאַנאַנע מען קען פֿון איהר פּאָמפּען געלד... מיט גוטען, זאָגט ער, מהכתיתי, קאָן מען, זאָגט ער, נעהמען ביי איהר עטליכע קערבלעך; עלעהיי, זאָגט ער, אַ נדבה... מען איז דאָך, זאָגט ער מענשען, וואָס קאַטאָרגע מע דאַרף אַמאָל אויסהעלפען אַ מענשען...

בקצור — איהר ווילט וויסען וואָס איך האָב איהם געענטפֿערט? איך האָב איהם, אַז אָך און וועה איז מיר, גאָר נישט געענטפֿערט! ס'איז מיר געוועזען, ווי זאָגט איהר, תדבק לשוני — עס האָט מיר ווי אָבגענומען דער לשון! איך האָב זיך אויפגעהויבען, זיך אויסגעדרעהט מיט'ן פּנים צו דער טהיר און נישטאָ מיך!.. ווי פֿון אַ שׂרפֿה האָב איך מיך אַרויסגעכאַפּט, ווי פֿון אַ טורמע!.. עס האָט מיר געזשומעט אין קאָפּ, געשעמערירט אין די אויגען און געטורקעט אין די אויערען די ווערטער פֿון דעם יודען: „אָפּגעשמועסט...״ „אַ טאָכטער, ניט קיין טאָכטער...״ „אַנאַלמנה אויף צו פּאָמפּען...״ „עלעהיי אַ נדבה...״ און בין צוגעגאַנגען צו מיין פֿערד און וויגעלע, אַריינגעלעגט דאָס פּנים אין ברישטשקע אַריין און — איהר וועט ניט לאַכען פֿון מיר? — אַז איך האָב מיך צוויינט, האָב איך געוויינט און געוויינט! און אַז איך האָב מיך גוט אויסגעוויינט און געזעסען אויף דער ברישטשקע און איינגעטהיילט מיין פֿערדיל געבעך ווי פֿיעל ס'איז אין איהם אַריין, האָב איך ערשט דעמאָלט געפֿרעגט ביי גאָט אַ קשיא, אַזוי ווי איוב האָט אַמאָל געפֿרעגט: וואָס האָסט דו גאָטעניו, אַזעלכס דערזעהן אין דעם אַלטען איובן, וואָס דו לאָזט איהם ניט אָפּ אויף קיין מינוט? ס'איז שוין מעהר ניטאָ קיין יודען אויף דער וועלט? און איך קום צופֿאָהרען אַהיים, טרעף איך מיין חאַליאַסטרע, קיין עין הרע, פֿרעהליך, מען עסט וועטשערע, נאָר איין שפּרינצע איז נישטאָ. „וואו איז שפּרינצע?״ פֿרעג איך. — „וואָס הערט זיך — זאָגען זיי מיר — וואָס האָט מען דיך געהייסען?״ זאָג איך נאָך אַמאָל: „וואו איז שפּרינצע?..״ ענטפֿערען זיי מיר נאָך אַמאָל: „וואָס הערט זיך?..״ זאָג איך נאָר גיך, וואָס זאָל זיך הערען? ס'איז דאַנקען גאָט שטיל, פֿון [illegible]

הערט מען גיט..." ביי די ווערטער קומט אן שפרינצע, טהוט מיר א קוק אין די אויגען אריין, זעצט זיך אוועק צום טיש, גלייך ווי ניט זי מיינט מען; ניט פון איהר רעדט מען... אויפ'ן פנים ביי איהר קאן מען נישט דערקענען גאר נישט, נאר דאס שטילקייט איהר'ס איז שוין צופיעל, חוץ לדרך הטבע... היינט געפעלט מיר ניט דאס זיצען איהרס פארטראכט און דאס פאלגען איהרס וואס מע הייסט איהר: זאגט מען איהר זיץ, — זיצט זי; זאגט מען איהר עס — עסט זי; הייסט מען איהר געהן — געהט זי; און אז מע טהוט זי א רוף, טהוט זי זיך א ווארף... איך קוק אויף איהר און עס פארקלעמט מיר דאס הארץ, און עס ברענט אין מיר א פייער אויף וועמען ווייס איך ניט... אכטי! רבונו של עולם אלוהינו נאש! פאר וואס שטראפסט דו מיך אזוי, פאר וועמענס זינד?!

בקצור, איהר ווילט וויסען דעם סוף? אזא סוף וויל איך נישט חיישען דעם ערגסטען שונא, און מען טאר עס גאר נישט ווינשען, ווארום די קללה פון קינדער איז די ערגסטע קללה פון דער תוכחה! פון וואנען ווייס איך, אז מיך האט עמיצער נישט פארשאלטען מיט קינדער? איהר גלויבט ניט אין די זאכען? וואס זשע דען איז דאס? אדרבה, לאמיר הערען פון אייך... נור צו וואס נוצען אונז חקירות? אמעהר הערט דעם סוף וואס איך וועל אייך דערצעהלען. איין מאל פארנאכט פאהר איך אהיים פון בויבעריק מיט א גוט הארץ! בארעכענט נאך דעם פעדדראס, דעם בזיון, היינט דעם רחמנות פון קינד!.. און די אלמנה, וועט איהר פרעגען? און דער זיהן? ווער מיר אלמנה? וואס מיר זוהן? אוועקגעפאהרען און אפילו זיך ניט געזעגענט! ס'איז א בושה אויסצוזאגען, ס'איז געבליבען שטעהן ביי מיר אויף זיי א שטיקעל חוב פאר קעז און פוטער... נאר איך רעד נישט פון דעם, מסתמא האבען זיי פארגעסען... איך רעד פונ'ם געזעגענען זיך, אוועקפאהרען און אפילו זיך ניט געזעגענט!.. וואס דאס קינד נעבעך האט איבערגעטראגען — דאס האט ניט געוואוסט קיין בן-אדם אחוץ מיר, ווארום איך בין א טאטע, א טאטע'ס הארץ פיהלט... טאמער מיינט איהר אז זי האט מיר געזאגט אפילו א חצי דבור? בעקלאגט זיך? אדער געוויינט אמאל? ע! קענט איהר דאך ניט טביה'ס טעכטער! שטיל, אין זיך, איינגעגאנגען, געצאנקט ווי א ליכט! ווען-ניט-ווען ארויסגעכאפט זיך מיט א זיפץ, נאר אזא מין זיפץ, וואס רייסט ארויס אט אזא שטיק הארץ! הכלל, פאהר איך מיר אזוי מיט מיין פערדיל אהיים פארטיעפט אין טרויעריגע מחשבות און געדאנקען. פרעג קשיות ביים רבונו של עולם און ענטפער מיר אליין, און עס ארט מיך

שוין נִיט אַזוֹי אוֹיף גָאט, מִיט גָאט הָאָב אִיךְ מִיךְ שוין ווִי עֶס אִיז אִיבֶּערגֶעבֶּעטֶען, — מִיךְ אַרט אוֹיף מֶענְשֶׁען, לְמַאי זָאלֶען מֶענְשֶׁען זַיין אַזוֹי שְׁלֶעכְט, אַז זֵיי קֶענֶען זַיין גוּט? פַאר וואָס זָאלֶען מֶענְשֶׁען פַארבִּיטֶערֶען דָאס לֶעבֶּען אִי יֶענֶעם אִי זִיךְ, אַז זֵיי הָאבֶּען בֵּיד לֶעבֶּען זִיס און גְלִיקְלִיךְ? גֶעשִׁיקְט זִיךְ עֶס, אַז גָאט הָאט בֶּעשַׁאפֶען דֶעם מֶענְשֶׁען צוּלִיעבּ דֶעם עֶר זָאל אָפּקוּמֶען אוֹיף דֶער וֶועלְט?.. וואָס הָאט דָאס אִיהם גֶענוּצְט?.. מִיט אַזֶעלְכֶע גֶעדַאנְקֶען פָאהְר אִיךְ אַרַיין צוּ מִיר אִין הוֹטֶעל אַרַיין, און דֶערזֶעה פוּן דֶער ווַייטֶען בַּיי דֶער גְרֶעבֶּלִי אִיז אַנְאָנגֶעלוֹיף פוּן מֶענְשֶׁען, גוֹיִם, גוֹיֶעס, שִׁיקְסֶעס, שְׁקָצִים, און קְלֵיינֶע שְׁקָצִים'לֶעךְ אָהן אַ שִׁיעוּר. וואָס קָאן דָאס זַיין? קֵיין שְׂרֵפָה נִיט; מִסְתָּמָא אַ דֶערטְרוּנְקֶענֶער, עֶמִיצֶער הָאט זִיךְ גֶעבָּאדֶען בַּיי דֶער גְרֶעבֶּלִי און גֶעפוּנֶען דֶעם טוֹיט. קֵיינֶער ווֵייסְט נִיט וואו דֶער מַלְאַךְ הַמָּוֶת וואַרְט אוֹיף אִיהם, ווִי מִיר זָאגֶען אִין וּנְתַנֶּה תּוֹקֶף... פְּלוּצִים זֶעה אִיךְ מַיין גָאלְדֶע לוֹיפְט, דִי שַׁאל צוּלָאזְט, דִי הֶענְד אַרוֹיסגֶעשְׁטֶעלְט אוֹיף צוּפְרִיעדֶער, און פַאר אִיהְר מַיינֶע קִינְדֶער טַייבִּיל און בֵּיילְקֶע, און אַלֶע דְרַיי מִיט אַ גֶעשְׁרֵיי, מִיט אַ יְלָלָה, מִיט אַ יָאמֶער: „טָאטֶעמֶער! שְׁוֶועסְטֶער! שְׁפְּרִינְצֶע!!..“ אַרָאבְּגֶעשְׁפְּרוּנְגֶען פוּן דֶעם וואָגֶען ווֵייס אִיךְ נִיט ווִי אַזוֹי אִיךְ בִּין נִיט צוּשְׁפְּרוּנְגֶען גֶעוואָרֶען, און אַז אִיךְ בִּין צוּגֶעלָאפֶען צוּם טַייךְ אִיז שוין גֶעוֶוען נָאךְ אַלֶע הַיּוֹם'ס...

— — — — — —

וואָס הָאבּ אִיךְ אַייךְ גֶעוואָלְט פְרֶעגֶען?.. יָא! הָאט אִיהְר גֶעזֶעהֶען וֶוען אַ גֶעטְרוּנְקֶענֶעם? קֵיין מָאל נִישְׁט?.. אַ מֶענְשׁ אַז עֶר שְׁטַארְבְּט, שְׁטַארְבְּט עֶר מֵייסְטֶען מִיט צוּגֶעמַאכְטֶע אוֹיגֶען... בַּיי אַ גֶעטְרוּנְקֶענֶעם זֶענֶען דִי אוֹיגֶען אָפֶען — ווֵייסְט אִיהְר נִישְׁט דֶעם שֵׂכֶל פַאר וואָס דָאס אִיז?.. הָאט קֵיין פַאראִיבֶּעל נִישְׁט, אִיךְ הָאבּ בַּיי אַייךְ צוּגֶענוּמֶען צַייט, און אַלֵיין אִיז מֶען אוֹיךְ גֶעבּוּנְדֶען: מֶען דַארְף גֶעהְן צוּם פֶערְדִיל און מֶען מוּז צוּפִיהְרֶען דָאס בִּיסֶעל כְּחוֹרָה. דִי וֶועלְט אִיז אוֹיךְ אַ וֶועלְט, מֶען כּוּז אִין זִינֶען הָאבֶּען אַ קֶערְבֶּעל אוֹיךְ, — און פֶערְגֶעסֶען וואָס ס'אִיז גֶעוֶוען, הָאדוּם דָאס וואָס דִי עֶרְד דֶעקְט צוּ מוּז, זָאגְט מֶען, פֶערְגֶעסֶען וֶוערֶען, און אַז מֶען אִיז אַ לֶעבֶּעדִיגֶער מֶענְשׁ, קָאן מֶען דִי נְשָׁמָה נִישְׁט אוֹיסשְׁפַּייֶען. עֶס הֶעלְפְט נִיט קֵיין חָכְמוֹת און מִיר מוּזֶען זִיךְ אוּמְקֶעהְרֶען צוּרִיק צוּם אַלְטֶען פָּסוּק, אַז כָּל זְמַן שֶׁהַנְּשָׁמָה בְּקִרְבִּי אִיז מָאהְר ווַייטֶער טוֹבָה!.. זַייט מִיר גֶעזוּנְד, און אַז אִיהְר הָאט מִיךְ דֶערְמָאנְט, זָאלְט אִיהְר מִיךְ נִיט דֶערְמָאנֶען צוּ בִּיזְיוֹן...

VII.

טביה פֿאָרט נאָך ארץ ישראל

טֵבְיָה פָאהרט קַיין אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל.

— סקאָצעֶל קומט! וואָס מאַכט אַ יוד רב שלום־עליכם? אַט אַ גאַסט! אַפילו נישט געֶ׳חלומ׳ט זיך! נאַט־זשעֶ אייך אַ שלום־עליכם, איך האָב מיר אָבגעֶר אַלץ געֶטראַכט און געֶטראַכט: וואָס איז די מעשה, וואָס מען זעֶהט איהם נישט אַזאַ צייט, נישט אין בויבעֶריק, נישט אין יעֶהופּעֶץ? אַ קשיא וואָס סעֶ מאַכט זיך, אפשר האָט עֶר אָבגעֶזאָגט די עטליכע גילדען און אַריבעֶרגעֶפּעקעֶלט זיך אַהין, וואו מעֶ עֶסט נישט קיין רעטאַך מיט שמאַלץ? און צוריק טראַכט איך מיר: געֶשיקט זיך עֶס, זיי זאָלען טהון אַזאַ נאַרישקייט? זיי זעֶנעֶן דאָך עֶפּיס אַ מעֶנש אַ בר־דעת, כ׳לעֶבעֶן! נו, דאַנקעֶן השם יתברך, וואָס מעֶ זעֶהט זיך געֶזונד, ווי שטעֶהט דאָרט אין פסוק: טורא בטורא — אַ מעֶנש מיט אַ מעֶנשעֶן... איהר קוקט מיך אָן, פּאַני, גלייך ווי איהר וואָלט מיך נישט דעֶרקעֶנט? דאָס בין איך, אייעֶר אַלטעֶר גוטעֶר פריינד טביה, אל תסתכל בקנקן, קוקט נישט, וואָס אַ יוד געֶהט אין אַ נייעֶר קאַפּאָטעֶ, דאָס איז דעֶר אייגעֶנעֶר שלים־מזל טביה, וואָס אַ מאָל, נישט געֶמינעֶרט אַ האָהר, נישמעֶהר, מעֶ טהוט זיך אָן שבת׳דיג, זעֶהט מעֶן אויס אַ ביסעֶל דאָסינגעֶר, מעשה נגיד, וואָרום אַז מעֶ פּאָהרט אַרויס צווישעֶן מעֶנשעֶן, קאָן מעֶן אַנדעֶרש נישט, ובפרט אַז מעֶ פּאָהרט אַזאַ וויַיטעֶ נסיעה, קיין ארץ ישראל, אַ קלייניגקייט? איהר קוקט מיך אָן און טראַכט זיך, ווי קומט דאָס אַזאַ קליין מעֶנשעֶלעֶ, ווי טביה, וואָס האָט כל ימיו געֶהאַנדעֶלט מיט מילכיגס, זאָל גאָר האָבעֶן אַזאַ השגה, וואָס קאָן זיך פּעֶרגינעֶן אויף דעֶר עֶלטעֶר סיידעֶן אַ מין בראָדסקי? גלויבט מיר, פּאַני שלום־עליכם, ס׳איז פולו מוקשה — דעֶר פסוק איז רעֶכט אַרום און אַרום. רוקט נאָר אַ־ועֶק, זייט מוחל, אייעֶר טשעֶמאָדאַנטשיקעֶל אַ ביסעֶל אַהין, וועֶל איך מיך אַוועֶק־

זעצען אקעגען אייך און וועל אייך דערצעהלען א מעשה, וועט איהר הארבען, וואס גאט קאן.

בקצור, איך מוז אייך זאגען קודם כל הקודם׳ס, אז איך בין געבליבען, נישט פאר אייך געדאכט, אג׳אלמן, געשטארבען נאלדע מיינע, עליה השלום. געוועזען א יודינע א פראסטע, אהן חכמה׳ת, אהן איבערקעפלעך, נאר א גרויסע צדיקת. לאז זי זיך מיהען דארט פאר איהרע קינדער, זי איז געגנג אויסגעשטאנען צוליעב זיי, און טאקי אפשר איבער זיי געגאנגען פון דער וועלט, נישט געקאנט אריבערטראגען, וואס זיי זענען זיך צעקראכען איינער קיין ליסי, דער אנדערער קיין סטריסי. „משטיינס געזאגט, זאגט זי, וואס איז מיין וועלט, זאגט זי, אז ווי באלד, זאגט זי, נישט קיין קינד און נישט קיין רינד? להבדיל, א בהמה, זאגט זי, בענקט אויך, זאגט זי, אז מע אנטוועהנט, זאגט זי, פון איהר דאס קעלבעל”... אזוי זאגט זי צו מיר, גאלדע היייסט עס, און וויינט בכית מעשה מיט ביטערע טרעהרען, און איך זעה, אז די יודינע געהט איין פון טאג צו טאג, ווי א ליכט, רייד איך איהר אוים מסתמא דאס הארץ פאר רחמנות און איך זאג צו איהר אזוי זאג איך: „עט, זאג איך צו איהר, גאלדע סערדצע, פאראן א פסוק, זאג איך, אם כבנים אם כעבדים, ווי מיט קינדער, אזוי איז אהן קינדער, זאג איך, מיר האבען, זאג איך, א גרויסען גאט, זאג איך, און א גוטען גאט און א שטארקען גאט, זאג איך, נאר פינדעסטוועגען, זאג איך, לאם איך האבען די ברכות, וויפיעל מאל דער רבונו של עולם, זאג איך, טהוט אב א שטיקעל ארבייט, מעגען שוין, זאג איך, די שונאים האבען אזא יאהר”. איז זי דאך אבער, זאל מיר מוחל זיין, א נקבה, מאכט זי צו מיר: „דו זינדיגסט, טביה, מע טאר נישט, זאגט זי, זינדיגען”. „אט האסט דו דיר, זאג איך, איך זאג דען עפיס, זאג איך, שלעכטס? איך געה דען הלילה, זאג איך, קעגען דעם אויבערשטענס געגנג, זאג איך? וואדים ווי באה״ד, זאג איך, אז ער האט, זאג איך, בעשאפען אזוי שען זיין וועלטעל, זאג איך, אז קינדער זענען נישט קיין קינדער, זאג איך, און טאטע-מאמע זענען בלאטע, זאג איך, ווייסט ער דאך מסתמא, וואס ער האט צו טהון”... פערשטעהט זי נישט, וואס איך רייד און ענטפערט מיר בוירעם: „איך שטארב, זאגט זי, אוועק, טביה, ווער וועט דיר מאכען וועטשע-רע?”... אזוי מאכט זי צו מיר שטיל און קיקט אויף מיר מיט אזעלכע אויגען, אז אפילו א שטיין קאן עס ריהרען. טביה איז דאך אבער נישט קיין יודינע, ענטפער איך איהר אב מיט א ווערטעל און מיט א פסוק און

מיט אַ מדרש און מיט נאָך אַ מדרש: „גאָלדע, זאָג איך, כּיוֹם מיר געװען, זאָג איך, געטרײַ אַזױ פיעל יאָהרען, װעסט דו מיך אויף דער עלטער, זאָג איך, נישט מאַכען צום נאַר", זאָג איך, און טהו אַ קוק אויף מײַן גאָלדען — פּיזעם! „װאָס איז דיר, זאָג איך, גאָלדע?" „גאָר נישט", מאַכט זי צו מיר, קוים־קוים װאָס זי רעדט. ע? איך װעה, די שפּיעל איז פאַר'ן טײַװעל, נעם איך און שפּאַן אײַן דאָס פערדיל און פאָהר אַװעק אין שטאָדט אַרײַן און ברײַנג אַראָב אַ דאָקטאָר, דעם בעסטען דאָקטאָר, איך קום צו פאָהרען אַהײם — טע־טע־טע! מײַן גאָלדע ליגט שוין אויף דער ערד מיט אַ ליכטעל צוקאָפּענס און זעהט אויס, װי אַ בערגעל ערד האָט מען צונױפגעשאַרט און איבערגעדעקט מיט שװאַרצען, און איך שטעה און טראַכט מיר: „כּי זה כּל האדם, אַז דאָס איז דער סוף פונ'ם מענשען? אַכטי, רבונו של עולם, װאָס דו טהוסט אָב מיט דײַן טביה'ן! װאָס װעל איך איצטער טהון אויף דער עלטער, פאַרפינסטערט בין איך געװאָרען?" און אַזױ האָב איך געגעבען אַ פאַל צו צו דער ערד... נאָר געה שרײַ חי וקים! הערט איהר, װאָס איך װעל איך זאָגען? אַז מע זעהט פאַר זיך דעם טױט, מוז מען װערען אַן'אַפּיקורס און מע הױבט אָן נאָכצוקלערען, מה אנו מה חיינו — װאָס איז אינגאַנצען אָט די װעלט מיט די גלגלים, װאָס זײ דרעהען זיך, מיט די באַהנען, װאָס לױפען משוגענערװײַז, מיט דעם גאַנצען טאַרעראַם אַרום און אַרום, און אפילו בראָדסקי מיט זײַנע מיליאָנען — הכּל הבלים, גאָרנישט שבגאָרנישט!

בקצור, איך האָב איהר געדונגען אַ קדיש, גאָלדע'ן עליו השלום, באַצאָהלט פאַר אַ גאַנץ יאָהר פריהער, אַ ברירה האָב איך געהאַט, אַז גאָט האָט מיך געשטראָפט, נישט געגעבען מיר קײן זכרים, נאָר נקבות, נאָר טעכטער און טעכטער, קײן גוטער יוד זאָל זײ נישט קענען! איך װײס נישט, צי אַלע יודען װערען אַזױ פאַרשװאַרצט מיט זײערע טעכטער, צי נאָר איך בין אַזאַ פינסטערער שלים־מזל, װאָס איך האָב צו זײ קײן גליק נישט? דאָס הײסט, צו די טעכטער אַלײן האָב איך גאָרנישט און גליק איז בײַ גאָט. װאָס זײ װינשעװען מיר, מעג עס מיר אָנקומען חאָטש האַלב. אַדרבה, זײ זענען שוין צו־געטרײַ, און װאָס „צו" איז איבעריג, אָט נעהמט, למשל, די מיזינקע מײַנע, בײלקע רופט מען זי, װאָס װײסט איהר, װאָס דאָס איז פאַר אַ קינד? איהר קאָנט דאָך מיך, ברוך־השם, װי זאָגט איהר, פון אַ יאָהר מיט אַ מיטװאָך און װײסט, אַז איך בין נישט דער טאַטע, װאָס קאַטאָרי זאָל זיך אװעקזעצען אָבלויבען זײַנע

קינדער גלאַט אַזוי אין טאָג אַרײַן. נאָר אַז ס'איז געקומען צו רייד פון מײַן בײַלקען, מוז איך אײַך זאָגן נישט מער, ווי שבעה דברים, צוויי ווערטער: זינט גאָט האַנדעלט מיט בײַלקעס, האָט ער נאָך אַזאַ בײַלקע נישט בעשאַפען. מילא פון שיינקייט שמועסט מען נישט. טביה'ס טעכ-טער, ווייסט איהר אַלײן, האָבען אַ שם אויף דער וועלט פאַר די שענ-סטע קראַסאַוויצעס. נאָר זי, בײַלקע הייסט עס, ווערט זיי אַלע פאַרשטעקען אין גאַרטעל. אַז מע שמועסט „יפיפית", איז דאָך נישט שייך! אַקעגען מײַן בײַלקען מוז מען מאַכען זאָגען מיט די ווערטער פון אשת חיל: שקר החן — איך רייד נישט פון שענקייט, איך רייד פון כאַראַקטער רייד איך. גאָלד, גין-גאָלד, זאָג איך אײַך! פון תמיד אָן בין איך בײַ איהר געוועזען דאָס אויבערשטע פון דער מילך, נאָר פון זינט מײַן גאָלדע עליו השלום איז איהר צו לענגערע יאָהר נפטר געוואָרען, איז דער טאַטע געוואָרען בײַ איהר — דאָס שוואַרצאַפעל פונ'ם אויג! קיין שטויב נישט דערלאָזען זאָל אויף מיר פאַלען. איך האָב שוין געזאָגט צו זיך אַליין: דער רבונו של עולם איז, ווי מיר זאָגען אינ'ם וכל מאמינים שהוא: ער שיקט צו די רפואה פאַר דער מכה. נישטמעהר, ס'איז שווער צו וויסען, וועלכעס איז ערגער, די רפואה אָדער די מכה? געה זײַ אַ נביא און טרעף, אַז בײַלקע וועט צוליעב מיר נעהמען און פערקויפען זיך פאַר געלד און אָבשיקען דעם טאַטען אויף די עלטערע יאָהרען קיין ארץ-ישראל! מאַלט אײַך, עס רעדט זיך נאָר אַזוי. זי איז אין דעם אַזוי שולדיג, פונקט אַזוי ווי איהר. אינגאַנצען איז דאָ שולדיג ער, איהר אויסדערוועהלטער, איך וויל איהם נישט שעלטען, אַ קאַזאַרמע זאָל אויף איהם אײַנפאַלען! און אפשר, אַז מיר זאָלען וועלען גוט בעטראַכטען, גריבלען זיך אַ ביסעל טיעפער, קאָן זײַן, אַז איך אַליין בין דאָ מעהר חייב פון אַלעמען, וואָרום ס'איז דאָך אַ בפירוש'ע גמרא: חייב אדם... נאָר ס'איז שוין, כ'לעבען, אַז איך דאַרף אײַך דערצעהלען, וואָס די גמרא זאָגט!

בקצור, איך וויל אײַך נישט לאַנג האַלטען. ס'איז אַוועקגעגאַנגען אַ יאָהר און אַ יאָהר, מײַן בײַלקע איז אויסגעוואַקסען, געוואָרען קיין עין הרע אַ מיידעל צו לײַטען, און טביה טהוט זיך זײַן געשעפט ווי תמיד, מיט'ן פערד און וועגעלע פיהרט ער אָב דאָס ביסעל מילכיגס זומער קיין בויבעריק, ווינטער קיין יעהופעץ. אַ מבול זאָל אויף דעם קוטען ווי אויף סדום! אָנקוקען קאָן איך נישט אָט די דאָזיגע שטאָדט, און נישט אַזוי די שטאָדט אַליין, ווי די מענשען, און נישט אַלײן

מענשען, נור איין מענש, — אֶפרים דער שדכן, ארוח אין זיין טאַטענס טאַטען אַריין! אט ווערט איהר אומישנע הערען, וואָס אַ יוד אַ שדכן טהוט אָב.

ויהי היום קום איך צופאָהרען איין מאָל אַרום חצי אֶלול קיין יעהופעץ מיט מיין ביסעל סחורה, איך טהו אַ קוק — ויבוא המן, אֶפרים דער שדכן געהט! איך האָב אייך אַמאָל דערצעהלט פון איהם. אֶפרים איז אַפילו אַ יוד אַנ'איינגעזעסענער, נאָר אַז מע דערזעהט איהם, מוז מען זיך אָבשטעלען, אַט אַזאַ מין כח האָט אין זיך אָט דער יוד... „העֶר נאָר, חכם מיינער, זאָג איך צו מיין פערדיל, שטעה אַ ווײַלע, וועל איך דיר געבען עפּיס קייען". און איך שטעל אָב אֶפרים דעם שדכן און געב איהם אָב שלום און מאַך מיט איהם אַ שמועס מן הצד: „וואָס הערט זיך עפּיס מכח פרנסה?" מהוט ער אַ געשמאַקען זיפץ און מאַכט צו מיר: „ס'איז ביטער!"... זאָג איך: „דהיינו?" זאָגט ער: „נישטאָ וואָס צו טהון"... זאָג איך: „לחלוטין?" זאָגט ער: „לחלוטין!"... זאָג איך: „וואָס איז די מעשה?"... זאָגט ער: „די מעשה איז, וואָס שדוכים ווערען שוין היינט נישט געשלאָסען מעהר אין דער־היים"... זאָג איך: „וואו דען ווערען זיי היינט געשלאָסען?" זאָגט ער: „דאָרטען ערגיץ, אין אויסלאַנד"... זאָג איך: „וואָס־זשע זאָל טהון אַזאַ יוד, ווי איך למשל, וואָס מיין זיידענס באָבע איז דאָרט קיינמאָל נישט געווען?"... זאָגט ער צו מיר און דערלאַנגט מיר אַ שמעק טאַבעקע: „פאַר אייך האָב איך, רב טביה, אַ שמעקעל סחורה דאָ אויפ'ן אָרט"... זאָג איך: „דהיינו?"... זאָגט ער: „אַ יודינע אַנ'אַלמנה אָהן קינדער מיט ק"ן קערבלעך, געווען אַ קעכין אין אַלע גרייסטע הייזער"... קוק איך איהם אָן און זאָג צו איהם: „רב אֶפרים, פאַר וועמען מיינט איהר דאָס אַ שדוך?" זאָגט ער: „פאַר וועמען זאָל איך מיינען? פאַר אייך"... זאָג איך: „אַלע בייזע ווילדע חלומות זאָלען אויסגעהן צו מיינע שונאים'ס קעפּ!" און נעהם און דערלאַנג מיין פערד אַ שמיצעל און וויל פאָהרען ווייטער, מאַכט צו מיר אֶפרים: „האָט קיין פאַראיבעל נישט, רב טביה, אפשר האָב איך אייך מיט בכבוד געווען. זאָגט־זשע מיר, וועמען דען האָט איהר געמיינט?" זאָג איך: „וועמען דען זאָל איך מיינען, אז נישט מיין מיזינקע?"... טהוט ער אַ שפּרונג אָב, דערלאַנגט זיך אַ פּאַטש אין שטערן: „שאַ! גוט וואָס איהר האָט מיך דערמאָהנט, לאַנג לעבען זאָלט איהר, רב טביה!" זאָג איך: „אָמן, גם אתם, דערלעבט איהר אויך ביז משיח וועט קומען. נאָר וואָס איז מיט אייך, זאָג איך, אַזוי די גדולה?"... זאָגט ער: „ס'איז גוט, רב טביה, ס'איז אויסגעצייכענט גוט, עס קאָן שוין גאָר בעסער

ניִשט זײַן אין דער גאַנצער וועלט!״... זאָג איך: „דהײנו, וואָס איז די גוטסקײט?״... זאָגט ער: „איך האָב פאַר אײַער מיזינקע אַ גליקס, אַ גליק, אַ הויפּט=טרעפער, אַ גביר, אַנ׳אַדיר, אַ מיליאָנטשיק, אַ בראָדסקי, אַ פּאָדראַטשיק איז ער און הײסען הײסט ער פּרהצור!״... זאָג איך: „פּרהצור? אַ קענטליכער נאָמען פון חומש״... זאָגט ער: „וואָס מיר חומש? וועד מיר חומש? ער איז אַ פּאָדראַטשיק, אָט דער פּרהצור, ער בויט הײַזער, מײערען, בריקען, געוועזען אין יאַפּאָניע בײַ דער מלחמה, געבראַכט אַ מטמון מיט געלד, פאָהרט אַרום מיט ברענענדיגע סוסים, מיט קאַרעטעס, מיט לאָקײען בײַ דער טהיר, מיט אַ בעדיל בײַ זיך אינוײניג אין שטוב, מיט מעבעל פון פּאַריז, מיט אַ בריליאַנטענעם רינג אויף דער האַנד, נאָך גאָר ניִשט קײן אַלטער מאַן, אַ בחור, אײן אמת׳ער, אַ „האָלאָסטאָי״, פּרימאַ! און זוכען זוכט ער אַ שײן מײדעל, מעג זײַן וועד זי איז, אַ נאַקעטע, אַ באָרוועסע, אַבי אַ יפת=תואר!״... „טפּררו! זאָג איך צו איהם, אַז איהר וועט אַזוי פליהען, זאָג איך, קען אַ פּאַפּאַס. וועלען מיר פאַרפאָהרען מיט אײַך, רב אפרים, קײן האָנצעקלאָין. אי- איך האָב קײן טעות ניִשט, זאָג איך, האָט איהר מיר אַמאָל געהאַט גערעדט דעם אײגענעם שדוך, זאָג איך, פאַר מײַן עלטערע טאָכטער, פּאַר האָדלען, זאָג איך״... דערהערט פון מיר די דאָזיגע ווערטער, אַז ער האַפּט זיך ניִשט, אפרים הײסט עס, בײַ די זײַטען און הױבט אָן צו לאַכען, איך האָב געמײנט, דער ייד וועט בעקומען די „פּאָפּלעקסיע״. „אָדאָ, זאָגט ער, איהר האָט זיך דערמאָהנט, זאָגט ער, אַ מעשה, אַז מײַן באָבע איז געלעגען געוואָרען מיט׳ן ערשטען קינד! יענער האָט אָנגעזעצט נאָך פאַר דער מלחמה און אַנטלאָפען קײן אַמעריקע!״... „זכר צדיק לברכה, זאָג איך, אפשר וועט דער אויך, זאָג איך, אײזעק אַהין?״ ייערט ער אויסער זיך, דער שדכן הײסט עס: „וואָס רעדט איהר דאָס, רב טביה? יענער איז געוועזען, זאָגט ער, אַ פּײַפער, אַ שאַרלאַטאַן, אַנ׳אויסברײַנגער, און דער איז אַ פּאָדראַטשיק, זאָגט ער, פון דער מלחמה, מיט געשעפטען, מיט אַ קאַנטאָר, מיט מענשען, מיט... מיט... מיט״... וואָס זאָל איך אײַך זאָגען, דער שדכן האָט זיך אַזוי צעהיצט, אַז ער האָט מיך אַראָבגענומען פונ׳ם וואָגען און ער האָט מיך אָנגענומען בײַ די לאַצען און האָט מיך אַזוי לאַנג געטרײסעלט, ביז ס׳איז צוגעגאַנגען אַ גאָראָדאָוואָי און האָט אונז בײדען געוואָלט אָבפיהרען אין קאָמיסאַרנע אַרײַן. אַ שטיקעל גליק, וואָס איך האָב מיך דערמאָהנט אינ׳ם פּסוק: לנכרי תשיך — מיט פּאָליציע דאַרף מען וויסען, ווי אַזוי צו האַנדלען...

בקיצור, למאי זאָל איך אייך לאַנג האַלטען, אָט דער פּרהצור איז געי־אָר־ען אַ חתן פאַר מיין מיזינקע, ביילקע הייסט עס, און לא ארכו הימים — ס׳האָט אַביסעל געדויערט ביז מיר האָבען געשטעלט אַ חופּה. פאַרוואָס זאָג איך, ס׳האָט אַ ביסעל געדויערט? ווייל זי, ביילקע הייסט עס, האָט נישט געוואָלט דעם שדוך, אַזוי ווי מען וויל נישט שטאַרבען. וואָס מעהר אָט דער פּרהצור איז צו איהר צוגעשטאַנען מיט מתּנות און מיט גילדענע זייגערלעך און מיט בריליאַנטענע פינגערלעך, איז ער איהר אַלץ מעהר נמאס געוואָרען. מיר דאַרף מען קיין פינגער אין מויל נישט אַריינלייגען. איך האָב עס גאַנץ גוט אַרויסגעזעהן נאָך איהר פּנים און נאָך איהרע אויגען און נאָך איהר וויינען, וואָס זי האָט געוויינט שטילערהייד. בין איך מיך מישב איינמאָל און רוף מיך אָן צו איהר אַזוי פאַרבייגעהענדיג: „הערסט דו, ביילקע, זאָג איך, איך האָב מורא, זאָג איך, אַז דיין פּרהצור איז דיר אַזוי ליעב, זאָג איך, און אַזוי זיס, אַזוי ווי מיר?“... ווערט זי רויט ווי פייער און מאַכט צו מיר: „ווער האָט דאָס דיר געזאָגט?“ זאָג איך: „וואָס־זשע דען איז דער געוויין גאַנצע נעכט?“ זאָגט זי: „איך וויין דען?“ זאָג איך: „ניין, דו וויינסט נישט, נאָר דו חליפּעסט. דו מיינסט, זאָג איך, אַז דו בעהאַלסט דעם קאָפּ אין קישען, וועסטו פון מיר פערדעקען, זאָג איך, דיינע טרעהרען? דו מיינסט, זאָג איך. אַז דיין טאַטע איז אַ יונגעלע, זאָג איך, אָדער דער מח איז איהם אויסגעטריקענט געוואָרען און ער פערשטעהט נישט, זאָג איך, אַז דאָס טהוסט דו צוליעב דיין אַלטען טאַטען? דו ווילסט איהם, זאָג איך, פערזאָרגען מיט אַ גוט עלטער, ער זאָל האָבען וואו דעם קאָפּ אָנצושפּאַרען, ער זאָל חלילה נישט דאַרפען געהן, זאָג איך, איבער די הייזער? אויב דו מיינסט אַזוי, ביזטו, זאָג איך, אַ גרויסער נאַר, זאָג איך, מיר האָבען אַ גרויסען גאָט, זאָג איך, און טביה איז נישט פון די עשׂרה בטלנים, זאָג איך, וואָס וועט זיך אַוועקזעצען, זאָג איך, אויף לאַקשאַווע ברויט, און געלד, זאָג איך, איז בלאָטע, זאָג איך, ווי אין פּסוק שטעהט. אַ סימן האָסטו, זאָג איך, אָט איז דיין שוועסטער האָדל אַ נוטע אֶביון׳טע, פונדעסטוועגען, זאָג איך, זעה, וואָס זי שרייבט פון אַלדע שוואַרצע יאָהר, זאָג איך, פון עק וועלט, און ווי זי שעצט זיך גליקליך, זאָג איך, מיט איהר שלים־מזל פּעפּערזיל!“... אַנו זייט אַ חכם און טרעפט, וואָס ענטפערט זי מיר דערויף, ביילקע הייסט עס? „צו האָדלען, זאָגט זי, זאָלסטו מיך, זאָגט זי, נישט גלייכען, האָדל איז געווען, זאָגט זי, אין אַזאַ צייט, ווען די גאַנצע וועלט, זאָגט זי, האָט

זיך געווינט, זאָגט זי, געהאַלטען אַט-אַט ביי איבערקערען זיך, האָט מען זיך געזאָרגט, זאָגט זי, פאַר דער וועלט, און זיך האָט מען פערגעסען; און איצט, זאָגט זי, אַז די וועלט איז אַ וועלט, זאָגט זי, זאָרגט זיך יעדער פאַר זיך און די וועלט האָט מען פערגעסען... אָט אַזוי ענטפערט זי מיר דערויף, ביילקע הייסט עס, און גיהט פערשטעהט, וואָס זי מיינט!

נו? איהר זעהט עפּיס אַ מבין אויף טביה'ס טעכטער? איהר האָט זי בעדאַרפט זעהן צו דער חופּה, אַ פּרינצעסין! איך בין נאָר געשטאַנען און געשפּיגעלט זיך אין איהר און געטראַכט צו זיך אַליין: „אָט דאָס איז ביילקע, טביה'ס טאָכטער? וואו האָט זי זיך איבערגעלערענט אַזוי שטעהן און אַזוי געהן און אַזוי האַלטען דעם קאָפּ און אַזוי אָנטהון זיך, ס'זאָל אויף איהר זיין, ווי אויסגעגאָסען?"... נאָר לאַנג שפּיגלען זיך אין איהר האָט מען מיך נישט געלאָזט, וואָרום דעם זעלבען טאָג פון דער חופּה, אַרום האַלב זעקס פאַר-נאַכט, האָט זיך דאָס פּאָר'ל אויפגעהויבען און דרך משה מרדבי — מען איז אַוועק מיט'ן קוריער צו אַלדע גוטע יאָהר קיין „נאַטאַליע", ווי די מאָדע איז ביי די גרויסע, און צוריק איז מען געקומען ערשט העט אַרום חנוכה, און מע האָט געשיקט נאָך מיר, איך זאָל למען השם תיכף ומיד קומען צופאָהרען קיין יעהופּעץ. איז דאָס מיר באַלד אַריין אין קאָפּ אַריין: ממה-נפשך, זיי זאָלען וועלען איך זאָל גלאַט אַזוי קומען, וואָלטען זיי אָנגעזאָגט, איך זאָל קומען אין אַ מאָל, צו וואָס נאָך דער „למען השם" מיט „תיכף ומיד"? מסתמא מוז דאָך דאָ זיין עפּיס אַ זאַך! פרעגט זיך אַ קשיא: וואָס פאַר אַ זאַך? און אַלערליי מחשבות און געדאַנקען, גוטע און שלעכטע, קריכען מיר אין קאָפּ אַריין: אפשר האָט זיך שוין דאָס פּאָר-פאָלק דאָרטען צעאַמפּערט, ווי די קעץ, און עס האַלט ביי גט'ן זיך? און באַלד טאַקע שלאָג איך מיר אָב: ביזט אַ נאַר, טביה, למאי זאָלסטו וועלען אויסלעגען אויף שלעכטען? פון וואַנען ווייסטו, וואָס מע רופט דיך? אפשר האָבען זיי זיך פערבענקט נאָך דיר און ווילען דיך זעהן? אָדער אפשר וויל ביילקע, אַז איהר טאַטע זאָל זיין נאָהנט נעבען איהר? אָדער אפשר וויל גאָר פדהצור דיר געבען אַ שטעלע, דיך צונעהמען צו זיינע געשעפטען און מאַכען דיך פאַר אַ משגיח אויף זיינע פאַבריקען? סיי-ווי-סיי פאָהרען דאַרף מען, און איך זיץ מיר אויף אַ ווייך חרנה — און איך פאָהר קיין יעהופּעץ. פאָהרענדיג אַזוי, גיהט מיר איבער דער כח-הדמיון און עס שטעלט זיך מיר פאָר, אַז איך האָב איבערגעוואָרפען דאָס דאָרף, פערקויפט די בהמה'לעך, מיט'ן פערד און וועגעלע,

מיט הכל בכל! און בין אַריבערגעפאָהר־ען אין שטאָדט און בין געוואָרען
ביי מיין פדהצור'ן פריהער משגיח, דערנאָך קאַסיר, דערנאָך כל־וכל איבער
אַלע זיינע פּאָדריאַדען, און דערנאָך אַ שותף צו אַלע זיינע געשעפטען גלייך
מיט איהם, האַלב אויף האַלב, און פאָהר אַרויס גלייך מיט איהם אויף
אַ פּאָר ברענענדיגע סוסים, איינער אַ בולאַנער, דער אַנדערער אַ קאַשטאַ-
נעוואַטע, און איך וואונדער מיך אויף זיך אַליין, מה זה ועל מה זה —
ווי קום איך, אַזאַ שטיל מענשעל, ווי טביה, צו אַזעלכע גרויסע געשעפ-
טען? וואָס טויג מיר דער טאַראַראַם מיט'ן יריד מיט'ן הו־האַ, טאָג ווי
נאַכט, ווי זאָגט איהר להושיבי עם נדיבים, זיך טומטשען מיט די מיליאָנ-
טשיקעס — לאָזט מיך אָב, איך וויל האָבען אַ רוהיג עלטער, אַריינקוקען
אַ מאָל אין אַ משניות, זאָלן אַ קאַפּיטעל תהלים, מען דאַרף דאָך אַ מאָל
אין זינען האָבען יענע וועלט אויך, צי ניין? ווי זאָגט שלמה המלך:
אַ מענש איז אַ משיבטע בהמה, ער פערגעסט, אַז וויפיעל ער זאָל נישט
לעבען, מוז ער אַ מאָל שטאַרבען... אָט מיט אַזעלכע געדאַנקען און מחשבות
בין איך געקומען צו פאָהרען למזל קיין יעהופעץ גלייך צו מיין פדהצור'ן.
מילא, איך זאָל מיך געהן בערימהמען, דערצעהלען אייך רוב גדלו ורוב
עשרו — זיין דירה מיט זיין זיצעבטס, איז נישט שייך צו זאָגען. איך האָב
נאָך קיינמאָל נישט געהאַט די זכיה צו זיין ביי בראָדסקי'ן אין שטוב, נאָר
איך בין מיך משער על פי שכל, אַז שענער ווי ביי דעם פדהצור קען שוין
גאָרנישט זיין! איהר קענט פערשטעהן שוין פון דעם אַליין, וואָס פאַר
אַ דירה־מלוכה דאָס איז, אַז דער שומר, וואָס ביי דער טהיר, אַ ווערגעלעץ
מיט זילבערנע קנעפּ, האָט מיך בשום אופן נישט געוואָלט אַריינלאָזען
אינוועניג, האָב'ש גיעט איהם אַ קרענק. וואָס טהוט זיך דאָ? די טהיר
איז אַ גלעזערנע טהיר, זעה איך, ווי ער שטעהט, אָט דער ווערגעלעץ,
ימח שמו וזכרו זאָל ער ווערען, און רייניגט מלבושים, ווינק איך צו
איהם, רייד מיט איהם אויף שטים־לשון און בעוויז איהם מיט די הענד,
אַז ער זאָל מיך אַריינלאָזען אינוועניג, מחמת דעם בעל־הבית'ס ווייב קעהר
מיר אָן אַ לייבליכע טאָכטער... פערשטעהט ער אָבער נישט אויפ'ן
וואונק, אַ גוי'ישער קאָפּ, וויזט ער מיר אויך מיט די הענד, אויך אויף
שטום־לשון, אַז איך זאָל געהן לעזאזל, נעהמען דעם וועג, הייסט עס.
נאַט אייך אַזאַ שלים־מזל! צו איין אייגענער טאָכטער זאָל מען דאַרפען
האָבען זכות אבות! „אַז אָך און וועה איז צו דיין גרויסען קאָפּ, טביה,
צו וואָס דו האָסט זיך דערלעבט!" אַזוי טראַכט איך מיר און קוק דורך
דער גלעזערנער טהיר און דערזעה עפּיס אַ מיידעל דרעהט זיך אַרום.

„אַפּנים אַ פּאָקאָיאָיע זײַערע", טראַכט איך מיר, מחמת די אויגען איהרע זענען ווי בײַ אַ גנב'טע. אַלע פּאָקאָיאָיעס האָבען גנבה'שע אויגען. איך בין אַנ'אײַנגעהערט אין אַלע נגיד'ישע הײַזער און בין באַקאַנט מיט אַלע פּאָקאָיאָיעס... טהו איך צו איהר אַ וואונק: „עפען אויף, קעצעלע!" פאָלגט זי מיך און עפענט מיר די טהיר און מאַכט צו מיר דוקא אויף יודיש: „וועמען דאַרפט איהר?" זאָג איך: „דאָ זיצט פדהצור?" זאָגט זי צו מיר העכער: „וועמען דאַרפט איהר?" זאָג איך צו איהר נאָך העכער: „אַז מע פרעגט דיך, זאָלסטו ענטפערן על ראשון ראשון; דאָ זיצט פדהצור?" זאָגט זי: „דאָ"... „ווי באַלד אַזוי, זאָג איך, ביזטו פון מײַנע מענשען, זאָג איך, גיעה, זאָג איך, זאָג דײַן מאַדאַם פדהצור, זאָג איך, אַז זי האָט אַ גאַסט, זאָג איך, דער טאַטע איהרער, טביה, איז געקומען, זאָג איך, צו-גאַסט און שטעהט שוין, זאָג איך, אַ היבשע ווײַלע אין דרויסען, זאָג איך, כעני בפתח, וואָרום ער האָט נישט זוכה געווען, זאָג איך, צו געפינען חן אין לײַטזעליגקײַט אין די אויגען פון אָט דעם דאָזיגען עשו מיט די זילבערנע קנעפּ, די כפרה, זאָג איך, זאָל ער זײַן פאַר דײַן מינדסטען נאָגעל!" אויסגעהערט מײַנע דבורים, האָט דאָס מיידעל מיט אַ געלעכטער פון אַ משומדת פערהאַקט די טהיר גלײַך מיר אונטער דער נאָז, אַרויפגעלאָפען אַרויף, אַראָבגעלאָפען אַראָב, אַרײַנגעלאָזט און אַרײַנגעפיהרט מיך אינוויינעניג אין אַ מין פּאַלאַץ, וואָס מײַנע אבות אבותינו האָבען עס נישט געזעהן אין חלום אַפילו. זײַד און סאַמעט און גאָלד און קרישטאָל, און אַז איהר געהט, פיהלט איהר נישט די טריט, מחמת איהר שפּאַנט מיט די זינדיגע פיס אויף די טײַערסטע דיוואַנען, ווייך ווי שניי. הײַנט זייגערס, זייגערס! אויף די ווענד זייגערס, אויף די טישען זייגערס, אָהן אַ שיעור זייגערס! „רבונו יונה! האָסט אַסך אַזוינע? צו וואָס דאַרף עס אַ מענש אַזוי פיעל זייגערס?" אַזוי טראַכט איך מיר און גיעה מיר, די הענד פערלעגט אַרונטער, אַ ביסעל ווײַטער, איך טהו אַ קוק — עטליכע טביה'ס מיט אַמאָל שנײַדען זיך אַקעגען מיר פון אַלע זײַטען, איין טביה געהט אַהער, דער אַנדערער טביה אַהין, איינער צו מיר, דער אַנדערער פון מיר — טפו זאָלסטו ווערען! פון אַלע פיער זײַטען שפּיעגלען! נאָר אַזאַ מין פויגעל, ווי אָט דער פּאָדריאַטשיק, קאָן זיך פערגינען אַזוי פיעל זייגערס מיט אַזוי פיעל שפּיעגלען!... און עס קומט מיר אויף די געדאַנקען פדהצור, אַ גראָבס און אַ קײַלעכיגס, מיט אַ ליסינע איבער'ן גאַנצען קאָפּ, און סע רעדט הויך און סע לאַכט דריבניטשקע, און איך דערמאָהן מיך, ווי אַזוי ער איז געקומען צו מיר דאָס

ערשטע מאָל אין דאָרף אַריין מיט די ברענענדיגע סוסים, זיך צעלענט ביי מיר, ווי ביי זיין טאַטען אין וויין־גאָרטען, זיך בעקאַנט מיט מיין ביילקען, מיך אָוועקגערופען אויף אַ זייט און אַיינגערוימט אַ סוד אויפ'ן אייער, נאָר אַזוי הויך, אַז מע האָט געקאָנט הערען אויף יענער זייט יעהופּעץ. וואָס איז געווען דער סוד? דער סוד איז געווען, אַז מיין טאָכטער איז אידם געפעלען און ער וויל, אַז ס'זאָל זיין איינס־צוויי־דריי און אַ חופּה. מילא, אַז מיין טאָכטער איז איהם געפעלען — דאָס פערשטעהט מען מיט'ן שכל, נאָר אָט דער איינס־צוויי־דריי איז מיר אַריין כחרב פיפיות, ווי אַ טומפּער מעסער אין האַרצען אַריין. וואָס הייסט דאָס איינס־צוויי־דריי און אַ חופּה? און וואו בין איך? און וואו איז ביילקע? אַי האָט זיך מיר געוואָלט אידם אַריינהאַקען אַ פּאָר פּסוקים מיט אַ מדרש, ער זאָל מיך האָבען צו געדענקען! נאָר צוריק האָב איך מיך מישב געווען: „למה זה אנכי — וואָס דאַרפסטו זיך מישען, טביה, צווישען קינדער? אַ סך האָסטו גע'פּועל'ט ביי דיינע עלטערע טעכטער, אַז דו האָסט געוואָלט זאָגען דעות אויף זייערע שדוכים? האָסט זיך אָנגערעדט ווי אַ פּויק, אויסגעשאָטען די גאַנצע תורה דיינע, און ווער איז געבליבען אַ נאַר? — טביה!"

הקצור, לאָמיר אַוועקוואַרפען, ווי זאָגט איהר דאָרטען אין אייערע ביכלעך, דעם בן־מלך און זיך נעהמען צו דער בת־מלכה. האָב איך זיי, הייסט דאָס, צוליעב געטהון און בין צו זיי געקומען קיין יעהופּעץ, און עס האָט זיך אָנגעהויבען אַ התונה: שלום־עליכם! עליכם־שלום! ווי געהט עס? וואָס מאַכט איהר גוטס? זיצט! אַ דאַנק, מען קאָן בעשטעהן! מיט די אַלע איבעריגע צערעמאָניעס, ווי געוועהנליך. איך זאָל זיין דער ערשטער אויפ'ן אַרויספאָהר, זיי אַ פרעג טהון: מה יום מיומים — וואָס איז דאָס רופען, וואָס איהר האָט מיך גערופען? — פּאַסט נישט. טביה איז נישט קיין יודינע, ער האָט צייט, דערווייל קומט צו אַ פּאַרשוין מיט גרויסע ווייסע הענטשקעס און זאָגט, אַז דער אָנבייסען שטעהט שוין אויפ'ן טיש, און מיר הויבען זיך אויף אַלע דריי, און מיר קומען אַריין אין אַ חדר אַריין פון גאָלע דעמב: דער טיש אַ דעמבענער, די בענקלעך דעמבענע, די ווענד פון דעמב, די סטעליע דעמב, און אַלץ איז געשניצט און געפּאַרבט און געמאָלט און געצאַצקעט, און אויפ'ן טיש בגדי מלכות: טהיי מיט קאַווע און מיט טשאָקאָליאַדע און מיט פּוטער־געבעקס און מיט גוטען קאָניאַק, און די בעסטע געזאַלצענס, און אַזעלכע מינים מאכלים, פּירות און אויבסען, ס'איז מיר אַ חרפּה אויסצוזאָגען, נאָר איך האָב מורא, אַז מיין ביילקע האָט זיי ביי איהר טאַטענס טיש קיינמאָל נישט

געזעהן אפילו. און מע גיסט מיר אן א כוסה און נאך א כוסה און איך טרינק לחיים, און איך קוק אויף איהר, אויףביילקען הייסט עס, און איך טראכט מיר: „האסט זיך עס דערלעבט, טביה'ס טאכטער, זיי מיר זאגען אין הלל: מקימי מעפר דל — אז גאט העלפט דער ארימאן, מאשפות ירים אביון — איז איהם גארנישט צו דערקענען. דאכט זיך, ביילקע, און פארט נישט ביילקע". און איך דערמאהן מיך אן יענער ביילקע פון אמאל און איך פערגלייך זי מיט דער ביילקע, וואס אצינד, און עס טהוט מיר הארצענדיג באנג — גלייך ווי איך וואלט עפיס געי מאכט א שלעכט גישעפט, אבגעטהון א זאך, וואס איז בערפאלען, א שמייגער כדומה למשל, ווי איך וואלט איבערביטען מיין דארפעטניי פערדעל אויף א לאשאקעל, וואס מע ווייסט נאך נישט, וואס פון דעם וועט אמאל זיין, א פערד, אדער א דראנג. „עך, ביילקע, ביילקע, טראכט איך מיר, וואס פון דיר איז געווארען! אמאל, געדענקסטו, ווי דו פלעגסט זיצען ביי-נאכט ביי א רויכעדיג לעמפעל און נייהען און זינגען א ליעדעל, אדער געהמען און בהרף ען איבערגעלקען ציי בדמה'לעך, אדער נאר פעדקאטשען די ארבעל און אבקאכען מיר א פראכטען מיי־ ביגען בארשט, אדער טייגלעך מיט פאכאלים, אדער פאמפעשקעס מיט קעז, אדער שקצים מיט מאהן, און א זאג טהון צו מיר: „טאטע, גע־ וואש זיך!" — איז דאך עס געווען, ווי דער בעסטער נגון! איצטער זיצט זי מיט איהר פדהצור'ן, ווי א בת-מלכה, צוויי מענשען דערלאנגען צום טיש, קלאפען מיט די טעלער, און ביילקע? זי זאל עס איבערריידען אפילו א ווארט! זעהט איהר, ער, פדהצור הייסט עס, רעדט שוין פאר זיי בײדען, דאס מויל מאכט זיך איהם נישט צו! זינט איך לעב, האב איך נישט געזעהן, א מענש זאל אזוי ליעב האבען פלאפלען און פלוידערן, דער שווארץ יאהר ווייסט וואס, און כשעת מעשה לאכען דריבניטשקע מיט א קליין געלעכטעריל. דאס ווערט אנגערופען ביי אונז: אליין געזאגט א חכמה, אליין געלאכט... א חוץ אונז דריי זיצט נאך איין פארשוין בײם טיש, א נפש מיט רויטע באקען, איך ווייס נישט, ווער ער איז און וואס ער איז, נאר אנ'אכל'ער, ווײזט אויס. דארף ער זיין נישט קיין קליינער, ווארום די גאנצע צייט, וואס דער פדהצור האט גערעדט און געלאכט, האט ער געפאקט אין די באקען, ווי אין פרק שטעהט געשריבען: שלשה שאכלו — ער האט געגעסען פאר דריי... דער האט געגעסען און יענער האט גערעדט, און אלץ עפיס אזעלכע פוכטע זאכען, וואס קריכען מיר נישט אין דער לינקע פאה: טאדריאד, גובערנסקי פראוזעניע, אורעלני

ווערמאָסט, קאָנגאַטשײַסטווע, יאַפאָניע... פון אַלצדינג האָט מיך אינטערעסירט נור איין יאַפאָניע, ווייל מיט יאַפאָניע האָב איך מיך אָנגעקעהרט אַ שטיקעל מחותן. בשעת מלחמה, ווייסט איהר דאָך, זענען פערד געוואָרען בחשיבות גדול, מע האָט זיי געזוכט מיט ליכט, האָט מען געטראָפען מסתמא צו מיר אויך און מע האָט גענומען מיין פערדיל צום סמיק, אויסגעמאָסטען מיט אַיין אַרשין, אַ טרייב געטהון אַהין־אַהער און מע האָט דעם געגעבען אַ ווייסען בילעט. האָב איך זיי געזאָגט, זאָג איך: „איך האָב געוואוסט פריהער, זאָג איך, אַז ס'איז אומזיסט אייער טרחה, ווי אין פסוק שטעהט: יודע צדיק נפש בהמתו — נישט טביה'ס פערד געהט אויף מלחמה"... נאָר האָט קיין פעראיבעל נישט, פאַני שלום־עליכם, איך מיש אייך אַיינס מיט'ן אַנדערן און קאָן אַזוי חלילה אַראָבשלאָגען זיך פונ'ם שליאַך. ווי זאָגט איהר, נחזור לענינגו — לאָמיר בעסער געהן צום עיקר המעשה.

בקיצור, האָבען מיר, הייסט עס, גאַנץ פיין אויסגעטרונקען און פערביסען, אַזוי ווי גאָט האָט געבאָטען, און אַז מען איז אויפגעשטאַנען פונ'ם טיש, נעהמט ער מיך, פדהצור הייסט עס, אונטער דער האַנד און פיהרט מיך אַריין אין אַ בעזונדער קאַבינעט אַריין, אויפגעפוצט כיד המלך — מיט ביקסען און מיט שפיזען אויף די ווענד און מיט האַרמאַטען אויפ'ן טיש, און זעצט מיך אַוועק אין אַ מין דיוואַן, ווייך ווי פוטער, און נעהמט אַרויס פון אַ גאָלדענער פושקע צוויי גרויסע גראָבע שמעקענדיגע ציגאַרען און פערויכערט, איינע זיך, די אַנדערע מיר, און זעצט זיך אַוועק אַקעגען מיר, ציהט אויס די פיס און מאַכט צו מיר אַזוי: „ווייסט איהר, וואָס איך האָב געשיקט נאָך אייך?" „אַהאַ — קלער איך מיר — אָט דאָס וויל ער מסתמא אַ שמועס טהון מכח אַכצעהן און דרייצעהן", נאָר איך מאַך מיך תמ'עוואַטע און רוף מיך אָן צו איהם אַזוי: „השומר אחי אנכי — פון וואַנען זאָל איך וויסען?" מאַכט ער צו מיר: „איך האָב געוואָלט רעדען מיט אייך טאַקי וועגען אייך אַליין". „אַ סלוזשבע", טראַכט איך מיר און טהו אַ מאַך צו איהם: „אַבי נור עפּיס גוטס, מהכתתי, לאָמיר האָרכען". נעהמט ער אַרויס דעם ציגייער פון די ציינער, פדהצור הייסט עס, און הויבט מיר אָן מיט אַ „גאַנצע דרשה: „איהר זענט, זאָגט ער, אַ יוד נישט קיין נאַר און וועט קיין פאַריבעל נישט האָבען, וואָס איך וועל מיט אייך רעדען אָפענטליך. איהר דאַרפט וויסען, זאָגט ער, אַז איך פיהר גרויסע געשעפטען, און אַז מע פיהרט אַזעלכע גרויסע געשעפטען ווי איך"... „יאָ, טראַכט איך מיר, דאָס מיינט ער מיך", און איך האַק איהם איבער אין מיטען און רוף

אָן צו אים: „ווי די גמרא זאָגט, זאָג איך, שבת אין פּרק: מרבה נכסים מרבה דאגה. ווייסט איהר, זאָג איך, דעם פּשט פֿון דער גמרא?“ ענט־פֿערט ער מיר אָב גאַנץ אָפּגענטליך: „איך וועל אייך זאָגען, זאָגט ער, דעם ריינעם אמת, זאָגט ער, איך האָב, זאָגט ער, קיין גמרא קיינמאָל נישט געלערענט, זאָגט ער, און איך ווייס אפילו נישט, זאָגט ער, וואָסער אַ פּנים זי האָט“. אַזוי זאָגט ער צו מיר, פֿרהצור הייסט עס, און צעלאַכט זיך דריבניטשקע מיט זיין קליין געלעכטער. איהר פֿערשטעהט אַן עסק? ראַכט מיר, אַז גאָט האָט דיך געשטראָפֿט, בין אַן'עם הארץ, טאָ לאָז חאָטש זיין חאַטאַ פּאָקרישקע, וואָס דאַרפֿסטו זיך נאָך בערימען דערמיט? אַזוי טראַכט איך מיר און מאַך צו איהם: „איך האָב אייך טאַקי אַזוי געשאַצט, זאָג איך, אַז צו די זאַכען וועט איהר נישט שייך, נאָר לאָמיר, זאָג איך, הערען, וואָס ווייטער?“ מאַכט ער צו מיר: „ווייטער האָב איך אייך געוואָלט, זאָגט ער, זאָגען, אַז צו מיינע געשעפֿטען מיט מיין נאָמען, זאָגט ער, מיט מיין פּאָלאָזשעניע, פּאַסט מיר נישט, זאָגט ער, אָט דאָס, וואָס מע רופֿט אייך, זאָגט ער, טביה דער מילכיגער. איהר דאַרפֿט וויסען, זאָגט ער, אַז איך בין בעקענט ליטשנע מיט'ן גובערנאַטאָר, זאָגט ער, און צו מיר אין שטוב אַריין, זאָגט ער, קאָן אַמאָל קומען אַ בראָדסקי, אַ פּאָליאַקאָוו, און אפשר אַ ראָטשילד אויך, מי־עס משאָרט נישט שוטים?“... אַזוי מאַכט ער צו מיר, פֿרהצור הייסט עס, און איך זיץ און קוק אויף זיין גלאַנצענדיגע ליסינע און טראַכט מיר: „עס קאָן זעהר זיין, אַז דו קענסט זיך ליטשנע מיט'ן גובערנאַטאָר און אַז ראָטשילד זאָל אַמאָל קומען צו דיר אין שטוב אַריין, נאָר רעדען רעדסטו, ווי אַ כלב שבכלבים“... און איך רוף מיך אָן צו איהם שוין אַ ביסעל מיט פֿערדרוס: „וואָס־זשע, זאָג איך, טוהט מען דערצו, טאָמער, זאָג איך, קומט טאַקי צו אייך אַמאָל ראָטשילד?“ מיינט איהר דאָך, אַז ער פֿערשטעהט דעם שטאָך? לא דובים ולא יער — עס הויבט זיך גאָרנישט אָן!

„איך האָב געוואָלט, זאָגט ער, אַז איהר זאָלט אייַנקויפֿאַרפֿען, זאָגט ער, אָט דאָס מילכיגס. און זאָלט זיך פֿערנעהמען, זאָגט ער, מיט עפּיס אַנדערש“. „דהיינו, זאָג איך, מיט וואָס?“ „מיט וואָס איהר ווילט, זאָגט ער, ווינציג געשעפֿטען, זאָגט ער, פֿאַרהאַן אויף דער וועלט? איך וועל אייך, זאָגט ער, אונטערהעלפֿען מיט געלד, וויפֿיעל מע וועט בעדאַרפֿען, אַבי, זאָגט ער, איהר זאָלט וועדען אויס טביה דער מילכיגער. אָדער שאַט, זאָגט ער, ווייסט איהר וואָס? טאָמער וואָלט איהר, זאָגט ער,

גאָר איינס־צוויי־דריי אַוועקגעפאָהרען קיין אַמעריקאַ? האַ?" אַזוי מאַכט ער צו מיר, רוקט אַריין דעם ציגאַרעט אין די ציינער אַריין און קוקט מיר גלייך אין די אויגען אַריין, און די ליסינקע גלאַנצט... נו? וואָס ענטפערט מען אַזאַ גראָבען יונג? תחילת האָב איך מיר געטראַכט: „וואָס זיצסט דו, טביה, ווי אַ ליימענער גולם? הויב דיך אויף, טהו אַ קוש די מזוזה, גיב אַ קלאַפּ מיט דער טהיר און הלך לעולמו — פאַשאָל אָהן אַ זייגעזונד!"... אַזוי שטאַרק האָט דאָס מיך אַ נעהם געטהון ביי דער לעבער!... „אַנ'עזות פון אַ פּאָדריאַטשיק! וואָס הייסט, דו הייסט מיר אַוועקוואַרפען אַנ'ערליכע בכבוד'ע פרנסה און פאָהרען קיין אַמעריקאַ? באשר טאָמער וועט צו דיר אַמאָל קומען רויטשילד, בכן דאַרף טביה דער מילכיגער לויפען אין דער וועלט אַריין?!"... און דאָס האַרץ קאָכט אין מיר, ווי אַ קעסעל, און אַ ביסעל אויפגעטראָגען בין איך נאָך פון פריהער; מיך האָט געבּרענט אויף איהר, טאַקי אויף מיין ביילקען: „וואָס זיצסט דו דאָרטען, ווי אַ בת־מלכּה, צווישען די הונדערט זייגערס מיט די טויזענד שפּיגלען, בשעת מע טרייבּט דאָ דיין טאַטען, טביה'ן, קאָליסטראָי, אויף הייסע קויהלען? לאָם איך האָבען די ברכות, טראַכט איך מיר. וואָס דיין שוועסטער האָדעל האָט בעסער געמאַכט פון דיר! וואָס אמת איז אמת, זי האָט נישט אַזאַ שטוב מיט אַזוי פיעל שמאָכטעליאַקעס, ווי דו, דערפאַר האָט זי אָבער אַ מאַן, אַ פּעפּעריל, איז ער דאָך אַ מענש, וואָס קאַטאָרי ער אַליין איז ביי זיך הפקר, און דער גאַנצער עיקר איז די וועלט... און דערצו האָט ער אַ קאָפּ אויף די פּלייצעס, נישט קיין לאָקשען־טעפּיל מיט אַ גלאַנצענדיגע ליסינקע, און אַ פּיסק האָט פּעפּעריל — איז דאָך עס געלד מיט געלד! איהם, אַז איהר זאָגט אַ פּסוק, גיט ער אייך דריי פּסוקים פראַטשע! וואַרט אויס, פּאָדריאַדטשיק מיינער, אָט וועל איך דיר באַלד אַריינהאַקען אַ פּסוק, וועט דיר ווערען פינסטער אין די אויגען!"... אַזוי טראַכט איך מיר און רוף מיך אָן צו איהם כּזה הלשון: „מילא, זאָג איך, וואָס די גמרא איז פאַר אייך אַ סוד, בין איך, זאָג איך, אייך מוחל; אַז אַ יוד זיצט אין יעהופּעץ און הייסט פּדהצור און איז אַ פּאָדריאַדטשיק, מעג, זאָג איך, די גמרא ליגען אויפ'ן בוידעם. אָבער אַ פּראָסטען פּסוק, זאָג איך, דאָס וועט דאָך שוין פערשטעהן, זאָג איך, אַ גוי אין פּאָסטעלעס אויך. איהר ווייסט דאָך, זאָג איך, וואָס דער תרגום אונקלס זאָגט אויף לבן הארמי:

„מִזְנַבְתָּא דְהַזִירְתָא לָא מַאבּאַנְתְּ שְׁטְרַייִמְיָלְתָא"?...

קוקט ער אויף מיר, ווי אַ האָהן אין בני־אדם און מאַכט צו מיר: „וואָס־זשע

הײסט עס?" „דאָס הײסט, זאָג איך, אַז פֿון אַ חזיר'שען עק קאָן מען קײן שטרײַמעל נישט מאַכען". „אַקעגנען וואָס, זאָגט ער, זאָגט איהר דאָס?" „אַקעגען דעם, זאָג איך, וואָס איהר הײסט מיר פֿאָהרען קײן אַמעריקאַ". צולאַכט ער זיך דריבניטשקע און מאַכט צו מיר: „אַמעריקאַ נישט, איז אָפשר קײן ארץ=ישראל? אַלע אַלטע יורען פֿאָהרען קײן ארץ=ישראל"... אַזוי ווי ער האָט דאָס מיר אויסגערעדט, אַזוי איז דאָס מיר אַרײַן, ווי אײן אײַזערנער צוואָק אין מוח אַרײַן: „שאַ! אפשר איז דאָס גאָרנישט אַזוי קרום, טביה, ווי דו מײנסט? אפשר איז דאָס טאַקי אַ פּלאַן? וואָרום אײדער האָבען אַזאַ נחת פֿון קינדער, ווי דו האָסט, איז שוין אפשר גלײַכער ארץ=ישראל? בהמה! וואָס שטעלסט דו דאָ אײן און ווען האָסט דו דאָ? דײַן גאָלדע עליו השלום ליעגט דאָך שוין במילא אין דער ערד, און דו אַלײן, נישט אויסגערעדט זאָל זײַן, ליעגסט דען נישט נײַן אײלען אין דער ערד? ביז וואַנען איז דער שעור צו טאָפּטשען זיך אויף דער וועלט?"... און אַגב דאַרפט איהר וויסען, פֿאַני שלום=עליכם, אַז מיך ציהט שוין לאַנג אַהין, קײן ארץ=ישראל; איך וואָלט אַ בעלן געווען זײַן בײַ דער כותל מערבי, מערת המכפלה, דער מוטער רחל'ס קבר, אָנקוקען מיט מײַנע אויגען דעם ירדן, דעם באַרג סיני, דעם ים=סוף, פּיתום מיט רעמסס, ווי זײ זעהען אויס, וכדומה אַזעלכע זאַכען. און מײַנע מחשבות טראָגען מיך אַוועק אַהין, אינ'ם געבענטשטען לאַנד כנען, ווי זאָגט איהר, ארץ זבת חלב ודבש. שלאָגט ער מיר איבער, פֿרהצור הײסט עס, מײַנע רעיונות סאַמע אין מיטען און רופֿט זיך אָן צו מיר: „נו? וואָס דאַרף מען דאָ, זאָגט ער, אַזוי לאַנג טראַכטען? אײנס=צוויי=דרײַ"... „בײַ אײַך, זאָג איך, איז ברוך השם אַלצדינג אײנס=צווײַ=דרײַ, ווי די גמרא זאָגט, זאָג איך: „הָא גַבְרָא וְהָא טְרַאסְקָא" — און בײַ מיר, זאָג איך, איז דאָס אַהאַרב שטיקעל משניות וואָרום „אויפהײבען זיך, זאָג איך, און פֿאָהרען קײן ארץ=ישראל, דאַרף מען, זאָג איך, האָבען מיט וואָס"... צעלאַכט ער זיך דריבנטשקע מיט זײַן קלײַן געלעכטעריל, שטעהט אויף, געהט צו צום טיש, עפֿענט אויף אַ טיש=קעסטיל און נעהמט אַרויס פֿון דאָרטען אַ טײַסטער און צעהלט מיר אָב אחת ואחת, זאָל זיך אײַך דאַכטען, אַ שענע מטבע, און איך בין דוקא נישט פֿויל אויף דער פֿען און נעהם צענויף דאָס ביסעל פּאַפּיר — דער כח פֿון געלד — און לאָז עס אַראָב העט=ווײַט אין קעשענע, און וויל איהם זאָגען חאָטש אַ פּאָר פּסוקים מיט אַ מדרש, וואָס זאָל פּערענטפֿערן אַרום און אַרום, הערט ער מיך ווי דעם קאָטער און מאַכט צו מיר: „אָט דאָס וועט אײַך זײַן, זאָגט ער גענוג ביז אַהין איבער'ן קאָפּ, און אַז איהר

וועט קומען, זאָגט ער, אויפ'ן אָרט און וועט דאַרפען געלד, זאָלט איהר שרייבען, זאָגט ער, אַ בריעף, וועט מען אייך איינס־צוויי־דריי באַלד אַרויסשיקען געלד. און דערמאָהנען אייך נאָכאַמאָל וועגען פאָהרען, זאָגט ער, פערשפאָרט מען דאָך, ווארום איהר זענט דאָך, זאָגט ער, עפּיס אַ יוד מיט יושר און מיט סאָוועסט"... אָט אַזוי מאַכט ער צו מיר, פּדהצור הייסט עס, און צעלאַכט זיך דריבנימשקע מיט זיין קליין געלעכטער, וואָס קריכט גלייך אין די קישקעס אַריין, און עס פליהט מיר דורך אַ מחשבה אין קאָפּ: „טאָמער וואָלסט דו איהם אַ שמיץ געטהון דאָס געלד צוריק אין פנים אַריין און איהם דערצעהלט דעם פּסוק, אַז טביה'ן קויפט מען נישט פאַר געלד און מיט טביה'ן שמועסט מען נישט פון יושר און פון סאָוועסט?"... נאָר איידער איך עפען אַ מויל אויף צו רעדען, טהוט ער אַ קלונג און רופט אַריין ביילקען און מאַכט צו איהר: „דושענקע, דו ווייסט? דיין פאָטער וואַרפט דאָך אונז אַוועק, ער פערקויפט אויס אַלץ, וואָס ער האָט, און פאָהרט אַרויס איינס־צוויי־דריי קיין ארץ־ישראל"... „חלום חלמתי ואיני יודע — וואָס האָט זיך מיר גע'חלום'ט יענע נאַכט און היינטיגע נאַכט!"... אַזוי טראַכט איך מיר און קוק אויף מיין ביילקען, איהר זאָלט זאָגען, זי זאָל זיך עס אַפילו פערקרימען. שטעהט ווי אַ בוים, קיין טראָפּען בלוט אין פנים, קוקט פון איהם אויף מיר, פון מיר אויף איהם, און קיין איינציג וואָרט! איך, אויף איהר קוקענדיג, שווייג אויך. שווייגען מיר, הייסט עס, אַלע ביידע, ווי אין תהלים שטעהט: תדבק לשוני — עס האָט אונז אָבגענומען דאָס לשון. דער קאָפּ דרעהט זיך מיר, די שלייפען קלאַפּען מיר, ווי פון אַ טשאַד. פון וואָס זאָל עס זיין, טראַכט איך מיר, אַפנים, דאָס איז פונ'ם שענעם ציגייער, וואָס ער האָט מיר געגעבען רויכערען? אָט רויכערט דאָך אָבער ער אויך, פּדהצור הייסט עס! ער רויכערט און רעדט, דאָס מויל מאַכט זיך איהם גאָר נישט צו, האָטש די אויגלעך קלעפּען זיך איהם, עס גלוסט זיך איהם, ווייזט אויס, חאַפּען אַ דרימעל. „פאָהרען דאַרפט איהר, זאָגט ער צו מיר. פון דאַנען קיין אָדעס, זאָגט ער, מיט'ן קוריער, און פון אָדעס מיט'ן ים אַזש ביז יאַפע, און פאָהרען מיט'ן ים, זאָגט ער, איז די בעסטע צייט נור איצט, ווארום, זאָגט ער, שפּעטער הויבען זיך אָן די ווינדטיזען מיט די שנייען מיט די בערעס מיט מיט..." אַזוי זאָגט ער און די צונג פּלאָנטערט זיך איהם שוין, אַזוי ווי איינער וואָס וויל שלאָפען, נאָר ער הערט נישט אויף צו קלאָפּען ווייטער: „און אַז איהר וועט זיין, זאָגט ער, פאַרטיג צו דער נסיעה, זאָלט איהר אונז, זאָגט ער, געבען צו וויסען

וועלען מיר אַרויספאָהרען, זאָגט ער, בײַדע צום וואָקזאַל מיט אײַך זיך אָבזעגענען, ווארום ווען קאָנען מיר זיך שוין זעהן?״ אזוי לאָזט ער אויס, איך בעט איבער אײַער כבוד, מיט אַ גרויסען נעגינון, שטעהט-אויף און רופט זיך אָן צו איהר, צו בײַלקען הײסט עס: „דושענקע, ווערסט, זאָגט ער, זיצען דאָ אַ ביסעל, און איך וועל, זאָגט ער, געהן זיך צו-לעגען אַ ווײַלע״. „האָסט נאָך קײנמאָל אַזאַ גלײכס נישט געזאָגט, ווי איך בין אַ יוד! אַצינד וועל איך חאָטש האָבען צו וועמען מײַן ביטער האַרץ אויסצולאָזען״. אַזוי טראַכט איך מיר און וויל מיך געבען אַ נעהם צו מײַן בײַלקען, איהר אויס׳לומר׳ן אַלצדינג, וואָס האָט זיך צענויפגעזאַמעלט בײַ מיר פאַר דעם גאַנצען פריה-מאָרגען, ערשט אַז זי טהוט אַ פאַל צו מיר אויפ׳ן האַלז, בײַלקע הײסט עס, און הויבט אָן צו ווײנען, אָבער ווי אַזוי מײנט איהר ווײנען? מײַנע טעכטער, נישט געראַכט זאָלען זײ ווערען, האָבען אַלע אַזאַ טבע: פריהער מעגטשלען זײ זיך און בריה׳ן זיך, און קומט צו עפּיס — ווײנט מען, ווי אַ בערעזענע. אַט נעהמט, למשל, מײַן עלטערע טאָכטער, האָדעל הײסט עס, קאַרג האָט זי אײַנגעלעגט די וועלט אין דער לעצטער מינוט, בשעת זי האָט בעדאַרפט אוועקפאָהרען אָבריכטען גלות מיט איהר פעפערל אין די קאַלטע מדינות? נאָר וואס איך, ס׳אַ דמיון! יענע דאַרף בײַ איהר הײצען די הרובע!

איך וועל אײַך זאָגען דעם רעכטען אמת, איך אַלײן, ווי איהר קענט מיך שוין אַ ביסעל, בין נישט קײן מענש פון טרעה׳ען, גוט ווײנען האָב איך געווײנט נור אײן מאָל, בשעת מײַן גאָלדע עליו השלום איז געלעגען אויף דער ערד, און נאָך אײן מאָל האָב איך מיך גאַנץ געשמאַק אויסגעווײנט, בשעת האָדעל איז אַוועקגעפאָהרען צו איהר פעפערל און איך בין געבליבען אויפ׳ן וואָקזאַל, ווי אַ גרויסער נאַר, אײנער אַלײן מיט מײַן פערדיל, און נאָך עפּיס אַ פּאָר מאָל האָט זיך געטראָפען, וואָס איך האָב מיך אַ ביסעל, ווי זאָגט איהר, צעיאַחמערט, און ווײַטער געדענק איך עפּיס נישט, איך זאָל האָבען אַ טבע פון ווײנען. נאָר בײַלקע מיט איהרע טרעהרען האָבען מיך אַזוי פערקלעמט בײַ דער נשמה, אַז איך האָב מיך נישט געקאָנט אײַנהאַלטען, און איך האָב שוין נישט געהאַט דאָס האַרץ אפילו איך זאָל איהר זאָגען אַ קרום וואָרט. מיט מיר בעדאַרף מען קײן סך נישט רײדען. איך הײס טביה. איך האָב באַלד פערשטאַנען איהרע טרעהרען. דאָס איז נישט געווען גלאַט אַזוי זיך טרעהרען. דאָס זענען געווען, פערשטעהט איהר מיך, טרעהרען פון

עַל חֵטְא שֶׁחָטָאתִי לְפָנֶיךָ בְּנִישְׁט פָּאלְגֶען אַ טַאטֶען . . .

און אַנשטאַט דעם, וואָס איך זאָל זי מכבד זיין, ווי זי איז ווערטה און אויפגיסען כל חמתי אויף איהר פרהצור'ן, האָב איך נאָר גענומען אויסריידען איהר דאָס האַרץ מיט אַזאַ משל און מיט אַזאַ משל, ווי טביה קאָן. הערט זי מיך אויס, בוילקע הייסט עס, און מאַכט צו מיר: „ניין, טאַטע, נישט דאָס, זאָגט זי, וויין איך. איך האָב צו קיינעם, זאָגט זי, קיין טענות נישט, נאָר אָט דאָס, זאָגט זי, וואָס דו פאָהרסט אַוועק, זאָגט זי, איבער מיר און איך קאָן, זאָגט זי, דערצו גאָרנישט העלפען, אָט דאָס, זאָגט זי, בראָט מיך". „נעה שוין, גנעה, זאָג איך, דו רעדסט, זאָג איך, ווי אַ קינד, האָסט פערגעסען, זאָג איך, אַז מיר האָבען נאָך אַ גרויסען גאָט און אַז דיין טאַטע איז נאָך, זאָג איך, ביי אַלע חושים. ביז דיין טאַטען, זאָג איך, שפּילט אַ דאָליע זיך דורכפאָהרען קיין ארץ־ישראל און קומען צוריק, ווי אין פסוק, זאָג איך, שטעהט געשריבען: „ויסעו ויחנו — טודאַ אי נאַזאַד"... אַזוי רייד איך איהר אויס דאָס האַרץ און אינוויינינג ביי זיך טראַכט איך מיר: „טביה, דו לייגסט! פאָהרסט דו אַוועק קיין ארץ־ישראל, איז עליו השלום — אויס טביה!"... און פונקט ווי זי וואָלט טרעפען מיינע געדאַנקען, מאַכט זי צו מיר אַזוי: „ניין, זאָגט זי, טאַטע, אָט אַזוי טרייסט מען אַ קליין קינד; מע גיט דעם, זאָגט זי, אַ ליאַלקע, אַ שפּיעלעביל אין די הענד אַריין און מע דערצעהלט דעם, זאָגט זי, אַ שענע מעשה פון אַ ציגעלע אַ ווייסע... אויב, זאָגט זי, שוין יאָ דערצעהלען אַ מעשה, וועל איך, זאָגט זי, דיר דערצעהלען, נישט דו מיר. נאָר די מעשה, וואָס איך וועל דיר דערצעהלען, טאַטע, איז מעהר טרויעריג, ווי שען".

אָט אַזוי מאַכט זי צו מיר, בוילקע הייסט עס; טביה'ס טעכטער ריידען נישט גלאַט, און זי נעהמט און זי לעגט מיר אַוועק אַ מענה־לשון, אַ גאַנצע מגילה, אָדער אַ מעשה פון טויזענד איין נאַכט, ווי אַזוי אָט דער פדהצור איהרער איז פון קליין גרויס געוואָרען, אויסגעוואַקסען פון סאַמע נידעריגסטען גראַד, זיך אַליין מיט זיין אייגענעם שכל אַרויפגעשלאָגען אויף דער העכסטער מדרגה, און איצט וויל ער דערגרייכען דערצו, אַז צו איהם אין שטיב אַריין זאָל קומען בראָדסקי, שיט ער מיט נדבות, וואַרפט מיט טויזענדער. נאָר אַזוי ווי געלד אַליין איז נאָך ווינציג, מע דאַרף נאָך האָבען יחוס אויך, לעגט ער איין די וועלט, פדהצור הייסט עס, צו באַווייזען, אַז ער איז נישט קיין אבי ווער, בערימט זיך אַז ער שטאַמט פון די גרויסע פדהצור'ס, אַז זיין טאַטע איז אויך געווען אַ בערימטער פאָדריאַטשיק — „חאָטש, זאָגט זי, ער ווייסט גאַנץ גוט, אַז איך ווייס, אַז

ער איז געווען אַ כלי-זמר; היינט. זאָגט זי, דערצעהלט ער אַליין, אַז זיין ווייב׳ס טאַטע איז געווען אַ מיליאָנטשיק״... „וועמען, זאָג איך, מיינט ער דאָס? מיך? אפשר איז מיר, זאָג איך, בעשערט געווען אַמאָל צו האָבען מיליאָנען, זאָג איך, זאָל איך דערמיט אָבקומען״. „וואָס ווייסט דו, טאַטע, זאָגט זי מיר, ווי עס פּלאַמט מיר מיין פּנים, אַז ער שטעלט מיך פאָר, זאָגט זי, פאַר זיינע בעקאַנטע און הויבט זיי אָן דערצעהלען גרויסקייט פון מיין טאַטען און פון מיינע פעטערס און פון מיין גאַנצע משפחה, אַזעלכע זאַכען, וואָס נישט געשטויגען, נישט געפלויגען, און מע מוז דאָס, זאָגט זי, אַלצדינג אויסהערען און מאַכען אַ שווייג, ווארום ער איז, זאָגט זי, אויף די זאַכען אַ גרויסער קאַפּריזניק״. „ביי דיר, זאָג איך, הייסט דאָס אַ קאַפּריזניק, און ביי אונז, זאָג איך, ווערט דאָס אָנגערופען פּשוט אַ נבפה׳ניק, זאָג איך, אָדער אַ מה-יעשה׳ניק״. „ניין, זאָגט זי, טאַטע, דו קענסט איהם נישט, ער איז גאָרנישט אַזאַ שלעכטער, ווי דו מיינסט; ער איז נור אַ מענש, וואָס אַ מינוט איז ער אַזוי און אַ מינוט איז ער אַנדערש. ער האָט, זאָגט זי, אַ גוט האַרץ און אַ ברייטע האַנר. איהם אַז מע מאַכט, זאָגט זי, אַ קרום פּנים, און אַבי מע טרעפט די גוטע מינוט, וועט ער אַוועקגעבען די נשמה, און ווער שמועסט, זאָגט זי, פון מיינעטוועגען — איז דאָס טעלעריל פונ׳ם הימעל! דו מיינסט, זאָגט זי, איך האָב אויף איהם שוין גאָר קיין שום שליטה נישט? אָט האָב איך ביי איהם נישט לאַנג גע׳פועל׳ט אַרויסראַטעווען האָדלען מיט איהר מאַן פון די וויטע גובערניעס. ער האָט מיר, זאָגט זי, געשוואָרען, אַז ער וועט זיך לאָזען קאָסטען אַ סך טויזענדער, נאָר מיט איין תנאי, אַז זיי זאָלען פון דאָרטען אַוועק גלייך קיין יאַפּאָניע״. „וואָס עפּיס קיין יאַפּאָניע, זאָג איך, פאַוואָס נישט קיין אינדיע, אָדער, למשל, קיין פדן-ארם צו דער מלכה שבא?״ „וויל אין יאַפּאָניע, זאָגט זי, האָט ער געשעפטען. אויף דער גאַנצער וועלט, זאָגט זי, האָט ער געשעפטען; וואָס איהם קאָסט אָב, זאָגט זי, אַ טאָג נאָר דעפּעשען אַליין, וואָלטען מיר אַלע, זאָגט זי, געהאַט אויף אַ האַלב יאָהר צו לעבען. נאָר וואָס קומט מיר אַרויס, זאָגט זי, אַז איך בין נישט איך?״... „עס קומט אויס, ווי מיר זאָגען, זאָג איך, אין פּרק: אם אין אני לי מי לי — איך בין נישט איך, דו ביזט נישט דו״... אָט אַזוי זאָג איך צו איהר מיט אַ ווערטיל און מיט אַ פּסוק, חאָטש דאָס האַרץ ווערט מיר צעריסען אויף שטיקער, זעהענדיג, ווי מיין קינד ווערט נעבּיך פערשוואַרצט, ווי זאָגט איהר, אין עושר און אין כבוד... „דיין שוועסטער האָדעל, זאָג איך, וואָלט נישט אַזוי געטהון״...

שלאָגט זי מיך איבער, ביילקע הייסט עס, און מאַכט צו מיר אַזוי: „איך האָב דאָך דיר געזאָגט, זאָגט זי, אַז צו האָרלעך זאָלסט דו מיך, טאַטע, נישט גלייכען. האָרעל האָט געלעבט, זאָגט זי, אין האָרעלס צייטען, און ביילקע, זאָגט זי, לעבט אין ביילקעס צייטען... פון האָרעלס צייטען, זאָגט זי, ביז ביילקעס צייטען איז אַזוי ווייט, זאָגט זי, ווי פון דאַנען קיין יאַפּאָניע"... איהר פערשטעהט דעם פירוש־המלות פון אַזאַ מין תרגום־לשון?

בקצור, איך זעה, איהר חאַפּט זיך, פּאַני; נאָך צוויי מינוט, און אַ סוף צו אַלע מעשיות. אָנגעגעסען זיך זאַט מיט צרות און יסורים פון מיין גליקליכע מיזינקע, בין איך אַרויסגעגאַנגען פון דאָרט אבל וחפוי ראָש — אַ צעבראָכענער, אַ צעבראָקעלטער, און האָב געגעבען אַ שליידער אין דער ערד אַריין דעם ציגאַר, וואָס האָט מיר פערטשאַדעט מיין קאָפּ, און רוף מיך אָן צו איהם, צום ציגאַר הייסט עס: „געהן זאָלסט דו כפּ־הקלע, אַ רוח אין דיין טאַטענס ערד אַריין!" „וועמען איז, רב טביה?" הער איך אַ קול אונטער מיינע פּלייצעס, איך דרעה אויס דעם קאָפּ, איך טהו אַ קוק — ס'איז ער, אפרים דער שדכן, פערחאַפּט זאָל ער ווערען! „ברוך הבא, אַ יוד, זאָג איך, וואָס טהוט איהר דאָ?" „וואָס, זאָגט ער, טהוט איהר דאָ?" „געוועזען, זאָג איך, צו־גאַסט ביי מיינע קינדער". „וואָס, זאָגט ער, מאַכען זיי?" „וואָס, זאָג איך, זאָלען זיי מאַכען? הויך זייער שאָדען אויף אונז ביידען געזאָגט געוואָרען!" „ווי איך זעה, זאָגט ער, זענט איהר רעכט צופריעדען מיט מיין סחורה?" „נאָך אַ מין צופריעדען, זאָג איך. גאָט זאָל אייך מטלא זיין, זאָג איך, בכפל כפלים". „אַ דאַנק אייך, זאָגט ער, פאַר דער ברכה, אפשר וואָלט איהר מיר נאָך, זאָגט ער, צו דער דאָזיגער ברכה צוקויפען אַ מתנה?" „איהר האָט דען נישט גענומען, זאָג איך, קיין שדכנות?" „נישט מעהר, זאָגט ער, זאָל ער פערמאָגען, טאַקי אייער פּרהצור אַליין". „וואָס איז דען, זאָג איך, ווינציגליך רח"ש?" „נישט אַזוי ווינציג, זאָגט ער, ווי מיט אַ גוט האַרץ געגעבען". „דהיינו?" „דהיינו, ס'איז שוין נישטאָ, זאָגט ער, אַ גראָשען". „וואו איז דאָס, זאָג איך, אַהינגעקומען?" „חתונה געמאַכט, זאָגט ער, אַ טאָכטער". „מזל טוב אייך, זאָג איך, לאָז גאָט געבען, ס'זאָל זיין מיט מזל, איהר זאָלט אין זיי דערלעבען, זאָג איך, גרויס נחת"... „אַ שענעם נחת, זאָגט ער, האָב איך אין זיי דערלעבט. איך האָב, זאָגט ער, דער־טאַפּט אַן אַיידעם אַ שאַרלאַטאַן, געה'רג'עט, זאָגט ער, געשלאָגען די טאָכטער, צוגענומען די עטליכע גילדען און אוועק, זאָגט ער, קיין אַמע־

ריקאַ". „למאי האָט איהר אידם, זאָג איך, געלאָזט פאָהרען אַזוי ווײַט?"
„וואָס האָב איך איהם, זאָגט ער, געזאָלט טהון?" „איהר האָט געזאָלט,
זאָג איך, אָנזאָלצען אויפ'ן עק"... „ס'איז אַייך אַ פּנים, זאָגט ער, גוט
אויפ'ן האַרצען, רב טביה?" „הלואי, זאָג איך, אויף אַייך געזאָגט גע-
וואָרען, רבונו של עולם, האָט'ס האַלב!" „אַזוי גאָר? און איך האָב אַייך,
זאָגט ער, געשאַצט, אַז איהר זענט אַ ייד אַ נגיד, ווי באַלד אַזוי, זאָגט
ער, טאָ נאַט-זשע אַייך אַ שמעק טאַבעקע"... אָבגע'פּטר'ט דעם שרכן
מיט אַ שמעק טאַבעקע, בין איך געקומען צופאָהרען אַהײם און האָב מיך
גענומען אויספּעַרקויפען מײַן בעל-הבית'ישקײט פון אַזוי פיעל יאָהרען.
מאָלט אַייך, נישט אַזוי גיך טהוט זיך עס, ווי סע רעדט זיך, איטליכס
טעפּעל מיט איטליכס נאַרישקײט האָט בײַ מיר צוגעניטען אַ שטיק געזונד.
די זאַך האָט מיר דערמאָהנט גאָלדען עליו השלום, יענע זאַך האָט מיר
דערמאָהנט די קינדער, זײַ צו לענגערע יאָהר. נאָר קײן זאַך האָט מיר
נישט דערלאַנגט אַזוי טיעף, ווי דאָס פערדיל מײַנס. אַקעגען מײַן פערדיל
האָב איך מיך געפיהלט עפּיס חיב... סטײַטש, אָבגעהאָרעוועט מיט דעם
אַזוי פיעל יאָהרען, אינאײנעם געפּידעוועט, אינאײנעם פערשוואַרצט גע-
וואָרען און פלוצים גענומען און פערקויפט! פערקויפען האָב איך דאָס
פערקויפט צו אַ וואַסער-פיהרער, ווארום פון בעלי-עגלות קאָן מען נאָר
מבוזה ווערען. איך קום צו זײַ פערקויפען מײַן פערדיל, מאַכען זײַ צו
מיר: „גאָט איז מיט אַייך, רב טביה. ס'איז דען בײַ אַייך אַ פערד?"
„וואָס דען, זאָג איך, איז דאָס, אַ העָנגלײַכטער?" „ס'איז בײַ אַייך, זאָגען
זײַ, נישט קײן הענגלײַכטער, נאָר אַ למד-וואו'ניק". „וואָס הײַסט דאָס,
זאָג איך, אַ למד-וואו'ניק?" „דאָס הײַסט, זאָגען זײַ, אַ זקן פון זעקס און
דרײַסיג יאָהר, אָהן אַ סימן פון צײַהן, מיט אַ גרויע ליפּ, און טרײַסעלט
מיט די זײַטען, ווי אַן'אַלטע יורענע ערב שבת אויפ'ן פראָסט"... געפעלט
אַייך אַזאַ מין בעל-עגלה-שפראַך? איך וועל אַייך געוויס שווערען, אַז דאָס
פערדיל נעביך האָט פערשטאַנען איטליכס וואָרט, ווי אין פּסוק שטעהט:
ידע שור קונהו — אַ סקאָטינע פיהלט, אַז מע האַלט דאָס בײַ פערקויפען.
אַ סימן האָב איך, אַז בשעת איך האָב צוגעקלאָפּט דעם וואַסער-פיהרער
און געזאָגט צו איהם: „מיט מזל ברכה", האָט מײַן סוס פלוצים אויסגע-
דרעהט צו מיר די הנ'עוודיגע מאָרדע און קיקט אויף מיר מיט שטומע
אויגען, ווי אײנער רעדט: „זה חלקי מכל עמלי — אָט אַזוי דאַנקסטו דו
מיר אָב פאַר מײַן סלוזשבע?"... איך האָב אַ קוק אויף מײַן פערדיל דאָס
לעצטע מאָל, ווי דער וואַסער-פיהרער האָט דאָס גענומען אין די הענד

אַריַין לערנען מיט דעם בלק, און איך בלייב נאָכדעם שטעהן אײנער אַליין און טראַכט מיר: רבונו של עולם! ווי שׂכל'דיג דו פיהרסט דיַין וועלטעל! אַט האָסט דו בעשאַפען אַ טביה'ן און האָסט בעשאַפען להבדיל אַ פערד, און ביידע האָבען זיי איין מזל אויף דער וועלט... נישמעהר, אַ מענש האָט אַ מויל און קאָן זיך כאָטש אויס'טענה'ן, אויסריידען דאָס האַרץ, און אַ פערד, להבדיל, וואָס? מישטיינס געזאָגט, אַ שטומע צונג, ווי זאָגט איהר: „ומותר האדם מן הבהמה"...

— — — — — — — — — — — — — — — — —

איהר קוקט אויף מיר, פּאַני שלום־עליכם, וואָס סע האָבען זיך מיר געשטעלט טרעהרען אין די אויגען, און איהר טראַכט זיך אַוודאי: „אַט דער טביה האָט זיך פערבענקט אַ פנים נאָך זיין פערדיל?" וואָס עפּיס נאָכ'ן פערדיל, מענש אײנער? אַלצדינג טהוט מיר באַנג און נאָך אַלעמען וועל איך בענקען. איך וועל בענקען נאָכ'ן פערדיל, איך וועל בענקען נאָכ'ן דאָרף, איך וועל בענקען נאָכ'ן סטאַראָסטע מיט'ן אוראַדניק, נאָך די בויבעריקער דאַטשניקעס, נאָך די יעהופּעצער נגידים און אפילו נאָך אפרים דעם שדכן ס'זאָל אויף איהם קומען אַ מגפה, וואָרום סוף כל סוף, אַז מע זאָל וועלען אַריינטהון זיך אַ ביסעל אין הקירה, איז ער דאָך נישט מעהר, ווי אַ יוד אַן אָביון, וואָס זוכט נעבּיך פרנסה. אם ירצה השם, אַז גאָט וועט מיך בריינגען בשלום אַהין, וואו איך פאָהר, ווייס איך נאָך אַליין נישט, וואָס איך וועל דאָרט טהון, נאָר דאָס איז קלאָר ווי דער טאָג, אַז ראשית הכמה וועל איך זיין ביי דער מוטער רחל אויפ'ן קבר. איך וועל דאָרטען בעטען פאַר מיינע קינדער, וואָס איך וועל זיי מן הסתם שוין קיינמאָל נישט זעהען, וועל איך איהם אויך אין זינען האָבען, אפרים דעם שדכן מיין איך, איהם און אייך און כל ישראל. נאַט אייך דערויף מיין האַנד תקיעת־כף און זייט מיר געזונד און פאָהרט געזונד און לאָזט גריסען איטליכען בעזונדער גאָר פריינדליך.

— אַ סוף —

דוד פרישמאנ'ס ווערק:

	ק'
ערשטער באנד	
ערצעהלונגען . .	80
צווייטער באנד	
ערצעהלונגען . .	80
דריטער באנד	
קונסט און קריטיק .	80
פיערטער באנד (דרוקט זיך)	
פעליעטאנען . .	80

קויפט און אבאנירט זיך אויף די:

„אייראפעאישע ליטעראטור"

א ליטעראריש̈ער זשורנאל

רעדאגירט דורך **אברהם רייזען.**

דאס ציעל פון דעם זשורנאל איז צו געבען די לעזער דאס בעסטע, שענסטע און ערהאבענסטע וואס עס שאפען די אייראפעאישע און יודישע שריפטשטעלער.

אין די „אייראפעאישע ליטעראטור" נעמען אנטייל די בעסטע יודישע שריפטשטעלער, ווי פרץ, נאמבערג, רייזען, אש, ווייסענבערג און פיעל אנדערע.

פון די „אייראפעאישע שריפטשטעלער" דרוקען זיך איבערזעצונגען פון די מאדערנסטע און נייעסטע וואס האט געשאפען דער אייראפעאישער גייסט אין פערשידענע שפראכען.

א בוך פון אייראפעאישע ליטעראטור האלט **48** זייטען און קאסט נור **10** קאפ'.

אבאנעמענט-פרייז פאר א יאהר פון **50** ביכער איז **5** ר'. די אבאנענטען בעקומען אלס אומזאנסטע פרעמיע **12** ביכער (אללע מאנאט א בוך) פון די בעסטע יודישע שריפטשטעלער און דיכטער, צוזאמען **62** ביכער פיר **5** רובל. מ'קאן צאלען אין ראטעס.

מ. ספעקטאר'ס ווערק.

	ק'	ר'
שריפטען מ. ספעקטאר		
ערשטער באנד	75	—
צווייטער באנד . .	75	—
הויז פריינד: פינף זאמעל-ביכער אין 2 גרויסע בענדער 1300 זייטען	—	2
העלדען פון דער צייט (דריי פארשיין).	20	—
אבגעשטופט א וועלט.	25	—

Книжн. маг. Я. Лидскій, Варшава, Налевки 36.

י. ל. פרץ'ס ווערק:

	ק'	ר'
פאלקסטימליכע געשיכטען .	25	1
די צייט	25	1
דראמאטישע שריפטען . .	25	1
אדם וחוה	25	1
חסידיש . .	25	1
„יודיש" א ליטערארישע זאמלונג, ערשטעס בוך .	75	—
„יודיש" . צווייטעס בוך .	75	—
„יודיש" „ דריטעס בוך (דרוקט זיך)	75	—
אלעגאריען. . . .	20	—
פרצ'ס בלעטליך 2 בענדער .	00	1
דראמאטישע ווערק . .	50	—
די גאלדענע קייט . .	30	—
אין פאליש אויף דער קייט .	30	—

נײַ־ערשיענענע ביכער פון פערלאג

"פראגרעס":

	ק׳	ר׳
פערברעכען און שטראף. פון פ. דאסטאיעווסקי מיט זײַן פאטאגראפישעם בילד. איבערזעצט פון ז. רײַזען.	25	
ברײַליין מוטער. ראמאן פון בעוואוסטען דײַטשען שריפטשטעלער ערנסט נעארגי	70	
ערד. פ. הירשבײַן . . .	25	
א מאמע. רחל פײַגענבערג . .	25	
קאספער. י. מ. ווײַסענבערג . .	35	
יואל. פ. הירשבײַן . . .	35	
ערצעהלונגען. י. פאט . . .	35	
נאוועלען. ל. שפירא . . .	85	
דער לאנדסמאן ש. אש . .	40	
קנאה און תאוה. י. מ. ווײַסענבערג .	80	
חסידיש. 5־ער באנד פון פרצ׳ס שריפטען	25	1
פאר קלײַן און גרוים 6־ער באנד .	25	1
בילדער און סקיצען 7־ער . .	25	1
פרײַע ערד רעדאנירט רײַזען . .	—	1

נײַע ביכער פון שלום־עליכם.

נאר מאם ערשיענען 2 נײַע בענדער

פון שלום־עליכם:

1) מאָטעל דעם חזנ׳ס

כתבים פון א יונגעל א יתום.

דער דאזיגער באנד בעשטעהט פון איין גרויסע געשיכטע, ווי אזוי מאטעל פייסי דעם חזנ׳ס, א יונגעל א יתום, פאהרט מיט א תאליעסטרא יודען, ווײַבער און קינדער קיין אמעריקא, און וואס זיי זעהען זיך אן אויפ׳ן וועג און אויף דער גרעניץ און אין די גרויסע אייראפעאישע שטעדט: בראד, לעמבערג, קראקע, וויען אנטווערפען און לאנדאן.

דאס בוך איז בעשטימט פאר גרויסע און פאר קלײַנע לעזער.

פרײַז 80 קאפ׳.

2) יודישע קינדער

א באנד פון זעלצעהן נײַע יום־טוב־מעשיות פאר גרוים און פאר קלײַן. — דיעזעם בוך, געשריבען פונ׳ם קינדער־לעבען, נעמט ארום אלע יודישע ימים־טובים פון א גאנץ יאהר, אנגעהויבען פון פסח און געענדיגט מיט פורים.

פרײַז 85 קאפ׳.

Книгоизд. „ПРОГРЕСЪ“, Варшава,
Налевки 36.

Verlag „PROGRES“, Warschau,
Nalewki 36.

יעקב דינעזאהן'ס ווערק.

ר'	ק'	
1	—	אבן נגף אָדער א שטיין אין וועג.
—	50	הערשעלע.
—	50	יאסעלע.
—	40	קריזים.
—	5	ארימקייט איז קיין שאנדע.
—	5	טוביה'לע.
—	5	שמשון שלמה מיט זיינע פערד.

עס איז איבער געגעבען צום דרוק דער ערשטער באַנד שריפטען פון י. דינעזאהן, מיטן נאָמען:

„גלות בילדער".

הוצאת „השחר".

כתבי שלום־עליכם בעברית.

ספר ראשון (עם הקדמת שלום-עליכם לכתביו העברים):

טוביה החולב כל ספוריו של טוביה החולב, עסקיו וסמתריו נסיונותיו ומאורעותיו ודברי ימי בנותיו, ויתר תקפו וגבורתו, רוב חכמתו וחדושי-תורתו.

תוכן הספר הראשון: א) מעשי נסים. ב) עורבא פרח. ג) בת-טוביה שנשאה לעם-הארץ. ד) בת-טוביה שהלכה אחר בעלה. ה) בת-טוביה שנשבתה לבין הגוים. ו) בת-טוביה שנשפטה במים. ז) בת-טוביה שעלתה לגדולה.

ספר שני:

כתריאלים ספורי העיר כתריאליבקה, חיי אישיה הקטנים, דרכיהם ומנהגיהם בבית ובחוץ, אָרחם וסחרם, חיי-שלותם וריבותיהם וקטטותיהם, ימי חגם ואבלם, שמחתם ועצבונם, רבם רב יוזיפיל וסופרם שמואל שמלקים, בתיהם, נשיהם ובניהם וכל אשר להם.

ספר שלישי:

מנחם־מנדיל בעל־החלומות

מכתביו של מנדיל מיהופיץ לזוגתו מרת שיינה-שיינדיל בכתריאליבקה ומכתביה של האשת מרת שיינה-שיינדיל מכתריאלבקה לבעלה מנחם-מנדיל ביהופיץ.

ИЗДАТЕЛЬСТВО
Гашахаръ
Варшава, Налечки 36.

VERLAG
Haschachar
Warschau, Nalewki 36.